

JURIDISKA INSTITUTIONEN

vid Uppsala universitet

FORSKARBIBLIOTEKET

Depa⁶
2377

Depa 2377

Ex. 1

Ur Prof. Phillips Hults bibliotek

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

000649582

16000

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

OM
AKTIEBOLAG

ENLIGT SVENSK RÄTT.

AKADEMISK AFHANDLING

AF

JOHAN HAGSTRÖMER.

UPPSALA UNIVERSITET
JURIDISKA INSTITUTIONEN

UPSALA, 1872.
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET,
ED. BERLING.

Register.

Inledning	Sid. 1.
---------------------	---------

Förra afdelningen:

Öfversigt af den främmande aktiebolagsrättens utveckling.

I. Den romerska rätten	6.
II. Medeltidens och den nyare tidens rätt intill slutet af adertonde århundradet	34.
III. Den nyaste tidens rätt.	
England	41.
Frankrike	58.
Tyskland	72.
Danmark, Norge och Finland	78.

Senare afdelningen:

Den svenska aktiebolagsrätten.

I. Historisk öfversigt	82.
II. Den nu gällande svenska rätten:	

1 KAP.

Aktiebolagets begrepp, dess rättsliga natur och dess förhållande till staten.

§ 1. Aktiebolagets begrepp	106.
§ 2. Aktiebolagets rättsliga natur	114.
§ 3. Aktiebolagets förhållande till staten	138.

2 KAP.

Om aktiebolagets bildande

§ 1. Aktieteckningen	147.
§ 2. Bolagsordningens antagande	164.
§ 3. Om aktiebolag, hvilkas bolagsordningar icke af Konungen blifvit stadfästade	169.
§ 4. Om bolagsordningens stadfästande af Konungen	173.
§ 5. Bolagsordningens offentliggörande	189.

3 KAP.

Det fullbildade aktiebolaget.

A. Aktiebolagets inre rättsförhållanden	193.
§ 1. Aktieegarnes rättigheter	194.
§ 2. Aktieegarnes skyldigheter	201.

	Sid.
§ 3. Om aktierättens öfvergång	208.
§ 4. Om aktieegares legitimation gentemot bolaget och om aktiebrefs vindikation och dödande	214.
§ 5. Om förpligtelsen till aktiebeloppets inbetalning, då aktien växlat egare	220.
§ 6. Om bolagsstämmnan	224.
§ 7. Om aktiebolagets styrelse	239.
§ 8. Om aktiekapitalets förökande eller förminskning	248.
§ 9. Om utdelning af aktiebolagets vinst	254.
B. Aktiebolagets yttre rättsförhållanden	277.
4 KAP.	
Om aktiebolagets upplösning	286.
Slutord	292.

Ordet aktiebolag har i det allmänna språkbruket icke någon fast betydelse. Det häntyder allenast därpå, att andelarne i ett bolag äro något mer bestämda och oafhängiga af innehafvarens person, men i hvad mån detta behöfver vara fallet, för att detta språkbruk skall gifva andelarne namn af aktier och föreningen namnet aktiebolag, låter svårigen säga sig. I det juridiska språkbruket är däremot ordet aktiebolag, åtminstone sedan år 1848, en teknisk term med fullt bestämbar betydelse¹⁾. För att ett bolag skall vara ett aktiebolag i juridisk teknisk mening fordras en bestämning, som enligt det allmänna språkbruket icke är väsentlig, nämligen att bolaget uppträder och verkar med ett visst kapital, på hvars grundval det inlåter sig med tredje man, utan att delegarne ikläda sig någon personlig ansvarighet för bolagets förbindelser. Insätta alla eller någon af bolagsmännen i bolaget sin personliga kredit, är föreningen icke ett aktiebolag i juridisk teknisk bemärkelse²⁾. På andelarnes bestämdhet och oafhängighet af innehafvarens person kommer däremot här icke så mycket an. Det är visserligen det vanligaste, att ett aktiebolags

¹⁾ Samma betydelse har ordet i den tyska rätten (Allg. Deutsches Handelsgesetzbuch, 2 B. 3 Tit.: Von der Aktiengesellschaft). I förslaget till Code de commerce (art. 13) bar också motsvarande föreningsform namnet société par actions (VAVASSEUR, *Traité théorique et pratique des sociétés par actions*, Paris 1868, introd. p. IX), men denna benämning utbyttes sedermera emot société anonyme (Code de com. art. 19).

²⁾ Sedelutgifvande banker och folkbanker, som äro grundade på personlig ansvarighet, äro således icke aktiebolag i juridisk mening, ehuru allmänna språkbruket kallar andelarne aktier och icke torde lägga hinder i vägen för att benämna bolagen aktiebolag.

grundkapital är deladt i lika stora lotter eller aktier¹⁾, att delaktighet i bolaget uppkommer genom att tillskjuta en eller flera dylika lotter, och att sedan hvarje lott, oafhængig af innehafvarens person (således ärftlig och förytterlig), medför en motsvarande andel i hela bolagsförmögenheten, samt att det antal lotter, en bolagsman innehar, också utgör måttstocken för de öfriga rättigheter, som med delaktighet i bolaget kunna vara förenade. Men denna organisation är icke den enda, som förekommer, än mindre den enda rättsligen möjliga. Att aktier af olika storlek förekomma i samma aktiebolag, är ingalunda ovanligt, och intet lärer väl hindra, att till och med aktiebolag kunna bilda sig, som stå öppna för nya insatser på hvad tid som helst, och i hvilka insatserna, af hvad belopp de än må vara, omedelbart²⁾ medföra andel i bolaget. Aktiens storlek är visst icke håller alltid bestämmande för de med densamma förenade rättigheter. Så händer det, att en viss klass aktier har ett företräde framför de öfrige, hvilket icke står i något förhållande till deras storlek relativt till de senare, och det vore till och med tänkbart, att måttet af de förmåner, aktierätten medför, för hvarje aktie bestämdes efter en särskild grund och föreningen dock bibehölle karaktär af aktiebolag. Oafhængigheten af innehafvarens person kan också på allahanda sätt inskränkas. Här möter man dock en be-

¹⁾ Ordet aktie (lat. actio) betydde utan tvifvel ursprungligen, stäldt i samband med ett bolag, det rättsanspråk, som delaktigheten i bolaget medför (jmf. KUNTZE, Die Lehre von den Inhaberpapieren, Leipz. 1857, ss. 500 o. f.). Numer eger det såväl i det allmänna, som i det juridiska språket trenne olika betydelser. Det betecknar nämligen: 1:o del af grundkapitalet (jmf. Code de com. art. 34; Allg. D. H. G. B. art. 207, m. 2), 2:o aktierätt (jmf. Code de com. art. 35; Allg. D. H. G. B. art. 207, m. 3) och 3:o aktiebref (jmf. Loi du 24 Juillet 1867 art. 3; Allg. D. H. G. B. art. 207, m. 4). I 1848 års lag § 7 förekommer ordet i alla tre betydelserna.

²⁾ Många aktiebolag finnas, där tillfälle gifves till successiva insatser af hvad belopp som helst, hvilka, då de uppnått en viss summa, medföra en aktierätt, t. ex. folkbanksaktiebolag och åtskilliga hushållningsförenings- och dylika aktiebolag.

stämd gräns, bortom hvilken bolaget förlorar karaktären af aktiebolag: rätten till andel i bolaget kan icke helt och hållet bindas vid innehafvarens person. Är densamma ett *jus personalissimum*, som upphör med delegarens bortgång och icke medgifver något slags öfverflyttning, blir föreningen intet aktiebolag. Alla de föreningar och sällskap, i hvilka rätten till andel i den gemensamma förmögenheten upphör med innehafvarens utträde eller död, falla således utom aktiebolagens område, äfven om de skulle röra sig med en bestämd kapitalfond, och hvilken åsigt än må vara den rätta i fråga om dylika föreningars ställning till tredje man.

Frånvaron af alt personligt ansvar för bolagets förbindelser eller, såsom den plägar kallas, den begränsade ansvarigheten är redan i sig en juridisk egendomlighet, som erbjuder stort intresse. Men icke mindre intresse erhåller aktiebolagens studium därigenom, att denna egendomlighet framkallar en nästan allmän tillämpning af åtskilliga rättsliga anordningar, hvilka visserligen äfven stå andra bolagsformer till buds, men af naturliga skäl där icke finna samma användning. Då insatserna i bolaget strängt begränsas till ett bestämdt mått af ekonomiska krafter, hvarutöfver den enskilde delegaren icke är pliktig att offra något för bolaget, kunna bolagsmännen här utan större risk uppföra sin individuella vilja till förmån för bolagets säkrare bestånd och möjligheten af en kraftfull bolagsförvaltning. Också möter i alla aktiebolag den anordning, att den enskilde icke kan uppsäga bolagsförhållandet och utbryta sin lott, samt att pluraliteten i bolagsangelägenheter kan fatta beslut, som binda minoriteten. Den omständighet, att bolagsmännen icke med hela sin förmögenhetsrättsliga personlighet, utan blott med en begränsad del däraf, stå inom bolagsförhållandet, gör också, att de icke med den ängsliga noggrannhet, som i ett bolag med personlig ansvarighet är naturlig, behöfva fästa sig vid sina medbolagsmäns personlighet, utan kan här, ehuru bolagsförhållandet är uppsägbart, den enskilde dock bibehållas vid förfoganderätten öfver sitt i bolaget insatta kapital därigenom, att bolagslotterna

göras fritt förytterliga. Dessa rättsliga¹⁾ företeelser äro icke väsentliga för aktiebolaget, men så nära öfverensstämmande med dess natur, att man möter dem, om ock ibland något modifierade, nästan vid hvarje aktiebolag, och deras juridiska behandling finner därför sin rätta plats inom aktiebolagsrätten.

Vi förbehålla oss att längre fram närmare bestämma aktiebolagets begrepp; det sagda torde vara nog för att beskrifningsvis angifva, hvilken af vår tids många associationsformer vi gjort till vår uppgift att i denna afhandling enligt svensk rätt behandla.

Nutiden har sett aktiebolag uppstå i vårt land för nästan alla möjliga lofliga ändamål. Särskildt hafva de industriella och kommersiella företagen med sådan förkärlek valt denna associationsform, att det kunnat sägas, att det tidskifte, vi nu genomleva, ur de ekonomiska förhållandenas synpunkt, hufvudsakligen kan betraktas såsom aktieföretagens. Inom de yttre konturer, som 1848 års aktielag uppdrager, och hvilka för öfrigt, såsom vi framdeles skola se, dess tillämpning något vidgat, företer denna mängd af aktiebolag, trots en skenbar likformighet, i rättsligt hänseende ganska olika skiftningar och erbjuder en mångfald af rättsfrågor, som kräfva lösning. Ämnet är således tillräckligt rikt, för att vi helst skulle afstått från den i sig intressanta blicken å den historiska utvecklingen samt nutida utländsk rätt och omedelbart gripit oss an med den nu gällande svenska rätten, om detta sätt att gå tillväga icke altifrån början skulle utestängt möjligheten af en tillfredsställande lösning af vår uppgift. Väl är aktiebolagsinstitutet af ganska nytt ursprung, och väl tro vi icke, att genom dess upptagande i vår rätt några främmande

¹⁾ Det är uteslutande från den rättsliga sidan, vi i denna afhandling komma att behandla aktiebolagen. I huru nära förbindelse än förmögenhetsrätten, och icke minst aktiebolagsrätten, står med den politiska ekonomien, torde det i alla fall förblifva det enda rätta att i den vetenskapliga behandlingen helt och hållet skilja dessa synpunkter åt. Faran af en förblandning af dem blir annars altför stor, hvarå AUERBACH, *Das Gesellschaftswesen in juristischer und volkswirtschaftlicher Hinsicht*, Frankf. a. M. 1861, lemnar ett slående exempel.

rättsgrundsatser blifvit densamma påtvingade. Men det gäller här, såsom nästan alltid, att, behöfva vi icke studiet af den historiska utvecklingen för att där uppleta ursprunget till och därigenom förklaringen af nutida rättsinstitut, så behöfva vi studera det forna och fatta detsamma i dess motsats mot det nuvarande för att kunna komma till full klarhet om det senare. Hvad den moderna utländska rätten beträffar, så erkändes vid aktielagens stiftande, att förslaget till denna lag var uppgjordt efter utländskt mönster; ett studium af detta mönster måste därför för oss vara lärorikt. Utan att vidga synkretsen genom att taga kännedom om utlandets rätt kan man icke heller komma till någon lösning af de allmänna frågorna om aktiebolagets natur och dess ställning till staten. Äfven å det område, där de enskilde själfve stifta lag, vinnes stundom nödig belysning endast genom att efterse, huru motsvarande förhållande utvecklats i utlandet. Vi vilja därför, innan vi öfvergå till framställningen af Sveriges nu gällande aktiebolagsrätt kasta en blick på aktiebolagsrättens historiska utveckling och på den lagstiftning, som å detta område i utlandet är gällande.

Förre afdelningen.

Öfversigt af den främmande aktiebolagsrättens utveckling.

I. Den romerska rätten.

Romarnes allmänna bolagsteori har så nyligen på vårt språk blifvit framställd¹⁾, att vi blott anse nödigt att här erinra om dess allmännaste hufvuddrag.

Med bolag (*societas*) förstods enligt romerska rätten en genom aftal grundad förening af gods eller arbete eller båda-dera för ett gemensamt²⁾ ändamål³⁾. Detta aftal kräde icke för sin giltighet någon viss form, icke håller fordrades för det åsyftade rättsförhållandets uppkomst något mer än blotta aftalet: de blifvande bolagsmännens sammanstämmande vilja, uttryckt på hvad sätt som helst⁴⁾, grundade bolagsförhållan-

¹⁾ Hos MONTGOMERY, Om bolagskontraktet i 1734 års lag, Helsingfors 1870, ss. 11 o. f.

²⁾ Hvar och en af bolagsmännen måste i en eller annan form gifva sitt bidrag, och hvar och en måste hafva andel i de förmåner, föreningen åsyftade. I annat fall gälde aftalet åtminstone icke såsom societatis. L. 5 § 2 D. pro socio (17: 2); jmf. L. 29 § 2 eod.

³⁾ Huruvida ändamålet behöfde vara förvärf af ekonomisk vinst, är omtvistadt. SINTENIS, Das practische gemeine Civilrecht II, Leipzig 1861, § 121, ARNDTS, Lehrbuch der Pandekten, München 1852, § 317, och BARON, Pandekten, Leipzig 1872, s. 616, förneka detta. Af annan mening äro LADENBURG i Zeitschr. für das gesammte Handelsrecht XIII (1869) ss. 180 o. f. samt där anförde författare. I alla de fall, som förekomma i D. pro socio, synes föreningens yttersta ändamål hafva varit, om också icke pekuniär vinst, dock ekonomiska förmåner för delegarne. Närmast kunde föreningen afse blott rättsgemensamhet, rerum communio (L. 58 pr. D. h. t.), eller gemensam verksamhet, commune negotium (L. 52 pr. eod.) eller båda delarne (L. 52 § 13 eod. m. fl. ställen). Jmf. BRINZ, Lehrbuch der Pandekten I, Erlangen 1857, § 111.

⁴⁾ L. 4 pr. D. h. t.

det. Societetsaftalet var således ett af den romerska rättens få s. k. konsensualkontrakt. Aftalets verkan var uppkomsten af ett obligatoriskt förhållande *socii* emellan, i kraft af hvilket hvarje bolagsman egde ett emot de öfrige riktadt rättsanspråk på utfästa prestationers fullgörande samt på andel i de förmåner, bolagsföreningen afsåg att bereda. Någon sameganderätt till de rättsobjekt, som föreningen afsåg att göra till gemensam egendom, medförde icke aftalet omedelbart¹⁾. För detta ändamål måste ett faktiskt öfverlemnande (*collatio L. 58 § 1 D. h. t.*) komma till, hvarigenom *bona communicata* blefvo gemensam egendom, hvori hvarje bolagsman egde en ideel andel (*L. 58 pr. D. h. t.*). Bestod insatsen i bolaget af fordringar, skulle en formlig cession ega rum²⁾.

Förvärfvade en af bolagsmännen eganderätt till något, som enligt bolagsaftalet borde blifva gemensamt, blef detta icke omedelbart medegendom, men öfrige bolagsmän kunde

¹⁾ Arg. L. 20 C. de pactis (2: 3): Traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Däremot synes härför icke kunna åberopas (MONTGOMERY, anf. st. s. 13) L. 13 § 1 D. de præscr. verb. (19: 5): Nemo societatem contrahendo rei suæ dominus esse desinit, ty på detta ställe sättes societas emot aftal, vid hvilka man icke gör en sak gemensam, utan fullständigt afhänder sig eganderätten till densamma. — Ett undantag från regeln om traditionens nödvändighet egde dock rum vid societas omnium bonorum (In societate omnium bonorum omnes res, quæ coëuntium sunt, continuo communicantur. L. 1 § 1 D. h. t.). Man sökte dock bevara konsekvensen medelst en fiktion (— quia, licet specialiter traditio non interveniat, tacita tamen creditur intervenire L. 2 eod).

²⁾ Detta gälde till och med vid societas omnium bonorum (Ea vero, quæ in nominibus erunt, manent in suo statu, sed actiones invicem præstari debent. L. 3 pr. D. h. t.). Orsaken till cessionens behöflighet var väl denna. Ett uttryck af fordringshafvarens vilja, att fordringsrätten delvis skulle öfvergå på öfrige bolagsmän, kunde väl anses ligga i bolagsaftalet. Men ett dylikt viljeuttryck var enligt äldre rätten icke tillräckligt för att actio skulle öfvergå (om någon öfverlåtelse af jus obligationis kunde, som bekant, enligt romerska rätten aldrig blifva fråga), utan måste detta åstadkommas på en omväg genom ett mandatum ad agendum (GAJUS II: 39), och ett dylikt aftal var väl svårt att lägga in i bolagskontraktet såsom sådant.

tinga honom att göra det förvärfvade gemensamt¹⁾. Utvecklade en af *socii* i förhållande till tredje man en verksamhet, som enligt bolagskontraktet ålåg honom till bolagets fromma (*commune negotium* L. 52 pr. D. h. t.), och uppkom ur denna verksamhet en obligatorisk rättighet, kunde de öfrige fordra att genom rättighetens delvisa cession komma i åtnjutande af sine anparter i densamma: utan dylik cession egde de intet rättsanspråk emot tredje man²⁾. Uppkom åter ur en bolagsmans verksamhet för gemensamt bästa, till hvilken bolagskontraktet berättigade honom, en förpligtelse, hvilade denna å honom allena, icke å samtliga bolagsmän³⁾, men han egde naturligtvis att af de öfrige fordra godtgörelse för hvad han i bolagets intresse utöfver sin anpart fick utgifva (L. 52 § 15 D. h. t.). Var i dessa fall aftalet slutet i samtliga bolagsmäns namn, gjorde detta intet till saken; en dylik vid aftalet gifven hänvisning å bolagsmännens inbördes rättsförhållande saknade rättslig betydelse. Slöto samtliga bolagsmän i egna personer aftal med tredje man, blefvo de naturligen omedelbart berättigade eller förpligtade, och synes därvid bolagsförhållandet utöfvat det inflytande, att de icke blefvo förpligtade (och väl ej håller berättigade) *pro parte virili*, utan efter den andel, de i bolaget egde (*pro portione, qua socii fuerunt*)⁴⁾.

¹⁾ Si quis societatem contraxerit, quod emit, ipsius fit, non commune; sed societatis iudicio cogitur rem communicare. L. 74 D. h. t. Detta synes äfven gäلت vid societas omnium bonorum. Jmf. L. 73 D. h. t. GLÜCK, Ausführliche Erläuterung d. Pandekten 15 Th., Erl. 1813, s. 382.

²⁾ Arg. L. 74 D. h. t.

³⁾ Jure societatis per socium ære alieno socius non obligatur, nisi in communem arcam pecuniæ versæ sunt L. 82 D. h. t. Detta ansvar för den händelse, att penningesumman influtit i gemensamma kassan, grundade sig å romerska rättens grundsatser om in rem versio (L. 10 § 4, L. 13 D. in rem verso 15: 3), och å dess beskaffenhet utöfvade bolagsförhållandet såsom sådant intet inflytande. Jmf. för öfrigt MONTGOMERY, anf. st. s. 16, och v. VANGEROW, Lehrb. d. Pand. 3 Th., Marburg 1856, § 653; THÖL, Das Handelsrecht I, Götting. 1862, § 37.

⁴⁾ L. 44 § 1 D. de ædil. ed. (21: 1); jmf. L. 4 pr. D. de exerc. act. (14: 1). Se HÖPFNER, Commentar über die Heineccischen Institutionen, Frankf. a. M. 1818, § 911; GLÜCK, anf. st. s. 451; v. VANGEROW,

Insatte bolagsmännen en inom eller utom bolaget stående person till *institor* eller vanlig *mandatarius* för ledningen af bolagets samtliga angelägenheter eller en viss gren af dess afärer, förvärfvade denne genom aftal med tredje man rättigheter närmast för sig själf och blef också själf ensam genom dessa aftal förpligtad. Bolagsmännen kunde enligt äldre rätten endast på grund af en öfverlåtelse från hans sida göra några rättigheter ur dessa aftal gällande, och tredje man egde endast föra talan emot honom, icke emot bolagsmännen. Den pretoriska rätten medgaf dock hufvudmännen i några fall, och särskildt då de endast på detta sätt kunde erhålla hvad dem tillkom¹⁾, en *actio utilis pro rata* emot dem, med hvilka fullmäktigen kontraherat, samt desse senare en *institoria* eller *quasi institoria actio* emot hufvudmännen *in solidum*²⁾. Gåfvo bolagsmännen vid bolagets slutande en bolagsman eller annan person en dylik samfäld fullmakt, kunde dock otvifvelaktigt en af bolagsmännen, då han så fann för godt, för sin del återkalla denna fullmakt³⁾. Uppstod under bolagets fortvaro fråga om att utse en gemensam *institor* eller *mandatarius*, erfordrades därför samtliga bolagsmäns samtycke, ty det var en allmän regel i det romerska bolaget. att en gemensam åtgärd förutsatte viljeenhet emellan bolagsmännen; majoritetens beslut band icke minoriteten⁴⁾.

anf. st. § 653; THÖL, anf. st. § 37. Vid societates venaliciaræ et argentariæ utföfvade bolagsförhållandet i detta hänseende än större inflytande. Se MONTGOMERY, anf. st. ss. 20—25.

¹⁾ Marcellus ait, debere dari actionem ei, qui institorem præposuit, in eos, qui cum eo contraxerint — eo nomine, quo institor contraxit, si modo aliter rem suam servare non potest. L. 1 & 2 D. de inst. act. (14: 3). Jmf. GLÜCK, anf. st. XV, ss. 324 o. f.

²⁾ L. 13 § 2, L. 14 D. de institoria actione (14: 3); L. 10 § 5 D. Mandati vel contra (17: 1); "ne in plures adversarios distringatur qui cum uno contraxerit" L. 2. D. de exerc. act. (14: 1).

³⁾ v. HAHN, Die materielle Uebereinstimmung der röm. und germ. Rechtsprincipien, Jena 1856, s. 360.

⁴⁾ L. 11 D. Si serv. vind. (8: 5), L. 28 D. de com. div. (10: 3).

Societas upplöstes genom uppsägning från en bolagsmans sida (*Dissociamur renuntiatione* L. 4 § 1 D. h. t.). Skedde emellertid uppsägningen *dolose* (i egennyttig afsigt, på det den uppsägande ensam måtte kunna tillägna sig en vinst, som annars skulle blifvit gemensam § 4 I. 3: 25; L. 65 § 3 D. h. t.) eller *intempestive* (i ett sådant ögonblick, att det medförde uppenbar skada för bolaget L. 65 § 5 D. h. t.), gälde den regel, att de öfrige befriades från den uppsägande, men denne icke från dem (*socium a se, non se a socio liberat*), hvilket på grund af L. 65 § 6 D. h. t.¹⁾ väl bör tolkas så, att, om bolaget efter uppsägningen lemnade vinst, den uppsägande icke fick någon andel däraf, men om det lemnade förlust, han fick bära sin anpart i densamma²⁾. Ett *pactum, ne abeat* saknade, åtminstone då bolaget var slutet på obestämd tid, all rättslig betydelse. Var uttryckligen aftaladt, att bolaget skulle ega bestånd en viss tid³⁾, synas källorna icke fullt ense om verkan däraf. Några lagsställen (L. 14, L. 17 § 2 D. h. t.) förklara ett dylikt aftal utan betydelse (sannolikt var detta den äldre åsigten). Ett annat ställe (L. 65 § 6 *cod.*) synes anse en uppsägning före öfverenskommen tid alltid vara att betrakta såsom *intempestiva*. En bolagsmans död⁴⁾ upplöste bolaget äfven emellan de öfverlevande,

¹⁾ Itaque si quid compendii postea factum erit, ejus partem non fert; at si dispendium, æque præstabit portionem. Jmf. HÖPFNER, Ueber den einseitigen Rücktritt von dem Gesellschaftsvertrage i Arch. f. d. Civil. Praxis 17 B. s. 262, s. 440.

²⁾ Därmed kommer väl ungefär på ett ut den tolkning, som SCHLIEMANN, Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. XVI (1871) s. 9, framkastar, nämligen att *societas* genom en dylik uppsägning blifvit ett s. k. *negotium claudicans*. Ty L. 65 § 6 afser väl resultatet af hela bolagsverksamheten under den tid, som förlöt efter den orättmätiga uppsägningen, intill dess den uppsägande kunde anses vara berättigad att träda ut.

³⁾ Detta synes icke hafva varit synnerligen vanligt. Hvarken Gaii eller Justiniani Institutioner omnämna detta fall.

⁴⁾ Genom en *socii capitis minutio* eller konkurs upplöstes också bolaget. — L. 4 § 1 D. h. t.: *Dissociamur . . . capitis minutione, egestate*.

såvida icke från början annat varit aftaladt¹⁾. Det presumerades således, att man vid ett bolags ingående gjort dess fortbestånd beroende af att alla dess medlemmar kvarstodo, men, var öfverenskommelse träffad därom, att bolaget, oaktadt en medlems bortgång, skulle fortfara emellan de öfrige, så länge denna till efterrättelse. Däremot var det icke möjligt att göra det aftal, att en afiden *socii* arfvinge skulle blifva medlem af bolaget i den afidnes ställe. Arfvingen var oaktadt ett dylikt aftal hvarken berättigad eller förpligtad att i bolaget inträda²⁾.

För att göra gällande sina rättigheter ur bolagskontraktet egde den enskilde bolagsmannen *actio pro socio*. Denna kunde anställas icke blott vid bolagets upplösning för att få slutlig uppgörelse, utan äfven under dess fortvaro för att uttvinga öfverlåtelse af en realrätt eller en fordran, eller ersättning för utgifter, gjorda i bolagets intresse³⁾. Ofta var denna *actio pro socio* tillräcklig för att leda till rättslig lösning af alla de tvistefrågor, hvartill bolagets upplösning kunde gifva anledning. Men uppstod fråga om fördelningen af ett objekt för en realrätt, som redan blifvit gemensam, var *actio pro socio* icke på sin plats. Då stod *actio communi dividundo* till buds, här såsom vid all sakrättslig gemensamhet, den måtte vara uppkommen på hvad sätt som helst⁴⁾.

¹⁾ Morte unius societas dissolvitur, etsi consensu omnium coita sit, plures vero supersint, nisi in coeunda societate aliter conveniret. L. 65 § 9 h. t.; § 5 Inst. 3: 25.

²⁾ Nemo potest societatem heredi suo sic parere, ut ipse heres socius sit L. 35 D. h. t. Idem (Papinianus) respondit societatem non posse ultra mortem porrigi; et ideo nec libertatem de supremis judiciis constringere quis poterit vel cognatum ulteriorem proximioribus præferre L. 52 § 9 D. h. t. (Jmf. Basil. Lib. XII Tit I: L och SALKOWSKI, Quaestiones de jure societatis, præcipue publicanorum, diss. inaug. Regiom. 1859). Här hänvisas således till den regel, att man icke kunde binda sin frihet att testamentera. Ett annat ställe antyder ett annat skäl: det orimliga i, att någon utan egen vilja skulle komma in i ett rättsförhållande af så intim art, som bolaget L. 65 § 11 D. h. t.

³⁾ Nonnunquam necessarium est et manente societate agi pro socio L. 65 § 13 D. h. t. Af annan mening är BRINZ, anf. st. § 111.

⁴⁾ Nihil autem interest, cum societate, an sine societate res inter

Sådan var i sina grunddrag den romerska rättens bolags-teori. Vi förbehålla oss att längre fram från den moderna bolagsrättens ståndpunkt kasta en jämförande blick tillbaka på det romerska bolaget. Det finner man dock lätt, att icke påminner detsamma om nutidens aktiebolag. Det är icke häller inom romarnes allmänna bolagsteori man velat finna förebilden till denna moderna föreningsform, utan i ett särskildt slags romerska bolag, för hvilka i flera väsentliga hänseenden gälde säregna bestämmelser, de s. k. *societates publicanorum v. vectigalium*.

Som bekant är för den romerska statens finansförvaltning utmärkande, att staten icke omedelbart genom aflönade tjänstemän tillgodogjorde sig sina inkomstkällor, utan förpaktade desamma åt de mestbjudande¹⁾. Dessa arrenden ställdes på längre eller kortare tid, vanligen, synes det, på ett *lustrum* (L. 3 § 6 D. de jure fisci 49: 14), men stundom till och med på 100 år²⁾. De utbjödos distriktvis; ibland omfattade ett dylikt distrikt en hel provins³⁾. För att kunna öfvertaga ett dylikt arrende, som kräfde en väl ordnad förvaltning med talrik personal, fordrades betydliga ekonomiska krafter. Också synes det af ålder varit vanligt, att bolag bildade sig för detta ändamål⁴⁾. Emellertid trädde, åtminstone i äldre tider, icke

aliquos communis sit, nam utroque casu locus est communi dividundo judicio L. 2 pr. D. comun. div. (10: 3)

¹⁾ Så skedde såväl med portoria, decumæ och scriptura, som metalla, salinæ och piscaria. Om också icke uttrycket *societas vectigalium* kan anses hafva omfattat soc. aurifodinarum, argentifodinarum, salinarum m. fl. dylika (jmf. dock L. 13 D. de public. 39: 4), så är dock otvifvelaktigt, att dessa senare rättsligen voro med de förra likställda, och att de lagställen, som blott omnämna soc. vectigalium, äfven å de öfrige voro tillämpliga. Se L. 1 pr. D. quod cujuscunque univ. (3: 4), L. 63 § 8 D. pro socio (17: 2). Jmf. MARQUARDT, Röm. Alterthümer III: 2, Leipzig 1853, ss. 217 o. f.

²⁾ MARQUARDT, anf. st. s. 140.

³⁾ Cic. In Verrem II: 2, 70.

⁴⁾ Se angående publikanerbolagens äldre historia SALKOWSKI, Quæstiones de jure soc. § 2; SALKOWSKI, Bemerkungen zur Lehre von den jurist. Per-

bolaget i något kontraktsförhållande till staten, utan öfvertogs förpaktningen af en eller flere *mancipes*, som genom att ställa *prædes* eller medelst *subsignatio prædiorum* lemnade staten säkerhet för kontraktets uppfyllande. Desse *mancipes* förenade sedan med sig bolagsmän, som därigenom själfve icke trädde i något rättsförhållande till hvarandra enligt regeln: *socii mei socius meus socius non est* (*L. 20 D. pro socio*). Sannolikt tillhörde i dessa tider ledningen af bolagets, eller kanske rättare bolagens, angelägenheter uteslutande *manceps*¹⁾. Liksom han ensam afslutit kontraktet med staten, så slöts af honom eller i hans namn alla aftal med tredje man, och han ensam blef ur desamma berättigad och förpliktad, ehuru hans bolagsmän emot honom egde *actio pro socio* för att utbekomma hvad bolagskontraktet försäkrade dem om.

Denna form för ifrågavarande bolag synes fortlevvat ända in i senare tider för vissa mindre betydande statsförpaktningar²⁾. Däremot möter oss i de större förpaktarebolagen en annan organisation. Huruvida fortfarande en eller flere *mancipes* voro de, som i sitt namn allena ingingo aftalet med staten, synes ej med bestämdhet af källorna³⁾. Däremot är det säkert, att de icke mera framträda såsom företagets ensamme ledare, hvilka genom särskilda bolagsaftal förenade med sig personer, som med hvarandra icke kommo i något bolagsförhållande, utan bilda nu alla, *mancipes* såväl som öfrige, ett enda bolag, *societas vectigalium*, hvars viktigare angelägenheter synas blifvit afhandlade på bolagsmännens möten⁴⁾. I spetsen för bola-

sonen, Leipz. 1863, ss. 30 o. f.; XENOPOLUS, De societatum publicanorum romanorum historia ac natura juridiciali, Berol. 1871, §§ 15 o. f. Hufvudkällan är Polybius VI: 17 (15).

1) SALKOWSKI, Jurist. Pers., s. 31; COHN, De natura societatum juris romani, quæ vocantur publicæ, Diss. inaug., Heidelb. 1870, ss. 14 o. f.

2) L. 1 pr. D. de loco publ. fruendo (43: 9). SALKOWSKI, Jurist. Pers., s. 32; jmf. XENOPOLUS, anf. st. s. 34.

3) Detta synes vara den allmänna åsigten. SALKOWSKI, Jurist. Pers., s. 35 anser däremot *mancipes* härvid hafva handlat såsom bolagets agenter.

4) Cic. In Verrem II, 2: 70, 71; XENOPOLUS, anf. st. s. 46.

get stod en, vanligen, synes det, på ett år¹⁾, vald *magister societatis*.²⁾ Honom ålåg ledningen af bolagets verksamhet. Han skulle föra bolagets räkenskaper, *tabulæ accepti et expensi*³⁾, mottaga bolagsmännens insatser samt uträkna och utbetala åt hvarje bolagsman hans andel i bolagets vinst. Under honom arbetade en talrik personal af dels *socii*, dels *mercenarii*, hvilka för uppbörden voro stationerade i städer eller å andra mer betydande platser⁴⁾. I dessa *societates vectigalium* funno en stor del af de romerska kapitalen användning. Det fanns enligt Polybii vitnesbörd knapt en enda förmögen man i Rom, som icke hade andel i förpaktarebolagen⁵⁾.

Det inses lätt, huru föga de rättssatser, som gälde för den vanliga *societas*, kunde motsvara förpaktarebolagens behof. Företag sådana som förpaktningen af statsinkomsterna i en hel provins eller bearbetandet af ett bärgverk kräfde framför alt, att föreningens bestånd för en längre tid var försäkradt. Synnerligen betänklig var då här den bestämmelsen, att genom en bolagsmans fränfalle bolaget upplöstes, enligt regeln i sin helhet och i alla händelser, såvida icke särskild öfverenskommelse träffades, i hvad den dödes lott vidkom. Också finna vi den romerska bolagsteorien i detta hänseende modifierad till förmån för *societates vectigalium*⁶⁾.

¹⁾ Ibland synes bolaget samtidigt haft flere *magistri*. CICERO, *anf. st.*; TROPLONG, *Du contrat de Société*, Préf. XXVIII.

²⁾ Cic. *In Verrem* II, 2: 74.

³⁾ Cic. *In Verrem* II, 2: 70, 74, 76.

⁴⁾ Cic. *In Verrem* II, 2: 70: *Canulejus, qui in portu Syracusis operas dabat*.

⁵⁾ MOMMSEN, *Röm. Geschichte* I B., Berlin 1856, s. 828.

⁶⁾ Det är tvänne ställen i Dig. *pro socio*, som handla här om. Det ena är af ULPIANUS och lyder sålunda (L. 63 § 8): *In heredem quoque socii pro socio actio competit, quamvis heres socius non sit: licet enim socius non sit, attamen emolumenti successor est* (jmf. L. 40: *heres socii, quamvis socius non est, tamen ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per heredem explicari debent: in quibus dolus ejus admitti potest*). Et circa *societates vectigalium ceterorumque idem observamus, ut heres socius non sit, nisi fuerit adscitus, verum tamen omne emolumentum societatis ad eum pertineat, simili modo et damnum agno-*

Om vi tolkat hithörande ställen i Pandekterna rätt, så framgår af desamma, att vid *societates vectigalium* icke någon uttrycklig öfverenskommelse behöfdes om bolagets fortvaro trots en *socii* frånfälle, utan var det regel, att en bolagsmans död icke upplöste bolaget emellan de öfrige, så vida icke en öfverenskommelse i motsatt syftning uttryckligen var ingången eller framgick ur omständigheterna i det särskilda fallet. Men icke nog därmed. Bolagskontraktets verkningar sträckte sig här utöfver de enskilde bolagsmännens lifstid.

scat, quod contingit, sive adhuc vivo socio vectigalis sive postea. *Quod non similiter in voluntaria societate observatur.* Jmf. L. 3 C. pro socio (4: 37) och Basil. Lib. XII, Tit. I: LXI. Angående de många olika tolkningarne af orden voluntaria societas se SALKOWSKI, Quæstiones de jure soc., s. 120. Att de beteckna den vanliga societas, torde i hvarje händelse vara obestriddigt. COHN, De natura soc. jur. rom., quæ voc. publ., ss. 45 o. f. försöker dock en annan tydning.

Det andra stället är af POMONIUS (L. 59 pr.): Adeo morte socii solvitur societas, ut nec ab initio pacisci possumus, ut heres etiam succedat societati. Hæc ita in privatis societatibus ait: in (andra läsa: societatibus: at in) societate vectigalium nihilominus manet societas et post mortem alicujus, sed ita demum, si pars defuncti ad personam heredis ejus adscripta sit, ut heredi quoque conferri oporteat: quod ipsum ex caussa æstimandum est. Quid enim, si is mortuus sit, propter cujus operam maxime societas coita sit aut sine quo societas administrari non possit? Detta ställe synes böra öfversättas sålunda: "i en soc. vect. fortfar bolaget äfven efter en medlems död (med hans arfvinge: detta framgår af motsättningen emot det närmast föregående), men endast under den förutsättning, att den dödes bolagslott (hans plats såsom verklig socius) blifvit skriven på hans arfvinges person (d. v. s. denne blifvit inregistrerad såsom den förres blifvande efterträdare), så att den (platsen såsom socius) bör inrymmas äfven arfvingen: men äfven detta fall bör bedömas efter omständigheterna (d. v. s. äfven om en dylik adscriptio skett, kunde icke omständigheterna i det särskilda fallet fränkännas en viss betydelse i fråga om, huruvida de öfrige socii voro skyldige att fortsätta bolaget och däri upptaga arfvingen). En annan tolkning gifves af MONTGOMERY, anf. st. ss. 30, 31. Den ytterliga varsamhet, hvarmed man här bryter med de grundsatser, som gälde för den vanliga societas, antyder, enligt vårt förmenande, att dessa stadganden varit verkliga modifikatione i allmänna bolagsrätten, och att de leda sitt ursprung från en tid, då teorien ännu icke nödgats inrymma societates vectigalium plats i en helt annan del af rättssystemet.

Dog en bolagsman, kunde hans arfvinge icke fordra att få den dödes andel i bolaget till sig utskiftad. Fullständigt inträdde han väl i den dödes plats endast i det fall, att han genom ömse-sidig öfverenskommelse upptogs till medlem i bolaget, men hans arfslott i bolagets förmögenhet förblef outbruten, och han tog i förhållande till sin anpart i densamma del i vinst och förlust, till dess bolagstiden var ute. En bolagsman kunde emellertid (vid bolagets ingående eller under dess fortvaro) träffa den anordning, att hans plats såsom bolagsman skulle öfvergå på hans arfvinge. Dock skulle ett dylikt aftal tolkas med en viss varsamhet: var den afiidne den, med beräkning på hvars verksamhet bolaget ingåtts, eller en person, utan hvilkens medverkan bolaget icke kunde förvaltas, kunde det icke förmenas de öfrige att upplösa bolaget. Dessa satser inneburo en vigtig afvikelse från den allmänna societetsläran till förmån för *societates vectigalium*¹⁾. De gjorde möjligt, att dessa bolag kunde fortleva genom generationer²⁾. Också visa Taciti Annaler (XIII: 50), att de flesta förpaktarebolag, som under Neros regering funnos, ledde sitt ursprung från den fria republikens tid³⁾.

Var nu äfven genom dessa modifikationerna i den allmänna bolagsrätten förpaktarebolagens bestånd tryggadt, så återstodo dock flera dess bestämmelser, hvilka för desamma måste vara synnerligen hinderliga. Den vanliga *societas* var tydligen af-

¹⁾ Här ingicks väl också alltid bolaget in tempus, kanske kunde det till och med ske in perpetuum. Måhända är det därför, det vanliga *societas* i L. 63 § 8 D. h. t. benämnes *voluntaria* (jmf. § 4 Inst. 3: 25: *Manet societas eousque, donec in eodem consensu perseveraverint, at cum aliquis renuntiaverit societati, solvitur societas*; L. 5 C. pro socio (4: 37): *Tamdiu societas durat, quamdiu consensus partium integer perseverat*) i motsats mot *societates vectigalium*, där ingen ensidig uppsägning kunde ifrågakomma.

²⁾ Möjligen öfvertogo de efter omständigheterna förpaktningen än af ett, än af ett annat distrikt. SCHMID, i Archiv f. die Civil. Praxis 36 B., Heidelb. 1853, s. 176.

³⁾ Publikanerbolagens vidsträckta verksamhet och rikedom skildras af TROP LONG, Du contrat de société, Préf. XX—XXXIV. De synas hafva burit namn efter den provins, hvars inkomster de förpaktade. CICERO, Ad familiares XIII ep. 9: *societas Bithynica*.

sedd för en trängre krets af personer, emellan hvilka ett lik-som broderligt förhållande förefanns¹⁾. För bolag af sådan omfattning som *societates vectigalium* lämpade sig föga dess rättsregler. Man erinre sig, att hvarje *socius* var egare till en ideel andel i bolagets egendom, fordringsegare till en ideel anpart af dess fordringar. Å beskaffenheten af dessa rättigheter utöfvade bolagsförhållandet icke något inflytande: han kunde såsom hvarje egare fritt förfoga öfver sin ideela andel och när som helst fordra densamma utbruten²⁾, såsom hvarje annan fordringsegare enskildt indrifva sin andel i bolagets fordringar. Däremot kunde icke utan hans vilja ett enda förfogande vidtagas med objekten för dessa hans rättigheter, liksom öfverhufvud en oenighet emellan bolagsmännen gjorde hvarje gemensam åtgärd omöjlig. Det är icke svårt att inse, hvilka hinder detta måste lägga i vägen för en ordnad och kraftig bolagsförvaltning. Nu kunde man visserligen för att möjliggöra denna gifva *magister societatis* såsom bolagets *institor* en synnerligen vidsträckt fullmakt, men äfven en dylik anordning hade sina olägenheter. *Magister societatis* förvärfvade, såsom ofvan nämnts, rättigheter närmast för sig själf, och äfven sedan pretoriska rätten inrymt hufvudmännen en *actio utilis*, förblef dock han den egentligen berättigade, och det äfven sedan han lemnat sin plats³⁾. Å andra sidan hvi-

¹⁾ *Societas jus quodammodo fraternitatis in se habet* L. 63 pr. D. h. t. Betecknande är också stadgandet om *beneficium competentiae* bolagsmännen emellan (L. 63 pr. D. h. t.; L. 16 D. 42: 1) och att ett ådömande på grund af *actio pro socio* medförde infami. L. 1 D. 3: 2.

²⁾ Ett uttryckligt *pactum, ne dividatur*, i fråga om något som för bolaget var gemensamt (ett dylikt låg icke i bolagskontraktet såsom sådant och var icke håller identiskt med ett *pactum, ne abeatur*. Se L. 14, L. 16 § 1 D. h. t.), saknade otvifvelaktigt ursprungligen all rättslig betydelse. Senare tillerkändes det dock här, såsom vid annan *communio*, den verkan, att om *socius* sålde sin andel, emot köparen kunde sättas en *exceptio*, om han yrkade delning före öfverenskommen tid. Se nyss anf. st. och L. 14 § 3 D. com. div. (10: 3). Huruvida denna modifikation egde rum före den tid, då *societates vectigalium* blefvo allmänna, är väl omöjligt att afgöra.

³⁾ Såsom ofvan nämnts, valdes *magister societatis* vanligen blott på ett år.

lade å honom de i bolagets namn åtagna förbindelserna, äfven sedan han afgått från sin befattning. För de aftal, hvilka af honom slötos, blefvo enligt pretoriska rätten jämte honom *socii* ansvarige, och detta omedelbart och *in solidum*. Då nu detta naturligen var det sätt, hvarpå de flesta aftal kommo till stånd (ty sällan uppträdde väl alla delegarne själfve omedelbart), hvilade således det stora bolagets alla förbindelser till hela sitt belopp å hvarje bolagsman, huru ringa hans andel i bolaget än var.

Alla dessa societetsrättens bestämmelser berodde emellertid mindre på romarnes uppfattning af bolaget, än på grundsatser, som genomgingo hela den romerska rätten. Då denna omständighet, enligt vår åsigt, blef af afgörande betydelse för den juridiska metod, hvarigenom ytterligare modifikationerna kommo *societates vectigalium* till del, vilja vi taga dessa grundsatser i ett närmare skärskådande.

Som bekant, har såsom för den romerska rätten karaktäristiskt blifvit utmärkt dess stränga fasthållande af den enskildes obetingade själfständighet och dess därmed sammanhängande uppfattning af alla rättigheter såsom absoluta till sitt innehåll¹⁾. Gränserna för en rättighet kunde vara trånga, men inom dessa gränser herrskade den berättigade suveränt²⁾. Denna uppfattning måste också blifva af betydelse för de fall, där flere personer gemensamt voro berättigade till samma objekt. Också fattades medegendom såsom ett förhållande, där hvar och en oinskränkt och uteslutande egde sin ideela andel af saken. De båda eganderätternas faktiska koexistens

¹⁾ Se framför allt IHERING, Geist des röm. Rechts II, Leipzig 1866, särsk. ss. 125 o. f.; se äfven SCHMIDT, Der principieller Unterschied zwischen dem röm. u. germ. Rechte I, Rostock 1853, särsk. ss. 29 o. f., ss. 323 o. f., jmf. med v. HAHN, Die materielle Uebereinstimmung d. röm. u. germ. Rechtsprincipien, Jena 1856, ss. 1 o. f., ss. 312 o. f.; STAHL, Rechts- und Statslehre I, Heidelb. 1854, ss. 509 o. f.; AHRENS, Juristische Encyclopädie, Wien 1857, ss. 332 o. f.

²⁾ Om korrektiven emot ett ovärdigt bruk af denna juridiska magtfullkomlighet: den offentliga meningen, censuren, folkdomstolarne, se IHERING, anf. st. ss. 135 o. f.

i samma sak hade emellertid till följd, att den ene egaren icke kunde vidtaga något förfogande med saken eller en reel del af densamma utan att i och med detsamma förfoga öfver den andres ideela anpart, och därför fordrades för ett dylikt förfogande samtliga egares viljeöfverensstämmelse¹⁾. Sin ideela andel kunde man däremot efter behag och utan hänsigt till med-egarnes intresse förfoga öfver. En af egarne kunde också när som helst yrka sakens delning genom domstols åtgärd. Denna rätt kunde man dock, åtminstone på senare tider, för en viss tid frångå sig²⁾. Men källorna betona, att man trots en dylik öfverenskommelse dock hade rätt att sälja sin anpart, ehuru, om köparen före utsatt tid yrkade delning, samma *exceptio* kunde sättas emot honom, som emot hans fångesman³⁾. Längre än till ett *pactum, ne dividatur* kunde man icke gå. Att afsäga sig den fria dispositionsrätten öfver sin ideela anpart var oförenligt med den romerska uppfattningen af eganderätten såsom ett absolut herravälde öfver en sak⁴⁾. Samma uppfattning gör sig gällande i det fall, då flera gemensamt ega en fordran. Här kan till och med en reel delning sägas inträda *ipso jure*⁵⁾.

¹⁾ Jmf. SCHMIDT, anf. st. s. 244.

²⁾ Si conveniat, ne omnino divisio fiat, hujusmodi pactum nullas vires habere manifestissimum est; sin autem intra certum tempus, quod etiam ipsius rei qualitati prodest, valet. L. 14 § 2 D. com. div. (10:3). Orden quod — prodest synas dock antyda, att ett dylikt aftal skulle fylla något i sakens beskaffenhet grundadt behof.

³⁾ L. 14 § 3 D. com. div. (10:3).

⁴⁾ Blott så småningom och till begränsadt antal uppkommo de s. k. jura in re aliena. Det äldsta af dem var, såsom redan namnet antyder, servitus. Den var dock antingen till sitt innehåll (vid servitutes prædiorum) eller sitt bestånd (vid servitutes personarum) strängt begränsad.

⁵⁾ En dylik delning var dock icke möjlig, då prestationen till sin natur var odelbar, men själfständigheten af hvarje delegares rätt gör sig äfven här gällande, så mycket som möjligt är. För att realisera rättigheten erfordrades icke en medverkan af alla de berättigade. Hvar och en kreditor kunde indrifva fordringen. L. 2 § 2 D. de verb. obl. (45:1). Var emellertid prestationen icke sådan, att om den fullgjordes åt en, äfven de öfrige blefvo godtgjorda (L. 11 § 1 D. de aq. et pluv. arc. 39:3), så var debitor endast under den förutsättning skyldig att å en kreditors

Hvar och en är absolut herre öfver sin anpart i fordringen, eger i själfva verket en från de öfriges alldeles oafhängig fordringsrätt. Denna delning inträder så väl då gemensamheten är ursprunglig, beroende därpå, att det faktum, som grundar fordringsrätten, omfattar flera personer (*L. 11 § 1 D. de duob. r. 45: 2*), som då den har sin grund däri, att fordringsrätten från en ensam kreditor (t. ex. genom arfsföljd) öfvergår på en flerhet af personer (*Ea, quæ in nominibus sunt, non recipiunt divisionem, quum ipso jure in portiones hereditarias ex lege duodecim tabularum divisa sunt. L. 6 C. fam. erc. 3: 36; L. 1 C. Si unus ex plur. 8: 32*)¹⁾. Nu kunde visserligen tillämpningen af satsen: *nomina sunt ipso jure divisa*, utestängas genom ett uttryckligt aftal, att fordringsrätten odelad skulle tillkomma de berättigade. Men däraf blef rättsverkan den, att hvem som helst af dem kunde indrifva det hela och därmed göra slut på obligationen²⁾. Ville man således, att innehållet skulle hållas samman, så blef det i stället en flerhet af obligationer med samma innehåll³⁾. Däremot fin-

kraf fullgöra prestationen, att säkerhet ställes honom för de öfriges anspråk (*L. 1 § 36, L. 17 pr. D. depos. 16: 3*). Trädde en penningeprestation i stället för prestationen in natura, erhöll hvarje kreditor blott sin andel. Denna regel kom i den klassiska rätten alltid till användning vid *condemnatio*. *L. 25 § 9 D. fam. erc. (10: 2)*. Jmf. WINDSCHEID, *Lehrb. d. Pandektenrechts*, § 299. Intressant är jämförelsen med de grundsatser, som gälde vid *prædial-servituter*, där flere voro medberättigade. *L. 4 § 3, L. 6 § 4, L. 19 D. si serv. vind. (8: 5)*. Jmf. BARON, *Die Gesammtrechtsverhältnisse im Röm. R., Marburg 1864*, ss. 142 o. f.

¹⁾ WINDSCHEID, *anf. st.* § 292.

²⁾ *Ex quibus colligitur, unumquemque perinde sibi acquisiisse, ac si solus stipulatus esset, excepto eo, quod etiam facto ejus, cum quo commune jus stipulantis est, amittere debitorem potest. L. 31 § 1 D. de nov. et del. (46: 2)*. Angående correal-obligationerna (uttrycket är hemtadt från *L. 3 § 3 D. de lib. leg. 34: 3*) se WINDSCHEID, *anf. st.* §§ 292 o. f., BARON, *anf. st.* ss. 205 o. f., samt den af WINDSCHEID citerade talrika litteratur.

³⁾ In *utraque obligatione* una res vertitur. § 1 *Inst. 3: 16*. Jmf. i fråga om den passiva correalobligationen: *Duo eandem pecuniam debent. L. 19 D. de duob. r. const. (45: 2)*. Källornas språkbruk är dock vacklande. Se KUNTZE, *Die Obligation u. die Singularsuccession*, Leipz. 1856, ss. 161—171. Jmf. äfven HASSE, *Beytrag zur Revision d. bish. Theorie von d. ehel. Gütergemeinschaft*, Kiel 1808, ss. 47 o. f.

nes, så vidt vi veta, icke något ställe i källorna, som antyder, att man kunde ordna förhållandet så, att för rättighetens realiserande fordrades allas samverkan eller att någon å samtliges vägnar egde handla. Det skulle också altför mycket stridt mot den romerska uppfattningen af fordringsrättens absoluta beskaffenhet, att en person skulle varit medegare till en fordran och dock, ehuru objektet ej lade hinder i vägen, icke kunnat utan de öfrige delegarnes medverkan realisera sitt intresse i densamma.

Den regeln, att majoritetens vilja icke band minoriteten, var säkerligen icke håller en specialregel för *societas*, föranledd däraf, att man fattade denna såsom ett å inbördes förtroende hvilande förhållande, som, när enighet brast, enligt sakens natur borde aldeles upplösas, utan grunden var nog en allmännare. Till en prestation, bestämd till omfång och innehåll, kunde man väl förpligta sig, men att förbinda sig till något så vidtomfattande och obestämdt, som att underordna sin vilja under andras i gemensamma angelägenheter, stod icke samman med den individuella själfständighet, som den romerska rätten strängt fasthåller. Att lemna andra bestämmelserätten i sina angelägenheter, låt vara att de äfven på samma gång voro de andras, skulle säkerligen betraktats såsom *indignum cive romano atque homine libero*, och ett dylikt aftal hörde icke till dem, som staten skänkte sitt skydd.

Med denna uppfattning af de enskildes själfständighet i förmögenhetsrättsligt hänseende sammanhänga utan tvifvel de grundsatser om rättigheters förvärfvande och förpligtelsers åtagande genom annan person, hvilkas användning inom bolagsrätten vi ofvan visat¹⁾. Blott i ett ofritt förhållande (*dominica* eller *patria potestas*) kunde en person kontrahera, en annan ensam erfara verkningarne af kontraktet. En fri människa kunde icke nedsjunka till ett blott verktyg för en annans vilja²⁾, till en medelperson utan själfständigt intresse i det

¹⁾ Jmf. UNGER, Die Verträge zu Gunsten Dritter, Jena 1869, ss. 3 o. f.

²⁾ Per liberarum personarum, quæ in potestate nostra non sunt, acquiri nobis nihil potest. Pauli sent. V: 2 § 2; L. 126 § 2 D. de verb. obl. (45: 1).

aftal, som af honom blef slutet. Detta förblef den allmänna¹⁾ regeln, äfven sedan pretoriska rätten infört ofvan nämnda modifikation, hvilka under vissa förutsättningar gäfvö hufvudmannen en talan jämte ombudet, och grundade ett anspråk mot den förre jämte talan mot den senare. Ett undantag fanns dock från denna regel, nämligen i fråga om en förmyndare. Genom rättsärender för myndlingens räkning berättigade och förpligtigade visserligen äfven denne sig själf. Men dessa rättigheter och förpligtelser öfvergingo vid förmynderskapets upphörande *ipso jure* å myndlingen, och äfven under dess fortvaro svarade han icke med sin egen förmögenhet för de för myndlingens räkning öfvertagna förbindelser²⁾.

De förändringar i bolagsrätten, hvilka förpaktarebolagens behof kräfde, skulle således inneburit en brytning med grundsatser, som genomgingo hela romerska rätten, och alt detta till förmån för en enda art af bolag, en helt enstaka företeelse inom det romerska rättslifvet. Nu fanns emellertid i den romerska rätten erkända andra personföreningar än *societates*, nämligen *universitates* eller *corpora*³⁾, hvarunder föllo kommuner, korporationer, gillen och skrän (*civitates, municipia, vici, curiae, collegia, sodalicia*)⁴⁾, med hvilka äfven själfva staten

¹⁾ Af annan mening är SAVIGNY, System Bd. III § 113, men se SCHMID i Archiv f. die civ. Praxis 36 B., s. 177 och WINDSCHEID, anf. st. § 73 not. 16. Speciela undantag gjordes dock i senare tider i fråga om förvärfvande af besittning och *därigenom* egendom (placet per liberam personam omnium rerum possessionem quæri posse, et per hanc dominium. L. 20 § 2 D. de acquir. rer. dom. 41: 1, L. 41 D. de usurp. et usuc. 41: 3. PAULUS, Sent. V: 2 § 2, yttrar därom: utilitatis caussa receptum est) samt ifråga om försträckning (från kreditors sida. L. 9 § 8 D. 12: 1). Angående några andra påstådda undantag, se BRINZ, anf. st. II § 370.

²⁾ Se SCHMID, anf. st. s. 178 och WINDSCHEID, anf. st. § 442, not 2 samt de på sistnämnda ställe anf. lagrum.

³⁾ Ordet corpus synes dock endast blifvit begagnadt om de universitates, hvilkas existens mer berodde på medlemmarnes fria vilja, således t. ex. icke om civitates, jmf. WINDSCHEID, anf. st. § 57, not 4; PFEIFER, Jurist. Pers., Tüb. 1847, ss. 26, 37.

⁴⁾ Deras historia skildras af DIRKSEN, Civilist. Abhandl. II, Berlin 1820, ss. 1 o. f., jmf. äfven PFEIFER, Jurist. Personen, ss. 2—18.

(*respublica*) i förmögenhetsrättsligt hänseende likställdes. Få frågor hafva inom rättsvetenskapen varit föremål för så liflig diskussion, som den, huru det romerska begreppet *universitas* rätteligen bör fattas. Enligt den äldre åsikten låg det i dess väsen, att subjektet för dess rättigheter och förbindelser utgjordes af ett ideelt, från de enskilde medlemmarne, såväl som från medlemmarne i sin totalitet skildt rättssubjekt, hvilket dessa endast kunde anses representera¹⁾. På senare tiden har dock riktigheten af denna uppfattning, som länge var allena herrskande inom rättsvetenskapen, blifvit bestridd såsom saknande stöd i källorna²⁾. Och ser man på dessa, så beteckna de verkligen just medlemmarnes totalitet, deras kollektiva enhet (*universi, universitas*) i motsats mot de enskilda (*singuli*), såsom förmögenhetssfärens subjekt. Däremot synes det ingalunda förenligt med källorna att anse, att denna juridiska tankeoperation endast afsett föreningens ställning till den yttre världen³⁾, och att så snart frågan icke var om ett uppträdande utåt, enheten upplöste sig och det endast fanns en flerhet af personer, medberättigade i samma förmögenhetsmassa. De ställen, där *universitas* betecknas såsom fordrings-egare och gäldenär, kärande och svarande⁴⁾, kunna väl tolkas såsom endast afseende förhållandet till tredje man, möjligen äfven några lagrum, där densamma utmärkes såsom egare⁵⁾,

¹⁾ SAVIGNY, System Bd. II ss. 235 o. f.; WEISKE, Praktische Erörterungen I (enligt SCHMIDS framställning anf. st. s. 162); PUCHTA, Institutionen § 191.

²⁾ SENTENIS, Das praktische gemeine Civilrecht, Leipz. 1860, § 16, not 49; SALKOWSKI, Zur Lehre v. d. jur. Personen, ss. 3 o. f.; MONTGOMERY, anf. st. ss. 90 o. f.

³⁾ IHERING, anf. st. III: 1, ss. 219, 20, s. 333; SALKOWSKI, anf. st. ss. 17, 18; jmf. MONTGOMERY, anf. st. s. 94.

⁴⁾ Si quid universitati debetur, singulis non debetur. L. 7 § 1 D. 3: 4; Actor pro republica vel universitate intervenit, non pro singulis. L. 2 D. 3: 4.

⁵⁾ Universitatis sunt, non singulorum, veluti quæ in civitatibus sunt theatra et stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum. L. 6 § 1 D. de rer. div. (1: 8).

legattagare och servitutsinnehafvare¹⁾. Men det heter också: *Res, quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur; privatæ autem sunt, quæ singulorum sunt* (L. 1 pr. D. de div. rer. 1: 8), samt på ett annat ställe: *Ideo nec servus communis civitatis singulorum pro parte intelligitur, sed universitatis* (L. 6 § 1 eod.), och det framhålles vidare, att, om *universitas* frigaf en slaf, denne icke var att betrakta såsom medlemmarnes frigifne²⁾. Dessa källornas vitnesbörd medgifva intet tvifvel därom, att detta åskådningssätt äfven omfattade det inre förhållandet, och att medlemmarne således icke häller i sitt förhållande till föreningens förmögenhet betraktades såsom dennas subjekt. Härmed är naturligen icke sagdt, att medlemmarne voro utestängde från alt slags rättsanspråk å denna förmögenhet. Men juridiskt måste dylika rättigheter hafva fattats såsom rättigheter emot *universitas* eller sakrätter till den förmögenhet, hvartill eganderätten icke desto mindre förblef odelad hos *universitas*³⁾.

¹⁾ Nulla dubitatio est, quod si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur; cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur. L. 20 pr. D. de reb. dub. (34: 5); L. 21 D. quibus mod. ususfr. (7: 4).

²⁾ Et ideo tam contra civem, quam pro eo posse servum civitatis torqueri Divi Fratres rescripserunt. Ideo et libertus civitatis non habet necesse veniam Edicti petere, si vocet in jus aliquem ex civibus. L. 6 § 1 eod. Se också L. 10 § 4 D. de in jus voc. (2: 4); jmf. BRINZ, anf. st. § 226.

³⁾ Så läser det väl vara obestriddigt, att den nyttjanderätt, som uppläts borgarene till viss statens eller kommunernas egendom (MONTGOMERY, anf. st. s. 93) icke fattades såsom någon primär rätt, utan i början såsom en obligatorisk rättighet samt, sedan pretor medgifvit en utilis in rem actio (äfven emot staten eller kommunen L. 1 § 1, L. 2 D. si ager vectig. 6: 3), såsom en sakrätt till patrimonium universitatis, ur hvilken sakrätt senare utvecklade sig emphyteusis, jmf. PUCHTA, Instit. (1871) § 245. Hvad åter angår res publicæ i inskränkt mening, de till allmänt bruk upplättna vägar, vattendrag o. s. v. (MONTGOMERY, anf. st.), så är det sant, att vid inkräktningar därå en actio popularis stod öppen för hvarje medborgare, men rättsteorien fattade icke den, som anställde talan, såsom fullföljande någon sin egen rättighet, utan betecknade honom såsom det allmännas representant. L. 43 § 2 D. de procurat. (3: 3); se WALTER, Gesch. d. röm. R. II § 801 och RUDORFF, Römische Rechtsgeschichte II § 46.

Därför vilja vi emellertid visst icke påstå, att det romerska rättsmedvetandet fattat *universitas* såsom en verklig person, ett rättssubjekt af samma art som människan. I den romerska *divisio personarum* (*Gaius I §§ 9—13*) inrymmes ingen plats åt *universitates*, om dess egodelar heter det, att de äro *nullius*, fastän *ipsius universitatis esse creduntur*, och om densamma säges endast: *personæ vice fungitur* (*L. 22 D. 46: 1*)¹). Det är tvärtom sannolikt, att romarne aldrig fallit på den tanken, att i stat, kommun o. s. v. ett själfständigt intresse af rätten skyddades, ganska möjligt till och med, att de ansågo det rättsligen skyddade intresset gå upp i de nuvarande enskilde medlemmarnes²). Men i den *juridiska* konstruktionen var utan tvifvel den juridiska personen icke blott en förmedlingsform för föreningens rättsliga förhållanden till yttre världen, utan den var inåt, som utåt, alt och medgaf icke plats åt några delrätter för de enskilde medlemmarne. Är detta riktigt, så berodde obestriddigen den juridiska personligheten hos romarne på en *fiktio*³), ehuru fiktionens ändamål här icke, såsom annars, var att inpassa en ny rättssats i dittills gällande rätt (fiktionens historiska funktion), utan att underlätta eller, rättare sagdt, möjliggöra en juridisk konstruktion af ifrågasvarande förhållanden. Att detta var en svaghet i den romerska rättsteorien kan icke bestridas, så vida man numer får

¹) Jmf. äfven *L. 16 D. de verb. sign. (50: 16): publica appellatio in compluribus caussis ad Populum Romanum respicit; civitates enim privatorum loco habentur.*

²) Se hos IHERING, anf. st. III, s. 344, åtskilliga yttranden af icke-jurister, hvartill kan läggas det af IHERING, I s. 211 citerade yttrande hos Cicero, *Tusc. Disp. III: 20 § 48: nolim mea bona* (statens förmögenhet), *Gracche, tibi viritim dividere libeat, sed, si facias, partem petam.*

³) Jmf. uttrycket "*personæ vice fungitur*" om *universitas* med de stäl- len, där det om de pretoriska arfvingarne heter: *vice heredum habentur*. *L. 2 D. 37: 1; heredes esse finguntur Ulp. fragm. XXVIII: 12.* Är vår åsigt riktig, kan således begreppet juridisk person sägas hafva varit resultatet af en blott teoretisk betraktelse, (jmf. MONTGOMERY, anf. st. s. 94), ehuru visserligen det praktiska behovet föranledde de rättssatser, som nödgade teorien att uppställa detsamma.

anse fiktionens dogmatiska funktion vara utdömd¹⁾. Men uppfattningen af dessa personföreningar såsom verkliga personer (hvar och en må efter sin åsigt betrakta det såsom fel eller förtjänst), var för romarne främmande, och att konstruera deras rättigheter såsom de enskilda medlemmarnes hindrade den rättigheternas karaktär af exklusiv magtfullkomlighet, som tillhörde systemet. Huru skulle det med denna stått samman att upphöja en enskild borgares intresse i en statens fordran eller i en statens egendom till värdighet af en primär juridisk rättighet?

För staten och det allmänna bästa måste den fria romaren offra sin oinskränkta själfbestämmelserätt, och hvad inom staten och kommunen i detta hänseende gälde, hade blifvit tillämpadt äfven å öfriga *universitates*, så att för dem af ålder gäلت den regel, att majoritetens beslut band minoriteten²⁾. Å deras *administratores* hade också blifvit öfverflyttade de bestämmelser, som gälde för *tutor*. De rättigheter och förpligtelser, som alstrades ur desses ämbetsutöfning, tillkommo dem allenast i deras egenskap af representanter, så att de endast under sin ämbets tid kunde föra talan eller sökas för desamma och aldrig stodo i något ansvar med sin egen förmögenhet³⁾. Redan de ofvan framställda bestämmelser, hvilka utsträckt förpaktarebolagens fortvaro öfver de enskilde medlemmarnes lif⁴⁾, hade

¹⁾ Här om få vi längre fram tillfälle att yttra oss.

²⁾ L. 160 § 1 D. de diversis regulis juris antiqui (50: 17): Refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem. Onekligen talar detta starkt emot, att romarne någonsin skulle konstruerat staten på grundvalen af ett fördrag. IHERING, anf. st. I ss. 202 o. f.; SCHMIDT, Der principieller Unterschied zw. d. röm. u. germ. Rechte, s. 34. Däremot v. HAHN, Die materielle Uebereinstimmung d. röm. u. germ. Rechtsprincipien, ss. 40 o. f.

³⁾ L. 3 § 2 D. 50: 8; L. 4 § 2 D. 42: 1. Actor municipum sammanställas med tutor pupilli och curator furiosi. L. 5 § 9 D. 13: 5. Jmf. SCHMIDT i Arch. f. d. Civ. Praxis 36 B, s. 181.

⁴⁾ Föreningens bestånd trots medlemmarnes växling framhålles just såsom något karaktäristiskt för *universitates*. In Decurionibus vel aliis universitatibus nihil refert, utrum omnes iidem maneant, an pars maneant vel omnes immutati sint. L. 7 § 2 D. 3: 4.

närmat dem till *universitates* och aflägsnat dem från de vanliga *societates*. Kom så härtill deras halft publika ändamål och slutligen, framför allt, den omständighet, att för *universitates* just gälde de rättsregler, som förpaktarebolagen behöfde, men på sin plats inom societets-teorien ej kunde vinna utan genomgripande förändringar. Det kan då icke förvåna att finna *societates vectigalium* förflyttade från de vanliga bolagens krets in ibland *universitates*. Där finna vi dem hos GAIUS, hos hvilken det heter: *Neque societas neque collegium neque hujusmodi corpus passim omnibus habere conceditur; nam et Legibus et Senatusconsultis et Principalibus Constitutionibus ea res coërcetur. Paucis admodum in causis concessa sunt hujusmodi corpora, ut ecce vectigalium publicorum sociis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum, et salinarum. L. 1 pr. D. quod cujusc. univ. (3: 4)*¹⁾. I följd af detta stadgande²⁾ synes man förr aldrig ifrågasatt, att icke *societates vectigalium* såsom sådana enligt romerska rätten varit *corpora* eller *universitates*³⁾. På senare tider har dock den åsigt blifvit framställd, att instituten *societas* och *universitas* båda skulle förekommit vid publikanerbolagen, men afsett olika förmögenhetsobjekt och olika ändamål. Det skulle nämligen stått publikanerne öppet att bilda föreningar med korporativ natur för andra ändamål än själfta bolagens, såsom till understöd för hjälpbehöfvande, för att underhålla

¹⁾ I § 1 heter det vidare: *Quibus autem permissum est corpus habere collegii, societatis, sive cujusque alterius eorum nomine, proprium est ad exemplum Reipublicæ habere res communes, arcam communem, et actorem sive syndicum, per quem tamquam in Republica, quod communiter agi fierique oporteat, agatur, fiat.*

²⁾ Hvertill må läggas: L. 3 § 4 D. 37: 1: *A municipibus et societatibus et decuriis et corporibus bonorum possessio agnoscitur potest;* L. 22 D. 46: 1: *hereditas personæ vice fungitur, sicuti municipium et decuria et societas;* L. 31 § 1 D. 47: 2: *Si quis tabulas instrumentorum rei publicæ municipii alicujus . . . Idemque scribit et de ceteris rebus publicis deque societatibus.*

³⁾ DIRKSEN, Civilist. Abhandl. 2, s. 45; PFEIFER, Jurist. Pers. ss. 37, 38; SCHMID, anf. st. s. 166; PUCHTA, Institutionen § 191; TROPLONG, anf. st. XXIII.

en samlingslokal o. dyl.¹⁾. Denna hypotes saknar emellertid hvarje stöd i källorna. Rätten att bilda korporation gifves icke åt publikanerne, utan afseende på, om de äro *socii* eller icke, utan just åt *socii publicanorum*, och deras korporativa förening benämnes uttryckligen *societas*. Intet antyder, att *societas publicanorum* på de ställen, där den behandlas såsom *universitas*, ses från någon annan sida, än såsom förpaktarebolag, eller att den *arca communis*, som ofvan anförda lagrum omtalar, var något annat än den gemensamma bolagskassan. Voro nu dessa bolag *universitates*²⁾, kunde de icke på samma gång vara *societates* i teknisk mening³⁾, ty dessa begrepp voro kontradiktoriska⁴⁾. Att de icke desto mindre i rättskällorna

¹⁾ WEISKE, Erörterungen (enligt SCHMIDS framställning i Arch. f. d. Civ. Praxis, 36 B., s. 167); RENAUD, Das Recht der Actiengesellschaften, Leipz. 1863, s. 4; KUNTZE, Krit. Vierteljahrschrift VI, s. 61; förslagsvis äfv. RANDA, Arch. f. Wechsell. u. Handelsr. XV, s. 342. Ett liknande försök att bortförklara förpaktarebolagens natur af corpora återfinnes hos COHN, De natura societatum juris romani, quæ vocantur publicæ, ss. 26—44. Till ROESLERS artikel i Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. IV, ss. 275 o. f. hafva vi icke kunnat förskaffa oss tillgång.

²⁾ Såsom verkliga corpora fattas förpaktarebolagen af HERMANN, Rechtscharakter d. Actienvereine, Leipz. 1858, ss. 20 o. f.; UNGER, Krit. Ueberschau VI, München 1859, s. 174; äfv. IHERING, anf. st. III, s. 343, not. 467. BRINZ, anf. st. § 229, är böjd därför, men ryggar tillbaka för den konsekvens att nödgas anse ansvarigheten begränsad till *arca communis*.

³⁾ MONTGOMERY, anf. st. s. 38, anser, att det berott på *socii* själfve att antaga korporativ organisation eller att bilda sig till en vanlig *societas*. Det är troligt, att detta varit rättsligen möjligt, och tänkbart, att smärre förpaktarebolag begagnat denna möjlighet. Men icke synes härför kunna åberopas ordalagen i L. 1 D. 3: 4: "*permissum est corpus habere*", ty detta uttryck gäller också *collegia*, och för dem var väl den korporativa organisationen enda formen för en rättslig tillvaro (se L. 3 D. de colleg. et corp. 47: 22).

⁴⁾ GERBER, System des deutsch. Privatrechts, Jena 1858, § 49; HERMANN, anf. st. s. 15; BESELER, Syst. d. gem. deutsch. Privatrechts, Berlin 1866, § 68. Ett slags förmedling försöker dock XENOPOLUS, De soc. publ. rom. historia ac natura juridiciali, ss. 61 o. f. Af annan mening äro naturligtvis de författare, som anse begreppet *universitas* icke hafva afsett annat än förhållandet utåt. SALKOWSKI, anf. st. s. 41;

bära namnet *societates*¹⁾, kan väl icke anses som något bevis därför, ty de måste väl betecknas med den benämning, de buro i allmänna lifvet, och att de där icke bytte om namn, därför att rättsteorien bytt om uppfattning i fråga om deras juridiska natur, lärer väl icke förvåna någon. Att åtskilliga rättssatser om dem innehållas i titeln *pro socio* kan icke heller tillerkännas någon betydelse. Ingen har funnit betänkligheter vid att förklara aktiebolaget vara en juridisk person, men andra bolag icke, enligt lagar, som behandla alla bolagsarter tillsammans; och så vidt vi veta, har ingen författare, huru afgjordt han än varit anhängare af aktiebolagets juridiska personlighet och motståndare af det öppna bolagets, lösryckt det förra från det senare och behandlat det tillsammans med stat, kommuner och andra juridiska personer. För öfrigt är det, på några få undantag²⁾ när, endast skiljaktigheter hos de vanliga *societates* gentemot *societates vectigalium*, som i titeln *pro socio* påpekas³⁾.

Naturligen är det icke vår mening, att förpaktarebolagen genom något lagbud⁴⁾ med ens förvandlades från *societates*

jmf. MONTGOMERY, anf. st. s. 40, hvilken för öfrigt synes anse, att *societates vectigalium* aldrig i alla afseenden blefvo *universitates*.

¹⁾ MONTGOMERY, anf. st. s. 38.

²⁾ Dessa undantag äro L. 5 pr., där emellertid, anmärkningsvärdt nog, *societas vectigalis* uppräknas såsom en särskild art af bolag, ehuru uppräknningen därförutan vore uttömmande (sive *universorum bonorum*, sive *negotiationis alicujus*, sive *vectigalis*, sive *etiam rei unius*), samt L. 65 § 15, där det talas om att *actio pro socio* kan anställas under ett förpaktarebolags fortvaro, då "non refertur in medium (väl = *arcam communem*) quod ad alterum pervenerit". Hvad detta sista ställe angår, må anmärkas, att romerska rättskällorna på intet ställe angifva, hvilken *actio* stod till buds vid rättstvister mellan *universitas* och medlemmarne angående deras rättigheter och skyldigheter såsom sådana (jmf. IHERING, anf. st. III, s. 343, not 467). Att nu *societas publicanorum* och dess medlemmar måste egt en dylik *actio*, är uppenbart, och af detta lagställe synes, som om denna varit *actio pro socio*.

³⁾ Nämligen de ofvan anmärkta i fråga om verkan af en *socii* död.

⁴⁾ Sannolikt var i början bildandet af *corpora* alldeles fritt, men denna föreningsfrihet inskränktes under tidernas lopp genom *leges*, *senatus-*

till *universitates*, utan sannolikt föranledde det praktiska behovet, att genom pretorns medverkan¹⁾ alt flera af de rättsregler, som gälde för *universitates*, å dem tillämpades, till dess rättsteorien nödgades inrymma dem plats bland desamma. Genom bestämmelser i bolagskontraktet, som för bolagsmännen ovilkorligen var bindande, då det icke stred mot allmän lag²⁾, kunde de nu anordna en, trots inträffande meningsskiljaktighet³⁾, kraftig bolagsförvaltning. Hvad *magister societatis* i bolagets namn slöt, alstrade nu rättigheter och förpligtelser för honom endast såsom *administrator rerum societatis* och öfverflyttades vid hans afgång å efterträdaren⁴⁾. Hvad enligt societetsteorien var uti bolagsmännens *condominium*, betraktades nu såsom bolagets egendom, hvad enligt denna var deras fordringsrätter, fattades nu såsom bolagets, men materielt blefvo deras rättigheter bestående, de blott antogo en annan form⁵⁾, nämligen den af rättigheter emot bolaget. Den materiella förändringen låg blott däri, att bolagsrättigheterna numer voro undandragna den enskildes partiella förfoganden och underkastade majoritetens disposition, hvar-

consulta och principales constitutiones (L. 1 pr. D. 3: 4), så att alla corpora, hvilka icke egde offentlig auktorisation, behandlades såsom illicita (se L. 3 D. 47: 22). En dylik auktorisation kunde gifvas genom en allmän rättssats (L. 1 pr. D. 47: 22) eller i form af speciel koncession. Hvilketdera nu än varit fallet med societates vectigalium, så var väl deras nya privaträttsliga ställning äldre än dessa politilagrar. Jmf. BRINZ, anf. st. § 234.

¹⁾ SALKOWSKI, Jurist. Pers. s. 33, not. 43.

²⁾ Jmf. om collegia sodalicia: His autem potestatem facit lex pactionem, quam velint, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant. L. 4. D., de colleg. et corpor. (47: 22).

³⁾ Subsidiärt gälde väl enligt L. 160 § 1 D. 50: 17, att enkel majoritets beslut band minoriteten. Jmf. SALKOWSKI, Quæstiones de jure societatis, s. 50.

⁴⁾ Item magistri societatum pactum et prodesse et obesse constat. L. 14 D. 2: 14; jmf. L. 10 D. 3: 4.

⁵⁾ Ett närmare utförande af den juridiska konstruktionen af bolagsmännens rättigheter kan ses hos v. HAHN, anf. st. ss. 347 o. f.

till må läggas den väl icke håller den tiden ovigtiga omständigheten, att den enskildes kreditorer icke kunde bryta bolaget samt följaktligen måste träda tillbaka för bolagskreditorerne¹⁾. Att *societates vectigalium* genom dessa rättssatser närmat sig de nutida aktiebolagen är obestriddigt. Rättare sagdt, innebära de dock ett närmande till den moderna bolagsrätten i allmänhet. Att förpaktarebolagen varit aktiebolag i modern mening, är däremot mycket tvifvelaktigt. Huruvida andelen i ett förpaktarebolag fritt kunde föryttras, är omtvistadt. Man har funnit stöd för ett dylikt antagande hos *Cicero, Oratio in Vatinius* c. 12: 29, där det heter: *Eri- puerisne partes illo tempore carissimas, partim a Cesare, partim a publicanis?* Att *pars* såväl hos icke-jurister, som i rättskällorna användes för att beteckna andelen i ett förpaktarebolag med ty åtföljande rättigheter och skyldigheter²⁾, är obestriddigt³⁾, och på grund af detta Ciceros yttrande har man antagit, att andelen i ett förpaktarebolag fritt kunde föryttras, såsom enligt regeln är förhållandet med en nutida aktie⁴⁾. Det saknas emellertid i rättskällorna hvarje antydan

¹⁾ GLÜCK, anf. st. 15 D., s. 454 och efter honom SENTENIS, Civilrecht § 121, 89 b., antaga, att äfven vid societas bolagsborgenärerne egde ett jus separandi till bolagsförmögenheten. Så "billig" enligt nutida rätts- åsikter en dylik sats kan förefalla, lärer den väl emellertid enligt romerska rätten varit juridiskt omöjlig. Dessa författare torde också vara ensamme om sin åsigt.

²⁾ I hvilka senare väl ofta ingick förpligtelse till personlig verksamhet. L. 9 § 4 D. 39: 4. Socii vectigalium, si separatim partes administrant . . . ; se MONTGOMERY, anf. st. s. 30.

³⁾ Cic. pro Rab. Post. 2: multa gessit, multa contraxit, magnas partes habuit publicorum; Cornelius Nepos, Attic. 6: Ad hastam publicam numquam accessit; nullius rei neque præs neque manceps factus est, sed tamen partes vectigalium habuit; L. 63 § 8 D. 17: 2; L. 9 § 4 D. 39: 4.

⁴⁾ Åsigten framställdes först af ORELLI i ett universitets-program (se hos SCHMID, anf. st. s. 166 och till en del hos MONTGOMERY, anf. st. s. 28), och omfattas i viss mån af SALKOWSKI, Jurist. Pers. ss. 39, 40. Jmf. äfv. ENDEMANN, Das Deutsche Handelsrecht (1868), § 55. Af annan mening äro RENAUD, Actienges. s. 6; COHN, De natura soc. jur. rom., quæ voc. publicæ, ss. 99 o. f.; MONTGOMERY, anf. st. ss. 28 o. f.

i denna riktning, tvärtom synas ofvan anförda stadganden i fråga om bolagslottens öfvergång genom arf tala emot, att den, som tillhandlat sig en bolagslott, skulle kunnat påyrka inträde i bolaget. Däremot hindrade väl intet, att öfrige bolagsmän kunde medgifva, att en bolagslott öfverflyttades från en person till en annan. Denna frågas besvarande är emellertid icke af afgörande betydelse för den, om förpaktarebolagen varit aktiebolag eller icke. Detta beror på, i hvilket förhållande *socii* stått till bolagets borgenärer. Att *socii* icke kunde sökas omedelbart för bolagets förpligtelser ur de aftal, *magister societatis* slutit, är uppenbart¹⁾, men detta gör dem icke till aktiebolag. Endast vidden af deras ansvarighet är i detta hänseende afgörande. Hvad denna beträffar, är den åsigt synnerligen allmän, att i *societates publicanorum* åtminstone funnits en klass af delegare, som under inga omständigheter kunde förpligtas att tillskjuta något för gäldande af bolagets skulder, nämligen de s. k. *affines*, hvilket namn man i anledning af ett yttrande hos Livius²⁾ anser hafva tillkommit de arfvingar till aflidne *socii*, hvilka icke fullständigt upptagits såsom bolagsmän, men på grund af stadgandet i *L. 63 § 8 D. pro socio* fortfarande togo del i bolagets vinst och förlust³⁾. Dessa *affines* skulle svarat för bolagets skulder allenast med sin insats i bolaget⁴⁾. Emellertid finnes i källorna intet stöd för denna hypotes, tvärtom likställes *heres non ad-*

¹⁾ Arg. L. 7 § 1 D. quod eujuscumque univ. (3: 4); se äfv. MONTGOMERY, anf. st. s. 41.

²⁾ Livius XLIII: 16: ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A. Postumo censoribus publica vectigalia aut ultro tributa conduxissent, ad hastam suam accederet *sociusve aut affinis* ejus conductionis esset.

³⁾ Enligt ROESLER (se hos COHN, De nat. soc. jur. rom., quæ voc. publ., s. 67) skulle också bolaget kunnat upptaga andra personer såsom *affines* till del i vinst och förlust, men utan förpligtelse till personlig verksamhet och utan rätt att utöfva något inflytande på förvaltningen. Jmf. äfv. XENOPOLUS, anf. st. ss. 46 o. f. och SALKOWSKI, Jurist. Pers. s. 40.

⁴⁾ ROESLER (se hos COHN, anf. st. s. 67); XENOPOLUS, De¹ soc. publ. rom. hist. ac natura juridiciali, s. 60; ENDEMANN, Das Deutsche Handelsrecht (1868), § 55.

scitus i L. 63 § 8 D. h. t. med öfrige bolagsmän i fråga om skyldigheten att bära bolagets förluster¹⁾, och de lära väl således icke i detta hänseende intagit någon undantagsställning. Vidkommande vidden af det ansvar, som hvilade å de egentlige *socii*, innehålla källorna intet²⁾. Däråf att föreningen fattades såsom *universitas*, följer icke, att blott bolagskassan svarade för dess förbindelser, ty därmed lät mycket väl förena sig, att *socii* voro skyldige till obegränsade tillskott för bolagets ändamål, ooh att denna bolagets fordringsrätt hos delegarne genom frivillig eller tvungen cession kunde blifva tillgänglig för bolagskreditorerne³⁾. Intet berättigar sålunda till det påstående, att det romerska förpaktarebolaget rört sig med ett begränsadt kapital, som allena svarat för dess förbindelser⁴⁾. Och var icke detta förhållandet, så var

¹⁾ Jmf. äfv. COHN, anf. st. s. 67 och MONTGOMERY, anf. st. s. 41.

²⁾ Hvad i L. 6 D. de public. (39: 4) stadgas, angår endast flere publikaners ansvar för olagliga utpressningar. Hvilken förpaktarebolagens ställning till staten varit, beror naturligen på, om fortfarande mancipes i sitt namn slöto förpaktningssaftalet eller om det skedde å bolagets vägnar, i hvilket hänseende, såsom ofvan nämnts, saknas upplysningar i källorna. Jmf. MONTGOMERY, anf. st. s. 40.

³⁾ Jmf. SAVIGNY, anf. st. II, s. 295; SINTENIS, Civilrecht § 15,62; v. HAHN, anf. st. ss. 348, 9. Om ett förpaktarebolag råkat på obestånd, synes, trots dess natur af universitas, ganska väl en talan mot delegarne kunnat medgifvas dess borgenärer, på grund af L. 8 D. quod cujuscunque universitatis (3: 4): Civitates, si per eos, qui res earum administrant, non defenduntur, nec quidquam est corporale Reipublicæ, quod possidetur, per actiones debitorum civitatis agentibus satisfieri oportet. Ty i fråga om nödiga tillskott voro *socii* bolagets debitores. Af annan mening är PFEIFER, Jurist. Pers. ss. 69, 70.

⁴⁾ Detta synes dock SCHMID, anf. st. s. 182, anse. Å andra sidan finnes intet skäl att antaga någon solidarisk ansvarighet (så TROPLONG, anf. st. XXXI; COHN, anf. st. s. 65; jmf. äfv. MONTGOMERY, anf. st. s. 41) för de förpligtelser, *magistri societatum*, åhvälfde bolaget. *Magister societatis* var icke en institor, allra minst de enskilde bolagsmännens, utan synes böra sammanställas med kommuners och andra juridiska personers styresmän. (FESTUS, s. v. *magisterare*: *Magisterare*, *moderari*; unde *magistri non solum doctores artium*, sed etiam *pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum dicuntur, quia omnes hi magis ceteris possunt*; DIRKSEN, Civil. Abhandl. II. ss. 56 o. f.; XENOPOLUS, anf. st. s. 55).

det icke håller ett aktiebolag. Återfinna vi således icke inom den romerska rätten några aktiebolag i nutida mening, så står det dock fast, att man i *societates vectigalium* finner en associationsform, som närmar sig desamma, och är detta tillräckligt för att göra dess studium fruktbart. Det visar oss nämligen, om vår framställning är riktig, huru på ett enstaka område inom det romerska rättslifvet gjorde sig gällande ett oafvisligt behof af en starkare rättslig förening, än den vanliga *societas* innebar, huru den romerska rätten utan att bryta med sig själf icke kunde på vanlig väg tillgodose detta behof, och huru därför fiktionen fick komma till hjälp för att göra möjligt att med bevarad konsekvens tillfredsställa anspråk, hvilka i själfva verket stodo i strid med de grundsatser, hvarpå rättssystemet hvilade. Och detta resultat, huru ringa det än kan förefalla, saknar icke sin stora betydelse, då fråga blir att juridiskt konstruera bolagsförhållandena i vår tid, i hvilken den fasta sammanslutningen af ekonomiska krafter icke mer är en enstaka företeelse, utan den mänskliga verksamheten på nästan alla möjliga områden, af behof och med förkärlek, rör sig i dess former.

II. Medeltidens och den nyare tidens rätt intill slutet af adertonde århundradet.

Låg orsaken till det romerska bolagets svaghet där, hvar-est vi sökt visa henne, är det icke svårt att förutse, hvilken omstörtning i bolagsväsendet kristendomen skulle åstadkomma. Enligt dess bud om den enskildes uppoffring för högre ändamål och dess lära om det timliga godas ringhet, hade den enskildes förmögenhetsrättsliga personlighet betydligt sjunkit i värde, och den ömtåliga hänsigten till individens absoluta själfständighet stod icke längre i vägen för bildandet af föreningar, i hvilka de enskilde underordnade sig under det gemensamma ändamålet. Härför låg icke heller något hinder i det germaniska skaplynnet. Väl höll också den gammal-germaniska rättsåskådningen, såväl som den romerska, på den

frie mannens själfständighet, men denna själfständighet ansågs icke offrad därigenom, att den enskilde i förmögenhetsrättsligt hänseende måste tåla mångahanda inskränkningar i de naturliga gemensamhetsförhållandena, familj, släkt och kommun, och det gifna ordets helgd förlänade icke mindre styrka åt de föreringsband, som knutits genom det fria aftalet. Också möter redan i medeltidens rätt en enhet och fasthet i bolagens organisation inåt och utåt¹⁾, som enligt romerska rättsåsigter varit omöjlig.

Var sålunda den nya verldsåskådningen likaså gynsam för associationen, som den hednisk-romerska varit ogynsam för densamma²⁾, så fanns det dock ett hinder för den rena kapitalföreningens utveckling, och detta var den kanoniska dogmen om kapitalets ofruktbarhet. Strängt taget skulle denna hindrat all själfständig användning af kapital inom bolagsförhållandet. Blott med svårighet hade också den skolastiska spetsfundigheten kunnat vindicera tillåtligheten af en bolagsform, grundad både på arbete och kapital, därmed, att kapitalet här icke bar frukt af sig själf, utan ur sin förbindelse med arbetet³⁾. Men ett bolag, grundadt allenast på en förning af kapital, var, så länge den kanoniska ocker-dogmen herrskade, omöjligt. Emellertid var det praktiska behovet under det altmer uppblomstrande handelslivet i Italien starkare än dogmen, och redan under kanoniska rättens herravälde möta associationer, i hvilka under konstlade former dölja sig rena kapitalföreningar. Den ena formen är den s. k. *societas sacri officii*⁴⁾. I början voro dylika *societates* icke af särdeles stor betydelse. En mängd af den påfliga stolens

¹⁾ Se MONTGOMERY, anf. st. s. 42 o. f., särsk. ss. 59, 60.

²⁾ ENDEMANN, Die Entwicklung der Handelsgesellschaften, Berlin 1867, s. 25; jmf. äfven Deutsche Vierteljahrschrift 1863, IV: Zur Physiologie der Erwerbsgesellschaft, s. 227.

³⁾ Se SCACCIA, Tractatus de commerciis et cambio, Francof. ad M. 1648, s. 214, s. 420; GOLDSCHMIDT, De societate en commandite, diss. inaug., Halle 1851, s. 8; ENDEMANN, anf. st. s. 32.

⁴⁾ Se SCACCIA, anf. st. ss. 48 o. f.: "De societate officii", och Deutsche Vierteljahrschrift, anf. st. s. 238.

ämbeten försålles på innehafvarens lifstid. För att skaffa sig medel till inköp af ett dylikt ämbete tilläts det en sökande att med sig förena bolagsmän, hvilka för sina kapitaltillskott erhöilo viss andel i ämbetets afkastning. Snart fick emellertid denna associationsform en allmän användning för allehanda ändamål. Man sköt samman kapital, förenade med sig för syns skull en sökande till eller innehafvare af ett påfligt ämbete ¹⁾ och dref sedan såsom en *societas sacri officii* med detta kapital allehanda penninge- och handelsaffärer. Af ännu större betydelse voro ett annat slags kapitalföreningar, som dock icke för den kanoniska dogmens skull uppfattades såsom *societates*: de s. k. *montes*. Deras första ursprung voro *montes pietatis*, anstalter grundade på en genom testamenten och donationer bildad fond, hvilka utlånade penningar åt de fattige ²⁾. Dessa anstalters rörelse visade sig snart ganska lönande, och under offentlig auktorisation uppstodo mångenstädes på enskilda kapitaltillskott bildade *montes*, som trots namnet *montes pietatis* icke voro annat än vinstgifvande affärsföretag. Efter dessas förebild bildade sig de ryktbara italienska bankerna, af hvilka den äldsta och förnämsta var *Banca di San Giorgio* i Genua ³⁾, hvilken år 1407 uppkom på det sätt, att Genua till åtskilliga sina fordringsegare afträdde vissa statsinkomster, hvarvid desse konstituerade sig till en giro- och lånebank, hvars grundkapital bildades af delegarnes, numer i rätten till statsinkomsterna förvandlade fordringsbelopp. Banken var stäld å 20,400 lika stora lotter, hvilka voro inregistrerade i dess *cartularium*. Af årsvinsten afsattes en del för en reservfond, och resten fördelades efter lotternas antal.

¹⁾ SCACCIA, anf. st. s. 50.

²⁾ Mons pietatis, substantialiter loquendo, est quædam summa pecuniæ . . . ex qua solet pauperibus mutuari gratis. SCACCIA, anf. st. s. 75. Längre ned anmärker han dock, att de fattige fingo betala vissa procent i månaden "pro expensis, quas ministri faciunt."

³⁾ Se SCACCIA, anf. st. s. 77, ss. 457 o. f.; FRIGNET, Histoire de l'association commerciale, Paris 1868, s. 86 o. f.; RENAUD, Das Recht d. Actienges. s. 13; WORMS, Sociétés par actions et opérations de bourse, Paris 1868, ss. 62 o. f.

Dylika *montes* uppstodo äfven till stort antal för andra ändamål, såsom förpaktning af statsinkomster¹⁾ m. m. Andelarne i en dylik *mons* gingo i arf och kunde fritt föryttras, och delagarne trädde icke i något personligt ansvar för dess förbindelser²⁾. Intet hindrar således oss att kalla dem aktiebolag. Också brukar banken i Genua nämnas såsom det första eller ett af de första aktiebolag, rättshistorien känner³⁾. Emellertid fattade icke tidens rättsteori en dylik *mons* såsom en sammanlutning af fleres kapital, ur hvilken ett bolag framgick — detta hade ju varit ett erkännande af den rena kapitalföreningen och därmed af kapitalets fruktbarhet⁴⁾ — utan man tänkte sig den kapitalmängd, företaget kräde, såsom en färdigbildad *acervus* eller *mons pecuniæ* (häraf bolagens namn), och genom att sälja delar af denna *mons (loca montis)* uppkom föreningen⁵⁾. Vinstutdelningen var icke afkastning å det insatta kapitalet, utan en fördelning af de frukter, bärget bar⁶⁾. Ser man emellertid ej blott på namnet och den konstruktion, som i teorien kom dessa associationer till del, utan på deras inre beskaffenhet, så kunna de italienska *montes* betraktas såsom den äldsta form, hvori aktiebolaget möter oss. Såsom dess första utvecklingsstadium kunna de dock icke betraktas. Möjligt är, att de italienska bankerna tjänade de aktiebanker till förebild, som, ehuru betydligt senare, framträda i flera land, men vid den tiden hade redan aktiebolagsprincipen fått en

¹⁾ SCACCIA, anf. st. s. 78. På samma ställe heter det: In Italia et præsertim Romæ usitatum est genus montium.

²⁾ STRACCHA, decis. rotæ Genuæ de merc. (1622), decis. 14 n:o 86, refererad af RENAUD, anf. st. s. 15.

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 12; WORMS, anf. st. s. 64; GIERKE, Das deutsche Genossenschaftsrecht I, Berlin 1868, s. 991.

⁴⁾ Det streds också länge och häftigt emellan de kanoniske rättslärde om, huruvida dylika *montes* kunde försvaras, "quamvis in eis pecunia videatur parere pecuniam". SCACCIA, anf. st. ss. 47, 77.

⁵⁾ Ibland fanns väl verkligen från början en reel enhet (såsom vid Genuabanken), men ofta var *acervus pecuniæ*, tills bolaget blifvit bildadt, endast imaginär, se ENDEMANN, anf. st. s. 34.

⁶⁾ SCACCIA, anf. st. s. 139.

vidare utbildning, som icke står i något historiskt samband med dessa *montes*, och denna hafva vi icke att söka i Italien, utan i de vest-europeiska staterna i de stora Handelskompanierna¹⁾, som efter upptäckten af Amerika och af sjövägen till Ostindien i dessa stater från 1600-talets början bildas för världshandel och grundande af kolonier.

Det första af dessa möter oss i det land, hvarest först under protestantismens inflytande den kanoniska ocker-dogmens värde bröts, och var det holländsk-ostindiska kompaniet, som den 20 Mars 1602 upprättades af General-staterna och utrustades med privilegium att uteslutande drifva handel på andra sidan Goda-hopps-udden och Magelhaens sund. Det stod hvarje holländsk medborgare fritt att deltaga i detta kompani. Andel i detsamma medförde dock ej rösträtt i dess angelägenheter, utan delegarne representerades af 60 Direktörer, som utsågos distriktvis af stadens eller provinsens ämbetsmän, och i spetsen för kompaniet stod en styrelse af 17 personer, hvilken utsågs af General-staterna²⁾. Den lysande framgång, detta kompani rönt, manade till efterföljd. Snart uppstodo i Holland efter dess förebild talrika andra kompanier³⁾, och i

¹⁾ Redan i 12:te århundradet finner man i södra Frankrike qvarnbolag med fritt förytterliga lotter (*uchaux, saches, meules, rases*), men huruvida medlemmarnes ansvarighet var begränsad, synes ganska ovisst (jmf. TROP LONG, *Du contrat de société*, Paris 1843, Préf. ss. LXXIV o. f. samt N:o 971). I hvarje fall voro de endast enstaka företeelser, utan inflytande på aktiebolagsrättens utveckling. I de gammaltyska grufvebolagen (*Gewerkschaften*) anses däremot allmänt delegarnes ansvarighet varit begränsad till grutvelotterna (*die Kuxe*), men andel i grufvan medförde ingen rösträtt i bolagets angelägenheter, utan dessa leddes helt och hållet af regeringens ämbetsmän. Det var således egentligen staten, som idkade grufvedriften med tillhjälp af främmande kapital. Först i senaste tider (på 1850- och 60-talen) har staten uppgifvit den omedelbara ledningen och utbytt denna mot en viss politi-uppsigt, och på samma gång har grufvebolagens inre organisation blifvit ombildad i närmaste öfverensstämmelse med den nyare aktiebolagsrätten och otvetydigt efter dess mönster (se GIERKE, *anf. st. ss. 977—80*).

²⁾ GIERKE, *anf. st. s. 993*.

³⁾ PÖHLS, *Actienges. ss. 5, 6*; FRIGNET, *anf. st. ss. 191 o. f.*

England ombildade sig efter dess mönster år 1613 det engelsk-ostindiska kompaniet ¹⁾, hvilket snart i magt och rikedom öfverträffade det holländska. Här var i motsats mot det holländsk-ostindiska kompaniet med aktierätten förenad rösträtt i bolagets angelägenheter. Ungefär samtidigt med det engelsk-ostindiska kompaniets omgestaltung framträder i Frankrike *la compagnie des Indes occidentales* samt 1664 *la compagnie des Indes orientales*, hvilket sedermera förenades med det 1717 stiftade *compagnie d'Occident*, det första kompani, i hvilket aktiebref å innehafvaren förekomma. I Tyskland framträdde dylika såsom aktiebolag bildade kompanier först i 18:de århundradet, då 1719 i Wien ett orientaliskt kompani instiftades, och några tiotal senare Fredrik II upprättade åtskilliga handelskompanier ²⁾.

Alla dessa kompanier bildades under statens skydd och uppsigt och i närmaste förbindelse med landens regeringar samt utrustades med privilegier och monopol af allehanda art. Också betraktades de mindre såsom privaträttsliga föreningar, än såsom statsanstalter, i hvilka den enskilde lemndes tillfälle att taga del, ett åskådningssätt, som var så mycket naturligare, som deras ändamål äfven var anläggning af kolonier, hvarigenom de egde en stor politisk betydelse ³⁾. Det dröjde emellertid icke länge, innan den enskilda företagsamheten tillagnade sig denna associationsform. I början af det 18:de seklet uppstodo i England vid sidan af de privilegierade kompanierna talrika enskilda kompanier, hvilka genom aktiebref å innehafvaren utestängde den personliga ansvarig-

¹⁾ Det var förut bildadt såsom ett s. k. regulated company: hvarje delegare dref sin affär för sig, men underkastade sig kompaniets politiföreskrifter och betalade till upprätthållande af dess handels-politi-anstalter en viss afgift. SCHÄFFLE, Staatswörterbuch IV, s. 680.

²⁾ GIERKE, anf. st. s. 1002.

³⁾ Synnerligen påtaglig visar sig denna uppfattning i Frankrike, där t. ex. i *compagnie des Indes orientales* såväl aktieegarnes sammanträden, som inbetalningar å aktiebeloppen och utdelning af vinst bestämdes genom Kongl. ordonnanser. Jmf. FRIGNET, anf. st. s. 235. Angående de tyska handelskompanierna se GIERKE, anf. st. s. 1002.

heten¹⁾, och något senare framträda äfven i Frankrike rena privatföretag, som genom aftalsbestämmelser gån sig samma organisation, som de stora handelskompanierna egde på grund af sina privilegier²⁾. Hade förhållandena utvecklade sig lugnt och jämnt, skulle måhända den nya rättsformen, såsom en användning af aftalsfriheten, så småningom förvärfvat sig erkännande af rättsteorien och lagstiftningen. — Den lysande framgång, de stora handelskompanierna rönt, framkallade emellertid såväl i Frankrike, som i England, ett ursinnigt aktiesvindleri. De mest orimliga aktieföretag döko upp, fordrade ringa inbetalningar och lofvade stora vinstutdelningar och funno hos den spekulationsdruckna allmänheten allt för många, som voro villiga att tillsläppa sina kapital. Aktiebolag bildades blott för att skapa aktier, utan afsigt att någonsin bringa det projekterade företaget till verkställighet. Så gick det till en tid, till dess slutligen, sedan aktierna uppdrifvits till ett orimligt pris, desamma kastades i marknaden och hela förlusten föll å de siste köparne. Det var dock icke de enskilda aktiebolagen, som ensamme buro skulden till dessa missbruk. De båda sorgligt ryktbara kompanier, hvilka ungefär på samma tid bragte svindleriet till sin spets i Frankrike och England, det s. k. Mississippibolaget (*la compagnie des Indes*) och Söderhafskompaniet (*the South Sea Company*), drefvo sitt ofog under regeringarnes ögon och till en del i deras tjänst³⁾. De olyckliga följderna af detta aktiesvindleri föranledde en häftig reaktion mot den nya associationsformen. Den s. k. *Bubble-act* af 1719 (6 Geo. I c. 18) undertryckte fullständigt alla aktiebolag, som icke af kronan eller parlamentet voro inkorporerade⁴⁾, och i den franska rättsskipningen stadgade

¹⁾ Se FRIGNET, anf. st. s. 289, not. 1; SCHWEBEMEYER, Das Actiengesellschafts-, Bank- und Versicherungs-wesen in England, Berlin 1857, s. 11.

²⁾ RENAUD, ss. 22, 23. Äfven i Holland synas kompanier bildat sig utan regeringens sanktion. Se PÖHLS, Actienges. s. 29.

³⁾ GIERKE, anf. st. s. 998; SCHÄFFLE, Staatswörterbuch IV, s. 681. En skildring af dessa kompaniers historia lemnas af FRIGNET, anf. st. chap. VI ss. 236 o. f.

⁴⁾ Se SCHWEBEMEYERS redogörelse för dess innehåll, anf. st. ss. 12 o. f.

sig den åsigt, att en privatöfverenskommelse icke var mäktig att skapa ett anonymt bolag, utan att det fordrades en speciallag för att grunda dess tillvaro¹⁾. Så var denna bolagsform utestängd från den allmänna rättens område, där den varit nära att få fast fot. I England dröjde det länge, innan den där åter tog sitt inträde, i Frankrike skedde det snart, men den möttes då med ett misstroende, som band den i fjättrar, som först vår tid något lossat.

III. Den nyaste tidens rätt.

England.

Bubble-akten förblef gällande till år 1825, då densamma genom stat. 6 Geo. IV c. 91 upphäfdes. Därmed var emellertid icke frihet att bilda kapitalföreningar utan personlig ansvarighet i den engelska rätten införd. I kraft af *common law's* gamla grundsats, att en bolagsman med sista öret af sin förmögenhet (*to the utmost farthing of his property*) svarar för bolagets förbindelser, förklarade domstolarne, att alla i bolagsaftal innehållna bestämmelser om begränsad ansvarighet saknade betydelse gentemot tredje man²⁾. Det var äfven en annan grundsats inom *common law*, som lade hinder i vägen för större kapitalföreningar. Uppstod nämligen en rättstvist emellan bolaget och tredje man, måste samtliga bolagsmän uppträda såsom käreande eller svarande. En bestämmelse i bolagskontraktet, att en af dem eller någon annan för bolaget egde tala och svara, saknade rättslig betydelse³⁾. Till följd af vissa bestämmelser i den engelska processrätten blef denna rättsregel dock icke synnerligen till hinder för tredje man, men alstrade däremot öfvervinnerliga svårigheter för ett bolag med större antal delegare, då det ville göra gällande sina rät-

¹⁾ Jmf. TROPLONG, anf. st. N:o 445.

²⁾ Se LINDLEY, Law of partnership, London 1867, ss. 339, 378.

³⁾ LINDLEY, anf. st. ss. 471 o. f., ss. 494 o. f.

tigheter¹⁾. Två utvägar stodo dock öppna, hvarå man kunde utverka sig begränsad ansvarighet och lättnad i uppträdandet inför rätta. Den ena var att söka *a charter of incorporation* eller *letters-patent* af regeringen, hvarigenom man erhöill alla en korporations rättigheter, däribland frihet från personligt ansvar, eller åtminstone förmånen att få en judiciel representant för bolaget (*the power of suing and being sued in the name of a public officer*)²⁾. Utsigten att erhålla dylika *charters* eller *letters-patent* var dock icke synnerligen stor. De beviljades ytterst sällan och blott för bolag af mer eller mindre offentlig betydelse³⁾. Den andra utvägen var att vända sig till parlamentet och söka utverka sig *a private act of Parliament*, som antingen inkorporerade bolaget eller allenast bemyndigade detsamma att tala och svara genom sin direktör eller sekreterare⁴⁾. Dylika *special acts* beviljades emellertid väl icke håller så lätt⁵⁾ och voro för öfrigt förenade med så stora kostnader för sökandena⁶⁾, att få bolag, utom dem, hvilka till följd af företagets offentliga natur i alla fall måste

¹⁾ Om de olika utvägar, hvarigenom man sökte undgå dessa svårigheter, se LINDLEY, anf. st. ss. 496, 7.

²⁾ Rätten att meddela *charter of incorporation* var ett gammalt kungligt prerogativ. Därmed följde ovilkorligen ansvarighetens begränsning till korporationsförmögenheten. Först genom st. 6 Geo. IV c. 91 (sedermåra ersatt af st. 4 et 5 Will. IV c. 94 samt st. 7 Will. IV et 1 Vict. c. 73) bemyndigades kronan att genom patentbref meddela de korporationsrättigheter, hvaraf en förening kunde vara i behof, utan att alla de rättsgrundsatser, som gälde för korporationer, därmed å densamma öfverflyttades. Se GNEIST, Geschichte und heutige Gestalt d. engl. Communalverfassung oder des Selfgovernment, Berlin 1863, s. 1203.

³⁾ BLACKSTONE, Commentaries on the laws of England, a new ed. London 1857, I, s. 531; GÜTERBOCK, Die englischen Actiengesellschaftsgesetze von 1856 und 1857, Berlin 1858, s. IV. GIERKE, anf. st. s. 995.

⁴⁾ BLACKSTONE, anf. st. s. 531; LINDLEY, anf. st. s. 7.

⁵⁾ Se LEONE LEVI, Manual of the mercantile law, London 1854, ss. 138, 9.

⁶⁾ Man har beräknat kostnaden för en dylik parlaments-akt till omkring 30,000 Rdr sv. Se Revue des deux mondes 1869, s. 735. (LEROY-BEAULIEU).

söka koncession af parlamentet¹⁾, begagnade sig af denna utväg.

Det dröjde emellertid icke länge efter *Bubble*-aktens afskaffande, förrän lagstiftningen riktade sin uppmärksamhet på dessa förhållanden och sökte undanröjda de svårigheter, de lade i vägen för kapital-associationen. Den fick samtidigt äfven en annan uppgift att lösa. Då efter *Bubble*-aktens upphäfvande *common law* åter blef gällande, uppstod den frågan, om densamma tillät bolag att bilda sig med fritt förtytterliga aktier eller om detta vore ett privilegium, som allenast genom *charters* eller *acts of parliament* kunde förvärfvas. I början syntes domstolarne benägna att förklara dylika bolag, såsom farliga för det allmänna, för *illegal partnerships*; men sedermera gjorde den åsigt sig gällande, att de icke kunde anses strida mot *common law*²⁾. Denna frihet att emittera förtytterliga aktier gaf emellertid, synnerligen under bolagens bildningsperiod, anledning till mycket svindleri, som påkallade lagstiftningens ingripande. Det blef nu dess uppgift att på samma gång underlätta kapitalassociationen och underkasta densamma en viss kontroll. Denna dubbla uppgift³⁾ sökte regeringen och parlamentet lösa genom the Joint Stock Companies registration act af år 1844 (7 & 8 Vict. c. 110). Bolag med mindre än 25 delegare, hvars aktier icke voro förtytterliga, kunde, men behöfde icke, ställa sig under denna lag, men å bolag, som egde mer än 25 medlemmar eller hvilkas aktier utan samtliga delegares uttryckliga bifall kunde öfverlåtas, samt å försäkringsbolag egde densamma obetingadt tillämpning (§ 2)⁴⁾. Dessa bolag bereddes tillfälle att hos en

¹⁾ S. k. companies for executing parliamentary works, såsom järnvägs-, kanal-, vattenlednings- och dylika bolag.

²⁾ Se de hos LINDLEY, anf. st. s. 195, refererade prejudikat och SCHWEMMEYER, anf. st. s. 15.

³⁾ Se ingressen till 7 et 8 Vict. c. 110.

⁴⁾ Undantagna från lagens herravälde voro dock föreningar, som icke afsågo vinst (§ 2), *bankbolag* (för hvilka gälde särskild lagstiftning, hvarom kan ses LINDLEY, anf. st. ss. 1522 o. f.) samt vissa grufvebolag (s. k. cost-book mining companies, för hvilka gälde en mängd lokala

ämbetsmyndighet i London, *the Joint Stock Companies Registration Office*, erhålla ett inkorporations-certifikat, som gaf dem befogenhet att genom sina organer uppträda i rättslifvet. På samma gång föreskrefs emellertid, att, innan afsigten att bilda ett under lagen fallande bolag fick offentliggöras, skulle en anmälan ske hos nämnda myndighet, innehållande åtminstone det tillämnade bolagets benämning och ändamål samt inbjudarnes namn; hvarje inbjudning eller prospekt skulle, innan den framlades för allmänheten, inregistreras, och i den mån företaget fortskred, interimsstyrelse utsågs, platsen för bolagets verksamhet bestämdes, aktier tecknades o. s. v., skulle anmälan ske om dessa omständigheter (§ 4). Då bolaget var fullbildadt, skedde den definitiva inregistreringen, som förutsatte en fullständig bolagsordning (*deed of settlement*), hvilken måste innehålla bestämmelser i flera af lagen angifna hänseenden (§ 7). Före den definitiva inregistreringen fick bolaget icke utveckla annan verksamhet än förberedande åtgärder. Tryckt kopia af årsbalansen och revisorernes berättelse skulle tillsändas hvarje delegare samt inregistreras hos *the Registrar* (§ 43). Här möter för första gången en allmännare¹⁾ användning af den princip, hvarigenom den engelska lagstiftningen ansett, att med bibehållande af associationens frihet de bästa garantier vinnas, nämligen principen om offentlighet genom inregistrering, d. v. s. införande af alla för ett bolag väsentliga momenter i ett af offentlig myndighet fördt, för allmänheten tillgängligt register.

Den gamla grundsatsen om obegränsad ansvarighet hade emellertid förblifvit orubbad. De quasi-korporativa rättigheter, som inregistreringen skänkte, medförde ingen begränsning i

sedvänjor, the cost-book principle, och hvilka lydde under särskilda Bärgrätter, the Stannary courts, § 63). Companies for executing parliamentary works lydde blott, till dess de erhållit sin specialkoncession, under denna lag.

¹⁾ Redan genom 1 Vict. c. 73 hade för bolag, som erhöilo letters-patent föreskrifvits, att alla de omständigheter, som kunde vara af intresse för tredje man, skulle införas i ett register, som mot ringa afgift hölls tillgängligt för allmänheten.

delegarnes ansvarighet¹⁾. Snart höjde sig dock röster, som yrkade en modifikation i *common law's* dittills med stränghet genomförda grundsats. Den nya åsigten mötte emellertid ett hårdnackadt motstånd. Dess ekonomiska argumenter bemötte man därmed, att landets årligen växande rikedom och svårigheten att för densamma finna förmånlig användning vore en tillfyllestgörande garanti för att tillräckligt kapital skulle egnas åt merkantila företag utan några tvångsåtgärder för att gifva kapitalen denna riktning²⁾. I rättsligt hänseende invände man, att rättvisan ovilkorligen fordrade, att man fullgör sina aftal och betalar sina skulder, samt att det icke kunde försvaras, att lagstiftningen för att gynna det ekonomiska framåtskridandet kränkte denna rättssats³⁾. Den nya åsigten gick emellertid segrande ur striden och fann sitt uttryck i the Limited Liability Act af 1855 (18 et 19 Vict. c. 133) samt the Joint Stock Companies Act af 1856 (19 et 20 Vict. c. 47), hvilken senare upphäufde den förre och fick åtskilliga tillägg genom the Joint Stock Companies Act af 1857 (20 et 21 Vict. c. 14). Dessa lagar införde den begränsade ansvarigheten i Englands allmänna rätt och därigenom var *common law's* stränga grundsats bruten. *The Joint Stock Companies Acts 1856, 1857* omfattade samma slags bolag som 1844 års akt⁴⁾, men egde obetingadt tillämpning å dem, så snart medlemmar-

¹⁾ Den, som upphörde att vara aktieegare, blef emellertid 3 år efter sitt utträde fri från alt ansvar för bolagsskulder. 7 et 8 Vict. c. 110 § 66.

²⁾ Se Report of the Royal commission appointed to inquire into the state of mercantile law of Great Britain and Ireland (1854) hos LEVI, anf. st. ss. 221 o. f.

³⁾ Jmf. Cox, The Law and Practice of Joint Stock Companies with limited liability, London 1855, ss. 1, 5 och Journal des Économistes XXXVI, ss. 408 o. f.

⁴⁾ Dock kunde föreningar, som icke afsågo vinst, samt cost-book mining companies ställa sig under desamma. Å bankbolag egde de däremot icke tillämpning, men genom Joint Stock Banking Companies Act 1857 underkastades dessa bolag i allmänhet dessa lagars bestämmelser, dock med ovilkorligt bibehållande af den obegränsade ansvarigheten. År 1858 tilläts slutligen äfven bankbolag att konstituera sig med begränsad ansvarighet (21 et 22 Vict. c. 91).

nes antal var mer än 20, vare sig andelarne i bolaget voro fritt förytterliga eller ej. Från den nya lagstiftningens område voro dock uteslutna försäkringsbolag, för hvilka 1844 års akt fortfarande förblef gällande. Enligt 1856 och 1857 årens akter stod det ett bolag af minst 7 medlemmar fritt att konstituera sig med begränsad ansvarighet. I detta fall skulle ordet *limited* förekomma såsom sista ordet i bolagets benämning (1856 § 5). De föreskrifter om inregistrering, som lagen innehåller, äro betydligt förenklade i jämförelse med 1844 års komplicerade registreringssystem. För bolagets konstituerande fordrades blott registrering af ett *memorandum of association*¹⁾, som skulle innehålla bolagets väsentligaste momenter: firma, säte, ändamål, ansvarighet samt aktiekapitalets storlek och aktiernas antal (1856 § 7, bih. A). En fullständig bolagsordning (*deed of settlement*) erfordrades således icke för det definitiva konstituerandet, men vid lagen var fogadt ett normalstatut, som subsidiärt lände till efterrättelse och till hvilket de tämligen detaljerade föreskrifterna om bolagets inre förvaltning, som 1844 års akt innehöll, voro öfverflyttade. Under bolagets bestånd skulle också genom registrering bringas till offentlig kännedom alla förändringar i hvad *memorandum of association* innehöll (1856 §§ 6, 37, 73, 94), likaledes beslut i vissa viktigare angelägenheter (1856 §§ 34, 35) samt en årligen uppgjord förteckning å alla aktieegares namn, med bifogad summarisk uppgift på huru stor del af aktiekapitalet blifvit inbetald och huru stor del ännu stode ute (1856 § 17), alt vid äfventyr af böter till visst belopp för hvarje dag, som försummelsen fortfor.

1856 och 1857 årens lagstiftning blef emellertid icke länge vid gällande kraft. I 1860-talets början underkastades hela den engelska bolagsrätten en fullständig revision, och såsom resultat däraf framgick the Companies Act af den 7 Augusti 1862 (25 et 26 Vict. c. 89), hvilken, ehuru i vissa hänseenden förändrad 5 år därefter, ännu är gällande. Enligt

¹⁾ Den provisoriska inregistreringen med dess periodiska detaljerade uppgifter, hvilken visat sig synnerligen hinderlig och opraktisk (GÜTERBOCK, anf. st. s. VII), bortföll genom denna akt.

denna lag står det öppet för hvarje förening för lagligt ändamål¹⁾, hvilken består af minst 7 personer²⁾, att genom iakttagande af lagens föreskrifter om inregistrering bilda *an incorporated company* (§ 6), hvarigenom man bland annat vinner den fördelen framför ett vanligt partnership, att bolagets förmögenhet icke kan tillgripas för en delegares enskilda gäld, samt att bolagsmännen, hvilken än vidden af deras ansvarighet är, icke svara omedelbart för bolagets skulder³⁾. Ovilkorligen skyldiga att låta inregistrera sig äro alla bankbolag med mer än 10 delegare samt alla slags bolag för ekonomisk vinst, hvilka bestå af mer än 20 personer. Dock gäller icke detta tvång för *Cost-book mining companies*⁴⁾, icke håller

¹⁾ Denna lag omfattar således äfven alla slags på själfhjälps grundade föreningar, hvilka, såvida de bestå af minst 7 medlemmar, kunna, efter fritt val mellan lagens trenne bolagsformer, låta inregistrera sig under densamma. Förr lydde dessa under en mängd äldre parlamentsakter. Emellertid fortbestår vid sidan af 1862 års allmänna lag en speciallagstiftning till förmån för vissa dylika föreningar, hvarigenom de medgifvas åtskilliga förmåner såsom frihet från stämpelafgift, från vissa formaliteter o. s. v. Hit höra *Friendly Societies* (numer reglerade af *the Friendly Societies Act*, 1855, 18 et 19 Vict. c. 63 med några förändringar 1860—66), som afse understöd vid dödsfall, olyckor eller ålderdom åt medlemmarne eller deras anförvandter, samt *Industrial and Provident Societies* (för hvilka gäller *I. and P. S. Act*, 1862, 25 et 26 Vict. c. 87), afsedda att idka handel, handverk eller annat arbete (bankrörelse och, innan 1867, grufvedrift undantagne) och att använda vinsten till hvilket lofligt ändamål som helst. Dessa senare, i hvilka ingen medlem får ega mer än 200 l., och hvari andelarne blott få öfverlätas till vissa närmare anförvandter, inregistreras hos *the registrar of Friendly Societies*, och ansvarigheten är alltid begränsad.

²⁾ Detta är också en förutsättning för bolagets fortbestånd såsom *incorporated company*. Sjunker medlemmarnes antal under sju, kan hvem som helst, som i saken är intresserad, yrka bolagets upplösning (§ 79). Fortsätter detsamma sin verksamhet, sedan 6 månader förflutit efter det antalet reducerades, blir hvarje bolagsman, som har kännedom om detta förhållande, solidariskt ansvarig för de skulder, som under denna fortsatta verksamhet kunna bolaget åhvälfvas (§ 48).

³⁾ Angående *common law's* grundsatser i detta hänseende se LINDLEY, anf. st. s. 209 och LEVI, anf. st. s. 129.

⁴⁾ För dem gäller numer en lag af 24 Juni 1869 (32 et 33 Vict. c. 19).

för bolag, som af regeringen eller parlamentet privilegieras ¹⁾ (§ 4). Ovilkorligen utestängda från denna lags område synas endast vara föreningar af mindre än 7 medlemmar samt föreningar, som af regeringen eller parlamentet inkorporerats med begränsad ansvarighet, men som icke äro ställda å aktier (§ 179 cl. 1 och § 181; så är förhållandet med åtskilliga lärda sällskap t. ex. *Royal Society*) ²⁾. Ehuru denna lag icke i allmänhet har retroaktiv kraft ³⁾, och således ännu bolag kunna finnas, som lyda under äldre lagar, så kan dock den hufvudsakliga källan för Englands nuvarande bolagsrätt anses vara dels *common law*, dels denna 1862 års lag med det tillägg af 1867, för hvilket vi framdeles skola redogöra ⁴⁾.

¹⁾ Det förra kommer väl numer icke i fråga för bolag, ställda å aktier. Det senare ifrågakommer egentligen för järnvägsbolag, vattenledningsbolag o. dyl. Såsom en allmän lag för dessa bolag gäller *the companies clauses consolidation act, 1845* (8 et 9 Vict. c. 16), såvida icke specialakten innehåller afvikande bestämmelser. Särskildt angående järnvägsbolag hafva år från år gifvits lagar, alla, såsom det synes, af mer eller mindre tillfällig och experimentel karaktär, för att afhjälpa de allt högljuddare klagomålen öfver deras dåliga förvaltning. Den viktigaste är väl *the Regulation of Railways Act 1868* (31 et 32 Vict. c. 119).

²⁾ Öfriga undantag i § 179 utestänga ej från inregistrering, utan innehålla blott en inskränkning i friheten att välja art af ansvarighet.

³⁾ Detta är dock händelsen i fråga om bolag, som bildats eller blott inregistrerats den tid 1856—58 årens lagar gälde samt försäkringsbolag, som bildat sig enligt 1844 års lag. De förra behöfva icke låta inregistrera sig enligt den nya lagen, men äro ändock i allt väsentligt underkastade dess bestämmelser (§§ 176, 177). De senare däremot måste inregistrera sig enligt 1862 års akt (§ 209).

⁴⁾ Försäkringsbolag lydde, såsom ofvan nämnts, ända till 1862 under 1844 års akt och kunde således icke bilda sig med begränsad ansvarighet. 1862 underkastades de samma bestämmelser som andra bolag, men efter 1870 gäller för lifförsäkringsbolag i viss mån en speciallagstiftning. Genom *the Life Assurance Companies Act* (33 et 34 Vict. c. 61) gifvos nämligen, till skydd för tredje man, i fråga om dylika bolag (under detta ord inbegripes i denna lag äfven enskilde personer, som drifva lifförsäkringsaffärer, § 2) särskilda bestämmelser. Så föreskrifves en deposition af 20,000 l., som återställs, då den af premier samlade lifförsäkringsfonden går upp till dubbla detta belopp (§ 3), ingifvande af en efter visst formulär upprättad årsbalans till *Board of Trade* (§§ 5, 6),

Angående den inregistrering, hvarigenom bolaget inkorporeras, stadgar lagen följande. I hvar och en af det förenade konungarikets trenne delar skall finnas minst en ämbetsmyndighet, som benämnes *the Registrar of Joint Stock Companies* (§ 174). Bildar sig ett bolag enligt 1862 års akt, skall, vid äfventyr af att bolaget betraktas såsom *an illegal partnership*¹⁾, till denne ämbetsman ingifvas ett af minst 7 personer under-tecknad *memorandum of association*, som, förutom bolagets namn och ändamål samt uppgift å den del af det förenade konungariket, i hvilken bolagets kontor skall blifva beläget, måste angifva beskaffenheten af bolagsmännens ansvarighet. I detta hänseende kan enligt 1862 års akt ett bolag fritt välja mellan trenne bolagsformer. Det kan nämligen konstituera sig med obegränsad eller begränsad ansvarighet (*unlimited* eller *limited companies*)²⁾. Väljes det senare, kan ansvarigheten antingen begränsas till hvad möjligen å aktiebeloppen kan vara obetaldt (*company limited by shares*) eller, utan hänsigt till något bestämdt aktiekapital, till ett visst belopp, som delegarne, om så behöfves, vid bolagets upplösning äro pligtiga att tillskjuta (*company limited by guarantee*). Ett bolag, *limited by guarantee*, kan emellertid också hafva ett kapital, deladt i aktier (§ 14; sched. II: form C.)³⁾. Vid *limited companies* skall *memorandum of association*, förutom hvad nämndt är, innehålla, om bolaget är *limited by shares*, uppgift å aktiekapi-

undersökning af bolagets ställning minst hvarje femte år (§ 7), samt att förening af dylika bolag eller öfverflyttning af liffförsäkringsaffärer från ett bolag till ett annat fordrar domstols stadfästelse, som först gifves, sedan alla försäkringstagare lemnats tillfälle att yttra sig i saken, och som icke får meddelas, om försäkringstagare för $\frac{1}{10}$ eller mer af försäkrade beloppet protestera däremot (§ 14). Dessutom innehåller § 22 särskilda bestämmelser för det fall, att bolaget blifver insolvent.

¹⁾ Om betydelsen däraf, se LINDLEY, anf. st. ss. 198 o. f.

²⁾ De bankbolag, som ega sedelutgifningsrätt, kunna dock icke låta inregistrera sig under den nya lagen till begränsad ansvarighet, såvidt deras sedelutgifning angår (§ 182).

³⁾ Den viktigaste praktiska skilnaden mellan dessa sista bolag och *companies limited by shares* blir väl att, då bolagskapitalets storlek här ej är angifven i *memorandum of association*, bolaget fritt kan öka eller minska detsamma.

talets och aktiernas storlek, och om det är *limited by guarantee*, uppgift å det maximi-belopp, som hvarje delegare är pliktig att i händelse af behof tillskjuta. I båda fallen skall såsom sista ord i bolagets namn förekomma ordet "*limited*" (§§ 8—10 och sched. 2). Förrän bolaget begynner sin verksamhet, skall hos *the Registrar* anmälas, hvarest dess kontor är beläget (§ 40). Hvad *memorandum of association* innehåller, förblifver enligt regeln en orubblig grundval för bolagets verksamhet (§ 12). Dock kan med tillstånd af *Board of Trade* bolagets namn förändras (§ 13), och ett *company limited by shares* kan, där det af bolagsordningen medgifves, öka sitt aktiekapital, dela detsamma i aktier af större belopp eller förvandla inbetalda aktier till s. k. *stock* (§ 12)¹⁾, i hvilka fall anmälan bör ske till *the Registrar* (§§ 28, 34). *Memorandum of association* kan vid *companies limited by shares* och måste vid de öfriga bolagsformerna åtföljas af bolagsordning (*articles of association*). I fråga om *companies limited by shares* länder, såvida ingen bolagsordning är bifogad, eller i de delar, hvarom densamma icke innehåller bestämmelser, till efterrättelse ett 1867 års akt vidfogadt normalstatut, innehållande bestämmelser om aktieegares rättigheter och skyldigheter, aktierättens öfvergång, bolagsstämmas och styrelses verksamhetssätt och befogenheter, rä-

¹⁾ Betydelsen af en dylik förvandling (*conversion or consolidation of shares into stock*) är den, att dessa till fullo inbetalda aktiebelopp skiljas från det öfriga aktiekapitalet, undantagas från bolagets rörelsekapital och placeras i statspapper el. dyl. värdepapper. *The stockholders* hafva ensamme anspråk på denna fond och kunna till och med vid bolagets upplösning göra gällande en separationsrätt gentemot de bolagets borgenärer, hvilkas fordringar uppkommit efter förvandlingen. Å andra sidan utöfva de emellertid alla en aktieegares rättigheter, hafva rösträtt å bolagsstämma och åtnjuta vinstutdelning, hvaremot fondens afkastning går till bolaget. Se 1862 års akt, Sched. I A 23—25 och GÜTERBOCK, anf. st. s. 13, GAREIS i Zeitschr. f. Ges. u. Rechtspf. in Preussen, V. s. 618 och AULRBACH, Das Gesellschaftswesen, s. 846. Såsom en synnerligen stor fördel af en dylik förvandling synes betraktas, att, då aktien är odelbar, stockholders däremot kunna afyttra huru stor eller liten anpart, som de finna för godt. Se BEETON'S Handbook of the law relating to partnership and joint-stock companies, London 1871, N:is 852—859.

kenskapernas förande, vinstutdelning m. m. (§§ 14, 15; sched. I: table A.). Ändringar eller tillägg i bolagsordningen skola inom viss tid, vid äfventyr af att såväl bolaget som styrelsen ådraga sig bötesansvar, inregistreras (§§ 50, 53).

Hvarje bolag, som lyder under 1862 års lag, skall föra ett register öfver sina medlemmar, innehållande deras namn, adresser och yrken samt, där kapitalet är deladt i aktier, huru många aktier hvar och en innehar och huru mycket å desamma är inbetaladt eller man öfverenskommit att anse inbetaladt. Dessutom skall detta register utvisa det datum, då en medlem blef införd i registret, samt det datum, då han upphörde att tillhöra bolaget (§ 25). Bolag, hvilkas kapital är deladt i aktier, skola minst en gång om året uppgöra förteckning å de personer, som fjortonde dagen efter ordinarie bolagsstämman voro aktieegare, samt å dem, hvilka efter sista förteckningens uppgörande utgått ur bolaget, samt antalet aktier, hvar och en innehar eller innehaff. Denna förteckning, hvilken också skall innehålla en summarisk uppgift å antalet af utgifna och förverkade aktier samt inbetalda, uppsagda eller utestående aktiebelopp ¹⁾, skall innehållas i en särskild del af bolagets nyssnämnda register samt i kopia ofördröjligen tillställas *the Registrar* (§ 26), alt vid äfventyr af böter för bolaget och styrelsen (§§ 25, 27).

Alt hvad hos *the Registrar* finnes inregistreradt, skall mot en ringa afgift hållas tillgängligt för allmänheten (§ 174: 5). Dessutom skall registret öfver bolagets medlemmar minst 2 timmar hvarje dag å bolagets kontor vara att bese för bolagsmän gratis, för andra personer mot en afgift af högst 1 s., och skall hvem som helst mot viss betalning kunna erhålla afskrift däraf (§ 32).

Dessa föreskrifter afse att bereda offentlighet såväl gentemot aktieegarne, som tredje man. Dessutom förekomma dels vissa föreskrifter, särskildt gifna i tredje mans intresse (*Part III: 1 Provisions for protection of creditors*), dels andra, som

¹⁾ Är någon del af kapitalet förvandladt till "stock", skola registrets och förteckningens uppgifter lämpas härefter (§ 29).

äro afsedda att skydda bolagets medlemmar (*Part. III: 2 Provisions for protection of members*). Till de förra hörer det om praktisk takt vitnande stadgandet i § 41, att vid alla *limited companies* bolagets benämning (hvilken, såsom nämnts, skall sluta med ordet "*limited*") med lättläsliga bokstäfver på ett i ögonen fallande sätt skall vara anbragt utanför bolagets affärslokal och likaledes tydligt graverad i dess sigill, samt att i alla annonser, växlar, anvisningar, qvittenser, öfverhufvud alla skriftliga handlingar, som från bolaget utgå, bolagets namn skall förekomma (§ 41), alt vid äfventyr af böter för bolaget och styrelsen, hvarförutom styrelsemedlemmar, hvilka utgifva eller låta utgifva handlingar utan iakttagande af detta stadgande, blifva personligen ansvarige för dess innehåll, om bolaget icke till fullo uppfyller sin därå grundade förbindelse (§ 42). Därjemte föreskrifves, att bolaget skall föra ett register öfver alla panträtter (*mortgages*), som vidlåda dess egendom, hvilket register skall vara tillgängligt för hvem som därom önskar taga kännedom (§ 43). Något periodiskt offentliggörande af bolagets ställning är icke i allmänhet påbjudet¹⁾. I fråga om begränsadt ansvariga bankbolag och alla slags försäkringsbolag föreskrifver dock § 44 (jmf med sched. I, lit. B.), att en uppgift om bolagets tillgångar och skulder hvarje halfår skall anslås på ett i ögonen fallande sätt å bolagets affärslokaler och i afskrift mot ringa afgift tillhandahållas hvarje bolags medlem eller borgenär.

De till skydd för delegare i bolaget gifna bestämmelser innehålla, förutom föreskrift om årlig bolagsstämma (§ 49), det stadgande, att för beslut i vissa viktigare ämnen erfordras *a special resolution*. För att ett beslut skall gälla såsom ett specialbeslut fordras, att detsamma med en majoritet af $\frac{3}{4}$ af de närvarande röstberättigade blifvit fattadt på en bolagsstämma, sammankommen efter vederbörlig kallelse, i hvilken ifrågavarande ämne särskildt varit utsatt, samt att

¹⁾ Detta har, såsom det synes med skäl, blifvit anmärkt såsom en brist. Se REPORT from the select Committee on Limited Liability acts, London 1867, N:is 49 o. 63, ss. 3, 4.

detsamma blifvit bekräftadt å en ny bolagsstämma, icke förr än 14 dagar och icke senare än en månad därefter (§ 51). Vidare förekommer det märkliga stadgande, att *Board of Trade* uppå anhållan af delegare i bolaget (hvilka i bankaktiebolag skola representera $\frac{1}{3}$, i andra aktiebolag $\frac{1}{5}$ af utgifna aktier, i bolag utan aktiefördelning skola utgöra minst $\frac{1}{5}$ af medlemmarnes antal) kan, om de visa skäl för sin begäran, och, om så påfordras. ställa säkerhet för alla kostnader, förordna en eller flere kompetente personer att undersöka bolagets ställning. Desse hafva tillgång till alla bolagets böcker och handlingar och ega höra på ed alla dess tjänstemän. Efter fullbordad undersökning afgifves berättelse till *Board of Trade*, af hvilken berättelse kopior aflemnas å bolagets kontor och till dem, som påkallat undersökningen. Kostnaderna bäras af sökandena, såvida icke *Board of Trade* förordnar, att bolaget skall ersätta desamma (§§ 56—59).

För öfrigt innehåller lagen vidlyftiga bestämmelser angående bolags liquidation och upplösning¹⁾, som kan försiggå antingen genom offentlig myndighets åtgärd (*winding up by court*, §§ 79—128) eller utan dess mellankomst (*voluntary winding up*, §§ 129—146) eller frivilligt, men under dess uppsigt (*winding up subject to the supervision of the court*, § 147—

¹⁾ I detta hänseende gäfvos föreskrifter i en mängd äldre lagar, hvaraf några hufvudsakligen afsågo att förhjälpa kreditörerne till deras rätt, andra åter sökte bereda delegarne utväg att få såväl sin räkning uppgjord med bolagets kreditorer, som sina inbördes rättigheter och skyldigheter utredda och fastställda. 1862 års akt afser båda dessa ändamål. Dess bestämmelser om *winding up by court* gälla i hufvudsak äfven för oregistrerade bolag med mer än 7 medlemmar (utom järnvägsbolag, för hvilka gälla lagar af 1867 och 1869, som dock i vissa hänseenden ställa dem under 1862 års akt). Den vanliga konkursdomstolen (the Bankruptcy court) upptager hädanefters icke frågor om dylika bolags upplösning (se dock § 81). Angående den äldre lagstiftningen, se SHELFORD, *Law and practice of Joint Stock Companies*, London 1863, ss. 76 o. f. I fråga om lifförsäkringsbolag, se 1870 års akt §§ 18, 21. Angående ackord emellan ett bolag och dess kreditorer gäller "The joint stock companies arrangement act" (33 & 34 Vict. c. 104) af 1870.

152). Såsom redan nämnts, svara intet registrerad bolags delegare direkt för bolagets skulder, utan deras ansvarighet kommer först vid bolagets upplösning till användning. Uppgörande och fastställande af förteckning å dem, som äro skyldige till tillskott för gäldande af skulder och kostnader för upplösningen (*the list of contributories*), utgör den viktigaste delen af liqidationsproceduren. Härvid gäller, att delegare, som utgått ur bolaget, efter ett år äro fria från alt ansvar, samt att deras ansvarighet endast kan tagas i anspråk, för skulder uppkomna innan deras utträde och blott i den mån, nuvarande delegare icke kunna fullgöra sina skyldigheter (§ 38). Slutet af proceduren är, att domstolen förklarar bolaget upplöst eller att, där liqidationen är frivillig (d. v. s. icke sker genom domstols åtgärd, som dock kan påkallas af bolaget själf, se § 79: 1), liqidatorerne afgifva redovisning för bolagsstämman, och underrättelse derom lemnas *the Registrar*, hvarefter bolaget i detta fall anses upplöst, då 3 månader förflutit från denna underrättelses inregistrering ¹⁾.

1862 års akt lemnar den största frihet åt bolagen att själfva anordna sina inre angelägenheter. Den genomgående principen är att allenast försäkra en oinskränkt offentlighet och sålunda beväpna aktieegare och tredje man med medel att själfve bevaka sina intressen. De allra flesta bolag, som inregistrerats enligt denna lag, hafva konstituerat sig såsom *limited by shares*. Högst få hafva valt den obegränsade ansvarigheten ²⁾, och stadgandet om *companies limited by guarantee* har i det närmaste förblifvit en död bokstaf ³⁾. I allmänhet synes den erfarenhet, man haft af denna lag, utfallit till dess förmån ⁴⁾. Fem år efter dess införande påkallades

¹⁾ Angående lagens närmare bestämmelser och deras tolkning i praxis kan ses LINDLEY, anf. st. ss. 1211—1424.

²⁾ Se ofvan citerade REPORT, N:o 161 s. 9.

³⁾ Anf. REPORT, N:o 596—8, MITTERMAIER i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XII, Beilageh. s. 42. Jmf. dock samma REPORT, N:o 2,143 s. 135 och BEETON'S Legal Handbook, N:o 6, s. 64.

⁴⁾ Se anf. REPORT, N:is 752, 835—41, 1922 m. fl. ställen. I fråga om lifförsäkringsbolag hafva dock dess stadganden om publicitet befunnits

visserligen vissa förändringar i densamma, men lagstiftaren fann sig ingalunda föranlåten att frånträda dess principer. Anledningen till det nya lagstiftningsarbete, hvarur framgick *The Companies Act af den 20 Augusti 1867 (30 & 31 Vict. c. 181, An act to amend" The Companies Act, 1862"*)¹⁾ synes egentligen hafva varit dels det oerhörda svindleri, som bedrifts synnerligen med aktier i företag, som altifrån början af stiftarne själfve voro predestinerade att aldrig komma till stånd eller att snart gå under, dels de olägenheter för aktieegarne själfve och för tredje man, som orsakats af att en del af aktiekapitalet förblifvit obetald²⁾. En kommitté tillsattes, som hörde sakkunniga personer och utarbetade en berättelse jämte ett lagförslag, som med några förändringar blef upphöjdt till lag. Märkligt är, att i densamma icke förekommer ens ett försök att stäffa svindleriet³⁾; utan tvifvel har man varit öfvertygad om fruktlösheten af dylika bemödanden, och att ingen lag kan hindra den, som vill, att kasta sig in i äfventyrliga företag eller betala aktier i ett bolag långt öfver deras rätta värde. Tvärtom föll genom denna lag ett just mot aktiesvindleriet riktadt förbud. Då efter *Bubble*-aktens afskaffande frågan, om föröftrytliga aktier voro tillåtna, besvarats jakande, uppstodo olika meningar, om aktier kunde ställas å innehafvaren. Den åsigt segrade dock, att bolag med dylika aktier (s. k. *scrip companies*) icke kunde anses förbjudna⁴⁾. Detta var emellertid enligt *common law*. För den lagstiftning, som altifrån 1844 kommit *joint stock companies* till godo, voro däremot aktiebref å innehafvaren främmande, och den engelska rätten bildade i detta hänseende en motsats mot kontinentens. Äfven där

icke vara tillräckligt kraftiga, utan har för dem, såsom ofvan nämnts, införts skärpta bestämmelser, hvilka dock icke helsats med något odeladt bifall. Se t. ex. *ECONOMIST* den 17 September 1870.

¹⁾ Efter lagens motionär stundom benämnd "*the Watkins act*".

²⁾ MITTERMAIER i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XII, Beilageh. s. 41, anf. REPORT, N:is 458—869, 891—93, 1151 o. f., 1483 o. f.

³⁾ Genom 30 & 31 Vict. c. 29 (1867) gåfvos föreskrifter afsedda att förhindra eller åtminstone fördyra börsspel med bankaktier.

⁴⁾ Se LINDLEY, anf. st. s. 195.

aktiekapitalet till fullo blifvit inbetaladt, qvarstod enligt 1862 års akt skyldigheten att föra ett register öfver bolagets medlemmar. I detta hänseende inför 1867 års akt en vigtig förändring. Genom §§ 27—36 medgifves nämligen *companies limited by shares* att ställa fullt infriade aktier å innehafvaren samt att, när så sker, afföra egarens namn ur bolagets register. Icke håller inkom i 1867 års lag något förbud mot att låta en del af aktiekapitalet utestå hos aktieegarne. Men däremot bereddtes tillfälle för bolag, som konstituerat sig på detta sätt, att reducera sitt aktiekapital till den inbetalda summan. Enligt 1862 års lag kunde ett bolag, hvars ansvarighet var begränsad till aktiekapitalet, icke reducera sitt kapital, enär dess storlek var angifven i *memorandum of association*¹⁾, hvars innehåll enligt regeln var oföränderligt. Genom 1867 års akt medgifves detta efter erhållet tillstånd af domstolen²⁾. Detta tillstånd förutsätter emellertid, att hvarje bolagets kreditor lemnat sitt bifall, eller att säkerhet blifvit stäld för hans fordringsbelopp. Har någon kreditor blifvit förbigången på den förteckning, domstolen fastställer, och visas han af okunnighet om hvad som försiggått hafva försummat att yrka att blifva upptagen å densamma, hvilat fortfarande å dem, som voro medlemmar af bolaget, då reduktionen egde rum, en skyldighet att tillskjuta medel till hans godtgörelse. Innan reduktionen får bringas till verkställighet, skall domstolens fastställelse inregistreras samt offentliggöras på det sätt, domstolen förordnar, och skall bolaget under en tid, som domstolen utsätter, till sitt namn foga orden "*and reduced*" (§§ 9—20). Dessutom medgifver lagen den förändring i *memorandum of association*, att kapitalet delas i aktier å mindre belopp (§§ 21, 22). Vidare innehålles i 1867 års akt, förutom en tillåtelse för föreningar, som afse ett allmännyttigt ändamål och i hvilka inga vinstutdelningar förekomma, att ur sitt namn utesluta ordet "*limited*" (§ 23) samt ett påbud

1) Om olägenheterna häraf se anf. REPORT, N:is 301, 522 o. f., 614, 2171 m. fl. ställen.

2) Hvilken denna domstol är, se 1867 § 12, jmf. med 1862 § 82.

om bolagsstämmas sammankallande inom fyra månader efter ett bolags inregistrering (§ 39), i §§ 4—8 det stadgande, att ett bolag med begränsad ansvarighet i sitt *memorandum of association* kan förklara bolagets direktörer eller styrelsemedlemmar eller verkställande direktör häfta i obegränsad ansvarighet. Härmed afses uppenbarligen att möjliggöra bildandet af kommanditbolag, en bolagsform, som dittills för den engelska rätten varit fullkomligt främmande¹⁾. Emellertid går detta stadgande tydligen ut därpå, att bolagets kreditbas fortfarande egentligen skall förblifva bolagskapitalet. Bolagets namn blir detsamma, och de personligen ansvarige kunna växla och afgå, utan att bolaget ändrar karaktär²⁾. Huruvida denna bolagsform fått någon användning, veta vi icke.

¹⁾ Common law's oftanämnda grundsats om obegränsad personlig ansvarighet gällde hvar och en, som tog del i vinsten af ett företag (se STEPHENS, *New Com. on the laws of England*, 2 ed. II, ss. 93 o. f., LINDLEY, *anf. st.* ss. 15 o. f.), äfven där det icke utfördes under någon gemensam firma. Äfven en tyst bolagsman (*dormant partner*) eller den, som i lön för personlig verksamhet egde viss andel i rena vinsten, svarade med sista öret af sin förmögenhet för de i företagets intresse kontraherade skulder. Redan tidigt yrkades en modifikation af denna stränga grundsats. Oaktadt det lysande försvar, som från ansedde mäns sida kom den nya åsigten till del (se t. ex. Mr. FANES utlåtande i *Report on the law of partnership* (1851), refererad af LINDLEY i 1:sta uppl. af hans anförda arbete s. 40), kämpade den gamla rättsåsigten envist emot, till dess, sedan densamma något mildrats genom COX v. HICKMAN (*ref. af LINDLEY*, 2:dra uppl. s. 42), genom 28 & 29 Vict. c. 86 (1865) vissa bestämda fall af delaktighet i vinsten af ett företag förklarades icke böra anses grunda ett *partnership* (se ang. denna akt LINDLEY, *anf. st.* 2:dra uppl. ss. 48 o. f.). Att bilda ett verkligt kommanditbolag med mindre än 7 medlemmar är ännu rättsligen omöjligt.

²⁾ Jmf. GAREIS i *Zeitschr. f. Ges. u. Rechtspflege in Preussen* V, s. 597 och FICK i *Z. f. d. g. Handelsr.* XIII s. 393.

Frankrike.

Ett af konventets våldsamma dekret upphäfde alla kompanier¹⁾ och förbjöd upprättande af alla föreningar af detta slag under hvad namn som helst. Detta förbud återkallades emellertid kort därpå²⁾, utan att dock några bestämmelser gåfvos för denna bolagsform. Flera bolag bildades, hvilka ansågo sig kunna genom sin bolagsordning begränsa delegarnes ansvarighet, men domstolarne fränkände densamma rättslig verkan i detta hänseende³⁾.

Code de Commerce upptog trenne bolagsformer: *la société en nom collectif*, *la société en commandite* och *la société anonyme*⁴⁾. Riktigheten af denna klassifering blef emellertid före lagens antagande starkt ifrågasatt under en diskussion, som ådagalägger föga reda i uppfattningen af de olika bolagsformernas begrepp⁵⁾. Förvirringen föranleddes utan tvifvel till en del af den föreslagna benämningen *société anonyme*. Denna hade ditintills rättsteorien använt för s. k. tysta bolag, under det de anonyma bolagen i modern mening varit för densamma främmande. Nu infördes emellertid under detta

¹⁾ Lagen af d. 26—29 germinal år II, aftr. hos TROPLONG, *Du contrat de société*, Paris 1843, I s. 427. Om motiven till lagen, se därsamma-städes.

²⁾ Genom lagen af den 30 brumaire år IV. Se hos TROPLONG, *anf. st.* I s. 428.

³⁾ TROPLONG, *anf. st.* s. 428; MALEPEYRE & JOURDAIN, *Traité des sociétés commerciales*, Paris 1833, s. 173, jmf. BEUDANT i *Rev. de législ.* XXXI s. 412.

⁴⁾ Code Civil känner däremot endast en bolagsform, i hvilken delagarne svara efter hufvudtal för gemensamt åtagna förpligtelser (art. 1863), och efter sin andel i bolaget, då en talan emot dem grundar sig på att bolaget haft nytta af ett aftal, som icke legat inom bolagsförvaltarens befogenhet. Se TROPLONG, *anf. st.* II ss. 299 o. f. och DURANTON, *Traité du contrat de louage, de société et du prêt suivant le code civil*, Paris 1834, ss. 497 o. f.

⁵⁾ Se hos VINCENS, *Sociétés par actions*, Paris 1837, ss. 19 o. f. och VAVASSEUR, *Traité théorique et pratique des sociétés par actions*, Paris 1868, *Introd.* IX—XI.

namn i den allmänna lagstiftningen bolag med ansvarigheten begränsad till bolagskapitalet, men stadgades därjämte, att dylika anonyma bolag för sin rättsliga tillvaro fordrade regeringens auktorisation och dess stadfästelse af bolagets ordning (art. 37). Den ordonnans, som auktoriserade ett anonymt bolag, skulle jämte bolagsordningen offentligen anslås hos Handelsdomstolen i den ort, där bolaget hade sitt säte, och där förblifva anslagen under trenne månader (art. 45 jmf. med art. 42). Dessutom stadgades, att i bolagets benämning icke fick upptagas några delegares namn (art. 29), att bolagets styrelse skulle väljas på viss tid, samt att uppdraget kunde återkallas (art. 31). Förutom dessa föreskrifter innehöll *Code de Commerce* inga bestämmelser, afsedda att skydda allmänheten mot de faror, denna bolagsform kunde innebära, utan det var öfverlemnadt åt regeringen att, innan den sökta stadfästelsen beviljades, i varande och blifvande aktieegares samt tredje mans intresse underkasta bolagsordningen en noggrann pröfning. Det saknar ingalunda för oss sitt intresse att se, huru den franska regeringen under den tid, *Code de Commerce* gälde, sökte fullgöra sin ansvarsfulla uppgift¹⁾. Ansökning om auktorisation för ett anonymt bolag skulle ingifvas till departementets prefekt²⁾, som efter inhemtade upplysningar öfversände densamma jämte eget utlåtande till Inrikes- (sedermera Handels-)ministeriet. Därifrån gick saken till statsrådet, hvar-est densamma bereddes inom dess kommitté för inre angelägenheter och först sedan föredrogs och afgjordes. På alla dessa ställen underkastades ärendet en noggrann pröfning, och oftast infordrade hvar och en af dessa myndigheter nya upp-

¹⁾ Så småningom fastställdes vissa grundsatser, efter hvilka regeringen förfor vid oktrojerande af anonyma bolag. De återfinnas till en del i Inrikes Ministeriets Instruktioner af d. 23 Dec. 1807 och 22 Okt. 1817 (aftr. hos MALEPEYRE et JOURDAIN, anf. st. ss. 437, 439 o. f.). Dock synas de där uttalade principer sedermera blifvit något modifierade, jmf. MALEPEYRE et JOURDAIN, anf. st. ss. 183 o. f., VINCENS, anf. st. ss. 37 o. f., TROPLONG, anf. st. N:is 459 o. f., samt COLFAVRU, *Le droit commercial comparé de la France et de l'Angleterre*, Paris 1861, s. 64.

²⁾ 1807 års instr. art. 1.

lysningar¹⁾. I början beviljade man oktroj, då $\frac{1}{4}$ af aktiekapitalet var tecknad, men med föreskrift att inom viss tid det öfriga borde vara fulltecknad, vid äfventyr att auktorisationen ansåges såsom icke beviljad²⁾; senare fordrade man dock, för ansökningens upptagande, att aktiekapitalet redan var fulltecknad³⁾. Såvidt möjligt var, sökte man genom de lokala myndigheterna förvissa sig om teckningarnes verklighet och tecknarnes solvens. Bolagsordningen borde innehålla uppgift om den tid, inom hvilken aktiebeloppen till fullo borde vara inbetalda. Tilläts det att låta en del af aktiekapitalet förblifva oinbetald, fordrades, till säkerhet för åtminstone större delen af utestående beloppen, en deposition af sådana allmänna värdepapper, som i händelse af behof lätt kunde realiseras⁴⁾. I bolagsordningen borde alltid vara utsatt ett visst minimum, under hvilket aktiekapitalet icke fick nedgå utan att föranleda bolagets upplösning⁵⁾. Därjemte föreskrefs alltid bildande af en reservfond⁶⁾. Då insatser in natura egderum, sökte man, såvidt möjligt var, försäkra sig om, att de verkligen egde det värde, hvartill bolagsordningen upptog dem. Läto desamma icke med säkerhet uppskatta sig till visst penningbelopp, tillät man dem ogärna och endast emot s. k. industriaktier, hvilka medförde rätt till utdelning, men icke andel i bolagets grundfond⁷⁾. Vid mer betydande bolag förordnade ofta regeringen en af bolaget aflönad kommissarie, som med uppmärksamhet skulle följa bolagets verksamhet, bevista styrelsens och aktieegarnes sammanträden samt för ministeriet anmäla hvarje öfverträdelse af lag eller bolagsordning⁸⁾, och ordonnansen innehöll alltid det förbehåll, att om

¹⁾ VINCENS, anf. st. s. 35.

²⁾ 1807 års instr. art. 3; 1817 års instr., Conditions, N:o 3.

³⁾ VINCENS, anf. st. s. 37.

⁴⁾ VINCENS, anf. st. s. 38.

⁵⁾ Bil. t. 1817 års instr., 2:dra frågan.

⁶⁾ Nyss anf. bil., 3:dje frågan.

⁷⁾ VINCENS, anf. st. s. 41.

⁸⁾ MALEPEYRE et JOURDAIN, anf. st. s. 245. VINCENS, anf. st. ss. 54 o. f.

bolagsordningens bestämmelser icke iakttogos, auktorisationen kunde återkallas, en magt, hvaraf regeringen dock endast ytterst sällan och med största varsamhet begagnade sig ¹⁾). Slutligen ålades de anonyma bolagen att hvarje halfår till departementets prefekt, Handelsdomstolen och, där sådan fanns, Handelskammaren ingifva en öfversigt af sin ställning. Voro aktierna ställda å innehafvaren, skulle denna öfversigt i tryck offentliggöras ²⁾).

Så sökte man på bästa sätt skydda sig mot de missbruk, hvartill denna bolagsform kunde föranleda. Men från ett annat håll hotade de faror, man härigenom sökt undanrödja. Sedan *Code de Commerce* i art. 37 för anonyma bolag fordrat regeringens auktorisation, stadgar den i följande artikel, att äfven kommanditbolagets kapital kan vara deladt i aktier, utan att detta må föranleda till någon afvikelse från de rättsregler, som blifvit faststälde för denna bolagsform ³⁾). Denna bolagsform var således icke i behof af regeringens stadfästelse. Följden var, att associationen med förkärlek valde densamme, och icke nog därmed, att verkliga kommanditaktiebolag bildade sig till stort antal, man begagnade också denna form för att skapa bolag, som i verkligheten voro anonyma ⁴⁾) och uppträdde såsom sådana under namn af kassor, banker, kompanier o. s. v., hvilket förledde allmänheten att tro, det de egde styrelsens auktorisation. Komplementarernes personliga ansvarighet bildade den enda, ofta betydelselösa skilnaden ⁵⁾) mot anonyma bolag. Det dröjde icke länge, innan här alla

¹⁾ TROPLONG, anf. st. I s. 452.

²⁾ 1817 års instr. bil., 5:te frågan.

³⁾ Det har blifvit ifrågasatt, om icke detta stadgande inkommit i lagen genom en förblandning af det anonyma och kommanditbolaget. Se VINCENS, anf. st. s. 20 och VAVASSEUR, anf. st. ss. IX, X, jmf. dock TROPLONG, anf. st. N:o 150.

⁴⁾ I synnerhet sedan rättsskipningen förklarat kommandit-aktier å innehafvaren tillåtna (kassationsdomstolens dom d. 7 Febr. 1832).

⁵⁾ Dessa voro ofta obetydliga personer utan andel i företaget, hvilka blott lånade sina namn och träffande jämfördes med tidningarnes ansvarige utgifvare. VINCENS, anf. st. s. 25.

de missbruk infunno sig, hvilka man sökt förekomma genom de noggranna och omständliga undersökningar, som föregingo hvarje auktorisation å ett anonymt bolag: ett skamlöst öfverskattande af obetydliga uppfinningar, som utbyttes mot aktier med samma rätt till utdelning och andel i bolagsförmögenheten som de, hvilka kontant inbetalades, fingerade vinstutdelningar, som togos af aktiekapitalet och förledde allmänheten att tro, det bolagets ställning var lysande, samt ett ursinnigt börsspel med aktier i företag, som altifrån början voro bestämda att gå under¹⁾. Det allmänna rättsmedvetandet upprördes af de skandaler, som så småningom kommo i dagen, och man fordrade lagstiftningens ingripande²⁾, och under påtryckning häraf framlade regeringen för deputerade kammaren 1838 ett förslag att helt och hållet förbjuda kommanditbolag å aktier³⁾. Förslagets behandling medhanns icke under denna session, och de föreslagna reformerna råkade i glömska. Men i midten af 1850-talet ådrogo sig nya uppdagade missbruk regeringens uppmärksamhet och föranledde ett nytt förslag, hvars bestämmelser betydligt skärptes under dess behandling i lagstiftande kåren, och som ledde till *lagen af den 17 Juli 1856*⁴⁾ om kommanditbolag å aktier. Denna lag tillät väl dylika bolag att fortfarande bilda sig utan regeringens auktorisation, men underkastade desamma en sådan mängd strängt restriktiva bestämmelser, att faktiskt denna bolagsform för den närmaste framtiden var så godt som undertryckt⁵⁾.

Kom så den fransk-engelska handelstraktaten af den 23 Januari 1860. Bland de invändningar, hvarmed frihandeln bekämpats, hade också varit den, att all konkurrens skulle blifva omöjlig med ett land, där kapitalen så lätt associerade sig

¹⁾ Se WOŁOWSKI i Rev. de legisl. VII ss. 180, 258; FREMERY, Études de droit commercial, Paris 1833, ss. 62 o. f. Jmf. i detta hänseende såväl som i fråga om den nyare franska rättsutvecklingen i allmänhet H. B. HALKIER i tidskriften "Theori og Praxis", Köpenh. 1869, ss. 83, 393.

²⁾ Se VINCENS' ofta anf. brochyr.

³⁾ Aftryckt i Rev. de legisl. VII s. 289.

⁴⁾ Aftryckt hos VAVASSEUR, anf. st. s. 23.

⁵⁾ Se Journal des Économistes XXXVI, ss. 398, 9.

som i England¹⁾. Då nu efter handelstraktaten denna täflan måste ega rum, blef en lagförändring till underlättande af kapitalens fria sammanslutning nödvändig. Genom lagen af den 23 Maj 1863 infördes i den franska rätten en till namnet ny bolagsform, *la société à responsabilité limitée*. Denna var icke annat än den anonyma bolagsformen, som under detta namn frigjordes från regeringens auktorisation och uppsigt, då dess kapital icke öfversteg 20 millioner *fr.* (art. 3)²⁾. Såsom motvigt mot denna frihet underkastades emellertid dessa bolag, till skydd för aktieegarne och tredje man, en mängd bestämmelser, hemtade dels från den engelska *Companies Act* af 1862, dels från 1856 års lag för kommanditbolag å aktier. Så stadgades, att bolaget skulle bestå af minst 7 personer (art. 2), att bolaget för sin rättsliga tillvaro fordrade, att hela aktiekapitalet var fulltecknad och 25 % deraf inbetalda (art. 4), att aktierna aldrig fingo lyda å mindre än 100 *fr.*, att ursprungliga tecknarne förblefvo ovilkorligen ansvarige för hela aktiebeloppen (art. 3), m. m., hvaraf det mesta ingått i nu gällande lag.

Emellertid kräfdes innan kort nya genomgripande lagförändringar. Många af 1856 års lags restriktiva bestämmelser ansågos numer kunna afskaffas, och det steg, lagstiftaren år 1863 tagit till de anonyma bolagens frigörelse, var icke taget fullt ut. Detta skulle väl ändock icke inom så kort tid föranledt en ny lag, om icke en annan omständighet med nödvändighet påkallat lagstiftningens ingripande. Det hade nämligen uppstått ett nytt slag af associationer, för hvilket ingen af franska rättens dittillsvarande bolagsformer passade, de på själfhjälپ grundade föreningar, som i Frankrike buro namnet *sociétés coopératives*. Många af dessa hade bildat sig utan att bekymra sig om lagens föreskrifter, men voro hvarje ögonblick blottställda för en nullitetsförklaring på grund af *Code*

¹⁾ Journal des Économistes XXXVI, s. 390 och Revue des deux Mondes 1868, s. 1030.

²⁾ I Genève bar i lagen af den 2 Nov. 1864 motsvarande bolagsform namnet *société anonyme libre*. FICK i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XIII, ss. 410, 11.

de Commerce art. 42. Andra hade valt någon af de rättsligen erkända bolagsformerna¹⁾, men i föreskrifterna om offentliggörande af delegares in- eller utträde eller förändringar i kapitalets storlek (artt. 42 och 43 C. de Com., art. 10 i 1863 års lag) mötte stora svårigheter för dessa föreningar, som grundade sig å personalens och kapitalets rörlighet. Hvad särskildt den anonyma bolagsformen beträffade, så motsvarade 1863 års lag föga dessa föreningars behof, då aktierna enligt denna lag måste lyda å minst 100 fr., och kapitalet endast genom ändring af bolagsordningen kunde förökas och under inga omständigheter fick förminska²⁾. För icke så lång tid tillbaka hade man säkerligen helst undertryckt dessa föreningar. År 1849 yttrade Thiers om dem: "*les associations ouvrières ne sont autre chose que l'anarchie dans l'industrie*"³⁾. Sedan dess hade de emellertid befriat sig från den starka socialistiska färg, de den tiden egde, och alla partier voro nu ense om, att en rättslig tillvaro borde beredas dem⁴⁾.

Icke fullt tvänne år hade förflutit, sedan lagen af den 23 Maj 1863 promulgerades, då för lagstiftande kåren framlades ett nytt omfattande lagförslag, som afsåg att något mildra 1856 års stränga bestämmelser för kommanditbolag å aktier, utsträcka 1863 års lag med några förändringar till alla anonyma bolag samt till förmån för arbetare-associationerna skapa en speciallag, hvilken skulle undanröjda de hinder, lagstiftningen lade i vägen för deras bildande. Detta förslag mötte emellertid ett häftigt motstånd. Man klandrade den mängd restriktiva bestämmelser, mot hvilka regeringens auktorisation å de anonyma bolagen skulle utbytas. Émile Ollivier framlade

¹⁾ Se Enquête sur les sociétés de coopération, Paris 1866 (Engelmanns, Batbies m. fleres utlåtanden).

²⁾ Se Exposé des motifs d'un projet de loi sur les sociétés, prés. au Corps législ. le 28 Mars 1865 (aftryckt hos RIVIÈRE, Commentaire de la loi sur les sociétés, Paris 1868, ss. 468 o. f.).

³⁾ Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XII, s. 117.

⁴⁾ Se Kejsarens tal vid öppnandet af 1865 års session samt ofvan cit. Enquête.

i lagstiftande kåren ett kort motförslag af endast åtta §§¹⁾, hvars grundtanke var: *en obegränsad associationsfrihet, ingen annan lag, än den bolaget sjulft skrifver sig, och såsom enda korrektiv den största möjliga offentlighet*. Bekämpadt af regeringen, blef dock detta förslag af kåren förkastadt. Icke mindre motstånd mötte det sätt, hvarpå man ville befrämja de kooperativa rörelserna. Regeringen tillsatte hösten 1865 en kommitté, som öfver denna del af förslaget skulle höra sakkunnige män. Mer än hälften af de hörda vitnena tillhörde arbetareföreningar. Alla framhöllo de behovet af lagstiftning för dessa föreningar, men på samma gång motsatte man sig på det häftigaste hvarje undantagslagstiftning till deras förmån. Blotta ordet speciallag vore för arbetarne förhatligt, de önskade allmänna lagens herravälde utan undantag hvarken för eller emot: var formen för deras föreningar laglig, önskade de dess erkännande i landets allmänna rätt²⁾. Denna åsigt segrade i lagstiftande kåren; följden var, att de särskilda föreskrifterna för kooperativa bolag utbyttes mot bestämmelser för bolag med variabelt kapital, och att i stället för en speciel bolagsform, förbehållen kooperativa ändamål, möter en ny allmän bolagsform eller snarare dubbelformer af de trenne hufvudarter af bolag, som den franska rätten dittills hade känt.

Den 24 Juli 1867 promulgerades den nya lagen (*Loi du 24 Juillet 1867 sur les sociétés*), som jämte de ännu gällande 29, 30, 32—34 och 36 artiklarna i *Code de Commerce* utgör källan till Frankrikes nuvarande aktiebolagsrätt³⁾. I

¹⁾ Aftr. hos VAVASSEUR, anf. st. ss. 465, 66.

²⁾ Se Enquête sur les sociétés de coopération, Paris 1866, särskildt Jules Simons, Ducuings och Wolowskis utlåtanden.

³⁾ Lagen är delad i 5 titlar. Den första behandlar kommanditbolag å aktier (art. 1—29) och gifver, med upphäfvande af 1856 års lag, nya omfattande bestämmelser för dessa bolag. Den andra behandlar anonyma bolag (art. 21—47). Den tredje innehåller särskilda bestämmelser för bolag med föränderligt kapital (art. 48—54), den fjärde föreskrifter om bolagsakters offentliggörande (art. 55—65) samt den femte rättsregler för s. k. tontiner och försäkringsbolag (art. 66, 67).

första artikeln af den titel, som särskildt är egnad de anonyma bolagen, (art. 21) uppställer lagen den nya grundsats, som hädanefter gäller för dessa bolags bildande: regeringens auktorisation är icke mera nödvändig, den föregående pröfningen af bolagsordningen och uppsigten öfver densammas efterlefnad komma således icke mer i fråga. De garantier för aktieegare och tredje man, som man förut ansett sig böra på detta sätt bereda, söker man nu vinna dels genom en mängd detaljerade reglementerande föreskrifter, till större delen ordagrant öfverflyttade från 1863 års lag, dels genom vissa föreskrifter om offentlighet, hvilka utan tvifvel stå vida framom hvad *Code de Commerce* i detta hänseende innehöll. Det är emellertid de reglementerande föreskrifterna, som intaga främsta platsen i den nya lagen, och det är tydligen vid dem, man fästat största förväntningarna. Ett anonymt bolag fordrar för sin uppkomst minst 7 delegare (art. 23). Aktierna kunna icke lyda å mindre än 100 eller 500 *fr.*, alteftersom kapitalet är under eller öfver 200,000 *fr.* (art. 1, jmf. med art. 24). Bolaget är icke lagligen bildadt, förrän hela kapitalet är fulltecknad, hvarje aktieegare inbetalt minst $\frac{1}{4}$ af tecknade beloppet, och dessa omständigheter konstaterats af stiftarne i en notarial-akt och bekräftats af allmän bolagsstämma, samt denna utsett styrelse och kontrollanter och desse mottagit uppdraget (art. 1, 4, jmf. med art. 24, art. 25). Förekomma insatser in natura eller skola några särskilda förmåner inrymmas bolagets stiftare, föreskrifver lagen, att tvänne bolagsstämmor skola hållas, den ena för att uppskatta, den andra för att godkänna dessa bidrag eller förmåner, och är bolaget icke dessförinnan att anse såsom konstitueradt. Vid dessa konstituerande bolagsstämmor eger ovilkorligen hvarje aktietecknare att taga del i öfverläggningarne, och ingen får där medgifvas mer än 10 röster (art. 27)¹⁾. Först sedan halfva aktiebeloppet blifvit inbetaldt, kan, såvida ursprungliga bolagsordningen medgifver detta, aktiebrefven ställas å innehafvaren. I hvarje händelse förblifva emellertid såväl de ursprunglige aktietecknarne, som de,

¹⁾ Om fordringarne för dessa stämmors beslutförhet se art. 4, 30 och RIVIÈRE, anf. st. ss. 265 o. f.; VAVASSEUR, anf. st. s. 264.

till hvilka aktierna öfverlåtas, ansvarige för resterande beloppen under en tid af tvänne år, räknade från det bolagsstämman i detta hänseende fattade beslut (art. 31, jmf. med art. 24)¹⁾. I aktieegarnes intresse fordrar lagen, att bolagsordningen skall utsätta viss tid, då bolagsstämma årligen sammanträder (art. 27), och uppställer vissa fordringar å dess beslutförhet, som äro större, då fråga är om ändringar i bolagsordningen (art. 29 och 31). Bolagets styrelse måste väljas bland aktieegarne (art. 22: m. 1), och skola dess medlemmar tillsammans vara i besittning af ett visst i bolagsordningen utsatt minimum af aktier, hvilka deponeras i bolagets kassa, och i hvilka bolaget eger panträtt till säkerhet för alla skadeersättningsanspråk emot styrelsen eller enskilde styrelsemedlemmar (art. 26). Styrelsen må, om den så finner lämpligt, utse en verkställande direktör och kan, om bolagsordningen det medgifver, välja denne utom bolaget, men styrelsen förblifver ansvarig för dennes åtgärder, såsom om det vore dess egna (art. 22: m. 2)²⁾. Styrelsen skall väljas å viss tid, och uppdraget kan af bolaget återkallas, äfven där detsamma är gifvet i bolagsordningen. Den första styrelsen kan icke utses för längre tid än 6 år (art. 25: m. 2). Nämnas dess medlemmar genom bolagsordningen, får det blott ske på trenne år (art. 25: m. 3). Den årliga bolagsstämman skall utse en eller flere kontrollanter (*commissaires de surveillance*)³⁾, hvilka hvarje halfår af styrelsen erhålla en summarisk uppgift å bolagets ställning (art. 34: m. 1) och i trängande fall kunna sammankalla extra bolagsstämma (art. 33: m. 2). Deras uppdrag omfattar dock egentligen en tid af trenne månader före

¹⁾ Angående de olika tolkningarna af detta dunkla och ofullständiga stadgande se RIVIÈRE, anf. st. ss. 46—78, VAVASSEUR, anf. st. ss. 80 o. f. samt RATAUD i Rev. de législ. XXXII, s. 382 och BEUDANT i samma tidskr. XXXIII, s. 18.

²⁾ Se diskussionen inom lagstiftande kåren, framställd af RIVIÈRE, anf. st. s. 229.

³⁾ Underlåter bolagsstämman detta val eller får någon af de utsedde förfall eller vägrar att mottaga uppdraget, utses kontrollanterne eller kompletteras deras antal af presidenten i Handelsdomstolen på begäran af intresserad part (art. 32: m. 2).

nästa ordinarie bolagsstämma, under hvilken tid de skola ega tillträde till alla bolagets böcker och ega taga den kännedom, de önska, om bolagets verksamhet (art. 33: m. 1). Efter granskning af bolagets räkenskaper och det årliga inventariet öfver bolagets activa och passiva, utarbета de däröfver en berättelse, hvilken jämte balansen minst 14 dagar före ordinarie bolagsstämman skall hållas tillgänglig för aktieegarne, som ega erhålla afskrift däraf (art. 35). Beslutar bolagsstämma décharge, utan att kontrollanterne afgifvit sin berättelse, saknar detta beslut laga kraft (art. 32: m. 2).

I tredje mans intresse fordrar lagen, att årligen af nettovinsten minst $\frac{1}{20}$ skall afsättas till en reservfond. Denna afsättning upphör att vara obligatorisk, då reservfonden uppgår till $\frac{1}{10}$ af bolagskapitalet (art. 36). Går $\frac{3}{4}$ af bolagskapitalet förloradt, åligger det styrelsen att sammankalla bolagsstämma, som besluter, huruvida bolaget skall upplösas eller icke. Försummar styrelsen (eller kontrollanterne) att sammankalla bolagsstämma i detta fall, kan hvem som helst, hvilken i saken är intresserad, vid domstol yrka bolagets upplösning (art. 37)¹⁾.

Bildar sig ett anonymt bolag på annat sätt än lagen medgifver (t. ex. med mindre än 7 medlemmar, med aktier å mindre belopp än art. 1 stadgar, med styrelse vald å obestämd tid o. s. v.), drabbas detsamma af nullitet²⁾, hvilken dock icke kan åberopas emot tredje man (art. 41). De bolagets stiftare, hvilka nulliteten kan tillräknas och de, som utgjorde bolagets styrelse, då bolaget ådrog sig densamma, drabbas af solidriskt ansvar gentemot tredje man (art. 42). Styrelsen svarar också personligen gentemot aktieegarne och tredje man för alla öfverträdelser af lagen och försummelser i sin tjänsteutöfning (art. 44). Slutligen drabbas i flera fall såväl aktie-

¹⁾ Om domstolens pröfningsrätt i detta fall se RIVIÈRE, anf. st. s. 289 och VAVASSEUR, anf. st. s. 271.

²⁾ RIVIÈRE. anf. st. ss. 299—301 uppräknar 15 hufvudfall, i hvilka detta är händelsen.

egare, som styrelse af böter eller fängelsestraff (art. 13—16, 45)¹⁾.

Dessa, i 2:dra titeln gifna, bestämmelser afse egentligen anonyma bolag, bildade med fixt kapital, d. v. s. ett kapital, som icke kan ökas utan ändring i bolagsordningen (med ty åtföljande offentliggörelse) och i ingen händelse kan minskas genom återbetalning af gjorda insatser. Nu tillåter emellertid lagen i 3:dje titeln att vid anonyma bolag, så väl som andra bolag²⁾, i bolagsordningen införes en bestämmelse, enligt hvilken bolagskapitalet kan ökas genom successiva insatser af bolagsmännen eller genom upptagande af nya delegare, och förminskas därigenom, att bolagsmännen till en del eller helt och hållet återtaga sina insatser (*société anonyme à capital variable*, art. 48). För denna händelse gälla, utan ändring i öfrigt af stadgandena för anonyma bolag, följande särskilda bestämmelser. Bolagets kapital får icke af den ursprungliga bolagsordningen sättas högre än till 200,000 fr. Denna summa kan dock år från år genom bolagsstämmas beslut ökas, hvarje gång med högst 200,000 fr. (art. 49). För bolagets konstituerande fordras här blott inbetalning af $\frac{1}{10}$ af bolagskapitalet (art. 52)³⁾, och aktiernas minsta belopp är här nedsatt till 50 fr., men de måste äfven efter deras fulla infriande lyda å viss

¹⁾ Anmärkningsvärd är den stränga straffbestämmelsen (500—10,000 fr. böter, hvartill kan komma 14 dagars—6 månaders fängelse) för dem, som genom att utgifva sig såsom egare af annans aktier åstadkommit en falsk majoritet vid en bolagsstämma samt för de aktieegare, som lånat sina aktier därtill.

²⁾ Art. 48. Il peut être stipulé dans les statuts de toute société... I hvad mån 3:dje titeln bestämmelser äro tillämpliga å öppna bolag och vanliga kommanditbolag, hvilka konstituerat sig med variabelt kapital, är emellertid omtvistadt. Otvifvelaktigt gäller dock äfven för dem stadgandet, att bolagsordningen skall utsätta en viss del af kapitalet, som icke genom insatsernas uttagande får rubbas (art. 51). I detta fall förvandlar sig själfva det öppna bolaget till ett bolag med blandad real- och personalkredit. Se VAVASSEUR, anf. st. ss. 305—8. RATAUD i Rev. de législ. XXXII: 383. Däremot är RIVIÈRE, anf. st. ss. 341—3 af annan mening. Jmf. äfv. GAREIS i Zeitschr. f. Ges. u. Rechtspf. in Preussen, V ss. 632, 3.

³⁾ Icke af hvarje tecknares aktiebelopp, jmf. art. 1.

man. Viktigt är det stadgande, att bolagsordningen skall bestämma en viss summa, under hvilken bolagskapitalet icke må förminskas genom uttagande af delegarnes insatser. Denna summa kan icke sättas lägre än $\frac{1}{10}$ af bolagskapitalet (art. 51). Den som upphör att vara medlem af bolaget, förblifver i fem år gentemot meddelegare och tredje man med sitt aktiebelopp ansvarig för alla de bolagets skulder, som vid hans utträde förefunnos (art. 52).

I 4:de titeln innehåller slutligen lagen nya föreskrifter för åstadkommande af offentlighet, till större delen gemensamma för alla bolag. Enligt dessa skall, vid äfventyr af bolagets nullitet, inom 1 månad från bolagets konstituerande bolagsordningen samt alla de handlingar, som ådagalägga, att alt blifvit iakttaget, som för bolagets bildande fordras (art. 1, 4, 24), jämte förteckning å aktietecknarne ingifvas till ortens Freds- och Handelsdomstol, där hvem som helst eger att af dem taga kännedom och erhålla afskrift (art. 55, 63). Vidare skall vid samma äfventyr och inom samma tid i en af de för legala annonser bestämda tidningar införas ett utdrag af bolagsordningen och bifogade handlingar, hvilket bör innehålla bolagets namn och säte, tidpunkten för dess begynnelse och slut, att bolaget är anonymt och, där så är förhållandet, bildadt med variabelt kapital, af hvilka bolagets styrelse utgöres, beloppet af bolagets kapital i penningar och annat, huru många procent af nettovinsten årligen afsätts till reservfonden, samt i fråga om *sociétés anonymes à capital variable* den summa, under hvilken bolagskapitalet icke får nedgå (art. 56—58). På samma sätt böra också vid äfventyr af beslutens nullitet offentliggöras alla bolagsstämmobeslut, hvarigenom bolagsordningen förändras, ombyte sker af styrelse, bolaget förlänges eller i förtid upplöses, sättet för dess liqvidation bestämmes, äfvensom det beslut, ett anonymt bolag vid förlust af $\frac{3}{4}$ af aktiekapitalet bör fatta, huruvida bolaget bör upplösas eller icke. Likaledes böra på detta sätt bringas till allmänhetens kännedom de beslut, hvarigenom ett bolag med variabelt kapital ökar sitt maximikapital, hvaremot kapitalets växling mellan maximum och minimum icke behöfver offentliggöras (art. 61,

62). Vidare stadgas, att hvem som hälst mot en betalning, icke öfverstigande 1 fr., skall, där bolaget har sitt säte, kunna erhålla bestyrkt kopia af bolagsordningen, samt att alla de handlingar, hvilkas ingifvande till domstol är föreskrifvet, på ett i ögonen fallande sätt skola finnas anslagna å bolagets kontor (art. 63). Slutligen föreskrifves, att i alla akter, fakturor, annonser, kun- görelser och andra tryckta eller skrifna dokumenter, som utgå från anonyma bolag, bolagets namn alltid omedelbart bör föregås eller efterföljas af orden "*société anonyme*", läsligt och fullständigt utskrifna, jämte uppgift å storleken af bolagets kapital¹⁾. Är bolaget bildadt med variabelt kapital, bör denna omständighet utmärkas genom tillägg af orden "*à capital variable*". Försummelse af dessa föreskrifter drabbas af böter (art. 64).

1867 års lag gäller ovilkorligen för alla anonyma bolag, bildade efter dess promulgation²⁾. Dessutom kunna äldre anonyma bolag och *sociétés à responsabilité limitée*, de förra med regeringens auktorisation, ställa sig under densamma. I hvarje fall äro 13—16 artiklarnes straffbestämmelser å dem tillämpliga.

Denna lagstiftningens utveckling har emellertid allenast kommit de kommersiela bolagen till godo. Åtminstone herrskar mycken osäkerhet, huruvida och i hvad mån den nya lagstift-

¹⁾ I ett i många hänseenden märkligt förslag till revision af Code de Com. 3 tit. 1 bok., hvilket 1866 i Belgien utarbetades af en kommitté med Pirmez såsom ordförande, innehålles i den mot detta stadgande svarande art. 58 den föreskrift, att från det kapitalbelopp, som vidfogas namnet, *bör afdragas den minskning i grundkapitalet, som senast uppgjorda balans utvisat.*

²⁾ Tontiner (d. v. s. alla bolag, hvilka medgifva en medlem i sin egenskap af öfverlevande några förmåner, t. ex. försörjningsanstalter o. s. v.) samt lifförsäkringsbolag äro enligt 4:de titeln i 1867 års lag fortfarande underkastade regeringens auktorisation och uppsigt. Andra försäkringsbolag behöfva icke regeringens auktorisation, men villkoren för deras bildande bestämmas af regeringen genom en administrativ stadga. För det närvarande gäller för dem Dekretet af den 22 Januari 1868, som i fråga om försäkringsbolag, grundade å premier, föreskrifver, att för

ningen å de civila bolagen är tillämplig¹⁾. Före 1863 hände det, att civila bolag ansågo sig kunna begränsa sina medlemmars ansvarighet genom stadganden i bolagsordningen, enär regeringens auktorisation blott var föreskrifven för de anonyma bolagen, hvilka i art. 19 af *Code de Commerce* uppräknas såsom en art af *sociétés commerciales*, men dessa försök hade af domstolarne tillbakavisats²⁾. Däremot hade det händt, att regeringen auktoriserat bolag såsom anonyma, hvilkas ändamål var rent civilt³⁾. Hvad verkan blifver, om ett civilt bolag numer lånar en af de kommersiela bolagsformerna, särskildt huruvida i hvarje händelse bolagsmännens ansvarighet dock gentemot tredje man enligt *Code Civil* är obegränsad *pro parte virili*, är ännu en olöst fråga. Regeringen utlofvade 1867 att inom kort framlägga ett förslag till lag, som skulle reglera dessa förhållanden, men detta löfte har icke blifvit infriadt.

För öfrigt må iakttagas, att begreppet *Société* icke omfattar andra föreningar än för ekonomiskt ändamål (se *Code Civil* art. 1832), hvarför någon tillämpning af bolags-lagstiftningen på föreningar för annat ändamål icke kan ifrågakomma.

Tyskland.

I Tyskland synes först i detta århundrades början aktiebolagsformen fått någon allmännare användning. Då uppstodo därstädes en mängd aktiebolag för olika ändamål: bankrörelse,

bolagets konstituerande fordras, att 50,000 fr. äro inbetalda; att dylika bolag icke få bilda sig med variabelt kapital och icke utgifva aktier å innehafvaren, om icke reservfonden motsvarar obetalda delen af kapitalet; att minst $\frac{1}{5}$ af rena vinsten skall afsättas till reservfonden, till dess denna uppgår till $\frac{1}{5}$ af kapitalet, samt att hvarje polis, bland annat, bör innehålla, huru stor del af aktiekapitalet är inbetald.

¹⁾ RIVIÈRE, anf. st. ss. 39, 40.

²⁾ RIVIÈRE, anf. st. s. 224; BRAVARD-VEYRIÈRES, *Traité des Sociétés commerciales*, Paris 1862, s. 188.

³⁾ VAVASSEUR, anf. st. s. 14.

brand- och liffförsäkring, kanalbyggnad och skeppsfart¹⁾. Dock herrskade mycken ovisshet, huruvida desamma för sin rättsliga tillvaro behöfde regeringens oktroj. De flesta större aktiebolag torde väl för säkerhets skull förskaffat sig densamma²⁾. Denna bolagsforms alt allmännare användning, synnerligen för järnvägars anläggning, föranledde slutligen i de större tyska staterna en allmän lagstiftning för densamma. I Preussen gäfvos genom lagen af den 9 November 1843³⁾, i Österrike genom kejs. Patentet af den 26 November 1852 bestämmelser, som gälde såväl civila, som kommersiella aktiebolag. Båda dessa lagar fordrade för aktiebolags bildande regeringens auktorisation. I det öfriga Tyskland saknades någon lagstiftning för aktiebolag, till dess den allmänna tyska Handelslagboken skapade en för hela Tyskland gemensam rättskälla för de aktiebolag, hvilka voro handelsbolag. Andra aktiebolag förblefvo enligt regeln under sin förra lagstiftning, om sådan fanns. Dock förklarades i några land Handelslagbokens bestämmelser å dem tillämpliga⁴⁾.

¹⁾ Se de tyska aktiebolagens historia i början af 19:de århundradet hos WEINHAGEN, *Recht der Aktiengesellschaften*, Köln 1866, ss. XXXVII o. f.

²⁾ JOLLY i *Z. f. D. Recht* XI, s. 345. I Hamburg och Bremen var altifrån början aktiebolags bildande fullkomligt fritt. Genom Hamb. förordn. af d. 28 Dec. 1834 (se PÖHLS, *Actienges.*, s. 32) och Brem. förordn. af d. 6 Dec. 1860 påbjöds blott bolagsordningens ingifvande till rätten samt anmälan af styrelsemedlemmarnes namn. GIERKE, *anf. st.* s. 1003. Äfven i Würtemberg synes man aldrig fordrat regeringens auktorisation. Se PFEIFER, *Jurist. Pers.*, s. 44 och REYSCHER i *Zeitschr. f. Deutsch. Recht* XIII, s. 378.

³⁾ Redan genom lagen för järnvägsföretag af den 3 Nov. 1838 (aftr. hos WEINHAGEN, *anf. st. bih.* s. 5) hade åtskilliga stadganden gifvits för järnvägsbolag. Lagen af 1843 finnes aftryckt hos WEINHAGEN, *anf. st. bih.* ss. 24 o. f. samt i svensk öfversättning i *Juridiskt Arkif*, XVIII, s. 7.

⁴⁾ Så i Bremen, Oldenburg, Hamburg och Hannover. v. HAHN, *Commentar*, Braunsch. 1871, s. 24. I Preussen erhöilo detta slags aktiebolag en ny lag af den 15 Febr. 1864 (aftryckt och kommenterad af WEINHAGEN, *anf. st.* ss. 36 o. f.), som i alt väsentligt å dem öfverflyttade Handelslagbokens bestämmelser. I Bayern reglerades dessa bolag genom lagen af den 29 April 1869. I Sachsen föllo äfven dessa bolag under lagen ang. *Jurid. Pers.* af den 15 Juni 1868.

Handelslagboken fordrade för aktiebolag (liksom kommanditbolag å aktier art. 174, 207) enligt regeln regeringens auktorisation. Dock stod det de särskilda landens lagstiftningar fritt att befria dem ifrån densamma (art. 249). Så skedde ock i Hansestäderna och Oldenburg samt (utom ifråga om bank- och kreditanstalter samt försäkringsbolag) i Baden och Würtemberg, senare äfven i Sachsen¹⁾. I öfriga Tyskland (Österrike inbegripet) blef däremot regeringens auktorisation erforderlig. Dessutom uppstälde Handelslagboken äfven vissa normativbestämmelser²⁾.

Emellertid dröjde det icke länge, förrän man kom till erfarenhet af, huru föga budet om regeringens auktorisation fylde sin uppgift "att skydda allmänheten från svindleri och försäkra det allmänna bästa och industrien emot aktiebolagens penningemagt"³⁾, och då dessutom enhet i aktiebolagsrätten framstod såsom synnerligen önskvärd för det nya Nordtyska förbundet, kunde man, med Englands och Frankrikes nyaste lagstiftning för ögonen, icke tveka om den väg, man borde välja. Genom Nordtyska förbundslagen af d. 11 Juni 1870⁴⁾, hvilken upphäfver eller förändrar åtskilliga af de Handelslagbokens artiklar, som angå kommanditbolag å aktier och aktiebolag, borttogs stadgandet om regeringens auktorisation⁵⁾. Denna lag har sedan blifvit tysk rikslag. Så var i detta hänseende den på så många andra områden ännu saknade tyska rätts-

¹⁾ Se FICK i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XIII, s. 405. Kommanditbolag å aktier befriades från regeringens auktorisation, förutom i dessa land, äfven i Preussen, Anhalt-Dessau, Waldeck och Lauenburg.

²⁾ Dessa voro betydligt mindre stränga för aktiebolag än för kommanditbolag å aktier, i fråga om hvilka Handelslagboken nära anslöt sig till franska lagen af 1856. Synbarligen hade man antagit, att flera stater skulle befria dessa från regeringens sanktion. Se Verhandl. des 8:ten deutsch. Juristentags II, s. 44.

³⁾ De skäl, hvarmed stadgandet om regeringens auktorisation motiverats. Se hos ENDEMANN, Ges. v. 11 Juni 1870, s. 2.

⁴⁾ Kommenterad af ENDEMANN, Ges. betr. die Kommandit ges. auf Aktien und die Aktienges. von 11 Juni 1870, Berlin 1870, jmf. LABANDS kritik i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht, 16 B. s. 276.

⁵⁾ Jmf. dock Nordd. Gewerbe-Ordn. v. 21 Juni 1869 § 6.

enheten vunnen, men för flera stater var den ganska dyrköpt. I stället för den administrativa kontrollen inför nämligen den nya lagen en mängd strängt restriktiva bestämmelser, som synnerligen i de stater, där förr aktiebolag fritt kunde bildas, måste kännas mycket tryckande¹⁾. En viktig förändring är genom 1870 års lag införd genom den bestämmelsen, att alla aktiebolag (och kommanditbolag å aktier) hädanefter gälla såsom handelsbolag, deras ändamål må vara hvilket som helst. Genom denna fiktion har således den ohållbara skilnaden emellan handelsidkande och icke handelsidkande aktiebolag fallit, och lagens bestämmelser äro till och med tillämpliga å aktiebolag, som icke afse ekonomisk vinst²⁾.

De normativbestämmelser, hvilka den tyska Handelslagboken, sådan den lyder efter 1870 års lag, innehåller, äro till en stor del lånade från franska rätten eller åtminstone bildade efter dess mönster. Så fastställes ett visst minimibelopp för aktiernas storlek (vid aktiebolag, som utgifva aktiebref, ställda å innehafvaren, samt försäkringsbolag 100 *Thl.*, vid andra aktiebolag 50 *Thl.*, art. 207a enl. 1870 års lag) och stadgas, att, sedan grundkapitalet är fulltecknad, allmän bolagsstämma skall konstatera detta samt att minst 10 % (vid försäkringsbolag 20 %) å hvarje aktie blifvit inbetalda (art. 209a enligt 1870 års lag). Om någon aktieegares insats består i annat än penningar, men dock skall inräknas i grundkapitalet, eller om bolaget vid sitt bildande skall öfvertaga någon anläggning eller andra förmögenhetsobjekt³⁾, måste bolagsordningen innehålla en värdering därpå jämte uppgift å det antal aktier eller det pris, som därför lemnas. Inrymmas några aktieegare särskilda förmåner, skola äfven dessa vara angifna i bolags-

¹⁾ ENDEMANN, anf. st. ss. 3 o. f., söker visserligen ådagalägga, att den nya lagens normativbestämmelser icke hafva en prohibitiv karaktär, utan att äfven andra "aktieartade föreningar" kunna bestå bredvid densamma, fastän de icke blifva aktiebolag i dess mening och icke hafva något anspråk på denna lags förmåner. Denna åsigt låter emellertid icke förena sig med lagens tydliga bud och skulle i själfva verket göra lagens syftemål tämligen illusoriskt. Se LABANDS anf. kritik s. 276.

²⁾ ENDEMANN, anf. st. ss. 5 o. f.

³⁾ Detta fall omnämnes ej i den franska lagen.

ordningen. Efter kapitalets fullteckning skall bolagsstämma godkänna dessa villkor med viss föreskrifven majoritet (art. 209 b enl. 1870 års lag). Bolagsordningen skall ingifvas till Handelsdomstolen i den ort, där bolaget har sitt säte, samt införas i dess register. För att domstolen skall mottaga densamma, bör den bland annat innehålla uppgift å bolagets firma, säte och ändamål, grundkapitalets och aktiernas storlek samt de senares beskaffenhet (å namn eller å innehafvaren), grundsatserna för balansens uppgörande och vinstens beräkning och utdelning samt styrelsens sammansättning och formen för dess legitimation; dessutom bör i bolagsordningen innehållas bestämmelse om ett uppsigtsråd af minst trenne ur aktieegarnes krets valde medlemmar¹⁾ (art. 209 enl. 1870 års lag). Vid bolagsordningen böra vara fogade bevis, att kapitalet är fullteckadt och 10 (resp. 20) % äro inbetalda å hvarje aktie, samt att uppsigtsrådet är valdt och nyssnämnda af art. 209 a och 209 b föreskrifna beslut af bolagsstämman blifvit fattade. Före inregistreringen existerar icke aktiebolaget såsom sådant. De, som dessförinnan handla i bolagets namn, svara därför personligen och solidariskt (art. 211). Handelsdomstolen föranstaltar, att ett utdrag af bolagsordningen blir offentliggjordt i allmänna tidningarna, hvilket utdrag bör innehålla vissa delar af densamma, som särskildt anses vara af vikt för tredje man att känna (art. 210). Hvarje förändring i bolagsordningen måste inregistreras och offentliggöras på samma sätt. Före inregistreringen saknar densamma rättslig verkan (art. 214).

Lyda aktierna å viss man, svarar aktieegare, som å annan öfverlåter sin rätt, fortfarande för det oguldna aktiebeloppet, om bolaget icke antager aktierättens förvärfvare till gäldenär i hans ställe; men äfven i denna händelse kvarstår ett år från utträdet ett subsidiärt ansvar i fråga om bolagets vid denna tidpunkt ingångna förbindelser (art. 223). Är bolaget bildadt med aktier å innehafvaren, svarar tecknaren ovilkorligen för 40 % af teckningsbeloppet och kan icke af bo-

¹⁾ Före 1870 var detta icke obligatoriskt.

laget befrias från detta ansvar. Om och i hvad mån efter inbetalning af 40 % befrielse kan medgifvas från det öfriga, må bolagsordningen bestämma och kan den tillåta, att sedan befrielse inträdt, promesser eller interimsqvitton ställas på innehafvaren (detta blir de facto, åtminstone såvidt tredje man angår, en reduktion af grundkapitalet). Aktiebref å innehafvaren få däremot aldrig utgifvas, förrän hela aktiebeloppet är guldnet (art. 222). — Inom de sex första månaderna af hvarje räkenskapsår skall styrelsen förelägga aktieegarne en balans för föregående året samt inom samma tid offentliggöra densamma i den form och i de tidningar, som i bolagsordningen äro bestämda för tillkännagifvanden, som utgå från bolaget (art. 239 enl. 1870 års lag)¹⁾. — Ett aktiebolag får icke förvärfva egna aktier (art. 215: m. 3 enl. 1870 års lag). En delvis återbetalning af aktiekapitalet eller en nedsättning af detsamma kan endast ega rum under iakttagande af de bestämmelser, som gälla för bolagsförmögenhetens fördelning i händelse af bolagets upplösning (art. 248), således efter offentliggörande af bolagsstämmas beslut därom samt sedan bolagets borgenärer blifvit godtgjorde eller säkerhet blifvit stäld för deras fordringar (art. 243, 245)²⁾. — Uppsigtsrådet öfvervakar bolags-

¹⁾ Detta stadgande om balansens offentliggörande är nytt i 1870 års lag. Dock föreskrefs detta alltid, åtminstone i Preussen, vid beviljande af oktroj åt aktiebolag. (Se Cirkulär-Verf. af 29 Mars 1856: 16 hos WEINHAGEN, anf. st., Bih. ss. 80 o. f.).

²⁾ Någon aktiebolagsform med variabelt kapital känner således icke Handelslagboken, icke håller någon annan för tyska riket gemensam lag, men väl den Sachsiska "Gesetz über jurist. Personen" af den 15 Juni 1868 och den Bayerska "Gesetz betreffend die privatrechtliche Stellung der Erwerbs- u. Wirtschaftsgesellschaften" af den 29 April 1869 (se ang. dessa GAREIS i Zeitschr. f. Gesetzg. u. Rechtspflege in Preussen V, ss. 633 o. f. samt HAUSER i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XIV, ss. 341 o. f.). Enligt den nordtyska förbundslagen af den 4 Juli 1868 (hvilken genom tyska rikets författningslag af den 16 April 1871 § 2 förklarats gällande i hela tyska riket utom Bayern) för bolag med icke slutet antal medlemmar, som afse att befordra sina medlemmars kredit, förvärf eller ekonomi genom gemensam affärsverksamhet, svara däremot delegarne obegränsadt och solidariskt för bolagets förbindelser (§ 3 N:o 12), ehuru denna ansvarighet, om icke juridiskt (så ROSENTHAL, Die Credit-, Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften, Berlin 1871, s. 5), dock faktiskt (se Ver-

angelägenheternas förvaltning i alla dess grenar och kan när som helst taga kännedom om deras gång och om bolagets böcker samt inventera bolagets kassa. Det skall granska årsräkenskaperna, balansen och förslaget till utdelning samt däröfver afgifva berättelse till bolagsstämman (art. 225 a). Det kan, när helst detsamma pröfvar bolagets intresse sådant fordra, sammankalla extra bolagsstämma. — Visar sig att grundkapitalet till hälften gått förloradt, måste styrelsen ofördröjligen sammankalla bolagsstämma och underrätta denna därom (art. 240).

Slutligen innehålles i 1870 års lag stränga straffbestämmelser för styrelse och uppsigtsråd. Så beläggas med fängelsestraff i högst 3 månader alla veterligen falska uppgifter till bolagsstämma om bolagets ställning eller ett fördöljande af densamma (art. 249: 3). Samma straff drabbar styrelsen, om den försummar att, då bolagets tillgångar icke mer betäcka skulderna, vidtaga åtgärder för bolagets försättande i konkurs (art. 249 a). Däremot saknas i tyska rätten någon bestämmelse om, att vid hvarje lifsyttning af bolaget en firma skall brukas, som antyder den begränsade ansvarigheten (såsom i England) eller angifver bolagets art samt bolagskapitalets storlek (såsom i Frankrike).

Danmark, Norge och Finland.

Den danska, liksom den norska, rättsutvecklingen erbjuder å detta område sitt särskilda intresse. Under det att i öfriga land aktiebolagen icke vunno någon tryggad ställning, förrän för dem blifvit stiftad lag, och denna lagstiftning ända till senaste tiden fordrade regeringens auktorisation, så har i Danmark och Norge denna bolagsform vunnit rättsligt erkännande utan någon lagstiftningsakt och utan att detta erkännande gjorts beroende af regeringens sanktion. Aktiebolagsinstitutets första utvecklingsskede var nog här såsom annorstädes de oktrojerade kompanierna. Först i detta århundrade

handl. d. 8:ten deutsch. Juristentags II, s. 62) reducerar sig till en subsidiär och preskriberas 2 år efter utträde ur föreningen (§§ 63, 65).

kom man till klarhet om aktiebolaget såsom en ny form för fullt privat samverkan. Men från denna tid erkände såväl teori¹⁾ som praxis²⁾ rättsgiltigheten af bolag, konstituerade med ansvarigheten begränsad till den insatta fonden, så snart de icke uppträdde på ett sätt, som förledde allmänheten att tro, det delegarne voro personligen ansvarige, t. ex. med en personlig firma. Först under sista årtiondet³⁾ hafva i Danmark gifvits lagbestämmelser för vissa aktiebolag, nämligen i "*Lov om Benyttelsen af Firmaer m. m.*" af den 23 Januari 1862. I § 6 af denna lag stadgas, att alla anonyma bolag eller föreningar, som vilja idka någon borgerlig näring⁴⁾, skola i stad till magistraten, å landet till politimästaren ingifva en anmälan, innehållande bolagets namn, hemvist och arten af dess rörelse samt namnen på de personer, hvilka såsom styrelse eller i annan egenskap äro bemyndigade att å bolagets vägnar handla och teckna dess namn. Tillika skall insändas ett exemplar af bolagsordningen eller åtminstone ett utdrag, innehållande alla de bestämmelser, som angå tredje mans förhållande till bolaget. Bolaget får icke träda i verksamhet, förrän det mottagit bevis, att hvad sålunda föreskrifvits, blifvit iakttaget. Alla förändringar i de förhållanden, hvarom upplysning skall lemnas, böra anmälas senast 3 dagar, sedan de trädt i kraft. Upplöses ett dylikt bolag, skall upplösningen anmälas senast 3 dagar, sedan den egt rum (§ 7). Vid mottagandet af dylika anmälanden skall vederbörande myndighet tillse, att de öfverensstämma med lagens bestämmelser, samt därefter föranstalta, att desamma på bolagets bekostnad offent-

¹⁾ ÖRSTED, Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed, Kjöb. 1832, V ss. 419 o. f.; BANG, Læren om Interessentskab i Juridisk Tidsskrift XVI (1829) ss. 1—183, XXI (1833) ss. 211—342; GRAM, Den danske Formueret, II: 2, ss. 639 o. f.; HALLAGER, Den norske Obligationsret II, ss. 183 o. f.

²⁾ Jurid. Tidsskr. XV: 2, s. 153, XVIII, s. 290 (1827).

³⁾ I näringslagen af den 29 December 1857 § 4 stadgades dock, att burskap och näringsbevis kunde meddelas aktiebolag, hvars bolagsordning af vederbörande myndighet befunnes icke innehålla något olagligt.

⁴⁾ Angående tolkningen af ordet borgerlig näring jmf. ett prejudikat i Jurid. Ugeskr. 1863, s. 218.

liggöras i *Berlingske Tidende*. Öfver mottagna anmälanden skall föras ett register, som mot viss afgift skall hållas tillgängligt för hvem, som därom önskar taga kännedom (§§ 10, 11). Försummelse af föreskrifven anmälan straffas med böter från 2 till 50 *Rd.* Dessutom innehåller § 14 viktiga civilrättsliga bestämmelser¹⁾. Här stadgas nämligen, att de på grund af denna lag försiggångna anmälanden och offentliggörelser äro bindande i förhållande till tredje man. Denne eger således fullt förlita sig på hvad anmälan innehåller. Förändringar i gjorda anmälanden medföra först 6 veckor efter deras offentliggörande preklusiv verkan emot tredje man, som inlåtit sig i någon rättshandel i förlitande på, att det förra förhållandet var bestående. Förändringens offentliggörande blir således, intill dess 6 veckor förflutit, endast en omständighet att taga i betraktande vid frågan om tredje mans goda tro, men efter dessas utgång medför detsamma full preklusiv verkan emot denne.

I Norge framlade regeringen 1869 för stortinget ett förslag till "*Lov om Brug af Firma m. V.*", i det allra närmaste öfverensstämmande med 1862 års danska lag²⁾, men förslaget blef icke af stortinget handlagdt.

I Finland gafs den 24 November 1864 en "*Förordning om anonyma eller aktiebolag*"³⁾, hvilken till större delen ordagrant är hemtad från vår aktielag. Det tillkommer enligt § 3 kejs. senaten för Finland att pröfva och stadfästa ett aktiebolags reglemente. För att bolagsordningen skall kunna vinna

¹⁾ I det år 1860 för riksdagen framlagda förslaget voro inga civilrättsliga verkningar förbundna med inregistreringen. Folketinget tillade dock bestämmelser i detta syfte. Förslagets behandling medhanns icke denna session. I det förslag, som 1861 framlades för riksdagen, intogos emellertid bestämmelser i den af Folketinget betecknade riktning.

²⁾ I § 5 N:o 3, motsvarande danska lagens § 6 N:o 2 sista momentet, stadgas dock, att det utdrag af bolagsordningen, som ovilkorligen skall till offentlig myndighet ingifvas, skall innehålla de bestämmelser, som angå förhållandet till tredje man, *det regelmässiga uppgörandet af bolagsbalansen och dennas offentliggörande.*

³⁾ Under samma dag gafs en förordning om tysta eller kommanditbolag.

stadfästelse fordrar lagen i § 2¹⁾), att den skall innehålla åtskilliga bestämmelser, om hvilka vår aktielag icke talar. Några af dessa äro enligt sakens natur äfven hos oss nödvändiga, såsom uppgift om föremålet för bolagets verksamhet, grundkapitalets belopp samt aktiernas antal och beskaffenhet. Andra återfinnas väl vanligen, ehuru visst icke alltid, i svenska bolagsordningar, såsom bestämmelse om styrelsens sammansättning, tiden för uppgörelse af bolagets bokslut samt grunderna för bestämmande och utbetalning af vinsten. Den 5 §:n ålägger bolagsstyrelsen att i allmänna tidningarna kungöra, af hvilka personer sagda styrelse består och hvilka förändringar dess personal undergår. Vidare stadgar § 6, att medlemmar af bolaget eller styrelsen svara en för alla och alla för en för den gäld, de åsamkat bolaget därigenom, att de fortsatt dess rörelse, sedan bolagets obestånd för dem blifvit känt²⁾. Slutligen innehåller § 9 ett uttryckligt stadgande, att aktiebolags fasta egendom ej må in-tecknas för bolagsmans enskilda gäld. Däremot saknas i finska lagen vår aktielags absoluta bestämmelser om skriftlig förbindelses afgifvande å ogulden del af teckningssumman samt dess stadgande, att den, som blifvit förlustig sin aktierätt, i hvarje händelse förblifver ansvarig för resterande beloppet, såvidt borgenärers rätt angår, för det fall att bolaget råkar i konkurs inom ett år från hans uteslutande.

¹⁾ Tydiligen bildad efter Allg. D. H. G. B. art. 209.

²⁾ Detta stadgande fanns icke i den kejs. propositionen, utan tillkom under förslagets behandling hos ständerna.

Senare afdelningen.

Den svenska aktiebolagsrätten.

I. Historisk öfversigt.

Afven i vårt land har man att söka aktiebolagsprincipens första användning i de stora handelskompanierna. De äldre lagarnes bolagsteori, för så vidt man kan tala om en sådan, känner inga föreningar med begränsad ansvarighet. Sverige var emellertid icke sent att tillägna sig den nya associationsformen. Redan under det första decenniet af 17:de århundradet finner man handelskompanier projekterade. Detta var också det enda sätt, hvarpå Sverige kunde beträda den bana, som säkrast ansågs leda ett land till välstånd och rikedom: den utländska handelns. För denna fordrades större kapital, och det svenska borgerskapet var den tiden så fattigt, att det var svårt, om icke omöjligt, för en eller några få borgare att utrusta ett enda större fartyg¹⁾. Ett öppet patent af den 8 September 1607²⁾ gör veterligt, att konung Carl IX till den nyanlagda staden Göteborgs, såväl som alla rikets undersåters nytta, fördel och fromma på 12 års tid beviljat upprättandet af ett allmänt *Compagnie* och begåfvat detsamma med flera privilegier samt förunnat det skeppsfart och handel såväl på Moskwa som Persien, alt under det uttryckliga förbehåll, att det skulle stå alla rikets undersåter, utan afseende på stånd och vilkor, rike eller fattige, män eller qvinnor, fritt att inom tvänne år från patentets datum insätta (*mit einzulegen*) i

¹⁾ ARNBERG, J. W., Akad. afh. om författningarne för Svenska handelns upphjelpande under Gustaf II Adolfs regering, Ups. 1854, s. 25.

²⁾ v. STIERNMAN, Samling af Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. ang. Sveriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie uti gemen, I s. 538. Det är affattadt på tyska språket.

denna *societet* kontanta penningar eller goda, antagliga, säljbara varor, så mycket hvar och en själf ville, och således hvarje rikets undersåte i förhållande till sin insats skulle kunna blifva delaktig af den fördel och vinst, som desse köpmän genom sin skeppsfart och handel kunde förvärfva. Vid slutet af hvarje år skulle delegarne hos Borgmästaren i Göteborg få lyfta sin andel i vinsten, och vid de tolf årens slut skulle hufvudsumman återställas samt behörig redovisning ega rum. Såväl den årliga vinsten, som hufvudsumman finge säljas, pantförskrifvas eller testamenteras åt personer inom eller utom bolaget. Med anledning häraf inbjödös nu alla, som därtill voro hågade, att ofördröjligen anmäla sig och mot qvitto verkställa inbetalningar hos visse i patentet nämnde personer i Göteborg, Stockholm och Reval, hos hvilka närmare underrättelser kunde erhållas och kompaniets privilegier funnos att bese och läsa. Meningen synes hafva varit, att de Göteborgske köpmännen ensamme skulle ega ledningen af kompaniets angelägenheter, och att de öfrige delegarne endast skulle hafva anspråk på del i vinsten samt att efter bolagstidens slut erhålla sina insatser tillbaka jämte redo och räkning. Kompaniets inre organisation skulle således hafva motsvarat ett nutida kommanditbolags. Angående förhållandet gentemot tredje man nämner patentet intet, men utan tvifvel var meningen, om man öfverhufvud tänkte sig möjligheten af en så ofördelaktig utgång, att endast insatserna skulle kunna gå förlorade. Kriget med Danmark hindrade emellertid kompaniet att komma till stånd och företaget förföll.

Det dröjde icke länge efter fredsslutet, förrän Gustaf Adolf upptog sin faders plan, och 1615 utfärdades privilegier för ett handelskompani¹⁾, hvars säte skulle blifva Stockholm, och i hvilket det skulle stå hvarje rikets innebyggare fritt att innan 1 Mars påföljande år insätta penningar. Dock skulle ingen *participant* få inlägga mindre än 100 daler, men väl därutöfver efter vilja och förmögenhet. Efter sagda datum skulle inga vidare insatser ega rum, utan kompaniet bestå af

¹⁾ V. STIERNMAN, I ss. 660, 671.

de penningar, som då voro insamlade, och vinsten årligen i förhållande därtill fördelas. Kompaniet skulle fortvara i 10 år, under hvilken tid ingen fick taga ut sina penningar, men ville en participant transportera sin inlagda hufvudstol och *Action*, som han hade i kompaniet, skulle transporten ske inför Gubernatorn, två Direktörer och kompaniets Sekreterare. I spetsen för kompaniet skulle stå en Gubernator och så många Direktörer, som till kompaniets tjänst voro af nöden, och skulle desse ega att efter flesta rösterna leda kompaniets verksamhet och att på intresse kompaniet till bästa upptaga penningelån. Ingen kompaniets kreditor finge *privatim* kräfva eller låta *arrestera* Gubernatorn eller Direktörerna, utan skulle de söka *Collegium* (Direktionen) i Stockholm. Menade någon, att honom där icke vederfores rätt, fick han klaga inför Hofrätten. Direktörerna skulle årligen göra redo och räkning för Gubernatorn och därtill af hela kompaniet förordnade participanter samt öfverlemna till dem ett extrakt af *Balancien*. Gubernatorn och de förordnade participanterna skulle tillse, om denna öfverensstämmde med kompaniets böcker och räkenskaper, och om densamma af dem befundes riktig och godkändes, skulle hvad sålunda blifvit beslutet, af samtliga participanter hållas för kraftigt och gilt. Enligt den instruktion, som för kompaniets Gubernator och Direktörer utfärdades¹⁾, skulle för att besluta om mer vidtöfattande företag till Stockholm sammankallas kompaniets *Generalcollegium*, bestående, utom Gubernatorn och de ordinarie Direktörerna, af en Direktör för hvarje rikets stad, där kompaniet hade förgreningar. Detta Generalkollegium skulle föreslå tvänne personer, af hvilka Konungen nämnde en till Gubernator. Kompaniet begåfvades med flera privilegier (däribland förmånsrätt för sina fordringar näst efter dem, som enligt lagen voro privilegierade), och ett Kongl. plakat²⁾ utfärdades, som inbjöd rikets undersåter att i kompaniet inlägga penningar. Emellertid kom icke häller denna gång något

¹⁾ V. STIERNMAN, I s. 668.

²⁾ V. STIERNMAN, I s. 678.

kompani till stånd¹⁾. Men år 1619 utfärdades ett nytt öppet bref om upprättande af ett handelskompani²⁾, som erhöll monopol att uppköpa och utskeppa rikets dyrbaraste exportartikel, kopparn, samt rätt att därjämte med in- och utförsel drifva handel i stort. På det participanterne skulle vara så mycket säkrare att utbekomma sina penningar och årliga vinsten, skulle de samtliga få förena sig om att utse föreståndare och *Directores*, hvilka årligen skulle göra kompaniet räkenskap. Minsta insatsen var 100 daler³⁾. Innan påföljande nyårsdag⁴⁾ borde inbetalningarna hafva skett till Borgmästarne i Stockholm, och skulle då val af Direktörer ega rum och ingen, som af *SällskapsBröderne* därtill utsågs, ega undskylla sig. Enligt kompaniets privilegier⁵⁾ skulle styrelsen bestå af en af Konungen nämnd Gubernator af adel samt 7 eller flere Direktörer, som borde vara besutne borgare. Afgick någon Direktör eller blef han af participanterne för skäliga orsakers skull *removerat*, skulle styrelsen med participanternes råd och samtycke å förslag uppsätta tvänne personer, af hvilka Konungen utnämnde en i den afgangnes ställe. I viktigare angelägenheter borde Gubernatorn och Direktörerne sammankalla alla de participanter, som i Stockholm voro tillstädes, hvilka skulle utse 6 eller 8 deputerade att jämte styrelsen öfverlägga och besluta. Hvarje December månad skulle i Stockholm hållas ett allmänt möte af samtliga participanter eller deras ombud

¹⁾ Om sannolika orsakerna härtill se ARNBERG, anf. st. s. 27.

²⁾ v. STIERNMAN, I s. 708.

³⁾ Nedsattes 1626 till 30 daler. Skandia IV: 1, s. 17.

⁴⁾ Tiden för insatser i bolaget utsträcktes i privilegierna till midsommar 1620; i detta års privilegier förlängdes den på ett år. 1622 och 1626 förklarades kompaniet hvarje kvartal öppet för nya insättningar, såvida icke participanterne funno skäl att tillsluta detsamma. Skandia IV: 1, s. 17.

⁵⁾ v. STIERNMAN, I s. 718. Privilegierna kungjordes åter påföljande år, v. STIERNMAN, I s. 761. Kompaniet skulle bestå i trenne år. 1622 förlängdes dess bestånd på tre år, 1626 på tolf år, dock med rättighet för en participant att efter hvart tredje år taga ut sina penningar. Skandia IV: 1, s. 17.

för att utse 16 personer, af hvilka Konungen sedan skulle utvälja 8 att jämte Gubernatorn granska kompaniets räkenskaper. I öfrigt gifvas till större delen ordagrant från 1615 års privilegier öfverflyttade föreskrifter om participanternes rätt att förfyttra sina andelar i kompaniet, dock endast till inländsk man¹⁾, om fördelning af vinsten, samt om Gubernatorns och Direktörernes befogenheter, bland hvilka äfven var en viss domsrätt öfver kompaniets betjante, vid hvars utöfning den sedvanliga processen skulle brukas.

Detta kompani, bekant under namnet Kopparkompaniet²⁾, kom i verksamhet 1621, möjligen redan 1620³⁾, samt erhöll 1622 och 1628 förnyade privilegier, hvarigenom bland annat den förändring infördes, att Gubernatorn hädanefter skulle vara medlem af Rådet och vid sin sida hafva en Vicegubernator af adel, hvilka båda omedelbart nämndes af Konungen, och att till Direktörer kunde utses ej blott borgare, utan äfven andre participanter⁴⁾. Trots alla privilegier samt Konungens löften och uppmaningar lyckades man icke samla så stort kapital, som svarade emot behovet. Orsaken låg väl dels i svenska nationens obenägenhet för nyheter, dels ock i det misstroende, man hyste för ett företag, som i så hög grad stod i beroende af regeringen, och hvars tillgångar voro utsatte att i behovets stund tillgripas af densamma såsom tvångslån⁵⁾; och att ett dylikt misstroende icke var ogrundadt, visar kompaniets historia. Participanternes inflytande å förvaltningen var icke enligt privilegierna särdeles stort, men än mindre

¹⁾ Råkade en participant på obestånd, och fanns ingen inrikes boende man villig att lösa hans andel, skulle kompaniet till alla participanternes nytta inlösa densamma.

²⁾ Dess historia är skildrad af W. (WINGQVIST) i Skandia IV: 1, ss. 5—68. Jmf. äfv. CRONHOLM, Sveriges Historia under Gustaf II Adolfs regering, IV ss. 299 o. f.

³⁾ Skandia IV: 1, s. 30.

⁴⁾ Skandia IV: 1, s. 17.

⁵⁾ Skandia IV: 1, ss. 23, 24; jmf. CRONHOLM, anf. st. s. 307 och FRYXELLS Ber. ur Sv. Hist. XVII, ss. 229, 30.

blef det i verkligheten. Participanternes förslagsrätt vid tillsättande af Direktörsplatserna respekterades icke ¹⁾, och rätten att kontrollera förvaltningen synes endast hafva fattats såsom en tom formalitet, som icke ens alltid iakttogs ²⁾. Värst var, att föremålet för kompaniets verksamhet föranledde regeringens inblandning i form af kopparprisets reglerande m. fl. åtgärder, hvilka skulle tjäna andra ändamål, än kompaniets fromma ³⁾. Trots Konungens ansträngningar att förmå personer ingå i kompaniet och hans bemödanden att skaffa detsamma penningeförsträckningar ⁴⁾, invecklade det sig alltmer i svårigheter och upplöstes slutligen 1628 ⁵⁾, då kronan öfvertog dess tillgångar och skulder samt utfäste sig att förnöja participanterne för deras kapital och innestående vinst. År 1636 inrättades ett *KöpenskapsCompagnie* ånyo ⁶⁾, som erhöll monopol å den sedan 1634 frigifna kopparhandeln. Det kom dock aldrig riktigt i gång, utan blef redan 1638 upplöst ⁷⁾. Participanterne i såväl det gamla, som det nya kopparkompaniet förnöjdes

¹⁾ Skandia IV: 1, s. 15 not. 1.

²⁾ Vid slutet af år 1621 befaller Konungen Direktionen att tills vidare undanhålla räkenskaperna eller, i fall detta icke låter sig göra, afsluta dem på sådant sätt, att, fastän vinsten icke stiger så högt, participanterne likväl må få 10 % af kapitalet, "på det de, som sitt kapital allaredan däri hafva, icke må blifva bevekta, när tiden om är, det att dädan fordra, och de som kunna hafva något i sinnet ytterligare där in sätta, därifrån blifva afskräcke." Skandia IV: 1, ss. 26, 27. Liknande befallning gifves vid slutet af år 1675. Skandia IV: 1, 55, 56.

³⁾ Om kopparmyntningen och det därmed sammanhängande reglerandet af kopparhandeln se Skandia anf. st.; HALLENBERG, K. Gustaf II Adolfs Historia V, ss. 193 o. f.; STIERNSTEDT i Vitt.-, Hist.- o. Antiqv.-Akad. Handl. XXIII, ny följd 3, ss. 65 o. f.

⁴⁾ Skandia IV: 1, ss. 25, 27.

⁵⁾ v. STIERNMAN, I s. 963. Dess slutbalans hos CRONHOLM, anf. st. s. 339, not. 1.

⁶⁾ v. STIERNMAN, II s. 40.

⁷⁾ v. STIERNMAN, II s. 183.

sedermåra till en stor del med kronogods¹⁾. Ett tillämnadt handelskompani för att exportera järn, mastträn och läder från Vermland blef icke af. Ett *General-Järncompagnie* privilegierades 1625 med ungefär samma organisation som kopparkompaniet, men kom aldrig till stånd²⁾.

Den lysande framgång, som utlandets stora handelskompanier rönt, framkallade hos regeringen planer att äfven göra Sverige delaktigt af de rikedomar, som genom kolonialhandel förvärfvades. År 1624 utfärdades fullmakt för en hit inflyttad holländare Wilhelm Usselinx att inrätta ett *General-Handels-Compagnie* "til Asien, Africa, America och Magellanica"³⁾, och privilegierades detta kompani, Söderkompaniet kalladt, till en början på 12 år med rätt till uteslutande handel på andra sidan Gibraltars sund⁴⁾. Det skulle stå såväl svenska undersåter, som utlänningar fritt att inom viss tid "under-teckna" större eller mindre summor, hvilka skulle inbetalas på fyra år med en fjärdedel årligen. Hvarje stad, som låge väl till för sjöfart och handel samt insatte minst 300,000 daler, skulle bilda en särskild kammare. De särskilde kamrarne borde periodvis sända hvarandra redogörelse för sin verksamhet. För hvarje summa af 100,000 daler borde en direktör af participanterne utses. Valrätt hade därvid allenast de, hvilka i kompaniet egde 1000 daler, för valbarhet fordrades dubbla summan. Direktörernes personer och egendom skulle vara "obekymbrade och omolesterede" för det, som anginge kompaniet i gemen. Hvarje kammare skulle hafva en

¹⁾ ODHNER, Sveriges inre historia under Drottning Christinas förmyndare, s. 248. Som bekant gaf detta anledning till stränga efterräkningar med kopparkompaniet vid Carl XI:s reduktion. K. M:ts Förklaring af den 25 April 1689 (v. STIERNMAN, V ss. 8—64); FRYXELLS Ber. XVII ss. 229 o. f.

²⁾ Skandia IV: 1, ss. 18 o. f.; HALLENBERG, anf. st. ss. 207 o. f.

³⁾ v. STIERNMAN, I s. 910. Kompaniets organisation är en tydlig efterbildning af det holländsk-ostindiska kompaniets. Jmf. framställningen af denna hos FRIGNET, Hist. de l'assoc. com. ss. 186 o. f.

⁴⁾ v. STIERNMAN, I s. 932.

Direktör i Göteborg, hvilken stad skulle blifva kompaniets säte och hvarest alla dess fartyg borde samlas för att tillsammans utsegla. Då så behöfdes, borde 12 Direktörer från samtliga kammare jämte en 13:de, som konungen nämnde, kallas till ett möte i Göteborg, hvarvid med röstpluralitet beslut fattades, som för alla kamrarne vore ovilkorligen bindande. Hvarje år skulle räkning hållas, hvarvid de participanter, som insatt 1000 daler, skulle vara tillstädes. Hvert sjätte år skulle "generalräkenskap" göras offentligen, hvartill alla participanter genom anslag skulle kallas. Konungen lofvade att själf insätta 400,000 daler i kompaniet. Exemplar af kompaniets kontrakt¹⁾ med formulär till teckning och framställning af kompaniets utsigter samt särskild utredning för hvarje stånd af fördelen af att i kompaniet taga del utsändes öfver hela landet. Senare sökte man äfven indraga utländska kapital i företaget. Privilegierna i tysk öfversättning jämte formulär för "*Einzeichnung*" samt en vidlyftig, af Usselinx författad framställning, kallad "*Mercurius Germaniae*"²⁾, spriddes öfver Tyskland.

Emellertid synes kapital endast i otillräcklig mängd hafva tillflutit; men år 1630 förenades Söderkompaniet med det af rikets städer året förut bildade skeppskompaniet³⁾, och genom denna förening blef detsamma satt i stånd att börja sin verksamhet, men rönt föga framgång. Flera dess fartyg borttogos af spanjorerne, och det tröt penningar att fortsätta verksam-

¹⁾ v. STIERNMAN, I s. 911. Af detta kontrakt, s. 913 samt MARQUARDUS, nedan anf. arb., s. 523 visar sig, att de "bevis", som gåfvos tecknarne, ej voro ställda å innehafvaren.

²⁾ Hos MARQUARDUS, de jure mercatorum, Francofurti 1662, pars posterior, finnes omtryckt den ursprungligen 1633 i Frankfurt tryckta "Argonautica Gustaviana", som innehåller privilegierna jämte Usselinx' skrift, i hvilken förutom kompaniets lysande utsigter, som gjorde att man hade sina penningar där säkrare än på kistbotten, äfven framhålles, att den som hade lust att ingå i kompaniet, ingalunda behöfde forstå sig på köpenskap, åtaga sig några resor e'ler göra det ringaste, som vore oförenligt med hans stånd och värdighet.

³⁾ v. STIERNMAN, I ss. 970, 73, 89.

heten¹⁾. De följande åren användes några af dess fartyg till den expedition, som grundade kolonien Nya Sverige²⁾. År 1642 förenades, på grund af regeringens, utan delegarnes hörande fattade, beslut, dess få återstående skepp med det då nybildade Vestindiska eller Virginia-kompaniet, som var afsedt för handel å Nya Sverige. Detta kompani synes i början haft framgång³⁾, men småningom afstannade dess verksamhet; år 1654⁴⁾ erhöill det monopol å tobakshandeln "såsom ett expedient och medel, hwarigenom Nova Suecia skal kunna conserveras, tillwäxa och förkoffras", men sedan Nya Sverige följande år gått förloradt, indrogs monopolet och kompaniet upplöstes i slutet af 1660⁵⁾. Som kopparkompaniets historia utvisar, upptog detsamma vid flerfaldiga tillfällen betydliga penningelån⁶⁾. Såväl i detta kompanis, som söderkompaniets privilegier fritagas uttryckligen direktörerne från personlig ansvarighet för kompaniernas förbindelser; att participanterne icke håller för dem trädde i något personligt ansvar, är uppenbart. Så till vida egde nog dessa handelskompanier ett nutida aktiebolags karaktär. Ifrågasätts kan dock, om participanternes kapital verkligen fattades såsom insatser på vinst och förlust, och icke snarare såsom ett slags förlagslån åt kronan, hvilken i händelse af kapitalets förlust borde hålla participanterne skadeslösa. Kopparkompaniets historia visar, att Gustaf Adolf vid många tillfällen satte kronans rätt efter participanternes⁷⁾, ehuru detta visserligen låter förklara sig ur hans intresse för kompaniets främ-

1) v. STIERNMAN, II ss. 36, 37: Placat och tilstånd för SkiepsCompagniet at försälja ett eller tu af CompagnieSkieppen til de öfrigas utredning. Dat. Stockholm den 5 Septemb. år 1635.

2) ODHNER, anf. st. s. 302.

3) ODHNER, anf. st. s. 304.

4) v. STIERNMAN, II s. 783.

5) v. STIERNMAN, III s. 6.

6) Skandia IV: 1, ss. 27, 58. Enkedrottningen fordrade dock såsom villkor för sin försträckning, att vissa uppgifna personer skulle för hufvudstol och intresse henne nöjaktigt "assecurera". CRONHOLM, anf. st. s. 307.

7) Skandia IV: 1, ss 57, 59.

jande. I ett slags moralisk garanti synes kronan åtminstone hafva stått. Då Söderkompaniet gick omkull, yrkades hos Ständerna, att kronan borde godtgöra participanternes förluster¹⁾. Säkert är, att dessa kompanier med utlandets stora handelskompanier egde det gemensamt, att de icke fattades såsom privata företag, åt hvilka regeringen i form af privilegier skänkte uppmuntran, utan snarare såsom grenar af statens egen verksamhet, af regeringen organiserade och ledda anstalter, i hvilka genom aktieemission de enskilde lemnades tillfälle att taga del. Erfarenheten uppmuntrade icke till fortgång på denna bana²⁾. Också synes regeringen hädanefter öfverlemnadt handel och industri åt den enskilda företagsamheten. Ehuru regeringen visst icke afsade sig uppgiften att genom monopol befordra och reglera näringarna, och för detta ändamål mångfaldiga kompanier i det följande privilegierades, så ega dock dessa obestriddigen, äfven där kronan, såsom någon gång hände, tog del i desamma³⁾, en privaträttslig, om ock specialrättslig, karaktär. De utgingo från enskildes initiativ, och deras inre gestaltning och ledningen af deras angelägenheter lemnades åt delegarne själfve⁴⁾.

De flesta af de företag, som under 1600:talets senare hälft, stödda af monopol, öppnade nya näringsvägar i vårt fosterland, grundade sig på association, men af hvad rättslig beskaffenhet denna var, upplysa icke privilegierna. Än heter

¹⁾ ODHNER, anf. st. s. 300.

²⁾ Som bekant uttalade sig Axel Oxenstjerna emot, att kronan tog ledningen af kommersiella och industriella företag, emedan undersåterne skrämdes genom kronans inblandning, ty "det vore intet godt plocka kirsebär med stora herrar". ODHNER, anf. st. s. 250, not. 2.

³⁾ ODHNER, anf. st. s. 250.

⁴⁾ Privilegiet för det afrikanska kompaniet (1649, v. STIERNMAN, II s. 615) innehåller intet om dess organisation. I privilegiet för TjärushandelsKompaniet (1648, v. STIERNMAN, II s. 525), lemnas participanterne fritt "at Compagniet styra och dirigera läta genom någre wisse och i Tiäruhandelen förfarne menn dertil af samptelige Participanterne walde och förtrodde". Af v. STIERNMAN, III s. 45 framgår, att "actionerna" i detta kompani voro fritt förtytterliga.

det, att ett visst fåtal personer efterlåtes att bilda ett kompani för visst ändamål¹⁾, och kan den civilrättsliga formen för detta ganska väl hafva varit det vanliga handelsbolaget. Än gifves privilegiet åt en viss person "och hans compagniemed-participanter"²⁾ eller åt en uppgifven person, men medgifves honom, enär verket fordrar ett anseeligt kapital, att taga sig några participanter till hjälp och understöd³⁾, och talas i privilegierna i dessa fall om "principalen och hans participanter" eller "medkonsorter". I dylika fall synes föreningen hafva varit ett tyst bolag eller ett kommanditbolag⁴⁾. I andra fall synes fråga hafva varit om verkliga aktiebolag. Så synes förhållandet hafva varit med ett 1654 privilegieradt kompani för bränning af pottaska och för såpsjuderi⁵⁾, i hvilket hvem som ville, skulle ega insätta penningar, till dess ett kapital af 100,000 Rdr vore sammanbragt, och hvori vinsten skulle fördelas i proportion till insatta kapitalen. Det samma gäller om det 1689 upprättade Tjärukompaniet⁶⁾, i hvilket stapelstädernas innevånare egde participera, och om hvars styrelse i 10 § af privilegierna stadgas, att intressenterne "under sig af dess Societet skulle fyra Direktorer utse och wällia,

1) Privilegium för någre Personer på ett Bergerfiske Compagnies inrättande. Dat. Stockh. then 4 Martii 1652. v. STIERNMANN, II s. 684.

2) Privilegium å ett Linnevärfveri (1654), v. STIERNMANN, II s. 770; Priv. å ett Stensnideri (1661), anf. st. III s. 26, m. fl.

3) Priv. å ett Sockerraffinaderi (1661), v. STIERNMANN, III s. 54; ett annat dylikt 1666, anf. st. III s. 398 m. fl.

4) Palmstruchska bankens privilegier (v. STIERNMANN, II ss. 800, 806) voro utgifna för Palmstruch "och hans Compagnie-medh-participanter". Denna bank var eller åtminstone blef dock i viss mån en statsanstalt. Då densamma kom på obestånd, inlöste också regeringen dess utgifna kreditivsedlar (v. STIERNMANN, III s. 210). Palmstruch dömdes väl att ersätta kronan bankens brist, men icke såsom personligen ansvarig bolagsman, utan på den grund, att han vid bankens dirigerande "märkeliga sig förgripit". (Se domen hos SCHWERIN. Förf. rörande Bankoverket, Stockh. 1828, s. 377). Mot medparticipanterne framställdes inga anspråk (SKOGMAN, Ant. om Rikets Ständers Bank I, Stockh. 1845, s. 17).

5) v. STIERNMANN, II s. 758.

6) v. STIERNMANN, V s. 78.

hvaraf twänne hwart tredje år, och de öfrige hwartannat år afgå och omväxlas"; skolande vid dessa val de, som voro participanter för 1000 daler, ega ett votum, men de, som insatt mindre kapital, slå sig samman till en sådan summa af 1000 daler och sedan tillsammans hafva ett votum. Utan tvifvel afsågs äfven ett rent kapitalbolag i Kongl. Maj:ts Bref af den 26 Juni 1717¹⁾, som privilegierar ett Saltsjuderikompani, som skulle bestå af 200,000 *lotter*, hvardera å 1 mark silfvermynt, som skulle inbetalas kontant. Anmärkningsvärd är § 8, där det heter, att den, som skulle vilja föryttra sin lott, sedan verket vore bragt i gång, ingalunda skulle vara förbunden att sälja sin lott efter den förut gjorda omkostnaden, utan efter dess rätta värde, i anseende till nyttan, som däraf kunde förmodas. Denna fingervisning behöfde den svenska allmänheten vid samma tid, som i utlandet aktiesvindleriet var på sin höjdpunkt. Tidens rättsvetenskap lemnar väl icke helt och hållet²⁾ den nya bolagsformen ouppmärksam, men den uppfattar den icke från den sida, som numer mest faller i ögonen. Abrahamsson anmärker³⁾, att i allmänhet vid bolag man icke kan uppdraga sin rättighet åt annan person, med mindre öfrige bolagsmän därtill samtycka, men i sådana bolag eller, som de eljest kallas, *Compagnier*⁴⁾, därutinnan *Directeurer* eller föreståndare äro, förmenas icke att uppdraga sin rätt åt annan, med mindre annorlunda finnes aftaldt. Men detta är också alt, han

¹⁾ V. STIERNMAN, VI s. 366.

²⁾ RÅLAMB, *Observationes Juris Practicæ*, 1679, omnämner kompanierna s. 33 vid frågan om monopols lämplighet, vid sin behandling af bolag har han intet om dem att förtälja.

³⁾ Swerikes Rijkes Lands-Lag med Anmärkningar, Stockh. 1726, under XXIX kap. Kon. B., s. 207.

⁴⁾ Att "Compagnie" emellertid icke varit en fast teknisk term, förbehållen endast större kapitalföreningar, synes af KLOOT, *Then Swenska Lagfarenheetz Spegel*, Göteb. 1676, s. 203: "Maskopije (Societas) warder och kallat hoos oss Compagni och vthi Lagen Boolagh", samt LOCCENIUS, *Syn. jur. priv.* (1673) s. 442: "Societas, vulgo Compagnie (Svetice Kompanaskap, Maskopie, Boolagh vel Samlagh)." Jmf. också K. Br. till Göta HofRätt den 12 Juni 1673.

om dem har att säga. Nehrman¹⁾ uppräknar bland olika slag af bolag äfven Handels- och andra Kompanier, men hänvisar i fråga om dessa till *Jurisprudentia Oeconomica*, anmärkande allenast, att icke alla Handelskompanier kunna af dömas efter det, som lagens stränghet förmår, utan att man bör stundom däruti följa vedertagna plägseder, dock så att K. Br. den 24 Sept. 1691²⁾ därjämte efterlefves. Att rena kapitalföreningar under dessa tider bildades utan privilegier, förekom säkerligen icke, och var detta ensamt tillräckligt skäl, hvarför i 1734 års lag intet inflöt om denna bolagsform³⁾. Sannolikt hade man ännu icke lika litet i det allmänna lifvet, som i teorien eller rättspraxis vid den tiden kommit till klarhet om dylika förenings rättsliga egendomligheter.

Med frihetstidens början inträder ett nytt tidehvarf, utmärkt genom en liflig verksamhet i handel och industri. — Från denna tid förskrifver sig det *Ostindiska Kompaniet*, det mest lyckosamma och långvariga af alla vårt lands handelskompanier. Det fick sin första oktroj 1731⁴⁾, i hvilken kompaniet medgafs att till sin handel bruka så stora kapital, som nödigt funnes, samt att därtill samla nödiga medel genom subskriptioner eller eljest. Den tecknade summan skulle betalas vid subskriptionen eller på den tid, kompaniet bestämde. Direktionen skulle bestå af H. König jämte tvänne andra, som han egde med sig associera. Direktionen skulle i händelse af någons bortgång komplettera sig själf och vore skyldig att afgifva redovisning åt intressenterne. Kompaniet egde i början icke någon fast fond, utan för hvarje expedition gjordes nya insättningar, och för hvarje hemkommet skepp

¹⁾ Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Civilem, Lund 1729, s. 221.

²⁾ Detta bref inskröpte hos Borgmästare och Råd att icke låta bruk och usencer gälla emot beskrifven lag och statuter.

³⁾ Jmf. den Kongl. stadfästelsen å lagen, n:o 2.

⁴⁾ MODÉE, Publ. Handl. II s. 853. Angående de två första kompaniernas verksamhet, se HELLSTENIUS, Bidrag till Svenska Ost-indiska Compagniets historia 1731—61, Akad. Afh., Upps. 1860.

utdelades förtjänsten¹⁾. 1746 erhöill kompaniet ny oktroj, denna gång på 20 år²⁾. Enligt denna skulle Direktionen bestå af 7 personer. Vid inträffande ledighet skulle platsen fyllas genom val af Direktionen och de 12 Hufvudparticipanterne, hvilka senare också såsom ständiga representanter af öfrige intressenter egde fordra underrättelse af Direktionen om kompaniets förvaltning och hvarje år skulle genom deputerade revidera kompaniets böcker och räkenskaper. Minsta teckningssumman fastställdes till 600 daler. 1753³⁾ ställdes kompaniet på en ständig fond, som samlades genom teckning i Stockholm och Göteborg. Minsta belopp, som fick tecknas, var 500 daler s:mt, och hvad som därutöfver subskriberades, borde vara jämna hundra- eller tusental i daler s:mt. Vid teckningen borde 10 $\frac{0}{100}$ inbetalas, och skulle derå lemnas interimsqvittenser, hvilka vid nästa inbetalning borde utbytas mot "formelle Actier", stälde å viss man⁴⁾, å hvilka sedermera skeende inbetalningar skulle antecknas. Det stod Direktionen fritt att till handelns utvidgande öka grundkapitalet, i hvilket fall aktieegarne skulle framför andra vara berättigade att öfvertaga de nya aktierna. Då oktrojen gick till ända 1766, trädde det tredje ostindiska kompaniet i verksamhet, som 1762 erhöillit sin oktroj på 20 år, räknade från förenämnda år. Detta var grundadt å fast fond, enligt uppgift, af En million R:dr specie⁵⁾. Hvad privilegierna⁶⁾ innehålla om bolagets organisation, öfverensstämmar nästan ordagrant med 1746 års privilegier. Tilllagdt är, att revisorerne efter verkställd granskning skulle utarbeta en Generalberättelse om kompaniets tillstånd, till hvilken hvarje intressent skulle ega tillgång. Den fjärde oktrojen

¹⁾ GRANBERG, Staden Göteborgs Historia II, Stockholm 1815, s. 178.

²⁾ MODÉE, Publ. Handl., III ss. 2321 o. f.

³⁾ MODÉE, Publ. Handl., V ss. 3499 o. f.

⁴⁾ Se MODÉE, anf. st. s. 3501, § 8.

⁵⁾ GRANBERG, anf. st. s. 181.

⁶⁾ MODÉE, Publ. Handl., VII ss. 5226 o. f. Avertissement ang. subskriptioners emottagande därsammastädes, ss. 5253 o. f.

gafs 1782¹⁾), och detta kompani, som var grundadt å en fond af 1,222,800 Rd. specie²⁾), trädde i verksamhet 1786, var oktrojeradt på 20 år, men till följd af motgångar och förluster afstannade dess verksamhet redan 1803. Ett nytt ostindiskt kompani privilegierades 1806³⁾). Det lyckades aldrig samla tillräckligt kapital. Dess privilegium indrogs 1813 och kompaniet upplöstes.

Det ostindiska kompaniet var icke det enda handelskompaniet under denna tidrymd, ehuru de öfriga jämförelsevis voro föga betydande. Ett Levantiskt kompani privilegierades 1738 och fick förnyad oktroj tio år därefter⁴⁾), men upplöstes efter en föga framgångsrik verksamhet 1757⁵⁾). Ett vestindiskt kompani privilegierades 1745⁶⁾), men kom aldrig i verksamhet⁷⁾). Ett nytt vestindiskt kompani oktrojerades 1786⁸⁾). Äfven för andra ändamål än handel blefvo kompanier privilegierade. Så omtalas tvänne Dykeri- och Bärgningskompanier⁹⁾). Ett kompani för sillfiskeri privilegierades 1731¹⁰⁾), ett annat 1745¹¹⁾), och 1774 oktrojerades ett kompani för hvalfiskfångst

1) MODÉE, Publ. Handl. XII, ss. 285 o. f.

2) GRANBERG, anf. st. s. 183.

3) Redogörelse för dess bolagsreglor hos GRANBERG, anf. st. s. 193.

4) MODÉE, Publ. Handl. II, s. 1346; IV, s. 2518. Enligt de senare privilegierna var kompaniet grundadt på en ständig fond. Denna uppgick aldrig till mer än 200,000 daler s:mt. ARNBERG, Frihetstidens Politiska Ekonomi, Ups. 1868, s. 60.

5) MODÉE, Publ. Handl. VI, s. 4466. ELMERS, Stockholm III, s. 323; ARNBERG, anf. st. s. 60.

6) MODÉE, Publ. Handl. III, s. 2239. Kompaniet egde författa sådana associationsregler, som det funne tjänligast (§ 10). Liksom i allmänhet i denna tids kompanier hade Direktionen en viss domsrätt öfver kompaniets betjante (§ 12).

7) PALMBLAD, Skandia V: 2, s. 280.

8) MODÉE, Publ. Handl. XIII, s. 447.

9) MODÉE, Publ. Handl. I, s. 116, II, s. 1105, III, s. 1726.

10) GRANBERG, anf. st. s. 205.

11) MODÉE, Publ. Handl. III, s. 2226. Kompaniet lemnas där frihet att till lag giltig kraft och verkan upprätta visse associationsregler. Dessa underställdes emellertid Konungens stadfästelse och återfinnas hos MODÉE,

vid Grönland¹⁾. År 1739 utfärdades privilegium för ett *Assurance-Compagnie* i Stockholm²⁾, grundadt på ett kapital af en million daler s:mt, fördeladt i ett tusen lotter, hvarå 20 % skulle kontant inbetalas. År 1773 utfärdades privilegium för ett Diskontkompani i Stockholm med ett kapital af 24 t:r guld, deladt i 7,200 aktier³⁾, och 1783 oktrojerades ett diskontkontor i Göteborg, stäldt på aktier å 100 Rd. specie⁴⁾. År 1723 utfärdades privilegium för ett *General-Assistance-Contoir*, grundadt å ett kapital af 15 t:r guld, fördeladt i sex tusen aktier⁵⁾, och 1793 oktrojerades Trollhätte kanal- och slussverksbolag, som var stäldt på aktier å 100 Rd. Rgs⁶⁾. Att dessa båda sista bolag, hvilkas aktier ställdes eller åtminstone kunde ställas till innehafvaren, voro verkliga aktiebolag, är uppenbart, och äfven i fråga om de öfrige lärer väl detta icke kunna dragas i tvifvelsmål, ehuru vi blott i ett privilegium, nämligen i Assuranskompaniets⁷⁾, funnit det uttryckligt

anf. st. s. 2265. Enligt dessa regler skulle Direktörerne till intressenternes säkerhet utfärda behörige "lottsedlar" enligt gifvet formulär (§ 4). Allmän ordinarie bolagsstämma skulle hållas i Stockholm i Maj månad hvarje år (§ 15).

1) MODÉE, Publ. Handl. X, s. 305. Enligt § 2 var Kompaniet inrättadt med en ständig fond.

2) MODÉE, Publ. Handl. II, s. 1572. Dess af K. M:t faststälde associationsregler återfinnas därsammastädes ss. 1572 o. f. Enligt dessa skulle lottsedlarne ställas å viss man, och transport af desamma skulle anmälas och annoteras i Assurans-Kontoret.

3) MODÉE, Publ. Handl. X, s. 149.

4) MODÉE, Publ. Handl. XII, s. 548. 1797 oktrojerades en ny diskontinrättning därstädes. SKOGMAN, Anteckn. om Rikets Ständers Bank I, s. 98.

5) MODÉE, Publ. Handl. X, s. 880. Af dessa aktier öfvertog kronan en fjärdedel. Aktierna ställdes efter tecknarens önskan å viss man eller till sedelhafvaren. För aktier, som voro stälde till innehafvaren, åtnjöts ingen annan rätt än vinstutdelning. Hvarje år i Januari månad skulle hållas allmänt möte med alla aktieegare, hvarvid en del af styrelsen skulle ombytas.

6) MODÉE, Publ. Handl. XV, s. 526. Dess regler därsammastädes s. 531.

7) I § 3, där det heter, att ingen subskribent förbindes till någon vidare insättning än till fyllnad af det tecknade kapitalet, eller att *vara vidare ansvarig än för sin tecknade andel allena*.

uttaladt. Att aktieegarne såsom sådane icke kunnat vara personligen ansvarige, framgår af bolagens hela organisation med en stor mängd in- och utländske delegare, hvilka i allmänhet stodo fjärran från förvaltningen och endast en gång om året sammankallades för att utse styrelse och revisorer, samt af den ofta förekommande föreskriften, att Direktionen icke fick uppenbara, hvilka voro bolagets intressenter ¹⁾. — Mera antaglig skulle den åsigten kunna anses vara, att Direktörerne stått i personligt ansvar. Men däremot talar deras ställning såsom åtminstone till en del valde och i vissa fall afsättlige sysslomän ²⁾. I några associationsregler förklaras också uttryckligen, att Direktörerne blifva för sina personer och egendom alldeles ograverade för hvad som societeten gemensamt angår, samt för oförmodade olyckshändelser icke vidare ansvarige än de öfrige intressenterne i proportion af deras egande lotter ³⁾. Att man under denna tidrymd åtminstone börjat komma till klarhet om denna bolagsforms egendomsligheter gentemot bolag med personlig ansvarighet, visar nyss anförda ställe i Assuranskompaniets privilegier. Den begränsade ansvarigheten betraktades emellertid säkerligen mera

¹⁾ Ostind. kompaniets privilegier 1746 § 26, 1762 § 26, 1782 § 26; Sillfiskerikompaniets privil. 1745 § 3, jmf. samma kompanis associationsregler § 12. Hade delegarne i ett kompani kommit i personlig ansvarighet för dess förbindelser, skulle väl icke kronan kunnat tvinga in personer i dylika företag, såsom skedde vid Grönländska kompaniets stiftelse, då det förklarades, att de, som egde fordringar hos kronan för sillexportations- och trankokningspremier, icke skulle kontant utbekomma desamma, utan skulle kronan insätta premiefordringarnes belopp i detta kompani och de, som på detta sätt vunno delaktighet i kompaniet, blifva i ljuft och ledt lika ansedde som öfrige intressenter (se MODÉE, anf. st. X, s. 307). Detta kompani måste genast från början upptaga betydliga penningelån, så hos kronan (MODÉE, anf. st. s. 307), som enskilde (GRANBERG, anf. st. s. 223).

²⁾ Se Vestind. kompaniets privilegier § 10; Fiskerisocietetens associationsregler 1746 § 8; Grönlandskompaniets priv. § 13; Ostind. kompaniernas privilegier §§ 23, 26; Diskontkompaniets i Stockholm priv. § 6; Göteborg. Disk.kont. priv. § 5.

³⁾ Fiskerisocietetens associationsregler 1746 § 13; Assuranskompaniets associationsregler § 14.

såsom en naturlig följd däraf, att ett bolag var bildadt genom smärre kapitaltillskott af en stor mängd delegare, och att dess angelägenheter förvaltades af en vald styrelse. Ett själfständigt moment i bolagsförhållandet, mäktigt att ensamt gifva detsamma dess karaktär, delegarne må vara flere eller färre och dess organisation i öfrigt hvilken som helst, hade den ännu icke blifvit.

Äfven i detta århundrade före 1848 oktrojerades af K. M:t en mängd på aktier ställda bolag, i hvilkas bolagsreglementen numer nästan alltid finnes uttryckligen uttaladt, att aktiegarne icke äro ansvarige utöfver aktiekapitalet. Så privilegieras 1806 Södertelje kanal- och slussverksbolag och 1810 Göta kanalbolag, båda grundade på aktier (å 100 Rd. sp.) stälde till innehafvaren; 1816 oktrojeras Hjelmar kanal- och slussverksbolag med aktier (å 100 Rdr B:o) stälde till viss man, 1838 Nya Trollhätte kanalbolag med ett kapital, deladt i aktier (å 500 Rd. B:o) stälde till innehafvaren, och 1842 Strömsholms nya kanalbolag med aktier (å 400 Rd. B:o) till viss man eller ordres. År 1815 utfärdades privilegier för ett Östersjökompani med aktier (å 1000 Rd. silfver) stälde till innehafvaren ¹⁾. År 1826 fastställdes reglemente för Stockholms Sjöförsäkringsbolag, grundadt på ett kapital af 250—300,000 Rd. B:o, fördeladt i aktier å 1500 Rd., hvaraf en tredjedel kontant inbetalades ²⁾. År 1830 oktrojerades ett bolag för Dykeri- och Bärningsanstaltens befrämjande med ett kapital af minst 150,000 Rd. B:o, fördeladt i aktier å 100 Rd. stälde till innehafvaren. Äfven för bankrörelse blefvo aktiebolag oktrojerade. Så privilegierades, med tillämpning af K. K. den 26

¹⁾ Märkligt är, att bland de skäl, som andragas därför, att sökandena anhållit om K. M:ts sanktion, ehuru meningen icke vore att erhålla något slags monopol till förnärmande af den enskilda handelsfriheten, icke förekommer en antydning därom, att den begränsade ansvarigheten blott på denna väg skulle kunna vinnas. Se Handlingar rörande inrättandet af ett Östersjökompani i Göteborg, Stockholm 1814.

²⁾ Det år 1739 oktrojerade Assuranskompaniet egde med förnyade reglementen bestånd till år 1865. Året därpå upphörde Stockholms Sjöförsäkringsbolag.

Augusti 1800, hvilken medgifvit, att i aflägsna större städer privata associationer skulle på vissa vilkor få öppna diskontinrättningar, 1802 en diskontinrättning i Göteborg, året därpå en annan i Malmö, båda grundade på aktier (å 50 Rd. B:o), och då Göta kanalbolag oktroyerades, erhöll det äfven tillstånd att drifva en diskontinrättning ¹⁾. År 1837 oktroyerades ett aktiebolag för bankrörelse med sedelutgifningsrätt, Östgöta Bank, som var grundad på ett kapital af en million Rd. B:o, fördeladt i 2000 aktier å viss man ²⁾. År 1833 fastställdes reglemente för Bruksegarnes Hypoteksinrättning, som var och

¹⁾ Dess rörelsefond skulle bildas af aktieegarnes insättningar af den för kanalanläggningen tecknade summan, hvarförutom inrättningen beviljades ett kreditiv i Rikets Ständers Bank å 800,000 Rd. K. Stadg. och Regl. den 11 April 1810. 1815 fördubblades detta kreditiv (SKOGMAN, anf. st. II: 1, s. 59). År 1817 kommo alla tre dessa diskontinrättningar på obestånd. Vid 1818 års, i anledning häraf sammankallade, riksdag beslöts, att staten skulle öfvertaga deras utredning för att förebygga de förluster för deras gäldenärer och borgenärer, som annars skulle uppstå. Hvad Göta Kanal-Diskonten utlagt till kanalarbetet blef afskrifvet.

²⁾ K. M:t hade funnit, "att en privatbank kan, under behöriga garantier, äfven utan aktieegarnes solidariska ansvarighet uppfylla alla rättmätiga anspråk på ordning och säkerhet". Öppet bref på oktroj för Östgöta Bank den 24 Febr. 1837. 1824 års K. K. om enskilda banker och diskonter innehöll dock, att 15 kap. H. B. skulle vara tillämpligt i fråga om bolagsmännens ansvarighet, och i lagen för Rikets Ständers Bank af den 1 Mars 1830, hvilken förklaras vara *af allmän civillags natur*, stadgades i § 6, att det stod enskilde fritt att inrätta bolag till bankrörelses drifvande under iakttagande af hvad K. K. af år 1824 innehöll eller framdeles af K. M:t och Rikets Ständer blefve stadgadt. — Vid 1834—35 årens riksdag antogo Ständerna en lag för enskilda sedelutgifvande banker, enligt hvilken dylika banker med Kongl. privilegium skulle kunna konstituera sig antingen såsom solidariska eller *aktie-banker*. Ständernas skrifvelse därom inkom emellertid så sent till K. M:t, att någon pröfning af förslaget icke medhanns innan riksdagens slut, i följd hvaraf detsamma enligt dåvarande lydelse af 87 § R. F. var förfallet. Det vid 1844—45 årens riksdag af Ständerna antagna förslag till lag för sedelutgifvande banker stadgade personlig solidarisk ansvarighet. K. M:t fann sig förhindrad att antaga detta förslag, men utfärdade "med den rätt, som enligt 89 § R. F. tillkomme K. M:t", Kungörelsen af den 9 Januari 1846 om enskilda sedelutgifvande banker, hvilken med afseende på delegarnes ansvarighet hänvisade till 1824 års Kungörelse.

ännu är ett verkligt aktiebolag, grundadt på aktier å 1000 Rd. B:o, stälde till innehafvaren. Alla dessa bolag sökte och erhöilo emellertid vissa privilegier eller förmåner från det allmännas sida och voro till större delen bildade för allmännyttiga ändamål. Att bolag, bildade för helt privata syften och utan anspråk på särskilda förmåner från det allmännas sida, sökte Kongl. sanktion endast och allenast för att försäkra sig om begränsad ansvarighet, därpå hafva vi icke kunnat finna ett enda exempel. Dylika enskilda aktiebolag funnos emellertid, åtminstone flera tiotal innan 1848, stiftade för allehanda olika ändamål¹⁾. Genom bestämmelser i bolagsordningen hade man ansett sig kunna begränsa delegarnes ansvarighet till aktiebeloppet, hvarförutom aktierna vanligen voro stälde till innehafvaren, hvarigenom i hvarje fall delegarnes personliga ansvarighet blef tämligen illusorisk. Dessa bolags rättsliga ställning var emellertid ganska osäker. Några ansågo Handelsbalkens stadgande om personlig solidarisk ansvarighet å dem tillämpligt, trots att hvad deras bolagsordningar i detta hänseende kunde innehålla²⁾. Allmännare torde väl den åsigten varit, att här förelåg en ny bolagsform, som icke kunde hänföras till de föreningar, för hvilka Handelsbalken innehöll bestämmelser³⁾. Deras rättsliga bedömande berodde då på, om och i hvad mån den organisation, de gifvit sig själfva, kunde vinna stöd ur allmänna rättsgrundsatser⁴⁾.

¹⁾ Se Lagutskottets betänkande N:o 99 vid 1844—45 årens riksdag samt Ridd. o. Adelsn. prot. vid samma riksdag, I s. 498.

²⁾ Prof. Boëthii Föreläsningar i Upsala V. T. 1846 (manusk.). Ridd. o. Adelsn. prot. vid 1844—45 årens riksdag, I s. 548.

³⁾ Riksdagsbeslutet vid 1844—45 årens riksdag. Af denna åsigt synes också Lagkommittén varit. Se dess motiv till 13 Kap. H. B., s. 129 (1815), s. 205 (1826).

⁴⁾ Schrevelius i 1:sta uppl. af sin Lärobok i Sv. Civilrätt (Lund 1847) synes vara af den åsigt, att verkliga aktiebolag kunnat upprättas utan Kongl. sanktion. Se ss. 608, 9. Han framkastar endast s. 604 den fråga, om bolag med aktiefördelning alltid äro begränsadt ansvariga, en åsigt som han tillskrifver Lagkommittén och 1844—45 årens riksdags Lagutskott. Det därvid förekommande cit. ur Jur. Arkif, XIV:1, ss. 140 o. f. grundar sig på ett missförstånd. Det därstädes refererade mål an-

Hade genom en följd af prejudikat denna fråga blifvit afgjord, skulle måhända äfven utan särskild lag dessa bolags rättsliga ställning blifvit tryggad, men, såvidt vi hafva oss bekant, fick frågan aldrig någon lösning af landets högsta domstol.

Enligt Lagkommitténs förslag till Allmän Civillag 13 kap. 6 § H.B. skulle bolag, som bestodo af lotter stälde på innehavaren eller viss man, och hvari bolagsmännen icke nyttjade sina egna namn i bolagets firma, och ej håller förbundo sig att svara för bolagets skulder med mera än en hvar insatt eller åtagit sig insätta, icke få upprättas utan Konungens lof och stadfästelse af bolagets ordning, hvilken stadfästelse borde allmänneligen kungöras. Dylika bolag buro i detta förslag namnet *allmänt bolag*. Detta stadgande, tydligen affattadt efter mönstret af *Code de Commerce*, motiverades därmed, att så beskaffade bolagsföreningar icke af enskilde borde kunna tillskapas, hvarigenom äfventyr ej mindre för det allmännas, än för enskildas välfärd uppkomme. Som bekant kom detta förslag aldrig under lagstiftarens behandling; och aktiebolagen kvarstodo i samma tillstånd af rättsosäkerhet som förut.

Vid 1844—45 årens riksdag väcktes hos Ridderskapet och Adeln tvänne särskilda motioner om lagstiftning för aktiebolag. I den ena¹⁾ (af E. v. Troil) föreslogs att antaga 13 kap. H. B. i Lagkommitténs förslag till Allmän Civillag, dock med utbyte af namnet "allmänt bolag" emot "aktiebolag", hvilken benämning redan af allmänna språkbruket vore antagen och, enligt motionärens åsigt, närmare angäfve bolagets art. I den andra²⁾ (af W. F. Dalman) föreslogs en särskild "Lag för Aktiebolag" i 8 §§. Detta förslag, som, enligt motionärens eget utlåtande, hufvudsakligen grundade sig å den lagstiftning, som i detta hänseende var gällande i Frankrike, återgaf egent-

gick icke ett aktiebolags förhållande till sina borgenärer, utan ett sällskaps ansvarighet för skuldförbindelser, utgifna under namn af aktier.

¹⁾ Ridd. o. Adels prot. vid nämnde riksdag, I s. 498.

²⁾ Ridd. o. Adels prot. vid 1844—45 årens riksdag, I ss. 548 o. f.

ligen allenast franska handelslagbokens bestämmelser om *sociétés anonymes* och fordrade följaktligen för aktiebolags upprättande, att Konungen därtill gaf lof och, efter pröfning af bolagets reglemente, å detsamma meddelade sin stadfästelse, hvarom sedan allmän kungörelse skulle utfärdas. Lagutskottet¹⁾ godkände grunderna i Dalmans förslag, men omarbetade detsamma i flera delar, hvarvid tillades det stadgande, att bolagets reglemente borde ingifvas till Konungens Befallningshafvande i länet för att sedermera till K. M:t insändas samt att, innan bolagsordningen af K. M:t blifvit stadfästad, föreningen icke vore emellan bolagsmännen förbindande. Genom föreskriften om reglementets ingifvande till Konungens Befallningshafvande afsåg utskottet att lemna denna myndighet tillfälle att med sin närmare kännedom om personer och lokala förhållanden yttra sig till ledning vid frågans slutliga afgörande. Vid betänkandets behandling i riksstånden gjordes i utskottets förslag blott den ändring, att bolagsföreningen förklarades lagligen förbindande bolagsmännen emellan, då förslaget blifvit till Konungens Befallningshafvande inlemnadt. Den 19 Maj 1845 afläto Ständerna skrifvelse till K. M:t med anmälan, att de för sin del antagit en lag för aktiebolag. Emot detta lagförslag framställdes såväl i Högsta Domstolen, som Statsrådet flera anmärkningar²⁾, hvaribland äfven den, att detta förslag, hvilket ovilkorligen förbjöd upprättandet af äfven de mest obetydliga aktiebolag, med mindre K. M:t meddelade stadfästelse å bolagets reglemente och därom lät utfärda allmän kungörelse, kunde i vissa fall lägga onödiga hinder för företag, hvartill fleres förenade samverkan erfordrades. På grund af dessa anmärkningar förklarade K. M:t i skrifvelse af den 9 November 1847 sig icke kunna bifalla Rikets

¹⁾ Lagutskottets betänkande vid 1844—45 årens riksdag N:o 99, ss. 14—20; v. Troils framställning ansåg utskottet icke böra föranleda till någon åtgärd, enär lagkommitténs förslag till 13 kap. H. B. omfattade bolag i allmänhet, och utskottet icke ansåg någon ny lagstiftning angående andra bolag än aktiebolag vara af behovet påkallad. Anf. Bet. s. 16.

²⁾ Se K. M:ts skrifv. af den 9 Nov. 1847, N:o 25 i Bih. t. Riksståndens Protokoll vid 1847—48 årens riksdag, 1:sta saml.

Ständers förslag, men tillkännagaf sig i stället vara betänkt på att förelägga Ständerna ett annat förslag till lag för aktiebolag. I enlighet med af K. M:t gifven föreskrift hade emellertid inom Justitiedepartementet utarbetats ett nytt förslag¹⁾, som i allmänhet öfverensstämde med nu gällande lag; dock funnos inga bestämmelser om föremålet för den pröfning, som tillkom Konungen, då stadfästelse å aktiebolagsordning söktes, hvarförutom saknades nuvarande 8 §:ns stadgande om val af styrelse med rätt att för bolaget tala och svara och, i stället för nu gällande lags 13 och 15 §§, det i förslagets 14 § hette, att denna lag endast afsåge de aktiebolag, som enligt 1 § hädanefter erhöilo Konungens stadfästelse; frågor angående annan aktieförening skulle bedömas efter hvad eljest med lag och författningar vore öfverensstämmande. Förslaget öfverlemnades till Högsta Domstolen, där det företogs till handläggning den 18 Oktober 1847, hvarvid emot detsamma framställdes åtskilliga anmärkningar, till hvilka vi vid tolkningen af nu gällande lag få tillfälle att återkomma. Vid ärendets föredragning inför K. M:t i Statsrådet den 17 December 1847 föreslog Justitiestatsministern åtskilliga rättelser och förtydliganden, och blef med dessa förändringar förslaget af K. M:t gilladt, i öfverensstämmelse hvarmed kongl. proposition till Rikets Ständer afläts under samma dag²⁾. Lagutskottets majoritet tillstyrkte, att den kongl. propositionen oförändrad måtte erhålla Rikets Ständers bifall³⁾, hvaremot minoriteten ansåg, att i lagen borde inflyta ett stadgande därom, att aktiebolags fastighet icke finge utmätas eller intecknas för aktieegares enskilda gäld. Utskottets betänkande bifölls af Presteståndet och Bondeståndet, men blef af Ridderskapet och Adeln samt Borgareståndet återremitteradt, sedan flere talare yttrat sig för behöfligheten af det stadgande, som utskotts-

¹⁾ Se Bih. t. Riksståndens prot. vid 1847—48 årens riksdag, K. M:ts Prop. N:o 56.

²⁾ K. M:ts Proposition N:o 56 i Bih. t. Riksståndens prot. vid 1847—48 årens riksdag, 1 saml.

³⁾ Lagutskottets Betänkande N:o 27.

minoriteten föreslagit, i sistnämnda stånd under yrkande, att detsamma äfven borde omfatta aktiebolagets lösa egendom. I sitt utlåtande med anledning häraf hemställde utskottet, att Rikets Ständer, med förklarande, att den kongl. propositionen icke kunde bifallas, ville för sin del besluta en lag om aktiebolag af enahanda innehåll med den af K. M:t föreslagna med ett tillägg i den syftning, som i Borgareståndet yrkats. Då detta utlåtande inom Riksstånden föredrogs, godkände Preste- och Borgarestånden hvad utskottet i detsamma tillstyrkt, hvar emot Ridderskapet och Adeln antog den kongl. propositionen oförändrad, och Bondeståndet vidblef sitt förra beslut. På Lagutskottets inbjudning förenade sig emellertid Presteståndet med de tvänne sistnämnda stånden. Den kongl. propositionen var således genom trenne stånds beslut antagen, och i följd däraf utfärdades Kongl. Förordningen den 6 Oktober 1848, innehållande en "Lag om aktiebolag" i 15 §§¹⁾.

Lagberedningens förslag till Handelsbalk 13 kap. upptager, på några få förändringar när, nästan ordagrant 1848 års lag. Däremot innehåller det år 1854 af en föregående året tillsatt kommitté afgifna "*Betänkande och Förslag till ändringar i Kredittägstiftningen*" i sitt förslag till Förordning för Bolag åtskilliga förändringar af 1848 års lag²⁾. Hvarken Lagberedningens eller sistnämnda förslag ledde emellertid till någon förändring af aktielagen, utan är denna ännu oförändrad gällande med den lydelse, den fick 1848.

I § 15 m. 2 innehåller denna lag, att, den icke afser rättsförhållanden, hvilka före den 1 Januari 1849 uppkommit. Stadgandet är något tvetydigt, men då ordalagen i Justitiedepartementets förslag blifvit utbytta emot de nuvarande, måste väl meningen anses varit, att den nya lagen från den 1 Januari 1849 skulle blifva tillämplig å alla aktiebolag, ehuru de rätts-

¹⁾ För korthetens skull begagna vi för denna lag benämningen aktielag i stället för det visserligen mer korrekta aktiebolagslag.

²⁾ Hvaribland den, att aktiebolag ej må stiftas för idkande af jordbruksrörelse, ej håller för andra än sådana större företag, för hvilkas bedrivande större kapitalbelopp är erforderligt (§ 61) och att, när grundkapitalet blifvit minskadt till $\frac{1}{3}$ af sitt ursprungliga belopp, bolaget ovilkorligen skall upplösas (§ 81).

förhållanden, i hvilka redan varande aktiebolag dessförinnan trädtt till tredje man, skulle bedömas enligt ditiills gällande rätt. Från denna regel bjuder dock sakens natur ett undantag. Aktiebolag, hvilkas reglementen före den 1 Januari 1849 af K. M:t blifvit pröfvade och fastställda, falla icke under lagens 13 §¹⁾, utan ega dessa på grund af sina reglementen, utan behof af förnyad pröfning och stadfästelse, åtnjuta 10 §:ns förmåner²⁾. Fortbestår däremot något före den 1 Januari 1849 grundadt aktiebolag, som icke erhållit konungens sanktion, är i fråga om dess sedan denna tid ingångna förbindelser sagde § tillämplig.

II. Den nu gällande svenska rätten.

1 KAP.

Aktiebolagets begrepp, dess rättsliga natur och dess förhållande till staten.

§ 1. Aktiebolagets begrepp.

I vissa lands positiva rätt har begreppet bolag genom särskildt lagstadgande fått sitt bestämda innehåll³⁾. Inom vår rätt ega vi icke någon dylik i lag gifven definition, icke håller lemna de lagbestämmelser, som angå bolag, någon direkt ledning att finna densamma. Granskar man emellertid de olika slag af föreningar, som ostridigt af lag och praxis fattas så-

¹⁾ I finska aktielagen heter det uttryckligen, att med densamma icke afses någon ändring i härförinnan tillkomna och af regeringen godkända aktiebolags fastställda reglementen. — När äldre reglementen ingifvits till förnyad pröfning och stadfästelse, synes dock desamma bort ställas i öfverensstämmelse med aktielagen. Så har emellertid icke skett, se t. ex. Förnyade regler för Götha Kanalbolag af den 27 Januari 1852.

²⁾ Äfven stadgandet om rätt till årsstämming lærer väl ex analogia på dem få tillämpas.

³⁾ Code Civil, art. 1832, och de efter franskt mönster bildade lagar.

som bolag, finner man det för alla dessa gemensamma vara, att de äro *föreningar af förmögenhetskrafter till verksamhet för ett gemensamt ändumål*. De äro *föreningar af förmögenhetskrafter*; därmed mena vi, att de innebära en *gemensamhet af dylika krafter*. Måhända skall man finna denna definition för trång, ty utom bolagens område falla enligt densamma såväl de förhållanden, som grundas därigenom, att en person ställer sin arbetskraft eller nyttjanderätten till icke förbrukbara ting till en annans förfogande emot andel i det resultat, för hvilket de skola användas¹⁾, som ock de hos oss ingalunda okända s. k. tysta bolag (icke att förväxla med kommanditbolagen), där man insätter ett förbrukbart kapital i en annans rörelse emot förbehåll af andel i rörelsens vinst; och dock fattas dessa förhållanden vanligen såsom bolag i juridisk mening²⁾. Denna begränsning af bolagsbegreppets omfång är emellertid nödvändig, för att bolaget skall blifva ett begrepp, för hvars omfång några gemensamma rättssatser låta uppställa sig. Här kan t. ex. icke blifva tal om något bolagets forum, ej håller om någon bolagskonkurs, då någon gemensam förmögenhet icke finnes. — Föreningen skall

¹⁾ T. ex. arbetslega eller jordlega, vid hvilka legan utgöres af viss anpart i arbetets resultat eller jordens afkastning.

²⁾ Mest gäller väl detta det senare förhållandet (se dock i fråga om de förstnämnda t. ex. GRAM, Den danske Formueret II: 2 § 224). Men det finnes icke mera skäl att uppfatta detta såsom bolag än det förhållande, då ett handelsbiträde aflönas med viss del af årsvinsten. Lika väl som det senare kan fattas såsom locatio conductio operarum, kan den tyste bolagsmannen betecknas såsom blott långifvare. Jmf. FICK i Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. XIII, s. 392. Anledningen, hvarför de tysta bolagen blifvit sammanförda med bolag i teknisk mening, är utan tvifvel att söka ytterst i de kanoniska ränteförbuden. Härmed är icke sagdt, att ej den tyste bolagsmannen i fråga om sitt anspråk på insatsens återbekommande bör träda tillbaka vid konkurrens med öfrige borgenärer. Det är möjligt, att rättsmedvetandet fordrar detta. Men hans insats kan icke sägas svara för de i affärsrörelsen gjorda skulder. För den händelse, att insatsen icke är fullgjord eller redan är återtagen, torde enligt svensk rätt den skarpa skilnaden emot kommanditbolaget framträda. — För öf-

omfatta *krafter af förmögenhetsnatur*. Förpligtar man sig ömsesidigt t. ex. att hålla vetenskapliga föredrag, blir föreningen icke något bolag, äfven om dessa utfästelser genom konventionela viten fått en viss rättslig betydelse. — Föreningen skall afse *verksamhet*. Hvarje rättsgemensamhet af förmögenhetsrättslig natur, äfven om den skulle vara ouppsägbar, alstrar icke ett bolag. Är gemensamheten helt passiv, afser den blott ett gemensamt njutande, icke ett gemensamt handlande, för hvilket de insatte förmögenhetsdelarne skola tjäna såsom medel, är föreningen intet bolag. Otvifvelaktigt är denna gräns för bolagets omfång den, som är svårast att i konkreta fall uppdraga¹). För att bestämma densamma brukar man ofta i definitionen taga in, att föreningen grundar sig på ett aftal, men därmed är man icke mycket hjälpt, ty äfven en blott rättsgemensamhet kan på detta sätt vara uppkommen. — Föreningen skall afse ett *gemensamt ändamål*. Detta behöfver icke vara ekonomisk vinst för delegarne, utan kan vara hvarje lofligt syfte, som kan göras till mål för privat verksamhet. Härigenom falla under begreppet bolag äfven föreningar för religiöst eller vetenskapligt ändamål eller för sällskaplig sammanlefnad, för så vidt de arbeta medelst gemensamma ekonomiska krafter. Dessa föreningar betraktas vanligen icke såsom bolag, men då en del af bolagsbegreppets omfång är oss gifvet genom de föreningar, hvilkas karaktär af bolag är obestridd (och hit höra alla aktiebolag, äfven de som icke afse ekonomisk vinst), samt i dess innehåll icke får upptagas annat än hvad hos dessa alla återfinnes, måste man betrakta dessa föreningar i förmögenhetsrättsligt hänseende såsom bolag. Hvad de i öfrigt må innehålla för politiska, religiösa eller ekonomiska element, kommer för deras rättsliga, eller åtminstone förmögenhetsrättsliga, bestämmande icke i betraktande.

rigt må anmärkas, att ifrågavarande förhållanden väl kunna sägas vara societates i romersk mening, ty för societas var, såsom vi sett, ingalunda en *communio* väsentlig.

¹) Jmf. MONTGOMERY, anf. st. ss. 79, 80. Se äfv. TROPLONG, Du contrat de société, N:o 20.

Det gifves flera indelningar af bolag. Förr delade man dem vanligen efter rättsgemensamhetens omfång eller efter föreningens ändamål. Numer är det en annan synpunkt, som gifver den bästa klassifikation af bolagsarterna, nämligen den kreditbas, de bjuda tredje man. Väl är bolaget närmast ett rättsförhållande bolagsmännen emellan, men hvarje bolag söker åtminstone i någon mån kredit, och enligt regeln få de inre förhållandena sin färg af bolagets ställning till tredje man. Denna synpunkt leder till en skilnad emellan bolag, i hvilka delegarne personligen, utan begränsning till viss del af sin förmögenhet, äro ansvarige för bolagets förbindelser, äfven om den gemensamma bolagsförmögenheten i första hand eller företrädesvis därför svarar, samt bolag, vid hvilka ett visst förmögenhetskomplex ensamt bär bolagets förbindelser, så att därutöfver ingen och intet svarar för dem. Mellan dessa ligga de bolag, där vissa delegare svara personligen, i fråga om andra åter förbindelserna endast hvila å deras insatser i bolaget. Vill man emellertid definiera de båda hufvudarterna af bolag, går det icke an att omedelbart bestämma dem såsom de bolag, där medlemmarne personligen äro ansvarige, och de, vid hvilka blott ett insatt kapital svarar. Ty detta ansvar beror på de rättssatser, som gälla för olika slag af bolag, och definitionens uppgift är att bestämma de bolag, å hvilka dessa rättssatser äro tillämpliga¹⁾. När man talar om det olika ansvaret för bolagets förbindelser, afser man uppenbarligen de förbindelser, hvilka af bolagsmännen eller å deras

¹⁾ Härmed är icke sagdt, att dessa rättssatsers användning alltid med nödvändighet förutsätter ett motsvarande bolagsförhållande. Naturligen kunna personer emot tredje man uppträda såsom om deras bolagsförhållande vore ett annat än det verkligen är, och sålunda ådraga sig ett annat ansvar än det, hvartill detta bolagsförhållande i sig skulle föranleda; det kan till och med hända, att alls intet bolagsförhållande dem emellan förefinnes, och att de dock ådraga sig samma ansvar som om de vore i bolag (jmf. v. HAHN, Com. z. Allg. D. H. G. B., Braunsch. 1871, s. 282, samt den i den engelska praxis mycket utbildade läran om "*quasi-partnerships*", hvarom kan ses LINDLEY, Law of partnership, ss. 35 o. f.).

vägnar ingås med hänvisning å deras bolagsförhållande; det är således i detta förhållande yttersta grunden skall sökas till ansvarets art. Bland de förr vanliga indelningarna af bolag fanns det äfven en, som tog till indelningsgrund insatsernas beskaffenhet. Efter denna indelningsgrund skilde man emellan *societates rerum* och *societates operarum*. Numera är det en annan insats, som fått den betydelse, att tillvaron eller frånvaron af densamma bestämmer bolagets karaktär: denna insats är delegarnes personliga *kredit* ¹⁾. Det är från denna synpunkt, som bolagen sönderfalla i ofvannämnde tvänne hufvudgrupper, hvilka man ibland benämnt personalkreditbolag och realkreditbolag ²⁾. Ett vanligare namn för de senare är *anonyma* bolag. Deras definition blifver, att de äro bolag, i hvilka medlemmarne icke insätta sin personliga kredit. Denna bestämmning är helt negativ, men sitt positiva innehåll får detta begrepp af *genus proximum* bolag.

Bland de anonyma bolagen återfinna vi aktiebolaget, men detta är icke ensamt inom denna grupp. Dit höra t. ex. de flesta föreningar och sällskap för vetenskapliga och dylika ändamål, sparbanker, ränte- och kapitalförsäkringsanstalter och vissa brandförsäkringsverk (t. ex. Stockholms Brandförsäkringskontor). Alla dessa afse visserligen en ekonomisk verksamhet, som i allmänhet icke sträcker sig utom delegarnes krets, men detta låter dock aldrig fullt genomföra sig, och i hvarje fall hindrar intet, att de *kunna* drifva affärer med och taga kredit i anspråk af tredje man ³⁾. Ega nu dylika föreningar ett af

¹⁾ Det torde äfven i vårt land icke vara utan exempel, att den personliga krediten är en själfständig faktor i bolagsförhållandet, så att en bolagsmans insats utgöres endast af hans kredit.

²⁾ Jmf. Deutsche Vierteljahrschrift XXVI, s. 262; GAREIS i Zeitschr. f. Gesetzg. u. Rechtspflege in Preussen V, ss. 582 o. f. och VOGT i Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. I, s. 485.

³⁾ Så skedde under sista decenniet med några ränteförsäkringsanstalter i Tyskland, hvilka till de ränteförsäkrades förmån öppnade depositionsrörelse och lifförsäkrings-affärer emot fasta premier och hvilkas rättsliga konstruktion gaf rättsteorien mycket hufvudbry. Se REULING, Ueber Rentenanstalten i Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. XIII, ss. 167 o. f.; jmf. LADENBURG därsammast. ss. 179 o. f.).

K. M:t fastställt reglemente, lär vi väl ingen tveka att anse ansvarigheten begränsad till föreningens förmögenhet. I motsatt fall kunna däremot åsigtarna i detta hänseende vara delade. Men i hvarje fall är det nödvändigt att begränsa aktiebolagen emot dylika föreningar, ty till sin organisation äro de såväl som aktiebolagen anonyma bolag, äfven om den svenska rätten skulle fränkänna bolagsförhållandet bestämmande inflytande på ansvaret för de förbindelser, som föreningen åhvälfvas.

Tvänne bestämmningar, hvilka återfinnas hos alla aktiebolag, bilda, antingen den eller den andra eller båda, en bestämd skilnad emot hvarje sådan förening. Den ena är, att aktiebolaget arbetar med ett bestämt kapital såsom grundval för sin kredit. Detta kapital behöfver visserligen icke vara absolut bestämt för hela bolagets fortvaro, men det måste åtminstone finnas ett minimum, under hvilket detsamma genom delegarnes åtgöranden aldrig får förminskas. Föreningar, i hvilka delegarne kunna åter uttaga sina insatta kapital, utan att ett minimum är bestämt, hvarunder grundkapitalet aldrig får nedgå, äro således inga aktiebolag. Det grundkapital, som bjudes tredje man, behöfver icke sammanfalla med bolagets genom delegarnes tillskott bildade rörelsekapital. Intet hindrar, att ett aktiebolag för att stärka sin kredit sätter vidare gränser för delegarnes tillskottsskyldighet, då den tages i anspråk för gäldande af dess skulder, än då det sker för bolagets normala rörelse. En dylik anordning förekommer verkligen stundom i svenska aktiebolag. Ibland eger nämligen aktiebolaget förutom sin egentliga grundfond till ytterligare säkerhet för fullgörandet af bolagets förpligtelser en s. k. *garantifond*, bildad genom en för hvarje aktie afgifven skriftlig förbindelse å visst belopp, hvilket endast kan infordras till gäldande af bolagets skulder för den händelse, att aktiekapital och reservfond gått förlorade och bolaget därför ställes under likvidation¹⁾. I detta fall utgöres bolagets kreditbas af

¹⁾ Lifförsäkringsaktiebolaget Nordstjernan §§ 5, 6, 49 (grundfond: kontant inbetalda 500,000 Rd.; garantifond: 4,500,000 Rdr). Jmf. Sjöförs.-aktieb. Neptunus (1872) §§ 2, 25 (aktiekapital: 300,000 Rd.; garantifond: 700,000 Rd.), enligt hvilka inbetalning af garantifonden dock

det egentliga aktiekapitalet med tillägg af nämnda garantifond. Däremot kan det möjligen dragas i tvifvelsmål, om bolaget bibehåller karaktären af aktiebolag i 1848 års lags mening, ifall omvändt bolagsmännens ansvarighet göres större emot bolaget, än emot tredje man, t. ex. bolagsstämman inrymmer befogenhet att besluta ytterligare tillskott utöfver aktiebeloppen med eller utan begränsning till visst maximum, men dessa ytterligare tillskott icke göras tillgängliga för bolagets borgenärer, så att dessa kunna infordra desamma ¹⁾. Då 10 § i aktielagen stadgar, att bolagsmännen icke äro förbundne till ansvar för bolagets skulder med mera än hvar och en insatt eller åtagit sig att insätta, förutsätter den tydligen, att däremot alla verkställda eller utlofvade insatser svara för skulderna och ovilkorligen för borgenärerna äro tillgängliga (jmf. äfven § 6). Häraf följer emellertid endast, att 1848 års lagstiftare icke tänkt sig en dylik anordning, men att därför anse den icke vara rättsligen möjlig torde sakna berättigande, då densamma icke innehåller något som strider emot lagens anda. 1848 års lag fordrar tydligen såsom kriterium på ett aktiebolag, att det eger ett åtminstone till sitt minimum bestämdt kapital, som tjänar tredje man till säkerhet, men ett ytterligare ne-

kan fordras, "då styrelsen anser bolagets ställning sådant påkalla"; hafva aktiekapital osh reservfond gått förlorade, ställes bolaget ovilkorligen under utredning.

¹⁾ Skulle meningen vara, att denna skyldighet till ytterligare tillskott äfven kan tagas i anspråk af bolagsborgenärerna, så är naturligen, om intet maximum är utsatt, bolaget icke ett aktiebolag, utan ett bolag med obegränsad ansvarighet; är åter ett maximum bestämdt, är bolaget ett aktiebolag, hvars grundkapital i verkligheten utgör det nominela aktiekapitalet med tillägg af de belopp, som därutöfver högst kunna infordras. Det senare är förhållandet med Motala mekan. verkstads aktiebolag (stadf. d. 31 Maj 1867). Dess aktiekapital uppgifves i § 4 till 3 millioner Rd., fördelade på 600 aktier. Enligt § 7 åligger det emellertid hvarje aktieegare att i mån af behof efter bolagsstämmas beslut tillskjuta ytterligare högst 500 Rd. pr aktie, och enligt §§ 8 och 10 svara aktieegarna äfven med dessa utfästa belopp för bolagets skulder. Detta bolags kreditbas är följaktligen i själfva verket 3,300,000 Rd. Hvarför denna anordning träffats, finner sin förklaring ur 7 § 2 m., till hvilket vi framdeles återkomma.

gativt kriterium, att bolagsmännen icke sinsemellan förbundit sig till ytterligare tillskott, uppställer den icke. Medgifvas må emellertid, att det skulle ligga, visserligen icke något rättsvidrigt, men väl något onaturligt uti en anordning, hvilken, för den händelse bolaget komme på obestånd, gifve pluraliteten magt att tvinga minoriteten till inbetalningar för gäldande af bolagets skulder. Men denna onaturlighet försvinner, om öfverhuvud enda äfventyret för försummelse att inbetala ytterligare tillskott är bestämdt till aktierättens förlust. Emellertid har K. M:t vid flera tillfällen¹⁾ vägrat stadfästelse å bolagsordningar, som innehållit bestämmelser om skyldighet till ytterligare tillskott efter bolagsstämmas beslut, såsom stridande emot stadgandet i aktielagens 10 §, hvaraf visar sig, att regeringen ansett, att aktieegares tillskottsskyldighet gentemot aktiebolaget icke kan vara större än emot tredje man²⁾.

Den andra bestämningen, som jämte tillvaron af ett bestämdt kapital såsom grundval för bolagets kredit karaktäriserar aktiebolaget gentemot andra anonyma föreningar, är den, att andelen i bolaget icke är helt och hållet bunden vid innehafvarens person, utan att densamma, åtminstone genom vissa rättsliga fakta, kan öfverflyttas från en person till en annan. Sammanfattar man dessa bestämmingar med dem, som ingå i begreppet anonymt bolag, blir aktiebolagets definition: *en förening af förmögenhetskrafter till verksamhet för ett gemensamt ändamål, hvilken har ett bestämdt kapital till enda grundval för sin kredit och hvari andelarne kunna öfverflyttas från en person till en annan*, eller, i korthet sagdt, om vi

¹⁾ K. Res. d. 23 December 1859, jmf. med K. Res. den 22 Juni s. å. (Rydahls manufaktur-aktieb.); K. Res. d. 31 Juli 1862 (Stora Varfs-aktiebolaget i Westervik). Åtminstone i det senare fallet var enda äfventyret för försummelse af tillskotts inbetalning aktierättens förlust.

²⁾ I det fall, att en bestämmelse om ytterligare tillskott inflyter i bolagsordningen, böra emellertid också tydliga föreskrifter gifvas om den natur, som på detta sätt influtna tillskott skola antaga. När de infordras, sedan aktiekapitalet nedgått under sitt normala belopp, kan nämligen tvivel uppstå, om de skola betraktas såsom en *tillökning* i det ursprungliga grundkapitalet, hvilken således vid framtida vinstutdelningar skall jämte detta reserveras, eller såsom en *fyllnad* i detsamma.

beteckna en dylik öfverflyttbar andel med ordet lott: *ett på lotter stüldt bolag, som arbetar med ett bestämdt kapital såsom enda kreditbas.*

§ 2. Aktiebolagets rättsliga natur.

Frågan om aktiebolagets rättsliga natur har varit och är ännu i utlandets rättsvetenskapliga litteratur ett föremål för liflig diskussion. Då de rättssatser, som gälla aktiebolag, till en stor del äro gemensamma för alla land, som känna detta rättsinstitut, måste en blick på de olika teorier, som under denna diskussion blifvit framställda, äfven ega sitt intresse för frågan om dessa bolags konstruktion efter svensk rätt.

Så länge aktiebolagen fattades såsom offentliga anstalter, i hvilka det allmänna direkt var intresserad, och hvilka blott därigenom egde berättigande såsom en särskild rättsform, tillhörde de icke privaträtten och behandlas ej häller under densamma af dessa tiders författare ¹⁾. Sedan man i detta institut erkänt en ny form för fullt privat verksamhet, gälde det att konstruera detsamma å dess nya plats, att bestämma hvori dess rättsliga element egentligen bestod. Närmast till hands låg därvid det romerska societetsbegreppet. Enligt mångas åsigt skulle aktiebolaget till sitt innersta väsen vara en romersk *societas*, elhuru visserligen de romerska rättsreglerna af det nyare rättslifvet blifvit något modifierade ²⁾. Denna *societas* var emellertid, såsom vi sett, till sitt väsen intet annat än

¹⁾ MARQUARDUS, de jure merc. et com., Francof. 1662, nämner vid sin behandling af societates (II ss. 299—306) icke ett ord om handelskompanierna, däremot behandlar han dem bland köpmansgillena (*collegia*, III ss. 367 o. f.). Enligt GIERKE, Das deutsche Genossenschaftsrecht, s. 1006 betecknar äfven HEINECCIUS (1738) dem såsom *collegia*, och PAULI (1751) såsom *partes reipublicæ*. Se äfven RENAUD, Das Recht d. Actienges. ss. 21, 22.

²⁾ PÖHLS, Das Recht d. Actiengesellschaften, Hamb. 1842, s. 15, (hvilken dock icke konsequent genomför denna åsigt); TREITSCHKE i Zeitschrift f. deutsches Recht, B. V (1841) ss. 324 o. f.; PFEIFER, Jurist. Pers. (1847) § 17; SCHMID i Arch. f. d. Civ. Praxis B. 36 (1853) s. 184; GERBER, Syst. d. deutsch. Privatr., Jena 1858, §§ 195, 198; THÖL, Das Handelsrecht. Gött. 1862, § 44; äfven SAVIGNY, Obl.-R. II, s. 113 not. f.

ett obligatoriskt förhållande. Väl hade vanligen bolagsförhållandet en sakrättsgemensamhet (*communio*) till följd, men denna var dock för detsamma ingalunda väsentlig. Anser man således aktiebolaget vara en *societas*, måste detta betyda, att man anser dess väsen ligga i ett obligatoriskt förhållande emellan aktieegarne, ty af hvilka modifikationerna än det romerska *societas*-begreppet skulle kunna vara mäktigt, så långt kunna de dock icke gå, att de borttaga det obligatoriska elementet, som utgjorde själfva dess väsende. Ett obligatoriskt förhållande återfinnes emellertid visst icke alltid i aktiebolaget. Ett aktiebolag kan till och med uppstå, för hvilket ett dylikt altifrån början är främmande (då aktiebeloppen vid teckningen till fulla inbetalas), och i hvarje fall söker man enligt regeln efter aktiekapitalets inbetalning förgäfvades ett obligatoriskt förhållande inom detta bolag; aktieegarne äro icke skyldiga till någon vidare ekonomisk uppoffring för bolaget, icke pligtiga att deltaga i bolagsstämma eller att utveckla någon annan personlig verksamhet till företagets främjande. Och kan således det obligatoriska elementet saknas och saknas det till och med enligt regeln, så kan icke aktiebolaget konstrueras såsom en romersk *societas*.

Allmänna är den åsigt, som i aktiebolaget finner en romersk *universitas*, en juridisk person. Många af denna teoris anhängare våga dock icke det påståendet, att aktiebolaget enligt den moderna rättsuppfattningen är ett själfständigt rättssubjekt, utan uppställa aktiebolagets personlighet endast såsom en *fiktio*¹⁾. Det finnes väl knappast något område af rättsvetenskapen, å hvilket fiktionen icke spelat någon roll. För icke så länge sedan ansågs densamma synnerligen användbar för den juridiska metoden. Öfveralt, där det mötte

¹⁾ UNGER i Krit. Ueberschau VI, ss. 171 o. f.; v. HAHN, Die materielle Uebereinstimmung d. röm. u. germ. Rechtsprinc., ss. 358 o. f.; WINDSCHEID, Lehrb. d. Pand. §§ 49, 58 not. 5; KUNTZE, Die Lehre v. d. Inhaberpapieren, s. 509; STOBBE, Deutsches Privatr. I, Berlin 1871, §§ 49, 58; jmf. äfven BÖHLAU, Rechtssubjekt und Personenrolle, Weimar 1871, s. 30, som blott synes utbyta uttrycket juridisk person emot "Personenrolle".

någon svårighet att förena vissa positiva bestämmelser med rättens allmänna grundsatser, tog man fiktionen till hjälp och fann sålunda på ett bekvämt sätt lösningen af de svåraste frågor. På senare tider har emellertid denna fiktionens användbarhet inom den rättsliga konstruktionen blifvit starkt ifrågasatt eller rent af förnekad¹⁾, och detta med fullt skäl. Väl kan icke bestridas, att den juridiska fiktionen varit ett medel för framåtskridandet därigenom, att den möjliggjort förändringar inom delar af rättssystemet, af hvilkas fullständiga omarbetning man ännu icke varit mäktig, eller hvilka man af andra skäl icke velat rubba²⁾. Möjligen kan den också hafva ett visst didaktiskt värde såsom ett sätt att åskådliggöra ett rättsförhållande genom dess sammanställning med ett annat bättre bekant eller lättare fattbart. Men hvad fiktionen aldrig kan tjäna till, är att förklara positiva rättssatser, att anvisa dem sin plats inom rättens system. Fiktionen är och förblifver icke annat, än ett kortfattadt uttryck för en positiv rättssats af det innehåll, att ett visst fall i rättsligt hänseende skall bedömas såsom om det vore ett annat; och denna rättssats är icke därigenom återförd till den eller de af det positiva rättssystemets principer, ur hvilka den finner sin förklaring. Använder man således fiktionen inom den positiva rättsvetenskapen, innebär detta, att man uppgifver försöket att återföra en positiv rättssats till de allmänna principer, hvarpå rättssystemet hvilar. En dylik vetenskapens vanmagt är blott i ett fall naturlig, nämligen då den positiva rätten, såsom ibland kan hända, innehåller något, som strider emot dess egna principer, men att påstå, att detta är fallet i fråga om aktiebolaget, en föreningsform, hvilken obestriddligen uppbäres af det allmänna rättsmedvetandet och med alla dess, såsom princip-

¹⁾ Se framför alt DEMELIUS, Die Rechtsfiktion in ihrer geschichtl. u. dogmat. Bedeutung, Weimar 1858, och Jahrb. f. die Dogmatik d. heut. röm. u. deutsch. Privatrechts, IV: 1 ss. 113 o. f.; jmf. äfven AHRENS, Jurist. Encyclopädie ss. 584 o. f. och v. HOLTZENDORFFS Encycl. d. Rechtswissenschaft, I s. 7; IHERING, Geist d. Röm. R. III: 1 ss. 293 o. f.

²⁾ Därom vitnar såväl den romerska, som den engelska rättsutvecklingen.

vidriga stämplade, egendomligheter fullt medvetet gynnas af lagstiftningen, förefaller tämligen förmätet. Det är mycket möjligt, att aktiebolaget icke öfverensstämmer med de allmänna rättsprinciper, man för sig uppställt, men det är då mera sannolikt att antingen aktiebolaget eller de allmänna rättsprinciperna äro missuppfattade, än att rättsutvecklingen är på villovägar. En oefftergidig pligt vid hvarje vetenskaplig behandling blir det då att söka lösa denna motsägelse, och svika krafterna därvid, så må man erkänna sin vanmagt, men icke såsom yttersta lösning framställa den fiktion, man väljer för att kunna med hjälplig reda framställa satser, i fråga om hvilka man icke lyckats finna den *verkliga* lösningen.

Personteoriens nyaste försvarare hafva emellertid tagit steget fullt ut och uppställt den sats, att aktiebolaget i det nyare rättslifvet verkligen erkännes såsom ett själfständigt rättssubjekt ¹⁾. De betrakta således icke såsom fiktionsteoriens anhängare den juridiska personligheten såsom ett konstladt hjälpmedel, som måste tillgripas för att därmed konstruera rättsförhållanden, som annars vore oförklarliga, utan de anse läran om aktiebolagets juridiska personlighet bero på en inre nödvändighet, i det nämligen denna personlighet i det nyare rättslifvet gjort sig gällande med samma magt som den enskilda människans. De skäl, man anfört för detta påstående, äro ungefär desamma, som fiktionsteoriens försvarare andragit till stöd därför, att de just tagit den juridiska personligheten och icke någon annan godtycklig uppfinning till konstruktionsprincip, och vilja vi i korthet från svensk positivt rättslig ståndpunkt skärskåda desamma.

Det mest talande beviset för aktiebolagets personlighet har man velat finna däri, att i aktiebolagets väsen, sådant detta af den moderna rätten uppfattas, skulle ligga, att för-

¹⁾ HERMANN, Der Rechtscharakter der Actienvereine, Leipz. 1858, ss. 10 o. f.; KUNTZE, Krit. Vierteljahrsschr. VI (1864) s. 68; Deutsche Vierteljahrsschrift 1863: 4 s. 260; ENDEMANN, Handelsr. § 33; jmf. också BARON, Gesamtrechtsverhältnisse im röm. Recht, ss. 5 o. f. Af denna åsigt är väl äfven RENAUD, Actienges. § 11. Jmf. också Deutsche Vierteljahrsschr. 1856: 4 s. 13.

eningen såsom sådan har sin egen förmögenhet och kan träda i de mest olikartade rättsförhållanden, såväl till egna medlemmar, som till tredje man¹⁾. Ja, vore detta sant, så vore därmed visserligen aktiebolagets personlighet ovedersägligen bevisad. Men det är just detta, som är frågan, om det verkliga subjektet för de rättigheter, som benämnas bolagets, är föreningen såsom sådan. Vore detta fallet, skulle man ovillkorligen i aktiebolaget kunna skönja ett från de enskilda aktieegarnes särskildt intresse. Utan att här ingå på den svårlösta frågan, om och när vid de juridiska personerna en verklig personlighet, en andlig individualitet, af rätten erkännes, eller det intresse, som af föreningen uppbäres, endast är en sammanfattning af flere, med föreningens medlemmar icke identiska personers intressen, framhålla vi här såsom tillräckligt kriterium i förmögenhetsrättsligt hänseende, att vid dylika föreningar ett gentemot medlemmarne själfständigt intresse af rätten skyddas, hvilket visar sig däri, att de icke äro allrådiga inom föreningens förmögenhetssfär, utan denna i större eller mindre mån är undandragen deras fria förfogande. Men efter ett dylikt rättsligen skyddadt intresse letar man förgäves i aktiebolaget. För att ådagalägga dess tillvaro gör det icke tillfyllest att åberopa det visserligen obestriddliga rättsliga faktum, att en enskild aktieegare icke ensam kan till en del göra gällande en delbar aktiebolagets rättighet²⁾. Ty detta häntyder blott därpå, att den enskilde aktieegaren icke är ensam herre öfver någon viss aritmetisk del af bolagets förmögenhetsobjekt, och detta faktum måste på ett eller annat sätt kunna finna sin förklaring i aktieegarnes inbördes förhållande. Annat vore, om man kunde uppvisa, att aktieegarne icke ens samfäldt äro herrar öfver aktiebolagets förmögenhet, men i detta hänseende blifva teoriens anhängare beviset skyldige. Ett synnerligen talande bevis därför, att den moderna rätten erkänt aktiebolagets själfständighet i förmögenhetsrätts-

¹⁾ HERMANN, anf. st. s. 47; RENAUD, anf. st. s. 119.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 121. Jmf. samma sida not. 6, där förf. oaktadt samma företeelse vid det öppna bolaget dock förnekar dess personlighet.

ligt hänseende har man ansett vara, att en aktieegare kan förvärfva en servitutsrätt till bolagets egendom och tvärtom¹⁾. Detta bevis tarfar, åtminstone enligt svensk rätt, icke någon vidlyftig vederläggning. Ty otvifvelaktigt kan man enligt vår rätt förvärfva en servitutsrätt till en fastighet, i hvilken man själf är delegare, och tvärtom²⁾; och dock torde man väl icke vilja påstå, att enligt vår rätt vanlig samegendom alstrar en juridisk person.

Vidare har man funnit ett bevis för, att den nyare rätten i aktiebolaget erkänner en juridisk person, uti dess inre och yttre organisation. Endast därur, att i aktiebolaget erkänts en från de enskilde medlemmarnes särskild rättslig vilja skulle nämligen kunna förklaras, att majoritetens beslut binder minoriteten³⁾, och att bolaget behöfver en från de enskilde aktieegarne skild styrelse såsom sin *ende* representant utåt⁴⁾. Majoritetens rätt att besluta, som för öfrigt icke är något *essentielle* för aktiebolaget, kan emellertid icke anses för ett tecken, att föreningen bildar en juridisk person, hvars vilja pluralitetens beslut representerar, ty i majoritetsbeslutet medverka allas viljor, fastän icke omedelbart, och vår rätts allmänna grundsatser gifva otvifvelaktigt helgd åt öfverenskomelser om majoritetens rätt att besluta i gemensamhetsförhållanden, i hvilka ingen fråga kan vara om att se en juridisk person. Att aktiebolaget med nödvändighet behöfver en från de enskilde aktieegarne skild styrelse för att kunna träda i rättsförhållande till tredje man, är åtminstone enligt vår rätt icke riktigt. Väl fordrar vår aktielag i 8 §, att en styrelse skall finnas med rätt att för bolaget tala och svara, men intet hindrar, att delegarne samtliga själfve såsom styrelse förvalta

¹⁾ RENAUD, anf. st. s. 123.

²⁾ NORDLING, Allmänna bestämmelser om servituter enligt svensk lag, 2:dra uppl., Ups. 1868, ss. 102, 131.

³⁾ HERMANN, anf. st. ss. 40, 57, 62; jmf. v. HAHN, anf. st. ss. 358 o. f.

⁴⁾ HERMANN, anf. st. s. 36; RENAUD, anf. st. s. 122.

bolagets löpande angelägenheter eller att, där särskild styrelse finnes, bolagsmännen dock omedelbart eller genom särskildt ombud träffa aftal med tredje man, förhållanden, hvarå vid aktiebolag med få delegare icke torde saknas exempel. För öfrigt angifver aktielagen själf den rätta naturen af styrelsens kall, då den benämner den "sysslomän"; i valet af styrelse, meddelandet af instruktioner och i utöfningen af kontroll å dess förvaltning visar sig, hvilka äro dess hufvudmän. De bevis för aktiebolagets juridiska personlighet, hvilka man funnit i dess uppträdande under en firma¹⁾ och däri, att det eger ett själfständigt forum²⁾, väga icke mycket. En firma kan också förekomma, där en ensam person drifver en affär, och är, stäld i samband med ett bolag, endast ett kortfattadt uttryck för samtliga bolagsmän i deras bolagsförening. Det särskilda forum åter bevisar icke mera, att lagstiftaren fattat aktiebolaget såsom en personlighet, än stadgandet i 10 kap. 2 § R. B. antyder, att enligt svensk rätt en aflidens arfvingar genom dödsfallet blifvit sammanslutne till en juridisk person.

Det mesta af hvad som blifvit sagdt om uppfattningarna af aktiebolaget såsom en *societas* eller såsom en *universitas*, gäller också om den teori, som i detta bolag, sådant den moderna rätten uppfattar detsamma, ser en kombination af båda dessa begrepp och förklarar aktiebolaget vara en *societas* med formel eller kollektiv personenhets³⁾. Denna teori lider för öfrigt af en dualism, som den icke ens söker förklara. Enligt densamma är aktiebolaget materiellt en *societas*, hvad

¹⁾ Jmf. ENDEMANN, Handelsr. § 38, not. 8.

²⁾ HERMANN, anf. st. s. 12; ENDEMANN, anf. st. § 38, not. 7; jmf. SALKOWSKI, Jurist. Pers. s. 55.

³⁾ JOLLY i Zeitschr. f. deutsches Recht XI, ss. 318 o. f.; REYSCHER i samma tidskr. XIII, ss. 382 o. f.; BRINCKMANN, Lehrb. d. Handelsrechts, Heidelb. 1860, § 59. Samma åsigt, ehuru klädd i något olika uttryck, återfinnes hos SALKOWSKI, Jurist. Pers. § 7; jmf. MONTGOMERY, anf. st. ss. 90 o. f., 136 o. f., hvilken anser, att handelsbolagets rättigheter och förbindelser ytterst *pro partibus indivisis* (till intellektuella delar) äro bolagsmannens, men att utåt föreningen såsom kollektiv enhet uppträder såsom bärare af rättigheter och förbindelser.

som kallas bolagets förmögenhet är de enskilde aktieegarnes egendom, men utåt uppträda icke de enskilde medlemmarne, utan bolaget såsom en *universitas*, en juridisk person. Vid en dylik motsägelse emellan det materiella varandet och det formela uppträdandet kan man icke stanna. Den formela enheten måste på ett eller annat sätt finna sin förklaring ur det materiella förhållandet.

Några författare¹⁾ hafva uppgifvit försöket att operera med romerska rättsbegrepp och för aktiebolaget och vissa andra föreningar uppstått ett nytt specifikt germaniskt rättsinstitut under namnet *Genossenschaft*, som skulle vara en förmedlingslänk emellan *societas* och *universitas*, hvilka endast beteckna de tvänne ytterligheterna i föreningars förmögenhetsförhållanden. Det utmärkande för en dylik *Genossenschaft* skulle vara, att den visserligen, liksom den romerska *universitas*, är en själfständig personlighet, men att den juridiska personen här icke ensam gör sig gällande inom föreningen, utan medgifver bredvid sig ett själfständigt berättigande för de enskilde delägarna. Så skulle i aktiebolaget återfinnas en samrätt, som i sig innefattar organiskt förenade såväl den juridiska personens, som medlemmarnes förmögenhetsrättigheter. Lika litet emellertid, som man i aktiebolaget finner någon personlighet, som ensam är subjekt för dess rättigheter, lika litet spårar man där ett själfständigt intresse bredvid aktieegarnes. Erkänner man en gång dessa såsom medsubjekt, lär det blifva svårt att åt den juridiska personen bevara någon plats såsom sådant²⁾.

Slutligen har på senaste tider blifvit framställd en ny teori om de juridiska personerna i allmänhet, ur hvilken enligt

¹⁾ BESLER, System d. gem. deutschen Privatr. §§ 68, 224; BLUNTSCHLI, Deutsches Privatrecht § 39: 8; GIERKE, Das deutsche Genossenschaftsrecht I, ss. 1005 o. f.; jmf. äfv. STAHL, Rechts- und Staatslehre I, ss. 386, 7.

²⁾ Aktiebolagsrättens mest framstående behandlare RENAUD har också funnit sig nödgad att i fråga om aktiebolaget uppgifva det förut (i hans Lehrb. d. deutsch. Privatr. § 57) af honom försvarade begreppet "Genossenschaft" och obetingadt ansluta sig till universitas-teorien.

några författares åsigt äfven aktiebolaget skulle finna sin förklaring, nämligen teorien om en subjektlös förmögenhet¹⁾). Enligt denna teori är det icke nödvändigt, att det som är herrelöst, d. v. s. icke tillhör någon person, också är rättslöst. Lika så väl som något tillhör någon, kan det vara till för något (*pertinere ad aliquem, pertinere ad aliquid*). Jämte personförmögenheten erkänner nämligen rätten äfven en förmögenhet, som icke har sin medelpunkt i någon persons vilja, utan är egnad åt ett bestämdt ändamål (*Zweckvermögen*). Alt hvad man kallat juridisk person, är enligt denna teori i privaträttsligt hänseende blott en för ett visst ändamål bestämd förmögenhet, och så äfven aktiebolaget²⁾). De, som ingå ett aktiebolag, bilda en ny, inåt som utåt själfständig förmögenhet, som egnas åt ett bestämdt ändamål, hvilket ändamål, det må förverkliga sig däri, att bolagets förmögenhetsoperationer komma aktieegarne tillgodo eller i något annat, just är det, som sammanhåller förmögenhetsmassan till ett helt. Denna teori är i själfva verket icke så ny; den är redan uttalad af de författare, som i aktiebolaget se en fingerad person och

¹⁾ Teorien om en subjektlös förmögenhet framkastades först af BRINZ i företalet till hans Lehrb. d. Pand. (1857) [i fråga om hereditas jacens dock redan af WINDSCHEID, Krit. Ueberschau I, 1853, s. 191: "Es sind Berechtigungen da, aber kein berechtigtes Subject", och KÖPPEN, Die Erbschaft, 1856], upptogs af DEMELIUS (Die Rechtsfiktion, 1858, s. 85 och Jahrb. f. d. Dogm. IV: 2, 1861), BEKKER (Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. IV, till hvilken artikel vi dock icke egt tillgång, samt Jahrb. f. d. Dogmatik XII: 1) samt utvecklades af BRINZ i 3:dje afdelningen af hans nyssnämnda arbete (1868) ss. 979 o. f. Den omfattas äfven af RANDA (Arch. f. d. Wechselr. u. Handelsr. XV, 1866), hvilken dock icke gillar det juridiska personbegreppets förvisande ur rättsvetenskapen, utan bibehåller detsamma under fullt erkännande, att det blott är en fiktion, och att den s. k. personens förmögenhet egentligen är subjektlös; jmf. också WINDSCHEID, Lehrb. d. Pand. I, § 49.

²⁾ DEMELIUS, Jahrb. f. d. Dogm. IV: s. 147; jmf. äfv. BEKKER, Zur Lehre v. Rechtssubjekt, darsammastädes XII: 1, särsk. ss. 88 o. f., hvilken dock i detta arbete närmast sig personteorien. Däremot ser BRINZ, anf. st. s. 1039 i aktiebolaget medegendom, och RANDA, anf. st. ss. 33 o. f. förnekar, att aktiebolagets förmögenhet är subjektlös.

såsom det personifierade fatta bolagsförmögenheten eller det i densamma inneboende ändamål. Dess förtjänst är dock att hafva kastat bort fiktionsapparaten och sökt fatta förhållandena såsom de verkligen äro. Härigenom kommer den emellertid i öppen strid med ett af rättslärans axiom, en strid, som fiktionsteorien tror sig undgå genom att *kalla* förmögenheten en person. Detta axiom är, att rättigheter med nödvändighet förutsätta ett personligt väsen såsom subjekt. Man kan väl knappast på alvar vilja påstå, att den nyare rättsutvecklingen rubbat detta axiom, och att den moderna rätten icke för hvarje rättsligt skydd fordrar ett personligt förnuftigt intresse; och är detta icke denna teoris mening, så felar den dock däri, att den stannar vid ett blott ändamål såsom konstruktionsprincip och icke går tillbaka till dem, hvilkas intresse detta ändamål representerar, och där söker den yttersta grunden, hvarför förmögenhetskomplexet af rätten sammanhållles till ett helt, hvilket i vissa fall erbjuder en viss likhet med den förmögenhet, hvars medelpunkt bildas af en själfständig persons vilja. För öfrigt, huru svårt det än i vissa fall kan vara att med bestämdhet angifva, hvilkens eller hvilkas intresse i ett visst förmögenhetskomplex af rätten skyddas, torde dock vid aktiebolaget i detta hänseende ingen tvekan behöfva förefinnas.

Lemnar således ingen af dessa teorier en antaglig konstruktionsprincip för aktiebolaget enligt svensk rätt, måste vi försöka att finna en annan. Den första frågan, som härvid framställer sig, är den: hvem är subjekt för bolagets rättigheter? Denna fråga är redan indirekt besvarad, då vi ofvan förnekat, att den svenska rätten i aktiebolaget erkänner en själfständig personlighet. Uppbär icke föreningen en egen personlighets intresse, måste aktiegarne vara subjekt för dess rättigheter. Att detta också är den uppfattning, som möter oss hos delegarne i aktiebolag, lär vi väl ingen vilja bestrida. De, som ingå ett dylikt bolag, afse säkerligen icke att afhända sig någon del af sin förmögenhet till förmån för ett nyskapadt, från dem särskildt rättssubjekt; och detta kan icke fränkännas sin betydelse, då det dock är ur deras vilja, bolaget framgår. Äro således aktiegarne subjekt för bolagsförmögen-

heten, uppstår vidare den frågan, hvad som är det juridisk-tekniska uttrycket för detta deras subjektförhållande. Af personeteorien fattas deras rätt vanligen såsom en fordringsrätt¹⁾, men, då en fordran förutsätter ett förpligtadt subjekt, faller denna bestämning med denna teori. Af societetsteorien betecknas detsamma såsom romersk medegendom, medfordringsrätt o. s. v. Det är dock omöjligt att i aktiebolaget *endast* se en sådan koexistens af isolerade rättigheter, som den romerska *communio* innebar. Det band, som förenar aktieegarnes andelar i bolagsförmögenheten, är 'långt mer intensivt. Det är nämligen icke nog därmed, att en enskild aktieegare icke kan anses ensam hafva rätt till någon reel del af bolagets förmögenhetsobjekt, man kan icke ens fatta honom såsom allena berättigad till en ideel andel af desamma, ty obestriddligen skola de odelade tjäna bolagsändamålet, hvarje aktieegare har ett anspråk på, att äfven de öfriges anparter därför skola användas. Denna aktierättens solidaritet faller genast i ögonen. Dylika samrätter *in solidum* erkände icke den romerska rätten. I den germaniska rätten gafs det däremot af ålder en mängd samrättsförhållanden²⁾, i hvilka hvar och en af delegarne hade ett rättsligt anspråk på objektet i sin helhet, icke blott på en viss aritmetisk del. Redan i sjuttonde århundradet hade rättsteorien uppdagat dem och sökte då konstruera dem såsom ett *condominium in solidum*³⁾. Denna konstruktion blef dock bekämpad såsom innebärande en logisk motsägelse⁴⁾, och med rätta, ty ett *condominium in solidum*

¹⁾ PUCHTA, Pand. § 564; HERMANN, anf. st. s. 71; UNGER, Krit. Ueberschau VI, s. 187; WINDSCHEID, Pand. I § 58; KUNTZE, Inhaberp. s. 522, v. HAHN, anf. st. s. 369; STOBBE, Deutsch. Privatr. § 58. RENAUD, anf. st. s. 74 betecknar aktierätten såsom en "Eigenschaft der Person", hvilket antingen är intetsägande eller också ett alldeles nytt förmögenhetsrättsligt begrepp.

²⁾ S. k. rättigheter under samnad hand (*communicata, coadunata, conjuncta manu*).

³⁾ Se hos DUNCKER, Das Gesamteigenthum, Marburg 1843, ss. 1 o. f.: Die Literärgeschichte des Gesamteigenthums.

⁴⁾ Först af HASSE, Beytrag z. Revision der bisher. Theorie v. d. ehel. Gütergemeinschaft, Kiel 1802, särsk. ss. 14 o. f., senare af DUNCKER i hans nyss anf. arbete.

är och förblifver en logisk omöjlighet, ett romerskt *dominium* medgifver icke bredvid sig i samma objekt en rättighet af samma omfattning och innehåll. Däremot är det icke omöjligt, att flere *tillsammans* kunna ega samma sak i sin helhet. Hvar och ens rätt sträcker sig öfver hela saken, icke blott öfver en ideel del ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ o. s. v.), men hvars och ens rätt för sig kan då icke uppnå styrkan af ett *dominium*, först när allas vilja samfäldt är verksam, visar sig den magtfullkomlighet, som för detta begrepp är väsentlig. Vi betvifla icke, att detta åskådningssätt är användbart äfven vid aktiebolaget. Fruktbart för den positiv-rättsliga konstruktionen lär det emellertid aldrig blifva, förrän den svenska rättsvetenskapen utredt den vanliga samegendomens natur, hvilket åter förutsätter en lösning af det stora problemet: eganderättsbegreppet i den nyare rätten. Detta åskådningssätt är emellertid, om också det naturligaste, dock icke det enda möjliga. Aktiebolaget kan juridiskt konstrueras utan att taga till hjälp ett dylikt nyskapadt rättsbegrepp, som hvarken är *dominium* eller *jus in re aliena*, och i fråga om hvilket vi icke skulle kunna hänvisa till en enda sats i den svenska rättsteorien. Utan tvifvel kunna nämligen aktieegarne, åtminstone lika så väl som vanliga samegare, fattas såsom berättigade, hvar och en till sin ideela anpart i bolagets förmögenhetssfär. Men betraktar man dem från denna synpunkt, finner man lätt, att medeganderättsprincipen icke räcker att ensam konstruera aktiebolagsförhållandet, utan måste man dessutom hos hvarje aktieegare erkänna ett rättsligt anspråk, som hvilar å de öfriges ideela anparter och går ut på, att de skola tjäna bolagets ändamål. Till sin rättsliga natur är detta anspråk i fråga om bolagets sakrättsobjekt en sakrätt, i fråga om andra rättsobjekt en därmed analog rätt¹⁾. Ty i båda fallen är rättigheten omedelbart riktad på objektet, icke förmedlad genom den ideela anpartens egares person; och förhållandets omedelbarhet lär

¹⁾ Vi sakna för dylika rättigheter en begreppet *jus in re aliena* motsvarande benämning. Allmänt begagnas dock sakrättsnamnen. Så talas t. ex. om panträtt i en fordran.

väl vara den enda karaktär hos sakrätten, som enligt svensk rätt kan bibehållas¹⁾. Följder af detta solidariska anspråk från de öfriges sida äro, att den enskilde aktieegaren icke kan utbryta sin ideela andel i gemensamma eganderättsobjekt, icke håller är berättigad att till tredje man öfverlåta sådan rätt till densamma, som skulle draga den undan att tjäna bolagets ändamål, samt att den enskilde aktieegaren icke kan ensam indrifva sin ideela anpart i bolagets fordringar, ej håller är befogad att emot sine borgenärer begagna till qvittning sin andel i bolagets fordringar hos dem. En annan följd är den, att rättsförhållanden emellan bolaget och enskilde aktieegare blifva möjliga. Så kan t. ex. bolaget ega en fordran hos den enskilde aktieegaren och aktieegaren hos bolaget. I allmänhet gäller, att om flere personer tillsammans blifva innehafvare af en fordran, som är riktad mot en af dem, eller tvärtom en person blir innehafvare af en fordran, för hvilken han själf jämte andra står i ansvar, en del af fordringsrätten slocknar genom konfusion; orsaken därtill är den, att i fråga om denna del saknas ett intresse, som kräver rättsligt skydd i denna form. Här är däremot detta icke händelsen. I följd af aktierättens solidaritet hafva öfrige aktieegare ett rättsligt intresse uti, att ett fordringsbelopp hos en enskild aktieegare i sin helhet inflyter i bolagskassan, och omvänt har också en enskild aktieegare ett rättsligt intresse däri, att beloppet af hans fordran hos bolaget till fullo, frigjort från medbolagsmännens anspråk, kommer honom tillhanda. Genom alt detta

¹⁾ Bestämningen giltighet emot tredje man är enligt regeln däraf en följd, men rätten kan inskränkas eller tillintetgöras genom tredje mans på god tro grundade anspråk. Se Lagkommitténs förslag till Allmän Civillag (1826) 1: 2 H. B. och motiv. ss. 162 o. f.; NORDLING, Om lös- öreköpsförordningen d. 20 Nov. 1845, i Upsala univ. årsskr. 1866, ss. 39, 40, Om lagfarts- och inteckningsväsenets ordnande, Upsala 1869, ss. 17 o. f.; jmf. HUMBLA, Om villkoren för eganderättens öfvergång vid köp af fast gods, i Lunds univ. årsskr. 1865, särsk. s. 20. Vill man icke erkänna detta, så måste man anse, att den, som t. ex. utlånt eller utlegt en lös sak, icke längre är egare, utan blott har en emot lån- eller lego- tagaren riktad fordringsrätt att återbekomma saken.

får nu hela förhållandet ett visst utseende af, att insatserna i bolaget blifvit egnade åt ett öfver delegarnes vilja upphöjdt ändamål. Detta är dock blott ett sken. Deras bestämmelse är höjd öfver den enskildes individuella vilja, men icke öfver allas eller hvad därmed kommer på ett ut¹⁾.

Det är tydligt, att ett dylikt samrättsförhållande, i hvilket hvarje förfogande öfver rättsobjekten fordrar en samverkan af alla de berättigades viljor, synnerligen där delegarne äro af ett större antal, lätt kan hota att blifva ett stillastående. Korrektivet häremot har man funnit genom att inrymma pluraliteten eller i vissa fall utsedde ombud, styrelsen, en rätt att besluta å allas vägnar, så att en samfärd verksamhet blir möjlig, utan att hvarje enskild vilja direkt behöfver vara verksam vid densamma.

Att nu en sådan anordning af aktieegarnes inre förhållanden till bolagsförmögenheten enligt den svenska rättens allmänna grundsatser är möjlig, kan väl icke dragas i tvifvelsmål. Vår rätts allmänna grundsatser skänka full rättskraft åt öfverenskommelser att bolagsinsatserna odelade skola tjäna bolagsändamålet, majoriteten ega rätt att besluta och styrelsen rätt att representera. Visserligen eger också vår rätt, liksom den romerska, en viss etisk gräns för det bindande aftalets område, men denna gräns nalkas icke på långt när aktiebolaget, i hvilket den enskilde blott insätter en, enligt regeln strängt begränsad, del af sin förmögenhet, men hans person förblifver fri och obunden. Nu är emellertid föreningens ändamål icke tillräckligt tillgodosedt därmed, att aktieegarne ömsesidigt äro pliktige att respektera denna öfverenskommelse, utan fordrar det, att bolagsförmögenheten oförryckt skall kunna tjäna detsamma, utan att blottställas för tredje

¹⁾ BRINZ, Pand. § 232 s. 1041. Att aktieegarne mindre bestämdt, än andra samegare, känna sig såsom egare till ideella anpartar af bolagets egendom, härleder sig af denna inskränkning i deras eganderätt. Emellertid heter det ofta i aktiebref och bolagsordningar, att aktie medförer *eganderätt* till motsvarande andel af bolagets fasta och lösa egendom. Ju färre medlemmarne äro, desto tydligare framträder hos dem själfve och hos andra uppfattningen af dem såsom samegare.

mans anspråk på grund af en enskild aktieegares privatdispositioner och utan att kunna af hans enskilde borgenärer undandragas detta ändamål. Därpå går bolagsstiftarnes afsigt ut, såsom ses af den i bolagsordningarna allmänt förekommande bestämmelsen att "enskild aktieegares andel i bolagsegendomen icke får utbrytas, ej håller för aktieegarens enskilda skuld intecknas eller i mät tagas". Men är deras inbördes aftal mäktigt att åstadkomma den åsyftade verkan i förhållande till tredje man? Den moderna bolagsrätten har besvarat denna fråga jakande, och möjligheten häraf hafva många ansett endast kunna finna sin förklaring däri, att denna rätt i bolaget erkänt en själfständig personlighet. Andra hafva öppet förklarat, att den nyare rätten här brutit med den gamla satsen: *res inter alios acta aliis non præjudicat*¹⁾, och en flygtig blick på nutidens bolagsrätt synes bekräfta denna paradox. Det är emellertid med nyssnämnda allmänna rätts-sats, som med många andra: den tolkas ofta altför extensivt. Att ett aftal personer emellan icke kan inkräkta på en tredjes rätt, icke håller för honom kan alstra en förpligtelse, som han förut icke egde, lär vara en grundsats, som den nyare rättsutvecklingen icke kan visas hafva rubbat. Men man ser nämnde sats ibland formulerad så, att meningen synes vara, att hvad andra personer sig emellan afhandla skulle vara fullkomligt ligkiltigt för tredje man, så att han under inga omständigheter behöfde fästa sig därvid. Detta är icke riktigt. I denna omfattning egde satsen icke ens tillämpning inom romerska rätten²⁾ och kan naturligen omöjligt ega det inom någon rätt. Inom den svenska rätten kan tvärtemot såsom allmän regel uppställas, att tredje man är skyldig respektera

¹⁾ GAREIS, Modernes Genossenschafts- u. Gesellschaftsrecht, i Zeitschr. f. Gesetzgeb. u. Rechtspflege in Preussen, V, s. 599.

²⁾ Vi behöfva väl knapt erinra om de romerska sakrätterna, vid hvilkas grundande eller öfverlåtelse, äfven där blotta samtycket icke var tillräckligt, åtminstone tredje man icke medverkade, och hvilka dock emot honom egde gällande kraft, samt om *cessio nominis*, som debitor måste respektera, så snart han erhållit kunskap om densamma (se t. ex. L. 17 D. de transact. 2: 15).

hvarje rättslig förändring andra personer emellan, ehuru visserligen i följd af hans goda tro¹⁾) rättigheter för honom kunna grundas, som stå i strid med densamma; och gäller detta äfven i fråga om upprättande eller öfverlåtelse af en sakrätt till öfverlåtarens egendom. Fullt tryggad blir i detta fall den nyförvärfvade rättigheten, då fast egendom är objekt för densamma, genom lagfart eller inteckning²⁾), vid lös egendom åter genom faktiskt besittningstagande³⁾). Denna regel tål dock en modifikation, då fråga är om rättsöfverlåtarens borgenärer. Öfverlåtes eganderätt, synes vår lagstiftning och rättsteori ganska vacklande i denna fråga. Är objektet fast egendom, så tryggar blotta aftalet, slutet i laga form, emot att egendomen

¹⁾ Jmf. 11: 4, 12: 4 H. B. och K. F. den 19 Maj 1845 § 1 enligt den tolkning, som lemnas af NORDLING, Om Lagfarts- och Inteckningsväsenets ordnande, s. 21; af annan åsigt i fråga om sistnämnda lagrumms tydning är HUMBLA, anf. st. s. 22.

²⁾ Så tryggas eganderätt genom lagfart emot annat anspråk på eganderätt (K. F. den 19 Maj 1845 § 1) samt emot anspråk på nyttjanderätt (samma Kongl. F. § 3); nyttjande- och besittningsrätt genom inteckning likaledes såväl emot ny egares anspråk (K. F. den 13 Juni 1800, ingr. o. m. 3; K. F. den 9 November 1844 §§ 1, 2; K. F. den 21 December 1857 § 1, K. F. d. 6 Augusti 1864 § 17 m. 1), som emot annat anspråk på nyttjanderätt (K. F. d. 19 Maj 1845 § 2); panträtt också genom inteckning emot ny egares anspråk på fastigheten (9: 2 J. B.; K. F. d. 19 Maj 1845 § 3) och emot nyttjanderättsanspråk (K. F. d. 13 Juni 1800, m. 4). Ett undantag eger dock rum i fråga om servitutsrätt, hvilken icke kräver inteckning för att blifva absolut. NORDLING, Allmänna best. om Serv., ss. 109 o. f.; jmf. dock där anf. prejudikat och ett nyare i Naumanns Tidskr. V, s. 549 samt samma Tidskr. IV, s. 681.

³⁾ Härför må åberopas 11: 4, 12: 4 H. B. och den på en analog tolkning däraf stödda teori och praxis, hvilka utsträcka den faktiska besittningens betydelse, då god tro varit förhanden, mycket längre än till det fall, som här närmast är i fråga: ett rättsförvärfvs tryggande emot senare dispositioner af rättsöfverlåtaren. Se OLIVECRONA, Föreläsningar i Förmögenhetsrätt (i öfvertryck) I: 1, ss. 59, 70 o. f.; NORDLING, Lagf. o. Int.-väsenets ordn. s. 20. Af annan uppfattning är SCHREVELIUS i Jurid. Ark. VII: 1 och Lärob. i Sv. Civilr. II, § 151.

vid öfverlåtarens konkurs går till konkursboet¹⁾, och väl äfven emot att den utmättningsvis tillgripes, men däremot kunna förre egarens borgenärer skaffa sig inteckningsrätt i densamma²⁾. Är objektet af lös egendoms natur, är enligt en åsigt verklig öfverlåtelse af eganderätt genom aftalet tryggad emot säljarens borgenärer, enligt en annan erfordras tradition eller i ersättning därför de formaliteter, K. F. den 20 Nov. 1845 föreskrifver³⁾. Att i båda dessa fall den nyförvärfvade eganderätten blir gällande äfven emot öfverlåtarens borgenärer genom lagfart eller tradition, är emellertid obestridd. I fråga om andra rättsöfverlåtelser torde den allmänna regel kunna uppställas, att emot öfverlåtarens borgenärer, utan afseende på, om deras fordringar uppkommit före eller efter den rättsliga förändringen, och utan afseende på deras vetskap om densamma, rätten icke gäller, förr än den genom inteckning⁴⁾ eller tradition⁵⁾ blifvit absolut. Tillämpar man dessa

¹⁾ Framgår af 37 § Konk. L., jmf. HUMBLA, anf. st. s. 23. En särskild sak är, att i vissa fall återvinning eller återgång kan ifrågakomma såväl här som vid andra sakrätter.

²⁾ K. F. d. 19 Maj 1845 § 3. Den inkonsequens, som ligger häri, är uppenbar. Vi känna ett fall, där en persons konkursborgenärer på grund af 36 § 1 mom. Konk. L. stämde om återvinning af en fast egendom, som gäldenären förtyttat och med hvilken icke lagfarits. Deras talan ogillades. Intet hade emellertid hindrat dem att söka inteckning uti ifrågarvarande fastighet för gäldenärens hela skuldbörda och sålunda faktiskt vinna, hvad de åstundade.

³⁾ Jmf. å ena sidan NORDLING i Ups. Univ. årsskrift 1866 s. 42, å den andra OLIVECRONA, anf. st. II, ss. 167 o. f. och i Naumanns Tidskr. IV, ss. 126 o. f.; SCHREVELIUS, Lärob. i Sv. Civilr. § 146; Naumanns Tidskr. I ss. 40 o. f., IV ss. 179 o. f.; BROOME i Jur. För. Tidskr. XVI ss. 151 o. f.

⁴⁾ K. F. den 13 Juni 1800, mm. 4, 5; K. F. den 9 Nov. 1844 §§ 1, 2; K. F. den 8 Okt. 1861 § 9 mm. 2, 5.

⁵⁾ Angående panträtt är satsens tillämplighet uppenbar. Att den, som under nyttjanderätt fått besittningen af en lös sak, därigenom erhållit en absolut sakrätt, så att han icke af egarens borgenärer kan tvingas utgifva densamma, innan tiden för hans nyttjanderätt gått till ända, fordra ovilkorligen de grundsatser om besittningens betydelse vid lös egendom, hvilka i vår nyare rättsteori och rättspraxis gjort sig gällande. Till och med i Norge och Danmark, där man är långt ifrån att tillägga den i

grundsatser på aktiebolagsförhållandet, så följer, att tredje man i allmänhet är skyldig att respektera aktieegarnes ömsesidiga anspråk på, att de i bolaget insatta förmögenhetsobjekt i sin helhet skola tjäna bolagets ändamål, och detta anspråk är emot honom absolut gällande, i fråga om lös egendom, därigenom att dersamma faktiskt afsöndrats från aktieegarnes enskilda egendom och kommit i bolagets d. v. s. alla aktieegarnes sambesittning¹⁾, då egendomen är fast, därigenom att rättigheten lagfarits²⁾ eller intecknats i bolagets namn. Vidkommande förhållandet till en aktieegares enskilde borgenärer, torde den allmänna rättsuppfattningen vara böjd att i ifrågasvarande hänseende ställa öfrige aktieegares anspråk i paritet med eganderätten, och grunden därtill ligger nog djupare än uti den juridiska personifikationen, nämligen däri, att detta

god tro förvärfvade besittningen af lös egendom samma kraftiga verkan som hos oss, gäller denna regel. Se SCHWEIGAARD, Om Concurs og om Skifte og Arvebehandling, Christ. 1871, s. 175. GRAM, Den danske Formueret I, § 105, II: 2 §§ 106, 130.

¹⁾ Att en sambesittning in solidum enligt svensk rätt är möjlig, torde vara obestriddigt. Se NORDLING, Allmänna bestämmelser om Servituter enligt svensk lag, 2:dra uppl., s. 73 not. 1 och där anf. exempel. Inom den romerska rättsteorien segrade däremot en motsatt uppfattning (L. 3 § 5 D. de poss., 41: 2), ehuru den segrande åsigten aldrig blef konsekvent genomförd. Se BARON, Die Gesamtrechtsverhältnisse im Röm. Recht, Marb. 1864, ss. 85 o. f. — Vid aktiebolaget besitta samtliga aktieegare, omedelbart eller, hvilket är det vanliga, genom en styrelse, med sin vilja riktad på hela bolagsförmögenheten, men under erkännande af de öfriges liktidiga och likartade berättigande till densamma.

²⁾ Från huru lång tid tillbaka denna praxis att lagfara i ett bolags namn härleder sig, kunna vi icke uppgifva. Någon gång har man, såvida vi riktigt äro underrättade, äfven på senaste tider funnit betänkligheter vid att medgifva dylik lagfart vid andra bolagsformer än aktiebolaget, ehuru utan skäl, ty detta sätt, om ock egentligen afsedt allenast till tryggande af eganderätts öfvergång, är det enda, hvarpå bolagsaftal om fast egendom kan vinna den gällande kraft mot enskilde borgenärer, som 15: 9 H.B. uppenbarligen afser att bereda detsamma. Äfven vid aktiebolag har man ibland funnit betänkligt att medgifva lagfart, då samfäldt egd fastighet sättes under bolag, på den grund att här ingen växling i eganderätten eger rum. Se Underrätts och Hofrätts utslag i ett mål, refererad i Jur. Ark. XXXII, ss. 348, 9.

anspråk är ojämförligt mycket starkare än öfriga rättigheter till annans sak, så starkt till och med, att, såsom vi nämnt, det kan vara tvifvelaktigt, om det lönar sig att vid den rättsliga konstruktionen fästa sig vid den omständighet, att en aktieegare, som öfverlåter egendom å bolaget, behåller ett inskränkt *dominium* till en ideel anpart, och om det icke är bättre att omedelbarligen fatta den rätt, han behåller, som en rätt af lägre rang. Huruvida tradition eller, i ersättning därför, de formaliteter, K. F. den 20 November 1845 föreskrifver, äro nödvändiga för att trygga en lös egendom, som af en aktieegare insättes i bolaget, emot att tillgripas af hans borgenärer, beror då på lösningen af ofvannämnda omtvistade fråga. Fast egendom däremot blir genom aftalet fredad mot utmätning eller konkurs, men till skydd mot inteckning måste lagfart ske. Öfverlåter således aktieegaren fast egendom på bolaget, måste med hela fastigheten lagfaras. Förvärfva aktiebolagsmännen i sin bolagsförening fast egendom, måste likaledes med densamma i dess helhet lagfaras i bolagets namn. Sker det i de enskilde aktieegarnes namn, blir trots deras aftal, att densamma odelad skall tjäna bolagsändamålet, den enskilde aktieegarens ideela anpart icke skyddad mot inteckning af hans enskilde borgenärer. Så vidt vi kunna finna, ligger således i den svenska rättens erkännande af aktiebolagsaftalets gällande kraft emot tredje man intet, som nödgar till uppställande af det juridiska personbegreppet eller, om man förkastar detta, berättigar till det påstående, att den svenska rätten här brutit med satsen: *res inter alios acta aliis non præjudicat*, utan stå dess rättssatser i detta hänseende i full harmoni med denna grundsats i den omfattning, hvori densamma i öfrigt i vår rätt är gällande.

Dessa rättsregler torde ega tillämpning på alla bolag. Ännu återstår emellertid att förklara en rättssats, som för aktiebolaget är egendomlig: frånvaron af personlig ansvarighet för bolagets förbindelser. Denna har man betraktat såsom så anomal, att densamma icke ur någon allmän rättsgrundsats kan finna sin förklaring. Öfverenskommelsen aktieegarne emellan om ansvarighetens begränsning, har man sagt, är en sak

dem emellan, som icke med stöd af någon allmän rättssats kan sättas emot tredje man. Man har haft rätt så till vida, att icke kan det faktum allena, att bolagsmännen sins emellan aftalat om begränsad ansvarighet, utöfva något inflytande på vidden af deras ansvar gentemot tredje man, med hvilken de träda i rättsförhållande, lika litet som den omständighet, att två personer äro i handelsbolag, ensamt gör deras ansvar för en gemensamt åtagen förpligtelse solidarisk. Äfven om den omständighet tillkommer, att det aftal, som af aktieegarne eller å deras vägnar slutits, faller inom det område, som enligt deras inbördes öfverenskommelse är bolagsföreningens, är detta icke tillräckligt för att begränsa ansvarigheten till bolagsförmögenheten. Det är nödvändigt, att de uppträda emot tredje man såsom aktiebolagsmän, att vid aftalet hänvisning gifves å det aktiebolagsförhållande, som dem emellan är förhanden. Huru tydlig denna hänvisning behöfver vara, beror på den allmänna uppfattningen. Hos oss är den åtminstone nog tydligt gifven därigenom, att aftalet slutes under en firma, som innehåller ordet aktiebolag. Gifves nu en dylik hänvisning, upptagas bolagsmännens inbördes aftal om ansvarighetens begränsning såsom ett moment i aftalet med tredje man, och denna klausul erhåller gällande kraft emot honom på grund af hans eget erkännande af densamma ¹⁾. I konkreta fall erhåller vanligen denna grund ytterligare styrka därigenom, att aftalet slutes af en från delegarne skild styrelse, då tredje man, liksom annars då han inlåter sig med en person, hvilken uppträder såsom fullmäktig för andra, är skyldig att förvissa sig om vidden af dennes fullmakt, hvarvid han icke kan undgå att påträffa ansvarighetens begränsning.

Dessa skäl gälla emellertid icke längre, än då fråga är om dem, som frivilligt inlåta sig med bolaget och hvilka det således

¹⁾ Ehuru personteoriens försvarare i sin allmänna grundläggning af aktiebolagsrätten beteckna frånvaron af all personlig ansvarighet för bolagsmännen som en naturlig konsekvens därur, att de aftal, som bolaget ingår, icke slutas af dem, utan af en tredje person, aktiebolaget, så grunda de dock vanligen i speciella fall ansvarighetens begränsning direkt därpå, att tredje man icke bjudes större garanti än grundkapitalet (se t. ex. RENAUD, anf. st. s. 569; AUERBACH, anf. st. § 90).

står fritt att, om de icke hysa förtroende till bolagets ekonomiska ställning, alldeles afhålla sig från att ingå i rättshandel med detsamma eller också fordra säkerhet i form af pant eller personlig intercession. Detta är vanligen det enda fall, som författare i aktiebolagsrätten behandla. Men äfven i andra fall kan en begränsad ansvarighet ifrågakomma. Begå bolagsmännen eller styrelsen en rättsstridig handling, hvilken såsom sådan grundar skadeersättningsanspråk från tredje mans sida, svara de bolagsmän eller styrelsemedlemmar, hvilka däri tagit del, visserligen personligen. Men i dessa fall kan dock äfven ett ansvar för bolaget såsom sådant ifrågakomma. Hvarje af pluraliteten eller af styrelsen företagen skadegörande handling åhvälfver naturligen icke bolaget ansvar. Men faller den skadegörande handlingen formelt inom det område, å hvilket de för bolaget ega handla, företages den under deras verksamhet för bolaget och såsom en del af denna, så synes tredje man böra tillerkännas ett skadeersättningsanspråk äfven emot bolaget. Om t. ex. styrelsen vid en ny aktieemission i inbjudningen till teckning upptager falska uppgifter om bolagets ställning, så bör väl den, som härigenom förledes till aktieinköp, kunna göra gällande en skadeersättningstalan äfven emot bolaget¹). Men grunden därtill kan icke vara någon annan, än att hans tillit till dessa uppgifter grundar sig å det förtroende, bolagets medlemmar ställt till styrelsen, och hans rätt mot bolaget måste då också mätas efter detta förtroende, och då detta icke omfattat annat än förvaltningen af en begränsad förmögenhetsmassa, kan ej häller tredje mans anspråk sträcka sig längre än till denna.

Ett anspråk riktadt emot bolagsförmögenheten uppstår äfven vid en *negotiorum gestio* till bolagets bästa. Vet *negotiorum gestor*, att det är för ett aktiebolags räkning, han är verksam, så vet han också, att aktieegarne icke äro villige att på bolaget förlora mer än sina insatser. Men äfven om han icke vet, för hvem han handlar, kan icke hans anspråk

¹) Jmf. åtskilliga engelska prejudikat hos LINDLEY, Law of partnership ss. 322 o. f.

på godtgörelse eller tredje mans anspråk på grund af de af-
tal, som han slutit, sträcka sig utöfver bolagsförmögenheten.
Ty efter vår rätt lärer ett anspråk på grund af *negotiorum
gestio* åtminstone icke uppkomma vidare än i den mån, hufvud-
mannen haft nytta af verksamheten¹⁾. Resultatet af denna
har här kommit bolagsförmögenheten till godo. Har det där-
ifrån ingått i de enskilde aktieegarnes förmögenhet, skulle
visserligen en återbäringsskyldighet kunna synas på sin plats.
Men härvid mötes, såsom vi framdeles få se, *negotiorum ge-
stor*'s anspråk af en själfständig rätt till de i god tro uppburna
utdelningar. Hvad sålunda blifvit sagdt om *negotiorum gestio*,
gäller äfven då något utan rättslig grund öfvergått från tredje
mans förmögenhet i aktiebolagets (*condictio indebiti*).

Då en aktieegares enskilde borgenärer redan i följd af de
öfrige aktieegarnes solidariska anspråk äro utestängde från
en direkt tillgång till bolagsförmögenheten, blir häraf en na-
turlig följd, att någon konkurrens emellan desse borgenärer
och dem, hvilka aktieegarne samföldt inrymt en betalningsrätt
till denna förmögenhet, aktiebolagets borgenärer, icke kan
ifrågakomma. Såsom ett medel för desse senare att göra denna
sin företrädesrätt till bolagsförmögenheten gällande, har lagen
medgifvit särskild konkursbehandling af denna förmögenhet.

Beträffande den rättsliga naturen af aktiebolagsborgenä-
rernes anspråk på bolagsförmögenheten, så framställes denna
af de författare, som icke omfatta personteorien, så, att aktie-
egarne svara för bolagets skulder, men att deras ansvarighet

¹⁾ Detta kan slutas ex analogia af 18: 4 H. B.; se äfven Sjölagen
§§ 145, 181 och K. F. om boskilnad m. m. § 14. Jmf. Code Civil art.
1375; Preuss. Allg. Landrecht I: 13 §§ 240 o. f.; HALLAGER, Den norske
Obligationsret II, ss. 456 o. f.; GRAM, Den danske Formueret II: 2, § 249
ansluter sig däremot till den romerska uppfattningen. Enligt engelsk rätt
beror det helt och hållet på dominus negotiorum att ersätta gestors kost-
nader; någon juridisk rätt att påyrka detta eger gestor icke ens i det
fall, att dominus haft nytta af verksamheten. Se LINDLEY, anf. st. ss.
741, 2 och där anf. prejud. Det enda ställe i 1734 års lag, som direkt
afser negotiorum gestio, 18: 10 H. B., skulle kunna lemna stöd för den
åsigte, att vår lag, liksom den engelska rätten, gör all talan på grund
af negotiorum gestio beroende af domini ratihabition.

är begränsad till hvad de i bolaget insatt eller förbundit sig att insätta¹⁾. Bolagsborgenärerne skulle således ega ett verkligt *jus in personam* emot aktieegarne. En närmare betraktelse af förhållandet emellan bolagsmän och bolagsborgenärer väcker emellertid tvifvel om riktigheten af detta åskådningssätt. Ser man först på detta förhållande, sådant det framställer sig, då aktiebeloppen till fullo äro inbetalda, så faller genast i ögonen den egendomlighet, att de s. k. gäldenärerne växla utan något samtycke från borgenärernes sida, ja utan att desse ega något rättsligt intresse vid hvilka de få till gäldenärer i de afgångnes ställe²⁾, en besynnerlig företeelse, om frågan vore om ett obligatoriskt förhållande. Vidare kan till bolagsborgenärernes godtgörande aldrig tillgripas annan del af aktieegarnes förmögenhet, än den, som i bolaget inestår: de äro, som det heter, icke personligen ansvarige; men ett *jus in personam* utan motsvarande personlig ansvarighet är en absurditet. Äro aktierna icke fullt infriade, ega borgenärerne visserligen ett rättsligt intresse däri, att de, som stå i ansvar för resterande belopp, äro solvente; vår aktielag medgifver också utbyte af de afgifna skuldförbindelserna endast i det fall, att bolagsordningen därom innehåller bestämmelse, och det kan ifrågakomma, att aktieegarne till bolagsborgenärernes förnöjande personligen tagas i anspråk för obetalda aktiebelopp. Men detta intresse är icke af annan art än vid andra bolagets fordringar, och detta deras anspråk kan endast på samma väg realiseras, som då de söka godtgörelse ur de belopp, som främmande personer kunna vara bolaget skyldige; och det har dock aldrig blifvit ifrågasatt, att desse stå i något obligatoriskt förhållande till bolagets borgenärer. Alt detta häntyder därpå, att bolagsmännen alls icke stå i något ansvar³⁾ för bolagets

¹⁾ BRINZ, Pand. § 232 s. 1040; jmf. JOLLY i Zeitschr. f. deutsches Recht XI, ss. 329 o. f.

²⁾ Denna brist på rättsligt intresse gör, att, äfven om den bolagsordning, på hvars grundval bolaget inlåtit sig med tredje man, skulle innehålla, att aktierna icke finge öfverlätas, bolagsmännen dock, utan att inhemta tredje mans samtycke, kunna göra aktierätterna förtytterliga.

³⁾ När man talar om deras ansvar, har detta sålunda samma betydelse, som då man säger, att en egare af en intecknad egendom blott

skulder, att objektet för bolagsborgenärernes rätt således icke är aktieegarnes personliga krafter, utan det förmögenhetskomplex, som nämnes bolagets förmögenhet. Vill man beteckna denna deras rätt med en af juridikens tekniska termer, så måste man anse densamma vara i fråga om bolagets saker en sakrätt, i fråga om rättsobjekt af annan natur en därmed analog rätt. Fattar man begreppet sak så vidsträckt, att det äfven omfattar de s. k. *res incorporales*, blir bolagsborgenärernes rätt till hela sitt omfång en sakrätt¹⁾ i den *universitas rerum*, som bolagsförmögenheten bildar. Något *jus in personam* ega de icke²⁾. Genom bolagsmännens solidariska anspråk på de gemensamma förmögenhetsobjekten och bolagsborgenärernes uteslutande rätt till desamma bilda dessa ett ifrån aktieegarnes öfriga förmögenhet skarpt afsöndradt och särskilda rättssatser underkastadt helt. Därigenom uppkommer begreppet *bolagsförmögenhet*, ett begrepp, som för romarne var främmande, ehuru redan i möjligheten att utestänga en delning af de gemensamma rättsobjekten visar sig ett visst närmande därtill. Denna bolagsförmögenhetens själfständighet i rättsligt hänseende grundar sig emellertid, såsom vi sett, icke därpå, att något själfständigt intresse innebor i densamma, utan härleder sig därifrån, att densamma bildar ett i sig afslutet objekt för solidariska anspråk.

Vill man med ett enda ord till dess rättsliga natur bestämma aktiebolaget med alla de element, som i detsamma kunna ingå, lär man icke kunna komma längre än till att säga, att aktie-

med fastigheten svarar för en in-tecknad gäld, för hvilken han icke står i personligt ansvar.

¹⁾ Att objektets enskilda beståndsdelar kunna växla, lär väl icke kunna anses såsom ett bevis emot sakrättsnaturen, så vida man icke också vill förneka, att t. ex. förlagsinteckning gifver en sakrätt (förlags-tagares rätt kan icke betraktas såsom en blott förmånsrätt, se K. Förkl. d. 30 Juni 1762 öfver 6 och 14 §§ af 1748 års Förlagsordning, in fine).

²⁾ Den bästa analogi till aktiebolagsborgenärernes rätt lemnar borgenärernes rätt till ett urarfvabo, hvilken väl icke kan påstås vara en fordringsrätt i teknisk mening. Se NORDLING, Om behandlingen af dödmans bo med särskildt afseende på lagen om urarfvagörelse d. 18 Sept. 1862 (i öfvertryck, Upsala 1868), ss. 64, 65.

bolaget är ett rättsförhållande. Reducerar man emellertid detta förhållandes innehåll till dess minimum, så finner man detta vara en sakrättslig gemensamhet eller åtminstone ett därmed analogt förhållande. Aktiebolaget bildar så till vida en motsats emot det romerska bolaget. Detta var till sitt väsen ett obligatoriskt bolag, aktiebolaget kan däremot betraktas såsom ett sakrättsligt, såsom en *societas rerum* i fullt egentlig bemärkelse¹⁾. Men liksom i det romerska bolaget jämte det obligatoriska förhållandet äfven en sakrättslig gemensamhet kunde förekomma, så återfinnas också ofta, ja på ett visst stadium nästan alltid, obligatoriska element uti aktiebolaget, ehuru obligationerna enligt regeln äro strängt begränsade till sitt innehåll, och icke sällan, sedan de delvis blifvit fullgjorda, den obligatoriska rätten förvandlar sig till ett anspråk, hvilande på delegarnes fullgjorda insatser. Så har den moderna rättsutvecklingen i aktiebolaget löst problemet att skapa en föreningsform, i hvilken de enskilde obetingadt få underordna sig det gemensamma ändamålet, men delegarnes personer icke desto mindre lemnas mer fria och obundna än i själfva den romerska *societas*.

§ 3. Aktiebolagets förhållande till staten.

Finner aktiebolagsinstitutet tillräckligt stöd i vår rätts allmänna grundsatser, så är därmed deras åsigt vederlagd, som anse aktiebolagens rättsliga tillvaro endast kunna förklaras därur, att de stränga rättsreglerna fått vika för den ekonomiska nyttan²⁾, och på denna grund anse, att för hvarje aktie-

¹⁾ Denna omständighet, att aktiebolaget är förbundet genom saker och därå beroende rättsförhållanden, framhålles af MARBACH, Ein Wort über den Rechtscharakter d. Actiengesellschaft, Leipzig 1844. Denna teori grundar och utvecklar han emellertid genom en dunkel och ofattbar framställning af aktiebrevfets betydelse såsom föreningens sakrättsliga grundval. Huru denna förening af saker kan blifva ett helt, mäktigt af verksamhet, visar han ej; ty icke kan rättsgemensamhetens ouppsägbarhet (ss. 37, 44) ensam åstadkomma detta.

²⁾ Jmf. Betänkande och förslag till ändringar i kreditlagstiftningen, Stockh. 1854, ss. 69, 70; Sammansatta Banko- och Lagutskottets Bet. N:o 2 vid 1862—63 årens riksdag, s. 10.

bolag bör fordras en speciel koncession från statens sida, meddelad först efter pröfning af den nytta, som af bolaget kan vara att förvänta, eller att, om denna koncession gifves generelt, staten åtminstone kan anses befogad att binda densamma vid hvilka villkor som helst, eftersom aktiebolagen icke för sin rätt att blifva erkända kunna åberopa någon inre rättsgrund, utan endast äro skapelser af positiv lag och för sitt berättigande icke ega andra anspråk, "än dem lagen konventionelt beviljar"¹⁾. Därmed är emellertid icke sagdt, att dessa bolag icke påkalla något särskildt ingripande ifrån statsmagtens sida. Staten har i förhållande till de enskildes samfärdsel icke blott den uppgift att bestämma gränserna för hvar och en enskilts rättsområde samt, när dessa gränser blifvit rubbade, så vidt möjligt är, återställa dem och, om rättskränkningen uppdagat tillvaron af en brottslig vilja, som hotar rättsordningens bestånd, genom straff undanröjda den fara, som ligger i densamma. Den har äfven den uppgift att skydda emot hotande, äfven ekonomisk, skada, den må vara att vänta från rättsstridiga viljor, hvilkas tillvaro dock icke konstaterat sig i någon brottslig handling, eller från vissa omständigheter, som, om de fritt finge utveckla sig, kunde gifva anledning till rättsförlust (statens politiverksamhet). Äro de enskildes krafter vanmäktiga emot de faror, som hota, vidtager statens skyldighet, och eger den då äfven, om så påfordras, gripa in på det fria aftalets område och inskränka den själfbestämmelserätt, hvarmed de enskilde i allmänhet där röra sig. Att det finnes tillräckliga motiv för staten att ur politirättslig synpunkt gripa in i aktiebolagsaftalets frihet, därför lemna förflutna tidens erfarenhet tillräckligt stöd. Den gifver ovedersägligen vid handen, att i detta institut ligga vissa faror, såväl för den allmänhet, som i bolagen tager del, som för tredje man, hvilken med dem träder i beröring²⁾. Detta har också knappast någonsin blifvit be-

¹⁾ Nyss anf. Betänkande och Förslag s. 70.

²⁾ Om öfverdriften i farhågorna, att aktiebolagen skulle samla en öfverväldigande kapitalmakt och uttränga de mindre kapitalen ur handels- och industriens alla grenar (jmf. Betänkande och förslag till ändringar i

stridt, men så mycket mer delade hafva åsigterna varit om de medel, genom hvilka staten bäst undanrödjer dessa faror. Som vi sett af den historiska inledningen, har staten i olika land och på olika tider på skilda sätt sökt lösa denna sin uppgift. Det är trenne system, hvilka därvid blifvit tillämpade. Enligt det första underkastar regeringen hvarje aktiebolag, som bildas, en föregående pröfning, fastställer de närmare bestämmelser, som skola gälla för dess verksamhet, och utöfvar, om den så finner nödigt, uppsigt öfver desammas efterlefnad. Enligt det andra stadgar lagstiftningen allmängiltiga regler för hvarje aktiebolags bildande och verksamhet, afsedda att omöjliggöra alla missbruk af denna föreningsform, under hvilka reglers iakttagande aktiebolagen i öfrigt fritt må röra sig. Det tredje systemet åter låter de enskilde fritt anordna aktiebolagsförhållandet så, som dem för godt synes, men bjuder i aktieegares och tredje mans intresse en ovilkorlig offentlighet af alt, som för desse kan vara af vigt att känna. Det första systemet återfinnes i den äldre franska rätten och den tyska handelslagboken, det andra i Frankrikes och Tysklands nu gällande rätt och det tredje i den engelska lagstiftningen.

Det första af dessa system följer också vår aktielag. Den förbjuder väl icke helt och hållet aktiebolag, bildade utan Konungens pröfning och fastställelse af bolagsreglerna, men stadgandet i 13 § nödgar ovilkorligen den stora mängden af aktiebolag att söka kongl. sanktion. Lagen följer visserligen icke ens i fråga om de aktiebolag, som skola åtnjuta alla dess förmåner, uteslutande auktorisationssystemet. Den innehåller äfven några få normativbestämmelser samt några föreskrifter om offentlighet, men dessa äro jämförelsevis af föga betydelse. Hvad som är bestämmande för hela lagens karaktär, är fordran af Konungens stadfästelse å bolagets ordning. Angående föremålet för den pröfning, som skall föregå stadfästelsen, heter det i 1 §: *Konungen pröfvar bolagsordningens öfverensstämmelse med denna lag, samt om och huruvida där-*

kreditlagstiftningen, Stockh. 1854, s. 67), se SCHÄFFLE i Deutsche Vierteljahrsschr. 1856: 4, s. 287 och i Bluntschli's Staatswörterb. IV ss. 257 o. f.; AUERBACH, Das Gesellschaftswesen ss. 196 o. f.

utöfver, med afseende på vidden och beskaffenheten af bolagets rörelse, särskilda bestämmelser må erfordras, vare sig angående säkerhet för fullgörande af delegarnes förbindelser, om tillsyn å gifna föreskrifters behöriga iakttagande, eller i annat syftemål. Af detta stadgandes affattning synes genast framgå, att de förmåner, hvilka den kongl. stadfästelsen bereder, kunna vinnas af hvarje aktiebolagsförening för lofligt ändamål, blott med det vilkor, att dess bolagsordning uppfyller aktielagens fordringar samt dessutom upptager de bestämmelser, som K. M:t med afseende på vidden och beskaffenheten af bolagets rörelse kan finna därutöfver behöfliga. Ordalagen lemna obestämmt, hvilka syftemål K. M:t genom dylika tilläggsbestämmelser kan och bör tillgodose. Ser man emellertid på förhandlingarna vid aktielagens antagande, så betecknas i dessa flerstädes såsom ändamål med såväl aktielagens föreskrifter, som de bestämmelser K. M:t tillfogar, att betrygga annan mans rätt, att förekomma, det andra personers rätt äfventyras, att gifva garantier emot de missbruk och vådor, som af dessa föreningar kunna vara att befara o. s. v.¹⁾. Härigenom synes K. M:ts pröfning få sitt bestämda innehåll. K. M:t eger tillse, att bolagets organisation icke hotar allmänheten med rättsförlust. Främst afses utan tvifvel bolagets borgenärer, men säkerligen äfven den allmänhet, som i bolaget eger del eller erbjudes inträde i det samma. K. M:ts pröfningsrätt får härigenom en ren politirättslig karaktär, och gäller således för denna pröfning samma regel som för all statens politiverksamhet, att den endast bör vara verksam där, hvarest de enskildes krafter icke räcka till, och att den följaktligen icke bör befatta sig med ämnen, i hvilka det icke möter svårighet för de enskilde att själfve tillgodose sina intressen.

Sådan är den tydning af 1 §, hvartill dess ordalag i förening med talrika yttranden under de förhandlingar, som

¹⁾ Se Högsta Domstolens protokoll d. 18 Oktober 1847; Lagutskottets vid 1847—8 årens riksdag betänkande N:o 27 s. 5 samt mångfaldiga yttranden under diskussionen i riksständen såväl vid denna, som föregående riksdag.

föregingo lagens antagande, gifva anledning. Emellertid saknas icke i dessa förhandlingar yttranden, som häntyda på en af-sigt att göra Konungens pröfningsrätt vidsträcktare, än ordalagen framställa den. Vid granskningen af det inom justitiedepartementet uppgjorda förslag (§§ 5 och 6) yttrade Högsta Domstolens pluralitet, att förutsättas kunde, det konungens sanktion icke i fråga komme i andra fall, än där bolagets verksamhet vore af vidsträckt beskaffenhet, för det allmänna bästa förtjänade att befordras eller endast genom flere och större krafters förening kunde tillvägabringas. Däremot förekom i minoritetens utlåtande (vid § 1) det yttrande, att det vore högst obilligt att vilja förneka aktiebolag af mindre omfattning att genom iakttagande af lagens föreskrifter komma i åtnjutande af dess förmåner. Att efter dessa stridiga utlåtanden, då i statsrådet bestämmelser om föremålet för konungens pröfning tillades, dessa fingo den affattning, de nu ega, talar onekligen starkt för att regeringen delat minoritetens i Högsta Domstolen åsigt. Emellertid förekomma äfven hos Ständerna yttranden i samma riktning, som pluralitetens i Högsta Domstolen. Bland de anmärkningar, som hos Ridderskapet och Adeln framställes emot den kongl. propositionen var äfven den, att det saknades föreskrift, att aktiebolag icke finge bildas för andra än större företag, som öfverstege enskildes förmåga¹⁾. I sitt utlåtande med anledning af de gjorda anmärkningarna²⁾ yttrade Lagutskottet, att det delade denna åsigt, men att det icke läte sig göra att i lag uppdraga gränsen emellan mer eller mindre viktiga företag, utan att det finge öfverlemnas åt regeringen att pröfva, om ett tillämnadt bolag vore af den vikt, att bildandet däraf borde tillåtas, och att, om så icke var händelsen, helt enkelt

¹⁾ Ridd. o. Adels protokoll vid 1847—48 årens rikadag III, ss. 325 o. f. Denna anmärkning bemöttes af en talare därmed, att all storhet alltid är relativ och hvad i affärsväg kan vara mycket för den ene är en obetydlighet för den andre, och att en dylik föreskrift skulle vara ett förbiseende af den viktiga grundsatsen, att lagen bör gälla och vara tillämplig för alla.

²⁾ Bih. t. Riksståndens protokoll 1847—48, 7 saml. 1 afd. N:o 44.

utan pröfning af reglerna afslå ansökningen. Lagutskottet fattade således Konungens pröfningsrätt vidsträcktare, än i §:ns ordalag gifva vid handen. Det berodde således på, huru regeringen fattade sin uppgift i ifrågavarande hänseende. Det dröjde icke länge, innan den fick tillfälle att bestämma sig. Redan året efter aktielagens utfärdande söktes sanktion för ett aktiebolag¹⁾, hvars ändamål var föranstaltande af nöjen och hvilket icke grundade sig på något betydligare kapital. Den sökta stadfästelsen blef beviljad. Följande år stadfästades reglementen för ett s. k. varuanskaffningsbolag, afsedt att förskaffa sina delegare lifsförnödenheter till billigare pris²⁾, och för ett aktiebolag, bildadt för att inköpa och sköta ett bruk med därtill hörande hemman³⁾. Vid granskningen af Statsrådets protokoll fäste sig påföljande riksdags Konstitutionsutskott vid dessa tvänne sistnämnda fall af aktielagens tillämpning och anmälde desamma för Ständerna, under hemställan, huruvida i anledning af desamma Ständerna kunde finna lämpligt att till K. M:t göra framställning om behovet af närmare bestämmingar rörande de ändamål, för hvilka aktiebolag finge stiftas⁴⁾. I sin motivering af denna framställning yttrade utskottet bland annat, att det vigtiga prerogativ, som genom aktiebolagslagen förlänades och som rätteligen vore att betrakta såsom ett från allmänna regeln om gälds betalning medgifvet undantag, förutsatte företag och affärer uti stort i handel och industri och kunde ej gärna afse dessa flerdådiga spekulationer i smått, som hvarken erfordrade synnerlig insigt eller synnerligt stora kapital. För bruksbolag vore aktiebolagsprivilegiet så mycket mindre behöfligt, som

¹⁾ Tivoli aktieb. å Kongl. Djurgården (kapital: 45,000 Rdr Bko). Detta var det fjärde aktiebolaget, hvarå kongl. sanktion söktes. De föregående voro ett kanalbolag och två järnvägsbolag.

²⁾ Lagunda och Hagunda varuanskaffnings-aktiebolag (K. Res. d. 20 April 1850).

³⁾ Svanå bruks aktiebolag (K. Res. d. 10 Juli 1850).

⁴⁾ Bih. t. Riksståndens protokoll vid 1850—51 årens riksdag, 3 saml., Konstit.-Utskottets memorial N:o 6.

inteckningshypoteket här från början vore att tillgå; dessutom skulle genom den kapitalstyrka, de förmådde sammanbringa till sin disposition, stora jordegendomsmassor kunna hopas i deras händer, hvaraf verkningarna knapt kunde beräknas. Denna framställning föranledde emellertid på grund af formela skäl icke till någon Rikets Ständers åtgärd¹⁾, icke håller de motioner, som i samma syftning väcktes hos tvänne stånd²⁾. Emellertid synes regeringen under den närmast följande tiden konsekvent hafva följt de grundsatser, Konstitutionsutskottet uttalat. Så vägrades sanktion å aktiebolag för idkande af järnverksrörelse³⁾, å aktiebolag för företag, hvilka redan voro i gång och med framgång idkats⁴⁾, och å aktiebolag af obetydligare omfattning⁵⁾. Med ett ord, regeringen pröfvade i hvarje särskildt fall, huruvida några omständigheter förefunnos, som voro af beskaffenhet att påkalla tillämpning af aktielagen, och såsom dylika omständigheter synas allenast hafva ansetts, att företaget öppnade någon ny industrigren

¹⁾ Utskottets framställning bifölls af Borgare- och Bondestånden. Presteståndet lade denna del af utskottets betänkande till handlingarna med förklaring, att utskottet saknat befogenhet att göra dylika framställningar. Hos Ridderskapet och Adeln vägrade Landtmarskalken proposition på bifall, och denna vägran godkändes af Ståndet. Angående den statsrättsliga sidan af denna fråga, se SVEDELIUS, Om Statsrådets ansvarighet, ss. 461—73.

²⁾ Å den ena (hos Ridd. o. Adeln) vägrades remiss till utskott, på den grund att densamma icke var väckt inom den föreskrifna motions-tiden. Den andra (i Borgareståndet) remitterades till Allm. Besv. o. Ekon.-Utskottet, som hemställde, att som frågor om ändring i aktiebolagslagen borde i annan ordning behandlas, motionen måtte lemnas utan afseende. Denna hemställan bifölls af trenne Stånd. Borgareståndet lade den till handlingarna.

³⁾ K. Res. d. 4 Aug. 1854 (Långö bruks aktieb.); K. Res. d. 13 Sept. 1857 (Petersforss bruks aktieb.).

⁴⁾ K. Res. d. 23 Nov. 1852 (Aktieb. D. Carnegie & Cie), se Aftonbladet den 7 Dec. 1852. Här motiveras afslaget därjämte med att "ifrågavarande bolag, hvars aktieegares antal skulle vara inskränkt till fem, lämpligen kunde hänföras till den art, som afses i 15 kap. H. B".

⁵⁾ K. Res. d. 20 Juni 1853 (Waxholms Saltsjöbads-aktiebolag); K. Res. den 29 Sept. 1853 (Norrköpings appreteringsbolag).

eller af annan anledning kunde anses böra för det allmänna bästa befordras, eller att detsamma till följd af kapitalets betydighet eller med hänsigt till osäkerheten af utgången förutsatte medverkan af ett mycket stort antal delegare. Förefanns icke någon af dessa förutsättningar, afslogs ansökningen utan vidare pröfning. Omkring 1850:talets midt synes emellertid regeringen hafva ändrat grundsats. Bland de aktiebolag, som efter den tiden erhållit sanktion, återfinnas många, å pröfning af hvilkas bolagsordningar enligt förut följda principer regeringen aldrig skulle inlåtit sig¹). Bland skäl till afslag återfinnes icke mer, att bolaget till följd af sin obetydliga omfattning eller af andra skäl icke kunde anses vara i behof af aktielagens förmåner. Å denna bana har regeringen altsedan dess fortgått. Denna konstanta praxis i alla de talrika fall af aktielagens tillämpning, hvilka sedan dess förekommit, kan numer anses hafva befäst den tolkning af aktielagens 1 §, till hvilken ordalagen gifva anledning, och aktiebolagsformen med alla de förmåner, 1848 års lag medgifver, är följaktligen icke ett privilegium, förbehållet företag hvilka äro af mera allmänt intresse eller hvilka under annan bolagsform icke skulle kunna bryta sig väg, utan densamma står öppen för hvarje förening för lofligt ändamål, sedan Konungen pröfvat bolagsordningen och funnit densamma innehålla, hvad lag föreskrifver, samt tillagt, hvad därutöfver till allmänhetens betryggande kan finnas erforderligt. Också har, ehuru visserligen härtill äfven andra orsaker medverkat, det årliga antalet af aktiebolagsordningar, hvilka erhållit Konungens stadfästelse, ökats i alt större progression, och ensamt under föregående år fastställdes betydligt mer än dubbelt så många bolagsordningar, som under de första tio åren efter aktielagens

¹) T. ex. en mängd fabriksbolag med obetydligt kapital, bryggeri-aktiebolag, järnbruks-aktiebolag, jordbruks-aktiebolag, hotellbyggnads-aktiebolag, bageri-aktiebolag, aktiebolag till förläggande af tidningar, klubb-aktiebolag, minuthandels-aktiebolag, aktiebolag för att idka boktryckerirörelse o. s. v.

utfärdande, och under de tvänne sistförflutna åren flera än under lagens andra decennium¹⁾).

2 KAP.

Om aktiebolagets bildande.

Sällan kommer ett aktiebolag till stånd utan åtskilliga förberedande handlingar, hvilka ofta upptaga en ganska lång tidrymd. Denna aktiebolagets bildningsperiod kan gestalta sig på så många olika sätt, att man nästan kan tveka, om verklighetens mångfald medgifver annat än en kasuistisk behandling af de rättsfrågor, som under denna period kunna framställa sig. Vissa allmänna drag återfinnas dock alltid på detta stadium, hvilka låta återföra sig till allmänna regler. Följer man förhållandenas utveckling från första steget till aktiebolagets bildande, intill dess detsamma fullfärdigt träder i verksamhet, urskiljer man i denna aktiebolagets skapelseprocess följande hufvudmoment: aktieteckningen, bolagsordningens antagande samt, när meningen är, att bolaget skall komma i åtnjutande af alla vår aktielags förmåner, inhemtandet af

¹⁾ Antalet af fastställda bolagsordningar utvisas af följande, efter i departementen förda anteckningar uppgjorda förteckning:

	På Civil-Min. föredrag.	På Fin.-Min. föredrag.		På Civil-Min. föredrag.	På Fin.-Min. föredrag.
1848	2		1860	20	
1849	6		1861	12	
1850	5		1862	15	
1851	1		1863	19	1
1852	4		1864	16	1
1853	6		1865	36	
1854	6		1866	35	
1855	10		1867	52	1
1856	9		1868	73	1
1857	12		1869	64	2
1858	14		1870	93	1
1859	10		1871	148	3

Det årliga antalet afslagna ansökningar har stundom gått upp inemot en tredjedel af de beviljade, men i allmänhet hållit sig betydligt därunder.

Konungens stadfästelse å bolagsordningen och bolagsordningens publikation; och vilja vi betrakta dessa moment hvar efter annat i den ordning vi nämnt dem, ehuru, såsom vi skolas, denna ordning visst icke alltid är den, i hvilken de i verkligheten förekomma.

§ 1. Aktieteckningen.

Då för ett aktiebolag är väsentligt, att detsamma arbetar på grundvalen af ett bestämdt kapital, är detta kapital sammanskjutande en nödvändig förutsättning för bolagets uppkomst. Vanligen delar man det kapital, som företaget anses behöfva, i lika stora delar, och samlas så detta kapital därigenom, att de blifvande delegarne genom inbetalning eller förbindelser till inbetalning öfvertaga en eller flera af dessa lotter. Detta öfvertagande kan emellertid försiggå på olika sätt.

Enklast framställer sig förhållandet, då ett antal personer i en samtidig akt öfverenskomma med hvarandra att öfvertaga alla aktierna, om ock med afsigt att ofördröjligen utbjuda en del af dem åt andra, öfver hvilket aftal antingen i vanlig kontraktsform eller i form af ett vid aktietecknarnes sammanträde hållet protokoll plägar uppsättas en skriftlig handling, som af samtliga aktietecknare underskrifves.

Vanligare är dock, att öfvertagandet af aktier icke sålunda sker i en enda akt, utan att detsamma försiggår successivt. Det första rättsliga¹⁾ steget till aktiebolagets bildande är då, att en eller flere personer utfärda en *inbjudning* (prospekt, projekt, program) att bilda ett aktiebolag, hvilken innehåller en utveckling af det tillämnade företagens beskaffenhet och utsigter, uppgift om det till teckning framlagda kapitalets samt aktiebeloppens storlek, samt angifver hvar och huru teckning af aktier kan ske. Denna inbjudning ställes antingen till allmänheten, i hvilket fall den vanliga offentliggöres i tid-

¹⁾ De inbjudningar, som ofta utgå till förberedande möten, samt de beslut, som där kunna fattas om önskvärdheten af det projekterade företaget, sakna allt *rättsligt* sammanhang med aktiebolagets bildande.

ningarna, eller allenast till vissa bestämda personer, till hvilka densamma öfverlemnas. Äfven i förra fallet öfversändes ofta inbjudningen till personer, hos hvilka man särskildt påräknar intresse för det projekterade företaget.

Nästa steg är *aktieteckningen* eller den rättshandling, hvarigenom personer utfästa sig att på inbjudningens grundval deltaga i det tillämnade bolaget genom att öfvertaga en eller flera aktier. Denna utfästelse sker vanligen skriftligen genom inbjudningens undertecknande med bifogad uppgift på det antal aktier, tecknaren vill öfvertaga, eller genom dylik anteckning på inbjudningen bilagda teckningslistor, stundom genom ifyllande af särskilda anmälningssedlar¹⁾.

Den rättsliga konstruktionen af denna aktiebolagets förperiod erbjuder i mer än ett afseende svårigheter. Af utländska författare är RENAUD den, hvilken fullständigast behandlat denna fråga²⁾. Hans framställning är i korthet följande. Hvad först beträffar det mer komplicerade fallet, då aktiekapitalet samlas genom successiva teckningar, anser RENAUD såsom obestridligt, att aktieteckningen grundar en juridisk förpligtelse till de tecknade beloppens inbetalning. Denna förpligtelses uppkomst härleder han ur ett aftal emellan inbjudarne och aktietecknarne. I de förres uppfordran till aktieteckning ligger tydligen uttryckt deras afsigt att emottaga bindande löften om bidrag till det kapital, som ensamt skall möjliggöra bolaget; aktietecknarne åter tillkännagifva i teckningen sin vilja att, med bifall till inbjudarnes förslag, åtaga sig en förpligtelse af nyss sagda innehåll och blifva genom detta viljeuttryck bundne³⁾. De blifva dock icke förpligtade emot inbjudarne, utan emot aktiebolaget. Inbjudarne erhålla icke ur aktieteckningen något rättsanspråk emot tecknarne, men där emot uppkommer ur densamma omedelbarligen ett berättigande för aktiebolaget. Här föreligger således ett aftal, vid hvilket

¹⁾ Se t. ex. Prospekt till Stockholms Patent-ångrepslageri-aktiebolag, Stockh. 1864.

²⁾ Das Recht der Actiengesellschaften, Leipzig 1863, ss. 185 o. f.

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 201.

kontrahenterne och subjekten i det genom aftalet alstrade rättsförhållandet icke äro identiska, i det nämligen ur aftalet rättigheter uppkomma för en tredje, det blifvande aktiebolaget, utan att de som mottaga utfästelsen kunna betraktas såsom aktiebolagets ställföreträdare¹⁾. På samma sätt förhåller det sig enligt RENAUD i det fall, då ett antal personer genom ömsesidig öfverenskommelse, med öfvertagande af hela aktiekapitalet, förena sig till ett aktiebolag. Här är ett ömsesidigt till förmån för det blifvande aktiebolaget gifvet löfte för handen, hvilket i intet hänseende skiljer sig från den af aktietecknarne till inbjudarne gifna utfästelsen²⁾.

Denna RENAUDS konstruktion synes emellertid, oafsedt dess sammanhang med personteorien, synnerligen otillfredsställande. Det är visserligen sant, att ett aftal till tredje mans förmån icke efter nyare rätten saknar giltighet, ehuru den satsen, att ur ett dylikt aftal utan något slags viljeutbyte emellan promissarien och tredje man en rättighet för den senare uppkommer, torde tariffva bevis³⁾. Men därmed vare huru som helst, här är frågan om en tredje, som ännu icke finnes till, och en förpligtelse skulle således finnas utan berättigadt subjekt, något som kommer i strid med ett af rättsvetenskapens axiom. Förnekar man därför, såsom RENAUD, hvarje slags rättsförhållande tecknarne emellan, måste man antingen anse tecknarne befogade att intill bolagets konstituerande återkalla sin i teckningen gifna utfästelse, något som RENAUD visst icke vill medgifva, eller ock låta förpligtelsen, ehuru till en tredjes förmån⁴⁾, öfvertagas emot inbjudarne, hvilkas viljebestämning sedermera bolaget, då det mottager teckningsbevisen, tillagnar

¹⁾ RENAUD, anf. st. ss. 203—5.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 205.

³⁾ Jmf. RUNDE i Zeitschr. f. Deutsches Recht, VII ss. 18, 19; PFEIFER, därsammast. IX ss. 474 o. f.; BESELER, System § 120.

⁴⁾ Möjligheten af ett dylikt aftal t. ex. till en ofödds förmån torde icke enligt svensk rätt kunna dragas i tvifvelsmål. RENAUD, s. 202 gör den dock beroende däraf, att promissarien i utfästelsens fullgörande till den tredje har ett pekuniärt intresse fullt motsvarande utfästelsens innehåll.

sig¹⁾); innan detta skett, skulle då emellertid inbjudarne på eget bevåg kunna frigöra en eller annan tecknare från dess förbindelse²⁾, ett resultat, hvilket den allmänna rättsuppfattningen säkerligen icke skulle godkänna.

Med denna RENAUDS teori om aktietecknarnes förpligtelser sammanhänger på det närmaste hans uppfattning af frågan om deras möjliga rättigheter ur teckningen³⁾. Han förnekar, att enligt regeln ur densamma uppkommer något berättigande för aktietecknarne. Aftalet emellan desse och inbjudarne är ensidigt: aktiebolaget, såsom en tredje person, kan väl genom inbjudarne blifva berättigadt, men icke förpligtadt, icke håller kan utan vidare antagas, att inbjudarne därför, att de tillkännagifva sig vilja emottaga utfästelser till en tredjes förman, hysa någon afsigt att förpligta sig själfve till något. Emellertid kan en dylik afsigt framgå ur inbjudningens affattning, såsom t. ex. då det heter, att tecknarne, i händelse af öfverteckning, äro skyldige att underkasta sig, att antalet tecknade aktier proportionerligt reduceras, en bestämmelse, hvars affattning talar för, att meningen varit, att ur teckningen icke blott förpligtelser, utan äfven rättigheter för tecknarne skulle uppkomma⁴⁾. I detta och dylika fall erhålla tecknarne ett rättsanspråk, men icke emot aktiebolaget, hvilket inbjudarne hvarken vilja eller kunna förpligta, utan emot inbjudarne själfve. Blir bolaget konstitueradt och erhåller en tecknare icke aktier till det antal, som på hans teckning sig belöper, kan han påyrka, att inbjudarne förskaffa honom dem, hvilket må ske därigenom, att de till honom öfverlåta aktier, hvilka de själfve öfvertagit eller som de för detta ändamål af andra tillhandla sig⁵⁾. Något tvåsidigt aftal ligger icke

¹⁾ Detta synes ungefär vara KUNTZES åsigt i Krit. Ueberschau VI s. 86.

²⁾ En sådan rätt inrymmer verkligen RENAUD inbjudarne (anf. st. s. 220) i föga konsekvens med sin åsigt i öfrigt. Jmf. däremot KUNTZE, anf. st. s. 80 och PÖHLS, Actienges. s. 163.

³⁾ RENAUD, anf. st. ss. 222 o. f.

⁴⁾ RENAUD, anf. st. s. 226.

⁵⁾ RENAUD, anf. st. s. 228.

håller i detta fall i teckningen, utan komma genom densamma tvänne af hvarandra alldeles oafhängiga rättshandlingar till stånd¹⁾).

Denna del af RENAUDS teori synes oss lika otillfredsställande som den förra. Att anse aktietecknarnes ställning blifva så väsentligen olika, alteftersom i prospekten influtit några ord om reduktion, eller dylika uttryck icke i densamma återfinnas, saknar alt berättigande. Hvarken ligger det i de handlandes afsigt²⁾, ej håller kan det, om man icke hyllar person-teorien, visas i öfrigt af några rättsskäl betingadt, att aktietecknarne i det förra fallet skulle få ett rättsanspråk på aktier i bolaget, men att i det senare och vanligaste fallet åter erhållandet af aktier endast skulle vara ett vilkor för deras skyldighet att inbetala de tecknade beloppen, men icke något, som tecknarne kunna fordra som en rätt, hvadan de således måste underkasta sig att måhända i långliga tider vara af med redan inbetalda belopp och att hålla sig beredde till öfriga inbetalningars fullgörande, utan att i ersättning därför ega den minsta visshet, att man icke, ehuru bolaget kommer till stånd, vid dess konstituerande utan skäl utesluter dem från detsamma. Icke håller synes det billigt att i de fall, där uppkomsten af en rättighet för tecknarne icke låter förneka sig, kasta tyngden af den däremot svarande förpligtelsen på inbjudarne, hvilka enligt regeln icke såsom sådane ur teckningsaftalet erhålla något berättigande mot aktietecknarne³⁾.

Denna RENAUDS konstruktion af aktieteckningsperioden är emellertid till sin grundtanke för personteoriens anhängare den enda möjliga⁴⁾; med personbegreppet i sigte såsom för-

¹⁾ RENAUD, anf. st. s. 236.

²⁾ Tvärtom fatta tecknarne ofta förhållandet så, att de erhålla ett anspråk på aktier, och att teckningsbeloppets inbetalning endast är ett vilkor därför.

³⁾ Jmf. RENAUD, s. 328 in fine.

⁴⁾ Jmf. AUERBACH, Das Gesellschaftswesen in jurist. u. volkswirtsch. Hins., Fr. a. M. 1861, § 64; KUNTZE, anf. st. ss. 80 o. f. Ehuru i flera hänseenden af annan åsigt än RENAUD (AUERBACH konstruerar teckningsaftalet såsom ett köp: inbjudarne såsom negotiorum gestores för det blif-

klaring af det fullbildade aktiebolaget måste man under detta inledande tidskifte fränkänna aktietecknarne alla slags rättigheter emot hvarandra. Det skulle annars falla sig svårt att sedermera spela dem dessa ur händerna till förmån för ett från dem skildt rättssubjekt.

Är man icke bunden af denna teori, erbjuder sig en annan lösning af dessa frågor. Se vi först på det enklaste fallet, då ett antal personer genom samtidig öfverenskommelse öfvertaga hela aktiekapitalet eller åtminstone det belopp, hvilket är afsedt att utgöra dess minimum, så synes ingen tvekan kunna förefinnas angående den rättsliga beskaffenheten af den viljeförklaring, som af bolagets stiftare afgifves. Det är ett utbyte af ömsesidiga utfästelser, hvarigenom ömsesidiga solidariska anspråk på aktiebeloppens inbetalning alstras. Hvar och en blir berättigad att fordra, det de öfrige inbetala sina utfästa belopp och det till fullo, — detta visar sig däri, att ingen tecknare utan alla de öfriges samtycke kan befrias från någon del af sin teckningsförbindelse — men ingen kan på egen hand indrifva hvarken det hela såsom vid en romersk *obligatio in solidum* eller en del såsom vid en *obligatio pro rata*, utan rättighetens realiserande fordrar allas samverkan. Vid detta aftal är det sitt eget och de andres intressen, man tillgodoser, någon afsigt att tillgodose en tredje persons skönjes icke däruti.

Denna lösning anse vi generel. Äfven i det fall, då aktieteckningen sker successivt, se vi i densamma ett aftal emellan aktietecknarne, hvilket alstrar ett rättsförhållande dem emellan. Den faktiska gången är här emellertid mer komplicerad, och andra intressen än de, som rättsligen tillgodoses, äro ofta de motiv, som leda de handlande. Det aftal, som ligger i aktieteckningen, kommer enligt vår åsigt till stånd på följande sätt. Den första aktietecknaren, det må nu vara

vande bolaget sälja andelar i företaget; KUNTZE ser i detsamma, såsom nämnt är, en utfästelse gentemot inbjudarne, men till bolagets förmån), äro de dock ense med honom uti att förneka uppkomsten af något slags rättsförhållande tecknarne emellan, hvilket RENAUD själf (s. 194) betecknar såsom utgångspunkten för sin konstruktion.

en af inbjudarne eller någon, som på grund af inbjudarnes uppmaning tecknar sig för aktier, gör därigenom ett anbud till aftal, hvilket anbud accepteras af den, som vidare tecknar sig, hvarefter denne själf tillika med föregående tecknare framstår såsom proponent¹⁾. Hvar och en förpligtas och berättigas genom sin teckning emot föregående aktietecknare, och hans rätt och förpligtelse är af samma beskaffenhet, som nyss blifvit sagdt om det fall, då teckningen sker i en liktidig akt. Det rättsförhållande, som teckningen alstrar, omfattar naturligen endast redan varande tecknare, någon förpligtelse emot blifvande tecknare existerar icke²⁾, men en tecknare hindras af de öfriges anspråk att återkalla sitt anbud till blifvande aktietecknare eller, om man så vill, redan varande aktietecknare hafva accepterat hans anbud till de blifvande tecknarnes förmån, ett aftal för tredje mans räkning, hvilket man så mycket mindre kan finna betänkligheter vid att godkänna, som acceptanterna här själfve hafva ett ekonomiskt intresse uti att anbudet icke återtages. Rättsförhållandet omfattar emellertid, såsom sagdt, ännu icke de blifvande tecknare, och följaktligen hvilat hela företags öde i de redan varande tecknarnes händer; vilja de uppgifva detsamma, finnes därför intet hinder. Synnerligen påtaglig visar sig riktigheten af denna konstruktion i det fall, då teckningen sker å själfva inbjudningen och dennas underskrift bildas af de tecknandes namn³⁾. Här är hvarje tecknares egenskap af proponent omissskänkelig. Detta är emellertid icke det van-

¹⁾ Jmf. BRACKENHÖFT i Weiskes Rechtslexikon V, s. 89; BESCHORNER, Das deutsche Eisenbahnrecht, Erlangen 1858, s. 25; BRINCKMANN, Lehrb. des Handelsrechts, Heidelb. 1860, § 61. ENDEMANN, Handelsr. § 57. Se också JOLLY, anf. st. ss. 352 o. f.

²⁾ Vanligen framhålles såsom det mest talande skälet emot möjligheten af att konstruera teckningen såsom ett fördrag emellan de blifvande aktieegarne, att man icke kan förpligta sig emot fullkomligt obekanta och ännu ovissa personer. Se RENAUD, anf. st. s. 193; KUNTZE, anf. st. s. 85.

³⁾ Så var t. ex. förhållandet med Stockholms Handelsbanks teckningslista.

liga, utan merändels är inbjudningen försedd med särskild underskrift, och samlas teckningarna på flera listor. Huru kan då konstruktionen af aktieteckningen såsom ett aftal emellan aktietecknarne förlikas med den allmänna kontraktslärans grundsatser? Dessa fordra ju för ett aftal, åtminstone ett tvåsidigt, icke blott en viljeöfverensstämmelse kontrahenterne emellan, utan ett ömsesidigt gifvet och ömsesidigt mottaget uttryck af denna viljeöfverensstämmelse, och här icke blott kan det hända, utan händer vanligen, att aktietecknarne intill teckningens fullbordan till en del alls icke känna till sina medtecknare. Denna fråga nödgar oss att gå tillbaka och betrakta själfva inbjudningens rättsliga betydelse. Såsom nämnts, innehåller denna först och främst en uppmaning att bilda ett aktiebolag för däri uppgifna ändamål och på däri framställda grunder. Detta innehåller emellertid också ofta de inbjudningar, som utgå till förberedande möten, men den inbjudning, här är i fråga, innehåller också något mer: den erbjuder en utväg att få aktiebolagsaftalet till stånd, och denna utväg är anteckning å de listor, inbjudarne framlagt eller förklarat sig ämna framlägga. I inbjudningen erbjuda sig således inbjudarne att förmedla aktiebolagsaftalet genom att, själfve eller genom dem, som de därmed betro, mottaga aktieteckningar. Detta anbud accepteras af hvar och en, som tecknar sig. Tecknarens hufvudsakliga afsigt är visserligen att blifva medlem i det tillämnade bolaget, således att träda i rättsförhållande till sina blifvande bolagsmän, icke till inbjudarne såsom sådane, men i teckningen begagnar han sig af inbjudarnes anbud om förmedling och bemyndigar dem att fortfarande mottaga teckningar äfven å hans vägnar. Vill man föra det rättsförhållande, som sålunda uppkommer, under någon af kontraktsförhållandenas hufvudformer, kan det icke blifva annat än mandatets; men väl må märkas detta mandats begränsade innehåll: att förpligta och berättiga till del i aktiebolaget samt att efter teckningens fullbordan utlysa sammanträde med aktietecknarne. Inbjudarne erhålla icke någon rätt att å aktietecknarnes vägnar utveckla någon verksamhet i förhållande till tredje man, ingen rätt att disponera öfver möjligen vid teckningstillfället gjorda inbetal-

ningar. Vidare må anmärkas den egendomlighet, att när inbjudningen icke innehåller mer än nämnt är, någon juridisk förpligtelse till verksamhet näppeligen kan anses uppkomma för inbjudarne. Den enda garanti, att inbjudarne skola fullgöra sitt förmedlarekall, är det intresse, de själfve kunna ega i företagets åvägabringande, en garanti, som emellertid i flesta fall är fullt tillräcklig¹⁾. Låta inbjudarne företaget falla, kunna för öfrigt dittillsvarande aktietecknare upptaga det samma. Något anspråk på ersättning för möda och kostnader lära icke håller inbjudarne emot de enskilde tecknarne erhålla, så vida detta icke i inbjudningen uttryckligen är förbehållet²⁾. Alla dessa omständigheter äro emellertid icke sådana, att de upphäfva begreppet *mandatum*. Detta mandatförhållande är det enda rättsförhållande, som teckningen enligt regeln kan anses alstra emellan tecknarne och inbjudarne. Särskildt erhålla inbjudarne icke något själfständigt anspråk på teckningsförbindelsens uppfyllande. Väl saknas sällan den förutsättning för ett obligatoriskt förhållandes uppkomst, som består i ett förmögenhetsintresse å den berättigades sida³⁾, men det kan omöjligt anses ligga i tecknarnes afsigt att för tillgodoseende af detta intresse, hvilket för öfrigt inbjudarne vanligen alt annat än framhålla, förpligta sig till aktietillskott. De tillkännagifva i teckningen sin afsigt att i företaget deltaga med visst belopp, men någon afsigt att förpligta sig emot personer, hvilka icke äro eller ämna blifva deltagare (inbjudarne såsom sådane), skönjes icke däri. För öfrigt händer det väl icke ofta, att ej inbjudarne på samma gång äro aktietecknare, och äro de detta, så ega de naturligen alla en aktietecknares så rättigheter, som skyldigheter⁴⁾. Fasthålla vi in-

¹⁾ Jmf. ENDEMANN anf. st. § 57 not. 13.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 213; WALTER, Syst. d. deutsch. Privatr. § 300; BRINCKMANN, anf. st. § 61; KUNTZE, anf. st. s. 80. Af annan åsigt är BESCHORNER, anf. st. s. 25.

³⁾ Jmf. AUERBACH, anf. st. § 65.

⁴⁾ RENAUD, anf. st. s. 216, antager, att inbjudarne, sedan teckning skett, skulle kunna förklara, att de låta företaget falla med den verkan, att genom denna förklaring teckningsförbindelsen upphör, liksom han

bjudarnes egenskap af mandatarier, så låter aktieteckningsaftalets uppkomst fullt förlika sig med den allmänna kontraktsläran. Ty enligt den nyare rätten kunna vid aftal kontrahenterne företrädas af andra: anbud och accept kan gifvas af och till ställföreträdare med samma verkan, som om hufvudmännen själfve uppträdde omedelbart. En dylik förmedlareroll spela här inbjudarne. Det är de, som själfve eller genom dem, som hafva teckningslistorna om hand, frambära dittillsvarande tecknares anbud till dem, som ytterligare äro hågade att deltaga i det tillämnade bolaget, och de, som mottaga teckningar å de förra tecknarnes vägnar. Före detta mottagande är teckningen icke bindande. Man må aldrig så tydligt för andra personer hafva tillkännagifvit sin vilja att teckna aktier, ja till och med gifvit ett uttryck däråt genom anteckning på en öfversänd teckningslista, innan detta uttryck kommit dem tillhanda, som äro befogade att mottaga teckningar, är man oförhindrad att ändra sin vilja. Ur denna inbjudarnes förmedling förklarar sig, att ett aftal kommer till stånd, visserligen icke emellan obestämda personer, hvilket vore en absurditet, men emellan personer, som möjligen äro hvarandra obekanta. Detta är ingalunda ovanligt, då ett aftal slutes t. ex. genom mäklare¹⁾. För öfrigt må anmärkas, att väl icke så sällan den, som tecknar aktier, gör sig underrättad, hvilka förut tecknat sig, och fäster han sig äfven icke vid deras personlighet, så fäster han sig dock vid deras antal, om hvilket de, som inbjudas till teckningens fortsättande, icke sällan underrättas²⁾.

För att aktieteckningen skall vara bindande, fordras naturligen, antingen den sker i en liktidig akt eller successivt,

synes anse, att de kunna under teckningen vidtaga förändringar i teckningsaftalets väsentliga moment, naturligen med rätt för dem, som tecknat aktier, att träda tillbaka. Öfver hufvud inrymmer RENAUD inbjudarne en altför stor rol. Den betydelse, deras verksamhet vanligen eger, grundar sig mer på faktiska än rättsliga skäl.

¹⁾ Med dessa jämföras inbjudarne af ENDEMANN, anf. st. § 57 not. 10.

²⁾ Se t. ex. Aktieteckningslista för anläggande af en jernbana norr om Mälaren, Stockh. 1870; Inbjudning till ett sockerfabriks-aktiebolag, Halmst. 1869.

att tecknarne¹⁾ äro *behörige* att ingå ett dylikt aftal, att de således, om aktiebeloppen vid teckningen kontant inbetalas, kunna förfoga öfver kontanta medel, eller när, såsom vanligare är, desamma åtminstone till en del tills vidare lemnas utestående, ega förmåga att åtaga sig förmögenhetsrättsliga förpligtelser. Vidare fordras, att aftalets innehåll är *bestämdt* och särskildt så bestämdt, att detta innehåll blir en förening af begränsade ekonomiska krafter att tjäna såsom grundval för ett aktiebolag. Väsentligt är således, att storleken af hvarje kontrahents insats i bolaget är bestämd. Denna insats behöfver icke bestå af penningar. Icke sällan utgöras insatserna till en del af fastigheter eller lösören²⁾, stundom till och med af arbetsprestationer³⁾. Dylika insatser sättas dock alltid till ett visst penningvärde, för att det skall blifva möjligt att angifva det grundkapital, bolaget bjuder tredje man, och i framtiden bedöma, om eller i hvad mån detsamma finnes i behåll. Hvad slutligen själfva samtycket beträffar, så måste i detsamma ligga en *bestämd vilja att juridiskt förpligta sig*, eller åtminstone öfrige kontrahenter ega skäl att anse en dylik vilja vara för handen. Är bolagets ändamål icke bestämdt, eller återfinnes icke ett visst minimi-grundkapital ibland teckningsvilkoren, kan man icke antaga, att meningen varit att definitivt förpligta sig. Väl är det icke absolut omöjligt att teckna sig bindande till ett aktiebolag, hvars ändamål framdeles skall bestämmas eller hvars grundkapital skall blifva hvad som

¹⁾ Det är endast desses behörighet att förpligta sig, som är att taga i betraktande. Enligt RENAUDS teori måste man anse, att en försiggången aktieteckning är kraftlös, om inbjudaren eller inbjudarne skulle saknat dylik förmåga, åtminstone i det fall, då teckningen enligt prospekten skall medföra en *rätt* till del i bolaget. Uppfattar man däremot inbjudarne såsom blotta medlare, kommer man icke till detta orimliga resultat, ty till mandatarie kan äfven en omyndig nytjas. Se t. ex. 1: 8 H. B.

²⁾ Kropps aktieb. § 5; Petersforss aktieb. § 5; Boda aktieb. § 5.

³⁾ Se t. ex. Inbjudning till aktiebolag för jernväg Warberg-Wernamo-Lamhult (Warb. 1869); Prospekt för jernväg Filipstad-N. V. Stambanan (Filipstad 1869).

tecknas, huru litet det än må blifva, men synnerligen kraftiga bevis på motsatsen måste finnas, för att man icke skall vara berättigad att anse en dylik teckning såsom en juridiskt betydelselös förberedande underhandling. Någon ovillkorlig fördran på skriftlig form för teckningen¹⁾ kan icke enligt svensk rätt uppställas²⁾. Väl är det allra vanligaste, att teckningen sker skriftligen, hvarigenom densamma klädes i en objektivt varaktig form, men någon gång händer det, att densamma sker genom muntligt tillkännagifvande vid sammanträden med ditillsvarande aktietecknare, hvarom anteckning sker i protokollet, och en dylik muntlig utfästelse är lika rättskraftig som en skriftlig.

Sker nu aktieteckningen på grundvalen af en inbjudning³⁾, hvilken innehåller företagets ändamål samt aktiekapitalets och aktiernas storlek, så är den, som tecknat sig för en eller flera aktier, å ena sidan rättsligen förbunden att tillskjuta det af honom tecknade belopp, och har å andra sidan ett rättsligt anspråk, att de öfriga tecknarne skola fullgöra det, hvartill de sig utfäst. Är fullständig bolagsordning bilagd inbjudningen eller teckningslistan, är detta obestriddt. Men äfven där så icke är fallet, måste aktieteckningsaftalet, så snart det innehåller ofvansagda moment, anses såsom juridiskt förbindande⁴⁾, hvarom stundom inbjudningen eller teck-

¹⁾ Ordet aktieteckning häntyder naturligtvis egentligen på ett skriftligt öfvertagande af aktier. För korthetens skull begagna vi dock det samma såsom en teknisk term äfven för det öfvertagande af aktier, som sker genom muntlig utfästelse.

²⁾ Allg. D. H. G. B. art. 208 m. 3, jmf. med Nürn. Prot. s. 1035, fordrar skriftlig form. JOLLY, anf. st. ss. 346 o. f., finner i bolagsvilkorens skriftliga affattning en rättsligen nödvändig form för aftalet. Detta skulle leda till den besynnerligheten, att fordringarne på aftalets form skulle kunna vara fyllda, innan aftalet konmit till stånd.

³⁾ För korthetens skull nämna vi här och i det följande blott inbjudningen. Återfinnas de väsentliga bestämmingarne å själfva teckningslistan eller i en bilagd fullständig bolagsordning, har det naturligen samma rättsliga verkan, ty alla dessa handlingar bilda teckningsaftalets innehåll.

⁴⁾ Se ett prejudikat i Naumanns Tidskr. 1871 ss. 288 o. f. Samma domslut återfinnes i K. M:ts Dom d. 21 Febr. 1871 emellan Torps gju-

ningslistan innehåller uttrycklig bestämmelse¹⁾. Vi äro ingalunda okunniga om, att i vårt land finnes olika åsikter, huruvida man genom en blott aktieteckning blir ovilkorligen bunden. Men eger teckningsaftalet det innehåll, vi nyss angifvit, saknas alt skäl att fränkänna öfrige tecknare ett därpå grundadt rättsanspråk, utan att detta aftal mer än andra behöver innehålla den klausul, att det är juridiskt bindande. Skulle teckningsvilkoren emellertid såsom enda äfventyr för blifvande inbetalningars försummande fastställa aktierättens förlust, kan naturligen tecknaren med uppgifvande af det, som möjligen kan vara inbetaldt, träda ifrån bolaget, och är intet inbetaldt, saknar i detta fall teckningsutfästelsen alt förbindande innehåll²⁾. Teckningsförbindelsen är emellertid alltid beroende af, att företaget verkligen kommer till stånd genom teckning af det bestämda minimikapitalet³⁾. Uppbringas icke detta, kunna naturligen aktietecknarna besluta att konstituera ett bolag med mindre kapital, än som tillämnats, men ingen tecknare kan mot sin vilja tvingas in i detta nya bolag. Förrän detta vilkor blifvit uppfyllt, äro, enligt regeln, aktietecknarna icke

teri-aktiebolag och P. B. i S. — Vid konferensen i Nürnberg föreslogs att upptaga en uttrycklig föreskrift härom i tyska Handelslagboken, men detta förslag afslogs på den grund, att man icke ansåg några bestämmelser om aktiebolagets bildningsperiod böra inflyta i lagen. Se Nürnberg. Prot. ss. 373, 379.

¹⁾ Inbjudning till Husqvarna vapenfabriksaktiebolag (Stockh. 1865); Aktieteckningslista till nytt bolag för öfvertagande af Oscarshammns mekan. verkstad (Oscarsh. 1870).

²⁾ Se ett prejudikat i Jurid. Arkif XXVII s. 434.

³⁾ "Es liegt in der Natur der Sache, dass es bei jeder Zeichnung zu einem projektirten Actienunternehmen immer eine stillschweigende, sich von selbst verstehende Bedingung ist, dass das als für die Ausführung des Unternehmens erforderlich veranschlagte Kapital wirklich durch Actienzeichnungen aufgebracht werde". Öfver-Appellationsdomstolens i Lübeck dom hos GOLDSCHMIDT, Der Lucca-Pistoja-Actien-Streit, Frankf. a. M. 1859, s. 58. Detta stadgas för öfrigt ofta uttryckligen, se t. ex. Inbjudning till aktieteckning för Torps gjuteri-aktiebolag. — Ibland är teckningsförbindelsen gjord beroende äfven af andra vilkor. Så sker t. ex. teckningar till järnvägsaktiebolag vanligen under förutsättning af visst bidrag af allmänna medel.

skyldige till någon inbetalning, icke håller äro de pligtige att hörsamma några kallelser till sammanträden, vid äfventyr att få underkasta sig några pluralitetens beslut angående förberedande åtgärder eller dylikt¹⁾. En uttrycklig bestämmelse om den tidpunkt, då aktieteckningen, vid äfventyr att företaget förfaller, bör vara fullbordad, återfinnes stundom²⁾, men visst icke ofta, bland teckningsvilkoren. Emellertid kunna naturligtvis icke aktietecknarne anses skyldige att i obegränsad tid stå kvar i den blott förutsättningsvis åtagna förpligtelsen, då förutsättningen kanske aldrig skall inträda³⁾. Låter densamma altför länge vänta på sig, måste aktietecknaren hafva rätt att träda tillbaka, och om aktietecknaren återfordrar redan fullgjorda inbetalningar eller sätter denna invändning emot de kraf, som mot honom kunna framställas, får domstol efter omständigheterna afgöra, när denna rätt kan anses hafva inträdd.

Ofta är tecknarens rätt och förpligtelse en viss tid i någon mån obestämd. Dess maximum är alltid fastställt: det är det tecknade aktietalet, men detta kan blifva underkastadt en reduktion. Detta kan ifrågakomma i alla de fall, där till följd af det sätt, hvarpå teckningarne insamlas, det är möjligt

¹⁾ En annan åsigt synes ligga till grund för K. M:ts Dom den 23 Mars 1863 emellan C. L. och öfrige aktietecknare i ett bolag för anläggande af kanal och järnväg emellan Asa och Carlshamn, genom hvilken Dom den förre förpligtades att, ehuru bolaget aldrig kommit till stånd, gälda sin andel i kostnaderna för åtskilliga förberedande åtgärder, som beslutits vid i ortens tidningar utlysta sammanträden, vid hvilka C. L. icke närvarit.

²⁾ Se t. ex. Inbjudning till aktieteckning för anläggning af en Sim- och Badinrättning vid Skeppsholmen, Stockh. 1869. Utsätter prospekten en viss tid för bolagsverksamhetens början, måste denna tid anses såsom den, då förutsättningarna för bolagets perfektion senast måste vara förhanden. Däremot kan naturligen icke en tidsbestämmelse för tecknarnes sammanträdande för att antaga bolagsordning och utse direktion tillerkännas denna betydelse, då dylika åtgärder ofta äro afsedda att företagas, så snart ett något större antal aktier blifvit tecknade. Se ofvan anf. mål i Nau-manns Tidskr. 1871, ss. 288 o. f.

³⁾ Jmf. JOLLY, anf. st. s. 356; ENDEMANN, anf. st. § 57; AUERBACH, anf. st. § 65.

att vid teckningens afslutande de tecknade beloppen öfverstiga det kapitalbelopp, som till teckning franlagts. Inträffar verkligen en dylik öfverteckning, äro tecknarne skyldige att underkasta sig reduktion, äfven om prospekten icke skulle innehålla uttrycklig föreskrift därom. Innehåller prospekten några särskilda föreskrifter om reduktionsmetoden¹⁾, lända naturligen dessa till efferrättelse. I annat fall bör reduktionen enligt sakens natur försiggå i förhållande till tecknade beloppen²⁾; och där någon del af aktierna icke kunna jämnt utdelas, återstår ingen annan utväg, än att utlotta dem på de lika berättigade. Att tecknarne äro skyldige att tåla reduktion är obestriddt. Däremot kan det vara tvifvelaktigt, om en aktietecknare kan fordra reduktion såsom en rättighet och således, kräfd för teckningsbeloppet, kan invända, att, om reduktion vederbörligen skett, hans förbindelse skulle blifvit nedsatt till en mindre summa eller kanske alldeles bortfallit. Denna fråga besvarar RENAUD (anf. st. s. 215) nekande. För vår del kunna vi icke finna annat, än att det är riktigare att antaga en full motsvarighet emellan rättigheter och förpligtelser. Det är sant, att, om en eller annan teckning är kraftlös, en aktietecknare trots skenbar öfverteckning är bunden. Men eger verklig öfverteckning rum, och en aktietecknare i följd däraf finner, att ingen eller färre aktier, än de tecknade, falla på hans lott, eger han full rätt att ställa sig därefter, utan att afvakta något beslut från inbjudarnes eller de öfrige tecknarnes sida.

Alt detta är nu sagdt under den förutsättning, att de bestämmelser, å hvilkas grundval teckningen sker, icke innehålla mer än vi ofvan angifvit. Ofta återfinnes emellertid i inbjudningen, teckningslistorna eller bilagda handlingar åtskilligt annat, som gifver mera innehåll åt rättsförhållandet emellan inbjudarne och tecknarne eller emellan desse senare inbördes. Så inne-

¹⁾ Se t. ex. Inbjudning till teckning af aktier i Svenska exportaktiebolaget, Stockh. 1869.

²⁾ Detta är vanligen den enda föreskrift, prospekten innehåller. Exempel på dylik repartisation kan ses hos RENAUD, anf. st. s. 233.

håller icke sällan inbjudningen ett — visserligen oftast i mer demonstrativa ordalag affattadt — anbud från inbjudarnes sida att företaga vidare åtgärder till företagets främjande, t. ex. utlysa sammanträde till viss dag eller då visst belopp är tecknad t. o. s. v. Detta anbud accepteras i teckningen af tecknarne, och de ega på grund däraf ett rättsligt anspråk på den utlofvade verksamheten¹⁾. Betingar prospekten inbjudarne ersättning för deras möda och kostnader²⁾, erhålla de, på grund af bolagsmännens i teckningen enhälligt gifna godkännande af hvad prospekten i detta hänseende innehåller, ett rättsanspråk emot bolaget, men kommer detta aldrig till stånd, lära de väl äfven i detta fall ensamme få bära sine kostnader³⁾. Stundom betingar dock prospekten dem äfven för denna händelse vissa anspråk på ersättning⁴⁾, i hvilket fall de naturligen genom teckningen erhålla ett efter prospektens innehåll bestämdt ersättningsanspråk mot de enskilde aktietecknarne. Någon gång samlas också i aktieteckningen momenten till ett aftal emellan inbjudarne och bolaget, t. ex. då inbjudarne erbjuda sig att till bolaget öfverlåta någon förmögenhetsrätt. Kommer bolaget till stånd, är aftalet vid teckningens fullbordan afslutet, såvida icke lagen fordrar särskilda formaliteter, som teckningen icke uppfyller.

¹⁾ Jmf. ENDEMANN, anf. st. § 57; JOLLY, anf. st. s. 356.

²⁾ Ofta sker detta under den form, att i inbjudningen under kostnadsförslaget står upptaget en summa för detta ändamål. Se inbj. till Munkedals aktieb. (Göteb. 1871). Äro de förberedande kostnaderna betydliga, sker ofta en särskild subskription till deras betäckande, och subskribenterna få sedan vid teckning af aktier inräkna dessa belopp. Se t. ex. Aktieteckningslista för järnväg Oskarshamn—Hvetlanda (Oskarsh. och Hvetl. 1856). Äfven för den händelse, att all föreskrift om ersättning åt inbjudarne saknas, synas de berättigade att, om bolaget kommer till stånd, erhålla godtgörelse för de kostnader, som varit nödvändiga under teckningsperioden och som komma bolaget direkt till godo, såsom t. ex. för kallelser till det konstituerande sammanträdet, för erhållande af K. M:ts resolution o. s. v. Däremot bära de ensamme alla utgifter för förberedande undersökningar, inhemtande af sakkunnige mäns utlåtande o. dyl.

³⁾ ENDEMANN, anf. st. § 57; BRINCKMANN, anf. st. § 61.

⁴⁾ Teckningslista för järnväg Linghem—Westervik. (Westerv. 1870).

Ehuru teckningsförbindelsen är beroende af det vilkor, att bolaget genom (minimi-) kapitalets fullteckning kommer till stånd. kan dock naturligen inbjudningen föreskrifva inbetalningar vid teckningstillfället eller därefter. Föreskrifver densamma icke, hvilka skola uppbära dessa belopp ¹⁾, måste detta anses uppdraget åt inbjudarne ²⁾. Någon förfoganderätt öfver de inbetalda medlen erhålla dock icke inbjudarne utan uttrycklig bestämmelse därom. Förfaller således företaget, äro de skyldige att oafkortade återbära desamma, antingen prospekten därom innehåller bestämmelse ³⁾ eller icke.

Ibland händer det, att redan innan bolagets konstituerande detsamma gifves en viss organisation, i det nämligen inbjudningen redan under detta inledande tidskifte anordnar sammanträden, hvilka ega utse interimsstyrelse att jämte eller i stället för inbjudarne taga företags vidare främjande om hand, stundom till och med kunna besluta förberedande åtgärder samt för detta ändamål disponera öfver inbetalda medel.

Innehåller aktieteckningsaftalet de moment, vi ofvan betecknat såsom för dess bindande kraft väsentliga, så föreligger här enligt vår åsigt icke ett blott *pactum de contrahendo*, utan själfva aktiebolagsaftalet, och då detsamma blifvit perfekt, är aktiebolaget bildadt, och detta antingen aftalet slutits på grundvalen af en fullständig bolagsordning eller icke, ty det rättsförhållande, som då är grundadt, eger alla de kriterier, vi ofvan angifvit såsom väsentliga för ett aktiebolag ⁴⁾. Naturligen måste för-

¹⁾ Bolagsordn. för Boda aktieb.: Öfvergående stadganden mom. 1.

²⁾ Jmf. ENDEMANN, anf. st. § 57, ss. 296, 300 not 57. Att inbjudarnes ställning i detta fall skulle blifva en annan, så att de då icke längre äro blotta mandatarier, finnes intet skäl att antaga. Anser man, såsom personteorien, aktieteckningens rättsföljd vara uppkomsten af ett omedelbart berättigande för aktiebolaget, måste man, om man vill vara konsekvent, såsom RENAUD (anf. st. ss. 204, 215, 6), förneka rättsliga möjligheten af en förbindelse till provisoriska inbetalningar.

³⁾ Inbjudning till Svabens verks aktieb. (Stockh. 1860).

⁴⁾ RENAUD, anf. st. s. 183 fordrar, förutom kapitalets fullteckning, för att bolaget skall kunna anses bildadt, att detsamma erhållit en författning, samt att styrelse blifvit utsedd. Jämför man emellertid hans fordran af en författning med hans framställning, ss. 269 o. f., af denna

utsättningarna för teckningsaftalets rättskraft fortfarande vara för handen. Har bolagets ändamål således blifvit fysiskt eller juridiskt omöjligt, är därmed det genom teckningen grundade rättsförhållandet upplöst. Däremot kan icke den omständighet, att företaget förlorat sina utsigter att blifva vinstgifvande, tilläggas den verkan att göra teckningsförbindelsen kraftlös. Väl har härför blifvit anfördt, att ingen i detta fall skulle ega något rättsligt intresse uti att påyrka bolagets bestånd¹⁾, men om också ingen direkt ekonomisk vinst kan vara att förvänta, kunna dock delegarne i detsamma ega intressen af många-handa art²⁾.

§ 2. Bolagsordningens antagande.

Ehuru i och med det ögonblick, då aktiekapitalet är fullteckadt, obestriddigen ett aktiebolag rättsligen fått sin tillvaro, och detta aktiebolag redan å detta stadium är mäktigt af verksamhet, begynner det dock sällan densamma, innan under namn af *bolagsordning*, *bolagsregler* eller *bolagsreglemente* närmare bestämmelser, afsedda att ordna denna verksamhet, blifvit fastställda. Vanligen upptager bolagsordningen i sig samtliga teckningsvilkoren och bildar sålunda bolagets rättsliga grundval, hvarför man under bolagets verksamhet sällan behöfver gå tillbaka till de bestämmelser, prospekten eller teckningslistorna innehöllo. I följd häraf torde bolagsordningens antagande lämpligen kunna hänföras till aktiebolagets förperiod, efter hvars slut aktiebolaget först framträder såsom full-

författnings väsentliga innehåll, så framgår, att han i själfva verket, utöfver hvad vi angifvit såsom teckningsaftalets väsentliga innehåll, endast fordrar, att bolagets namn samt styrelsens sammansättning äro fastställda. Ingen lär väl emellertid vilja förklara de aktiebolag, i hvilkas bolagsordning saknas föreskrift i detta senare hänseende (så t. ex. Norrköpings Bomullsväveri-aktieb. § 4; Hernö Bryggeri-aktieb. § 5), icke vara aktiebolag enligt svensk rätt. Till att anse aktiebolagets tillvaro icke inträda förr, än tecknarne bestämt dess namn, saknas också allt skäl, och fordran af en styrelse såsom bolagets organ faller med personteorien.

¹⁾ PÖHLS, Actienges. s. 24.

²⁾ JOLLY, anf. st. s. 357; AUERBACH, anf. st. ss. 253, 4; BRINCKMANN, anf. st. § 62.

färdigt, äfven där bolagsordningens uppgörande egentligen är en åtgärd af det redan bildade bolaget. Alltid är den dock visst icke detta. Ofta slutes nämligen själfva aktiebolagsaftalet på grundvalen af fullständiga bolagsregler. I detta fall¹⁾ blir bolagsordningen definitivt fastställd genom hvarje tecknares i teckningen gifna godkännande af densamma. Icke så sällan antages bolagsordningen under teckningsperioden, i det nämligen prospektet bestämmer, att till viss bestämd dag²⁾, eller då ett visst antal aktier tecknats³⁾, inbjudarne skola kalla dittills varande aktietecknare till ett sammanträde, hvarvid bolagsregler uppgöras och antagas. Är åter vid teckningens fullbordan bolagsordningen icke uppgjord, kan det naturligen⁴⁾ icke tillkomma någon annan än aktieegarne själfve att fastställa densamma, då det ju gäller att närmare bestämma och utveckla ett rättsförhållande, som endast angår dem. Men frågan är, huruvida samtliga aktieegare därtill behöfva omedelbarligen samverka. Denna fråga måste besvaras nekande. De enskilde aktietecknarna hafva icke utlofvat någon person-

¹⁾ Naturligtvis måste hänvisningen till den bilagda bolagsordningen vara sådan, att densamma därigenom göres till en beståndsdel i teckningsaftalet. Uttrycklig föreskrift, att hvarje tecknare underkastar sig bolagsordningen (se t. ex. Lista för teckning af aktier i Stockholms Handelsbank, 1871), är dock icke nödvändig. Är den redan stadfäst af K. M:t, får utan tvifvel alltid meningen anses vara, att densamma genom teckningen skall vara definitivt antagen. Ibland är den däremot endast att betrakta såsom ett uttryck af, huru inbjudarne tänkt sig det blifvande bolagets närmare organisation. Se t. ex. Prospekt för Bångbro Jernförädlings-aktieb., Stockh. 1871; Inbjudn. till teckning af aktier i Svenska export-aktieb., Stockh. 1869. Därhän får dock icke utan vidare benämningen "förslag till bolagsordning" tydas, då bolagsordningen, ehuru definitivt antagen, ofta bär detta namn, till dess K. M:ts fastställelse vunnits.

²⁾ Prospekt till Östgöta jernv.-aktieb. N:o 1, Linköp. 1853; Inbjudn. till Mössebergs vattenkurinrättnings-aktieb., 1863.

³⁾ Inbjudn. till ett sockerbruks-aktieb. i Jönköping, Stockh. 1864; Inbjudning till Öcknabergs grufve-aktieb., Örebro 1866; Prospekt för Bångbro Jernförädlings-aktieb., Stockh. 1871.

⁴⁾ RENAUD, anf. st. s. 246 ifrågasätter, men förkastar, att inbjudarne skulle ega göra det.

lig medverkan till företagets vidare främjande, och följaktligen ega de ingen skyldighet att deltaga i öfverläggningar och beslut i bolagets angelägenheter, men å andra sidan kunna de icke genom att lemna företaget åt sitt öde förhindra hvarje bolagets verksamhet. Hvar och en, som ingår i ett aktiebolag, måste anses veta, att han därigenom inträder i en förening, där han visserligen enligt regeln eger sitt ord i gemensamma angelägenheter, men där, om han underlåter att afgifva detsamma, de öfriges beslut blir för honom bindande. Det af förhållandets natur betingade sättet för bolagsordningens fastställande är därför, att detsamma försiggår å ett sammanträde¹⁾ af aktieegarne, å hvilket hvarje delegare bör lemnas tillfälle att föra talan, men också de närvarande ega fatta för de frånvarande bindande beslut. Ofta utfästa sig inbjudarne att utfärda kallelse till ett dylikt sammanträde, i hvilket fall fullgörande af denna utfästelse af hvarje aktietecknare kan påyrkas. Nämner prospekten intet därom, torde de i alla fall, såsom ofvan nämnts, få anses befogade att utfärda kallelse, men vidtaga de icke denna åtgärd, torde, sedan teckningen är fullbordad, hvarje aktieegare anses befogad att taga initiativ därtill²⁾. Ofta angifver prospekten sättet för kallelsen's offentliggörande³⁾, vanligen annons i allmänna tidningarna, och får i brist af dylik bestämmelse detta sätt anses tillfyllestgörande. Sakens natur bjuder också, att vid detta sammanträde beslut kunna fattas medelst röstpluralitet, beräknad efter aktie-

¹⁾ Nästan alltid heter det i inbjudningen, då den icke innehåller definitiv bolagsordning, att, då aktiebeloppet är tecknad, komma tecknarne att sammankallas för att besluta om bolagets konstituerande och antagande af bolagsregler. Se Inbj. till Munkedals aktieb., Göteb. 1871; Inbj. till aktieteckning för anläggande af en jernbana norr om Mälaren, Stockh. 1870; Aktieteckningslista till nytt bolag för drifvande af Oscarshamns mekaniska verkstad, Oscarsh. 1870; jmf. Aktieteckningslista för jernväg Wexiö—Carlskrona—Calmar, Calm. 1869.

²⁾ BRINCKMANN, anf. st. § 62.

³⁾ Inbjudning till aktieteckning för anläggande af en jernbana norr om Mälaren, Stockh. 1870; Inbjudning till teckning af aktier i Munkedals aktieb., Göteb. 1871.

talet¹⁾. Skulle en enda bolagsman genom sitt veto kunna hindra bolagsföreningens vidare utveckling, hade aktieteckningens bindande kraft icke mycket att betyda. Naturligtvis får icke pluralitetens beslut göra minsta ändring i prospektens väsentliga beståndsdelar. För detta erfordras allas, äfven de frånvarandes, bifall. En ändring af bolagets ändamål, en höjning eller sänkning af aktiekapitalets minimibelopp eller af aktiebeloppen faller således utom sammanträdets befogenhet. Innehåller prospekten en eller annan bestämmelse utöfver dem, som äro väsentliga, t. ex. om aktiebrevens beskaffenhet, gälla om pluralitetens behörighet att i dem göra ändring de grundsatser, som i det följande skola utvecklas i fråga om den rättsliga möjligheten af ändringar i bolagsordningen.

Vissa främmande lagar fordra vid olika äfventyr, att bolagsordningen affattas i en viss form²⁾. Äfven hos oss är det väl utan exempel, att bolagsordningen icke fixeras i skrift och vanligen äfven i tryck, men hvarken erfordras, att deras viljeuttryck, som fastställa bolagsordningen, gifves skriftligen, eller att något visst slags bevisurkund upprättas öfver deras beslut.

Bolagsordningarna äro icke blott till innehåll, utan äfven till omfång högst olika. Några innehålla allenast nätt och jämt hvad som ovilkorligen erfordrats för att kunna erhålla K. M:ts sanktion, andra åter utförliga bestämmelser, afsedda att så fullständigt som möjligt reglera alla de frågor, som under bolagets fortvaro och vid dess upplösning kunna framställa sig. Bolagsordningen är den af samtliga aktietecknarne omedelbart

¹⁾ BRINCKMANN, anf. st. § 62; RENAUD, anf. st. s. 246. Ett stadgande i denna syftning antogs af Nürnbergerkongressen, men uteslöts, sedan man afstått från att införa några bestämmelser om aktiebolagets bildningsperiod. Se Nürnberg. Prot. s. 380. — Af annan mening är ENDEMANN, Handelsrecht § 57. Naturligtvis kan i prospektet tecknarne förbehållas rätt att, i händelse de icke åtnöjas med den antagna bolagsordningen, träda ur bolaget. Se t. ex. Inbj. till bolag för en kanal mellan Helgasjön och Toftasjön, Vexjö 1869. Men en dylik klausul, hvilken gör hela teckningsakten juridiskt betydelselös, kan icke presumeras.

²⁾ Companies Act 1862, §§ 14—16; Franska lagen af 1867, art. 1, 24, 41; Allg. D. H. G. B. art. 208.

antagna eller af pluraliteten å egne och öfriges vägnar fastställda normen för aktieegarnes inbördes rättigheter och skyldigheter. Den binder sålunda såväl aktieegarne, som dem, hvilka göra deras rättigheter gällande. För att bolagsordningen skall blifva bindande för tredje man, måste en särskild grund tillkomma: tredje man skall hafva erkänt densamma såsom för sig bindande. Detta måste dock hvar och en anses göra, som med ett bolag inlåter sig, för så vidt nämligen bolagsordningens innehåll varit *eller bort vara* honom bekant. När detta senare kan anses hafva varit händelsen, är, om vi tills vidare frånse det fall, då bolagsordningen af K. M:t blifvit stadfästad och därefter enligt aktielagens föreskrifter publicerad, ytterst svårt att bestämma. Obestriddligen åligger tredje man en viss skyldighet att själf underrätta sig om det bolags organisation, med hvilket han inlåter sig. Men huru långt han behöfver gå i sina undersökningar, är omöjligt att genom någon allmän regel bestämma¹⁾. Man kan icke komma närmare än att säga, att han är skyldig att använda den sorgfällighet, som omständigheterna i det särskilda fallet påkalla.

Vid det sammanträde, då bolagsordning antages, förekommer ofta en särskild akt, under namn af bolagets konstituerande. Detta innebär, att stämman förklarar, att förutsättningarna för bolagets tillvaro äro för handen, och att bolaget följaktligen får anses såsom bildadt. Denna akt saknar emellertid all rättslig betydelse²⁾. Äro förutsättningarna för handen, är bolaget bildadt, äfven om den konstituerade bolagsstämman underlåter att proklamera detta. Sedan bolagsordningen är antagen, skrides vanligen omedelbart till val af personer, hvilka, under namn af styrelse, å bolagsmännens vägnar skola förvalta bo-

¹⁾ Se i Nürnberger Protokollen, ss. 63, 70, 899, 904, 927—931, de många försöken att bestämma det "kennen-müssen", som förekommer i Allg. D. H. G. B. art. 25 o. 46 i fråga om verkan af en i Handelsregistret införd anmälan om vissa omständigheter, och v. HAHN, Commentar I, s. 62.

²⁾ Annat är naturligen förhållandet enligt personteorien. Här är konstituerandet en juridisk skapelseakt, hvarigenom "die Geburt der Vereinspersönlichkeit vollgezogen wird" (KUNTZE, anf. st. s. 83).

lagets löpande angelägenheter, om dessa personer icke redan äro utsedda, och därpå träder bolaget i verksamhet, såvida icke enligt aktiebolagsaftalet ännu fordras en förutsättning, för att detta skall kunna ske, nämligen K. M:ts stadfästelse å bolagets ordning. Om meningen varit, att bolaget skulle söka denna, torde vanligen framgå af prospekten¹⁾, i annat fall är, såsom förhållandena utvecklat sig, presumptionen starkt därför. Har detta varit meningen, måste utan tvifvel Konungens stadfästelse betraktas såsom ett väsentligt vilkor, så att, om denna uteblifver²⁾, ingen är bunden att i bolaget qvarstå, och att, innan denna vunnits, bolaget icke utan alla aktieegarnes samtycke kan begynna sin verksamhet. Innan vi emellertid öfvergå till frågan om sättet och vilkoren för erhållande af Konungens stadfästelse, vilja vi kasta en blick på de förhållanden, som uppstå, om ett aktiebolag träder i verksamhet utan att hafva erhållit densamma.

§ 3. Om aktiebolag, hvilkas bolagsordningar icke af Konungen blifvit stadfästade.

Såsom ofvan är nämnt, afsåg det lagförslag, som 1844—45 årens Ständer för sin del antogo, att förbjuda alla aktiebolag, upprättade utan K. M:ts sanktion å bolagsordningen. 1848 års lag erkänner däremot deras rättsliga tillvaro, men gifver i 13 § en bestämmelse, afsedd att ersätta den garanti för tredje man, som vid oktrojerade aktiebolag pröfningen af bolagets ordning afser att bereda. Ett aktiebolag fordrar så-

¹⁾ Därhän måste det ofta förekommande uttrycket, att bolaget är grundadt på K. F. den 6 Oktober 1848 (Inbj. till Bångbro aktiebolag, Stockh. 1871, s. 10; Inbj. till aktieb. för en jernväg norr om Mälaren, Stockh. 1870; Inbj. till Munkedals aktieb., Göteb. 1871; Inbj. till ett aktieb. för uppförande af en Consertlokal i Stockholm, 1869, m. fl.) tydas, ehuru visserligen denna lag omfattar äfven osanktionerade aktiebolag.

²⁾ Detsamma är förhållandet, om den vinnes, men efter förändring af någon väsentlig beståndsdel i bolagsaftalet. Faller förändringen däremot inom majoritetens kompetens, får naturligen den enskilde finna sig i, att majoriteten vidtager den för att kunna erhålla K. M:ts sanktion eller besluter bolagets fortbestånd på grundvalen af den bolagsordning, hvori K. M:t infört densamma.

ledes enligt svensk rätt icke för sin existens Konungens auktorisation. Det kan under afvaktan å densamma träda i verksamhet såsom aktiebolag, det kan också underlåta att någonsin söka den¹⁾ och dock bestå såsom aktiebolag. Detta är dock ingalunda obestriddt. Den uppfattning är synnerligen allmän, att, om ett aktiebolag icke söker K. M:ts sanktion, densamma faller 15 kap. H. B.²⁾ Denna åsigt, som ytterst hvilar å uppfattningen af hela aktiebolagsinstitutet såsom ett privilegium, som blott af Konungen kan beviljas, finner dock icke något stöd i gällande lag. Såsom ofvan nämnts, anförde K. M:t i sin skrifvelse den 9 November 1847³⁾ såsom skäl för sin vägran att antaga Ständernas förslag till lag för aktiebolag bland annat, att detta förslag, hvilket ovillkorligen förbjöd upprättandet af några, äfven de mest obetydliga aktiebolag, med mindre K. M:t meddelade fastställelse å bolagets reglemente och därom lät utfärda allmän kungörelse, kunde i vissa fall lägga onödiga hinder i vägen för företag, hvartill fleres förenade samverkan erfordrades. Häraf synes framgå, att K. M:t ansett aktiebolag böra kunna bildas utan ovillkorlig fordran af kongl. sanktion⁴⁾; och ordalagen i K. M:ts en månad därefter för Ständerna framlagda, numer till lag upphöjda, proposition gifva intet stöd för det antagande, att regeringen skulle ändrat åsigt. Det heter nämligen i 13 §, att den, som å dylikt bolags vägnar förbindelse ingår, står därför

1) Ordet "emellertid" i 13 § tyckes antyda, att 1848 års lagstiftare förutsatt, att ett aktiebolag förr eller senare söker sanktion. Detta ord är utslutet i Lagberedningens förslag till H. B. 13 kap. 46 §.

2) Jmf. SCHREVELIUS, Lärob. i Sv. Civilrätt II, s. 633.

3) Se Bih. t. Riksståndens protokoll 1847—48, 1 Saml. N:o 25.

4) Jmf. OLIVECRONA, Föreläs. i Förmögenhetsrätt, II s. 582. Anmärkningen kan möjligen anses egentligen riktad emot fordran af allmän kungörelse. Men den naturligaste tydningen är den, att K. M:t ansett aktiebolag utan både stadfästelse och kungörelse böra medgifvas *på vissa villkor*. Med dessa villkor kunde K. M:t ej afse den ansvarighet, som 15 kap. H. B. stadgar, ty Ständernas förslag (se §§ 1, 8) lade intet hinder i vägen för bolag med aktiefördelning att fritt bilda sig med personlig och solidarisk ansvarighet för bolagets förbindelser.

i personlig ansvarighet såsom för annan sin förbindelse efter allmän lag, och huru detta stadgande kan anses ställa dylika bolag under 15 kap. H. B., kunna vi icke förstå ¹⁾). Ty å ena sidan lärer väl ingen vilja påstå, att den, som å ett handelsbolags vägnar sluter något med tredje man utan att vara bolagsman (t. ex. en prokurist), därför står i personlig ansvarighet; å andra sidan innehåller 13 § alls intet om bolagsmännens ansvarighet såsom sådane. Afsigten med 13 §:ns stadgande är tydligen den, att bereda dem, som med bolaget inlåta sig, i stället för den garanti, som annars Konungens pröfning skänker, en ersättning i deras personliga ansvarighet, hvilka gentemot tredje man uppträda och handla, och hvilkas personlighet ofta, synnerligen där bolagets organisation icke på något sätt ligger öppen för allmänheten, är det, som förmår tredje man att inlåta sig med detsamma. Emot delegarne i bolaget, hvilka icke uppträda och handla, erhåller däremot tredje man ingen personlig talan, utan hans anspråk hvilat, såvidt dem ankommer, endast på den insatta fonden. Å bolagets vägnar uppträder emot tredje man emellertid icke blott den, som omedelbarligen med honom sluter ett aftal, utan äfven den eller de, som å bolagets vägnar bemyndiga en annan att handla för bolaget. Företer därför bolagets styrelse vid aftal med tredje man en dem å bolagets vägnar af samtliga bolagsmän eller pluraliteten gifven fullmakt att för bolaget handla, blifva fullmaktsgifvarne personligen ansvarige, hvaremot styrelsemedlemmarne här genom sin hänvisning till de personer, som stå bakom dem såsom hufvudmän, synas böra undgå personligt ansvar. Men väl må märkas, att fullmagten

¹⁾ De politirättsliga motiven betinga icke håller ett så betänkligt stadgande. De skulle icke kunna rättfärdiga en sådan obillighet, som att den, hvilken tecknat en aktie på grundvalen af en prospekt, som tillåter att, innan Konungens stadfästelse vunnits, några förberedande åtgärder vidtagas, skulle solidariskt svara för dessa, eller att den, som har en fordran hos ett osanktionerat aktiebolag (hvilkas aktier vanligen äro stälde till innehafvaren), skulle för hela denna fordran kunna taga i anspråk en person, hvilken han tillfälligtvis erfarit vara innehafvare af en aktie, ehuru han vid fordringsrättens grundande saknat all anledning att fästa sig vid dennes personlighet.

måste utvisa vissa bestämda personer såsom dem, hvilka gifva uppdraget. Är den således gifven i form af bolagsstämmo-protokoll, måste detta protokoll upptaga, hvilka vid stämman voro närvarande, och att beslutet fattades enhälligt, eller ock, om meningarna varit stridiga, på hvilka personers vota beslutet grundar sig. Företer styrelsen ingen personlig fullmakt, ehuru den eger en sådan, blir densamma gentemot tredje man personligen ansvarig, men eger naturligen regress gentemot de personer, som lemnat den uppdraget, och äfven tredje man synes böra tillerkännas en talan emot desse jämte sin talan emot styrelsen, utan att någon cession kan anses vara behöflig. Sluter däremot styrelsen aftalet på grund af sin generela fullmakt att förvalta bolagets angelägenheter, eger den icke någon regressrätt emot de medlemmar, som gifvit denna, eller emot dem, som voro medlemmar, då aftalet slöts, ty i medlemmarnes uppdrag ligger ett förbehåll, att de icke vilja å bolaget förlora mer än sina insatser, hvarför det är styrelsens sak att tillse, att den icke ingår andra aftal än sådana, till hvilkas uppfyllande den är viss att finna tillräckliga medel i bolagets kassa.

Sluta flere å ett dylikt bolags vägnar aftal med tredje man, saknas alt skäl att anse ansvaret solidariskt¹⁾. Lagens ord äro tydliga: de svara såsom för annan sin förbindelse enligt allmän lag d. v. s. efter hufvudtalet (4 kap. 12 § U. B.), men detta deras ansvar är omedelbart. Stadgandets affattning tillåter icke att medgifva dem något *beneficium excussionis*.

Ett aktiebolag utan K. M:ts sanktion faller således aldrig under 15 kap. H. B., utan är en särskild fullt berättigad bolagsform. Å detsamma ega således icke tillämplighet hvarken 1798 års Förordning eller de grundsatser (om en bolagsmans rätt att för alla sluta o. s. v.), hvilka härflyta ur det öppna handelsbolagets natur, utan gälla för detta bolag, förutom 13 §:ns positiva stadgande, samma rättsregler, som för det oktrojerade aktiebolaget, för så vidt de grunda sig å aktiebolagets

¹⁾ Af annan åsigt är Lagberedningen i dess motiv till 13 kap. H. B., s. 56.

väsande och icke å 1848 års lags speciela föreskrifter för de bolag, som erhållit kongl. stadfästelse å sin ordning. För korthetens skull komma vi vid behandlingen af det fullbildade aktiebolaget att med aktiebolag närmast förstå de aktiebolag, hvilkas bolagsordning af K. M:t är stadfästad, men i de fall, där olika grundsatser gälla för oocktrojerade aktiebolag, och detta icke redan framgår ur åberopandet af 1848 års lags positiva bud, skola vi icke underlåta att påpeka detsamma.

Den osanktionerade aktiebolagsformen lämpar sig uppenbarligen endast för aktiebolag, hvilka icke afse att begagna kredit i någon betydligare omfattning, och i hvilka risken af den personliga ansvarigheten är ringa för dem, som själfve förvalta bolagets angelägenheter, men i hvilka dock delegarne icke vilja insätta mer än begränsade kapitaldelar, då de måhända både sakna vilja och tillfälle att å bolagets ledning utöfva verksam kontroll. Synnerligen stor användning har den icke fått. Öfvervägande antalet af aktiebolag hafva sökt kongl. stadfästelse. Det förefaller som om egentligen endast sådana aktiebolag underlåtit att söka den, hvilka varit osäkra att erhålla densamma. Flertalet af osanktionerade aktiebolag torde nämligen utgöras af rederiaktiebolag och grufveaktiebolag och, såsom vi i det följande få se, har regeringen en tid varit af den åsigt, att detta slags aktiebolag icke kunna erhålla K. M:ts stadfästelse å sina bolagsordningar.

§ 4. Om Bolagsordningens stadfästande af Konungen.

Ordalagen i 1 § af 1848 års förordning (De, som vilja ingå aktiebolag) skulle kunna gifva anledning till den tydning, att aldrig Konungens stadfästelse å en bolagsordning kan erhållas, innan bolaget är fullbildadt och samtliga aktieegare själfve eller genom delegerade ingå med ansökning därom ¹⁾. Så har dock icke detta lagrum blifvit tolkad,

¹⁾ I Frankrike fordrades, så länge Code de Commerce i detta hänseende gälde, enligt Inrikesministerns instruktion af den 22 Oktober 1817 (aftr. hos MALEPEYRE et JOURDAIN, *Traité des sociétés commerciales*, ss. 439 o. f.) för upptagande af en ansökning om auktorisation å ett anonymt

utan kan enligt stadgad praxis K. M:ts sanktion å bolagsordningen erhållas före, under eller efter bolagets bildande. Vanligen utgår ansökningen om stadfästelse ifrån den eller dem, hvilka ämna utfärda eller utfärdat inbjudning, eller från dem, åt hvilka dittillsvarande aktietecknare eller det redan bildade bolaget uppdragit denna åtgärd. Det är dock icke nödvändigt, att sökanden uppgifver, i hvad förhållande han står till det blifvande eller redan varande bolaget. Sker ansökningen uttryckligen i ett redan bildadt bolags namn, torde det dock vara vanligt, att vid densamma fogas fullmakt i form af bolagsstämmoprotokoll, utvisande att de, som undertecknat ansökningen, erhållit bolagets uppdrag att söka K. M:ts stadfästelse å bolagsordningen, ofta med dem gifven rätt att i densamma vidtaga de ändringar, som kunna finnas nödiga för att erhålla K. M:ts sanktion.

I allmänhet beredas frågor om stadfästelse af aktiebolagsordningar inom Civildepartementet och föredragas inför Konungen af chefen för detta departement. Är bolagets ändamål idkande af bankrörelse, beredes och föredrages dock ärendet af chefen för Finansdepartementet¹⁾. I början af aktielagens tillämpning inhemtades Högsta Domstolens, stundom äfven JustitieKanslerns, yttrande, men på senare tider torde detta icke hafva ifrågakommit.

Den allmänna karaktären af Konungens pröfning hafva vi redan angifvit. Närmare betraktadt, blir föremålet för densamma följande:

1) Om föreningen är ett sådant bolag, som faller inom 1848 års lags område; i annat fall afvisas ansökningen utan närmare

bolag, att ansökningen var undertecknad af samtliga aktieegare, såvida icke den af dem undertecknade samt ansökningen bilagda bolagsordningen befullmäktigade en eller flere af dem att söka Konungens stadfästelse å densamma.

¹⁾ K. Stadg. ang. fördelning af ärendena emellan Statsdepartementen d. 16 Maj 1840. Ofta sker det väl i samråd med chefen för Civildepartementet. Stundom finnes till och med den kongl. resolutionen *kontrasignerad af cheferna för båda dessa departement*. Se K. M:ts Res. d. 29 Dec. 1871 (Göteb. Handelskompani), Sv. Förf.-Saml. N:o 68.

pröfning¹⁾. Därför fordras, a) *att bolaget*, enligt den organisation, det själfv gifvit sig, *är ett aktiebolag i juridisk teknisk bemärkelse*. Det saknas ingalunda exempel, att bolag, hos hvilka icke ett aktiebolags kriterier förefunnits, sökt K. M:ts sanktion i enlighet med 1848 års lag. Så har det händt, att föreningar, enligt hvilkas bolagsordning medlemmarne svarade personligen för bolagets skulder, förmodligen af okunnighet, sökt sanktion såsom aktiebolag²⁾. Likaledes hafva stundom bolag utan bestämdt minimikapital, i hvilka medlemmarne fritt kunde uppsäga och uttaga sina insatta belopp, sökt ställa sig under aktiebolagslagen och erhålla K. M:ts sanktion³⁾. Hvilka åsigtarna än må vara om rättsliga möjligheten för dylika bolag att konstituera sig såsom anonyma, under 1848 års lag falla de icke.

Vidare fordras, b) *att icke bolaget faller under någon speciallag, hvilken utestänger aktielagens tillämpning*. Detta är fallet med bolag, som drifva bankrörelse med egna tryckta eller graverade förbindelser⁴⁾, hvilka i § 14 undantagas från

¹⁾ Vanligen i de ordalag, att då vid detta förhållande ifrågavarande bolag icke kan anses vara af beskaffenhet att påkalla tillämpning af lagen om aktiebolag, K. M:t icke finner den sökta stadfastelsen böra ega rum eller finner skäligt förklara ansökningen icke till någon K. M:ts åtgärd föranleda.

²⁾ K. Res. d. 16 Nov. 1869 (Östra Redvägs arbetareförening); K. Res. den 22 April 1870 (Råne arbetareförening).

³⁾ K. Res. den 4 Febr. 1870 (Mockfjärds Konsumtions- och Handelsaktieb.; ordalagen, hvari ansökningen afslås, äro dock: att denna föreskrift skulle kunna menligt inverka på bolagets bestånd och förmåga att fullgöra sina förbindelser) m. fl. Jmf. äfven K. Res. den 10 Sept. s. å. (Hede Kons.-fören.-aktieb.; bolaget var skyldigt att för visst pris inlösa sina aktier).

⁴⁾ Ehuru 14 § tydligen gifver vid handen, att endast *sedelutgifvande* bankbolag äro uteslutna från lagens område, synes emellertid länge den åsigt herrskat, att K. K. den 14 Jan. 1824 hindrade icke-sedelutgifvande bankbolag att konstituera sig såsom aktiebolag. Se Sammansatta Banko- och Lagutskottets Bet. N:o 4 vid 1856–58 årens riksdag, s. 5; Sammans. Banko- och Lagutsk. Bet. N:o 2 vid 1862–63 årens riksd., ss. 1, 10; Presteståndets prot. vid samma riksdag, VI ss. 155 o. f. Vid den

aktielagens område. Dessa lyda för det närvarande under K. K. den 20 Maj 1864, hvilken, som bekant, icke medgifver dem att konstituera sig såsom aktiebolag i teknisk bemärkelse.

Man har förr ansett äfven tvänne andra slags bolag vara utestängda från aktielagens område, nämligen *Rederibolag* och *Grufvebolag*. Hvad beträffar de förra, vägrades under den tid 1667 års sjölag ännu gälde, flere gånger Konungens sanktion på den grund, att de förbindelser, hvilka ålåge dem, som i rederibolag sig förena, funnes särskildt i lag bestämda, och de öfverenskommelser, som delegare i sådant bolag kunde finna för godt att särskildt sig emellan ingå, vore för dem förbindande, utan att därtill erfordrades K. M:ts fastställelse¹⁾. Denna vägran saknade dock alt berättigande. 1667 års sjölag innehöll allenast bestämmelser om rederibolags ansvarighet

sistnämnde riksdagen antogo Ständerna en lag för enskilda banker utan rätt att utgifva egna banksedlar, hvilken lag medgaf dylika bolag att bilda sig med begränsad ansvarighet, men "såsom garantier, hvilka kunde ersätta den solidariska ansvarigheten", gjorde åtskilliga tillägg och modifikationer i aktiebolagslagen. Så skulle ett dylikt bolags grundkapital vara minst 1 million Rdr, som inom ett år från bankens öppnande skulle vara kontant inbetalda, och hvaraf $\frac{1}{10}$ skulle förvandlas i grundfondshypotek och nedsättas i allmänt förvar. Aktierna fingo icke ställas till innehafvaren. Dessutom föreskrefs bildande af en reservfond samt bankrörelsens inställande, då denna fond jämte 10 % af grundfonden gått förlorade. Kvartalsöfversigter af bankens ställning samt revisionsberättelsen skulle till K. M:t insändas och i tidningarna offentliggöras. Förslaget blef icke af Konungen sanktionerad. — 1856 vägrades stadfästelse å bolagsregler för Stockholms Handels-aktiebank. Resolutionens ordalag synas emellertid gifva vid handen, att K. M:t ansett bankbolag utan sedelutgifningsrätt kunna konstituera sig såsom aktiebolag ("K. M:t finner icke skäl att å de för meranämnda bankbolag föreslagna bolagsregler i deras närvarande skick meddela nådig stadfästelse"), och den 6 November 1863 fastställdes bolagsordning för Skandinaviska kredit-aktiebolaget.

¹⁾ K. Res. 11 April 1853, Aktiebolaget för Upsala sjöfart; K. Res. den 13 Juni 1855 (Gefle ångfartygs aktieb.); K. Res. den 13 April 1858 (Halländska ångfartygsbolaget). I början synes däremot åsigten varit en annan: den 22 Juni 1849 sanktionerades Norrlands nya ångfartygs-aktiebolag.

i några speciella fall, för öfrigt föllo dessa bolag under landets allmänna rätt¹⁾, och intet hindrade dem således att konstituera sig såsom aktiebolag, i hvilket fall de liksom andra aktiebolag voro i behof af Konungens stadfästelse, för att icke 13 § i 1848 års Förordning å dem skulle blifva tillämplig. Också frånträdde regeringen sedermera denna åsigt, och kort innan nya sjölagens antagande beviljades stadfästelse å ett rederiaktiebolags reglemente²⁾. Nu gällande sjölag innehåller däremot, förutom föreskrifter för särskilda fall, i hvilka ansvaret begränsas till fartyg och frakt, i § 12 en allmän regel, att delagarne svara personligen, hvardera i förhållande till sin andel i fartyget, för de förbindelser, hvilka rederiet eller annan efter dess särskilda uppdrag och på dess vägnar ingår. Denna allmänna regel är dock tydligen gifven för det vanligaste fallet, att ett rederibolag är konstitueradt såsom ett öppet bolag, och innehåller för denna händelse en emot Handelsbalkens (15 kap. 2 §) stadgande för handelsbolag svarande bestämmelse om ansvarighetens fördelning³⁾. Men ingalunda kan den anses innehålla något förbud för rederibolag att välja annan bolagsform; också har K. M:t mångfaldiga gånger sedan dess beviljat sanktion å rederiaktiebolag⁴⁾.

¹⁾ För så vidt man icke anser denna stadga *solidarisk* ansvarighet för alla slags bolag för vinst, hvilka konstituera sig såsom personalkreditbolag (se MONTGOMERY, anf. st. ss. 66 o. f.), i hvilket fall väl dock 15: 12 H.B. får anses hafva speciellt undantagit rederibolag från detta stadgande. Att de äfven i detta fall icke kunna anses hafva varit utestängda från aktielagen, hvilken icke har något emot 15: 12 H.B. svarande stadgande, är uppenbart.

²⁾ K. Res. d. 5 Maj 1863 (Örebro rederi-aktiebolag).

³⁾ Under diskussionen hos Ridderskapet och Adeln vid 1862—1863 årens riksdag anmärktes mot 12 §, att den möjligen kunde tolkas så, att den utestängde rederi-aktiebolag från att erhålla K. M:ts sanktion. Detta bemöttes med att, då §:n icke innehölle någon ny princip, därmed väl komme att förfaras såsom dittills. Ridd. o. Adeln återremitterade §:n, men öfriga stånd antogo densamma. Se Ridd. o. Adeln's prot. vid 1862—1863 årens riksdag, 6 B. ss. 315, 16.

⁴⁾ K. Res. den 17 Nov. 1865 (Göteborgs rederi-aktieb.); K. Res. d. 20 Juli 1866 (Göteborgs ångslups-aktieb.); K. Res. den 15 Dec. 1871

Hvad beträffar grufvebolag, har det innan år 1855 händt, att dylika bolag förvägrats sanktion såsom aktiebolag, på den grund, att delegarnes i grufvebolag inbördes rättigheter och skyldigheter dels voro särskildt genom lag bestämda, dels ock kunde genom öfverenskommelse delegarne emellan utan behof af Konungens stadfästelse med gällande kraft ordnas¹⁾. Det talas visserligen blott om "inbördes" rättigheter och skyldigheter, men meningen måste väl hafva varit, att deras inre organisation, vare sig af lag eller bolagsordning bestämd, också skulle hafva gällande kraft gentemot tredje man, och att aktiebolagens förmåner stodo öppna för grufvebolag utan behof att söka Konungens stadfästelse. Ser man på 1757 års Förordning, innehåller densamma visserligen, liksom 1741 års Förordning, i 6 § bestämmelser om delegares rätt att mot grufvelottens uppgifvande befria sig från erläggande af beslutade tillskott, men om delegarnes ansvarighet emot tredje man, t. ex. för upptagna lån, nämnes intet, och i detta hänseende måste grufvebolagen därför hafva fallit under landets allmänna rätt²⁾. Följaktligen fanns intet skäl att vägra fastställelse å ett grufve-aktiebolags reglemente. Lika litet finnes något sådant för det närvarande, ty nu gällande Grufvestadga af den 12 Januari 1855 (§ 60) innehåller i ifrågavarande hänseende hvarken mer eller mindre än 1757 års Förordning. Också hafva på senare tiden en mängd grufve-aktiebolag erhållit Konungens stadfästelse³⁾.

2) *Om bolagsordningen innehåller något emot allmän lag stridande.* Aktielagen nämner intet om en dylik pröfning, och detta med skäl. Ty hade detta skett, så innebure också Konun-

(Rederi-aktieb. Svea), m. fl. Jmf. äfv. K. F. d. 4 Juni 1868 ang. pass o. nationalitetshandlingar § 2, lit. a.

1) K. Res. den 20 Sept. 1853 (Guldsmidshytte silfververks bolag).

2) Af annan mening är BARTHELSON, Om beskaffenheten af Grufvebolag, Örebro 1864, ss. 19 o. f., hvilken till och med vill medgifva alla grufvebolag rätt till årsstämming (s. 21).

3) Dalkarlsbergs aktieb. (1861); Missundsbergs aktieb. (1863); Persbergs grufve-aktieb. (1865); Blybergs grufve-aktieb. (1866); Skarpö grufve-aktieb. (1867) m. fl.

gens stadfästelse ett förklarande från K. M:ts sida, att bolagsordningen icke innehölle något lagstridigt, en förklaring, hvars afgifvande, innan tvist uppstått, vore oformligt och i hvarje händelse icke borde ske i administrativ väg¹⁾. Emellertid ligger det i sakens natur, att Konungen icke meddelar sin stadfästelse å hvad han finner uppenbarligen strida emot lag. Är bolaget bildadt för ett rättsstridigt ändamål eller för att arbeta för ett i sig rättsligt ändamål med olagliga medel, eller innehåller bolagsordningen i öfrigt något mot lag stridande, och är rättsstridigheten uppenbar, så afslås ansöknings. Är rättsenligheten af reglementets innehåll endast tvifvelaktig, plägar däremot K. M:t icke ingå i någon närmare pröfning af densamma. Saknas sålunda skäl att anse, att Konungen genom sin stadfästelse velat förklara bolagsordningens innehåll i allo rättsenligt, så skulle det dock i följd af denna K. M:ts allmänna pröfning kunna inträffa, att Konungen afslår en ansökning på den grund, att han anser en bestämmelse i bolagsordningen rättsstridig, men att bolaget ändock såsom osanktionerad aktiebolag eller i annan bolagsform träder i verksamhet med samma bolagsordning, och domstol, då rättegång uppstått, förklarar ifrågavarande bestämmelse icke innebära något emot lag stridande; men detta är en oundviklig konsekvens däraf, att Konungens auktorisation gifves i form af fastställelse af bolagsordningen.

3) *Om bolagsordningen öfverensstämmer med aktielagen*, således innehåller hvad den fordrar och icke innehåller något, som mot densamma är stridande. Det vanliga är, att, om någon af de i aktielagen fordrade bestämmelserna fattas, regeringen icke tillägger densamma, och att, om bolagsordningen innehåller något mot aktielagen stridande, regeringen icke utesluter eller ändrar detta, utan afslås i båda fallen ansökningen. Saknas i öfrigt allt skäl till afslag, och är bristen på öfverensstämmelse med aktielagen genom en obetydlig ändring afhjälpt, plägar dock regeringen själf vidtaga densamma.

De olika fall, i hvilka bolagsordningen kan anses strida emot aktielagen, kunna icke här på ett ställe sammanföras,

¹⁾ Jmf. OLIVECRONA, anf. st. II, s. 587.

utan skola framgå af den följande framställningen af de absoluta bestämmelser, hvilka i aktielagen uttryckligen äro uttalade eller som kunna deduceras ur aktiebolagets natur, sådan aktielagen fattar densamma. För att uppfylla aktielagens positiva fordringar skall bolagsordningen innehålla:

a) *Bolagets ändamål*. Detta stadgas icke uttryckligen, men framgår af 1 §, då denna uppgift är nödvändig, för att regeringen skall kunna bedöma vidden af bolagets rörelse. b) *Aktiekapitalets storlek*, bestämdt åtminstone till sitt minimum¹⁾, samt *aktiernes belopp*. Icke håller detta stadgas uttryckligen, men därom gäller detsamma som vid a), hvartill kommer, att aktiekapitalets storlek just är den omständighet, som för tredje man är af största betydelse att känna, hvarför det är själfklart, att uppgift därom måste innehållas i den bolagsordning, som sedan till upplysning för allmänheten skall publiceras. c) *Den benämning, hvarunder bolaget sin rörelse drifver*, hvilken benämning skall utmärka bolagets egenskap af aktiebolag (§ 2). Något förbud emot personnamns upptagande i bolagets firma finnes icke, och sanktion har också beviljats å aktiebolag, i hvilkas benämning personliga namn förekommit²⁾. Däremot har det händt, att regeringen ändrat bolagets benämning, där densamma kunnat gifva anledning till namnförväxling³⁾. d) *Huru aktierne hos bolagets styrelse inregistreras, och huru skeende förändringar i aktierätten anteck-*

¹⁾ Att bolaget är konstitueradt att verka med en bestämd fond såsom kreditbas, måste naturligen (lika så väl som att ansvarigheten är begränsad och andelen i bolaget en öfvergångbar rätt, hvilka båda omständigheter tillräckligt antydvas genom orden aktiebolag och aktier) framgå af bolagsordningen redan på den grund, att annars icke synes, att föreningen verkligen till sin organisation är ett aktiebolag. Men här fordras dessutom, att storleken af grundkapitalet är uppgifven, hvadan det icke gör tillfyllest, att (såsom t. ex. i ostindiska kompaniets privilegier 1762 § 2) bolagsordningen angifver, att bolaget är grundadt på en bestämd fond, ankommande på bolaget att sedan bestämma dess storlek.

²⁾ T. ex. aktiebolaget D. Carnegie & C:ie (1860); C. Creutz's aktieb. (1864); Bark & Warburgs aktiebolag (1871).

³⁾ T. ex. Bergslagens jernvägs-aktieb. (1872).

nas (§ 4). e) *Viss tid, inom hvilken delegare, som ej till fullo inbetalt på honom belöpande andel i teckningssumman, skall, för hvad å hans lott är oguldet, afgifva sin skriftliga förbindelse (§ 5).* Denna fordran kan dock icke uppställas såsom alldeles ovilkorlig för hvarje aktiebolag, som träder i verksamhet, utan att kapitalet till fullo är inbetaldt. Bestämmer nämligen bolagsordningen, att aktiebeloppen inom viss tid från verksamhetens början skola till fullo vara inbetalda, och är denna tid synnerligen kort, bjuder sakens natur, att regeringen kan bevilja stadfästelse å bolagsordningen, ehuru föreskrift om särskild förbindelses afgifvande i densamma icke återfinnes. f) *Hvad äfventyr skall följa på delegares uraktlåtenhet att afgifva föreskrifven förbindelse eller verkställa beslutad inbetalning å aktie.* Bestämmas äfventyret till förlust af aktierätten, bör tillika stadgas, om delegaren, efter sitt uteslutande ur bolaget, skall vara fri från vidare ansvar, eller om han ändå förblifver skyldig att återstående inbetalning till större eller mindre del fullgöra (§ 6). g) *Om aktiebref utgifvas, och huruvida i denna händelse desamma ställas till innehafvaren eller viss man.* Detta stadgas icke uttryckligen, men uppgift i detta hänseende måste finnas i bolagsordningen, för att regeringen skall kunna tillse, att densamma innehåller hvad under h) omnämnes. h) *Om aktierna ställas till viss man, föreskrift, huruvida den, som genom öfverlåtelse, arf eller på annat sätt blifvit delegares rättsinnehafvare, må efter skedd anmälan inträda i bolaget, eller om han är skyldig att efter aktiens inbetalda belopp eller annan grund för aktien taga lösen (§ 7).* i) *Den ort, där bolagets styrelse har sitt säte (§ 3).* k) *Föreskrift om ett i förhållande till teckningssumman bestämdt öfverskott, hvilket enligt 9 § vid vinstutdelning skall lemnas orubbadt.*

Slutligen pröfvar Konungen,

4) *Om och huruvida, med afseende på vidden och beskaffenheten af bolagets rörelse, särskilda bestämmelser må erfordras, vare sig angående säkerhet för fullgörande af delegarnes förbindelser, om tillsyn å gifna föreskrifters iakttagande eller i annat syftemål (§ 1).* Detta stadgande synes endast afse

tillägg i bolagsordningen. Dock är det uppenbart, att om någon bestämmelse i bolagsordningen strider mot de syftemål, som under andra omständigheter kunna påkalla dylika tillägg, K. M:t äfven kan ändra dessa bestämmelser eller på grund af desamma vägra sanktion.

Vid granskningen af förslaget till lag för aktiebolag utgick Högsta domstolen från den förutsättning, att K. M:t uti särskild kungörelse till allmän efterrättelse skulle meddela föreskrift angående de villkor för bolagsordningars fastställande, dem K. M:t funne för godt att i reglementarisk form bestämma¹⁾. Någon sådan kungörelse har dock icke här, såsom i andra land, där regeringens auktorisation varit erforderlig²⁾, blifvit utfärdad. En redogörelse för de grundsatser, hvilka regeringen uti ifrågavarande hänseende följt, saknar icke sina svårigheter, synnerligen som de särskilda föreskrifter till allmänhetens betryggande, hvilka i bolagsordningar återfinnas, såvida de icke redan förefunnits, då ansökningen ingafs, vanligen under ärendets beredning i departementet tillagts med sökandenas begifvande, hvadan det saknas full visshet, att regeringen ansett dem såsom ovilkorligen nödvändiga förutsättningar för stadfästelsens beviljande. Så mycket är dock säkert, att regeringen icke såsom *allmän* fordran uppställt någon föreskrift i bolagsordningen utöfver hvad aktielagen bjuder³⁾. Icke håller hafva vi kunnat finna, att någon anordning, som icke varit stridande mot allmän lag eller aktielagens uttryckliga föreskrifter eller andemening, under alla förhållanden vägrats stadfästelse.

¹⁾ H. Domstolens prot den 18 Oktober 1847.

²⁾ I Frankrike utfärdades, såsom ofvan nämnts, ministerial-instruktioner af år 1807 och 1817 (aftr. hos MALEPEYRE & JOURDAIN, *Traité des sociétés commerciales*, ss. 437 o. f.). I Preussen gäfvos i berörda hänseende en ministerial-instruktion af 1845 (aftr. hos WEINHAGEN, *Das Recht d. Actiengesellschaften*, Bih. s. 41) och ministerial-reskript af 1856 och 1857 (aftr. därsammastädes ss. 79 o. f.).

³⁾ Bolagsordningar hafva blifvit stadfästade, som icke innehållit en enda bestämmelse utöfver hvad aktielagen ovilkorligen fordrar, t. ex. Bolagsordningen för Stenhuggeri-aktiebolaget i Stockholm (stadf. den 3 Mars 1871).

Vid särskilda arter af aktiebolag synes emellertid regeringen fordrat vissa för allmänheten betryggande bestämmelser. Vid aktiebolag för idkande af bankrörelse förekomma alltid i bolagsordningarna föreskrifter om skyldighet för bolaget att till Finansdepartementet insända ett exemplar af revisorernes berättelse samt att föranstalta, det berättelsen fullständigt eller i sammandrag, utvisande bolagets ställning, blir införd i allmänna tidningarna¹⁾, eller ock föreskrifves, att Styrelsen är skyldig att för hvarje kvartal, i närvaro af ett utaf K. Bef. de förordnad ombud, uppgöra och till K. M:t insända en öfversigt af bolagets ställning²⁾. Icke sällan stadgas såväl det förre, som det senare, med föreskrift, att äfven ett sammandrag af kvartalsrapporterna bör i allmänna tidningarna kungöras³⁾. Ofta föreskrifver också bolagsordningen, att ett af Konungens Befallningshafvande förordnad ombud eger att deltaga i revisionen⁴⁾. Allmän är också den föreskrift, att om reservfonden och vissa (vanligen 10) % af grundkapitalet gått förlorade, bolaget, så framt icke grundkapitalet inom viss tid blifvit återställt till sitt behöriga belopp, skall ställas under utredning⁵⁾. Ofta förbehålles också K. M:t rätt att i svårare

¹⁾ Industri-kredit-aktieb. i Stockh. § 23; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 28; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 33; Stockh. och Göteb. Folkbanker §§ 67; Norrköp. Folkbank § 68.

²⁾ Göteb. Handelskompani § 16.

³⁾ Skandin. Kredit-aktieb. §§ 4, 5, 28; Allm. Förlags-aktieb. §§ 5, 6, 29; Stockh. Handelsbank §§ 3, 4, 30. Jmf. K. K. den 20 Maj 1864 § 19.

⁴⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 28; Stockh. Folkb. § 66; Norrköp. och Göteb. Folkb. §§ 67. Ofta ålägges äfven bolaget skyldighet att hålla räkenskaper och handlingar tillgängliga för den undersökning, hvarom K. M:t eller Chefen för Finansdepartementet kan förordna. Skand. Kredit-aktieb. § 4; Allm. Förlagsaktieb. § 5; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 34; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 40, m. fl. Jmf. K. K. den 20 Maj 1864 § 19.

⁵⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 31; Industri-kredit-aktieb. i Stockh. § 26; Stockh. och Göteb. Folkb. §§ 71; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 37; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 42; Norrköp. Folkb. § 72; Allm. Förlagsaktieb. § 32; Stockh. Handelsb. § 33. Jmf. K. K. d. 20 Maj 1864 § 35. Enligt Göteb. Handelskomp. § 14 föranleder dock en förlust af 15 % af aktie-

fall af bolagsordningens öfverträdande förklara bolaget hafva förverkat rättigheten att rörelsen fortsätta¹⁾. Stundom beviljas stadfästelsen blott på vissa (vanligen 40) år²⁾.

Äfven vid stadfästande af försäkringsbolags reglementen synes regeringen följt vissa allmänna grundsatser. Så återfinnes nästan alltid bestämmelse om det högsta belopp, hvarför bolaget på en risk utan att taga återförsäkring får ikläda sig ansvarighet³⁾. I sjöförsäkringsaktiebolags reglementen bestämmes ofta, att bolagets ansvarighetssumma för löpande risker under intet vilkor får öfverskrida 10 gånger aktiekapitalet jämte reservfonden⁴⁾. I reglementen för aktiebolag, hvilkas verksamhet omfattar lifförsäkring samt lifränte- och kapitalförsäkring, återfinnes alltid det stadgande, att chefen för Civildepartementet eller dess ombud när som helst eger tillgång till bolagets räkenskaper och handlingar, samt att ett exemplar af revisorernes berättelse till K. M:t skall insändas⁵⁾. Förr plägade sjöförsäkrings-aktiebolag endast erhålla oktroj på vissa år⁶⁾, men numer har denna grundsats blifvit frånträd⁷⁾.

Anmärkas må äfven, att såväl i bank-, som försäkrings-aktiebolags reglementen nästan alltid återfinnes föreskrift om årliga afsättningar till bildande af en reservfond, hvilka icke få upp-

kapitalet endast därtill, att styrelsen blir pliktig att *väcka förslag* om bolagets upplösning.

¹⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 4; Stockh. Handelsb. § 3; Göteb. Handelskomp. § 16; jmf. Stockh., Göteb., Norrköp. Folkb. §§ 3.

²⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 38; Industri-Kredit-aktieb. i Stockh. § 32; Stockh. Handelsb. § 39; Allm. Förlags-aktieb. § 39.

³⁾ Sjöförs.-aktieb. Neptunus (1872) § 1; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 2; Förs.-aktieb. Skandia § 4; Brand- och Lifförsäkrings-aktieb. Svea § 3; Återförs.-aktieb. Freja § 5; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 3; Återförs.-aktieb. Bore § 17; Återförs.-aktieb. Poseidon § 9.

⁴⁾ Neptunus (1862) § 4; Stockholms Sjöförs.-aktieb. § 2; Bore § 17.

⁵⁾ Skandia §§ 39, 60; Svea §§ 22, 39; Nordstjernan §§ 30, 47; jmf. Freja § 46.

⁶⁾ Neptunus (1862); Stockh. Sjöförs.-aktieb.

⁷⁾ Sjöförs.-aktieb. Norden; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod; Neptunus (1872).

höra, förrän reservfonden uppgår till visst belopp, hvilket i bankbolags reglementen vanligen sättes till 25 % af aktiekapitalet¹⁾.

I fråga om öfrige aktiebolag har det berott på omständigheterna, huruvida särskilda bestämmelser ansetts vara af nöden eller vissa enligt lag tillåtliga anordningar funnits innebära någon fara för allmänheten och därför förvägrats stadfästelse. Så har ibland såsom skäl till afslag anförts aktiernas ringa belopp, förmodligen emedan anledning var att misstänka, det företaget var anlagdt på den mindre bemedlade allmänhetens oförmåga att bedöma dess verkliga utsigter²⁾. Vid andra tillfällen har man funnit betänkligt att stadfästa bolagsordningen, där ansökningsen eller bolagsordningen gifvit vid handen, att bolagets delegare varit högst få till antalet³⁾, hvartill skälet, såvida det icke legat i den annars numer frånträdde uppfattningen af aktiebolagsformen såsom ett privilegium, som endast bör meddelas, där ett bolag kan anses vara i behof däraf, väl måste hafva varit, att ett sådant bolag i beröring med tredje man lätt kunnat föranleda villfarelser om vidden af delegarnes ansvar för bolagets förbindelser⁴⁾.

¹⁾ Därifrån bildar dock Göteb. Handelskompani ett undantag. I §:12 omnämnes visserligen en reservfond, men ingen föreskrift gifves om viss årlig afsättning till dess densamma uppnått ett bestämdt belopp.

²⁾ K. Res. den 2 April 1869 (aktiebeloppet 1 Rdr). I andra fall var motivet till vägran, att aktievärdets ringa belopp i förening med andra bestämmelser i bolagsordningen gjorde antagligt, att syftemålet var att göra aktiebrefven till sin betydelse lika med vanliga lottsedlar (K. Res. den 7 Aug. 1867, Gustafsbergs aktieb.; K. Res. s. d., Hassle-Säby aktieb.). Under andra omständigheter har man icke funnit betänkligt att stadfästa aktiebolag med ytterst ringa aktiebelopp t. ex. Ströfvelstorps missionshus-aktieb. (stadf. den 14 Maj 1869, aktierna 5 Rdr) och nästan alla kooperativa aktiebolag.

³⁾ T. ex. K. Res. den 1 Dec. 1871 (Upperuds tegelaktieb., 2 delegare). Bolag hafva dock fått stadfästelse, där delegarnes antal varit blott 4 (t. ex. Härlingstorps aktiebolag den 10 Juni 1868).

⁴⁾ Denna vägran synes för öfrigt tämligen omotiverad, då aldrig, så vidt vi kunnat finna, K. M:t, där aktierna varit ställda till viss man och detta sålunda varit möjligt, i bolagsordningen tillagt någon föreskrift, afsedd att förhindra, det delegarnes antal nedgår huru lågt som helst.

På senaste tiden har regeringen fäst uppmärksamhet vid den fara, som ligger i det ofta tillämpade systemet att grunda aktiebolag på ett kapital, hvaraf större delen lemnas utestående emot aktieegarnes förbindelser och endast afses att i olyckligaste fall tagas i anspråk. Huru värdelös den säkerhet, denna del af kapitalet bjuder tredje man, faktiskt är, har den dyrköpta erfarenheten i fråga om utländska bolag tillräckligt ådagalagt. Systemet saknar visst icke håller sina faror för den allmänhet, som i bolaget tager del. Så länge bolagets verksamhet går väl, glömmes man lätt, att en skyldighet till ytterligare tillskott häftar vid aktierna, och desamma betraktas allenast såsom värdepapper och beräknas vid försäljning, arfskiften o. s. v. till sitt kurspris. Blir så en utskrifning af tillskott nödvändig, befinna sig aktierna ofta i händerna på personer, hvilkas ekonomiska ställning nödgar dem att för hvad pris som helst försälja aktierna just i det ögonblick, då få äro hågade att inköpa dem. De fall torde icke i vårt land vara sällsynta, då personer, hvilka t. ex. i arf mottagit dylika aktier i ett företag, hvars ställning i sjelfva verket visst icke varit dålig, vid en af tillfälliga anledningar påkallad utskrifning af tillskott nödgats för en obetydlighet afyttra dem. Så långt har visserligen regeringen icke gått, att densamma såsom oeftergiflig regel fastställt, att ett aktiebolags kapital inom viss tid bör vara till fulla inbetaldt eller åtminstone lätt realisabla värdepapper deponerade till säkerhet för den utestående delen. Men i fråga om de aktiebolag, vid hvilka det har sina naturliga skäl, att aktiekapitalet icke till fulla inbetalas, men vid hvilka också på samma gång denna anordning innebär större faror för allmänheten än vid andra aktiebolag, nämligen försäkringsbolag, har man åtminstone sökt sörja därför, att denna anordning på ett i ögonen fallande sätt framstår i bolagsordningen därigenom, att den del af kapitalet, som består i afgifna förbindelser, icke upptages i det egentliga aktiekapitalet, utan betecknas såsom en särskild s. k. *garantifond*¹⁾. I andra aktiebolags-

¹⁾ Lifförs.-aktieb. Nordstjernen (1871) § 5; Sjöförs.-aktieb. Neptunus (1872) § 2.

ordningar från senaste tiden förekommer så allmänt den bestämmelse, att aktiekapitalet inom viss tid skall vara till fullo inbetaladt, att man däraf torde vara berättigad att sluta, det regeringen, om icke ovilkorligen fordrat, åtminstone helst sett, att dylik bestämmelse enligt regeln i bolagsordningen influtit.

Äfven ett annat i utlandet i stor skala bedrifvet missbruk synes på senare tiden framkallat vissa restriktiva bestämmelser i de bolagsordningar, som af K. M:t blifvit fastställda. I synnerhet i Tyskland och England har det ofta förekommit, att stiftarne af ett aktiebolag, hvilket knappast kommit till stånd, långt mindre kunnat visa, att det håller hvad som utlofvats, sedan de genom lämpliga medel lyckats uppjaga aktiernas kurs, genom nya aktiers emission emot hög premie riktat sig på bekostnad af en allmänhet, som bedrages af den konstgjorda höga kursen. I allmänhet lærer intet annat korrektiv finnas emot detta och dylika missbruk än den aktie-tecknande allmänhetens egen erfarenhet af det bedrägliga i premienoteringen på nystiftade bolags aktier. Men i ett fall föreligger en så stark presumtion för, att meningen varit att möjliggöra en dylik manöver, att regeringen synes fullt befogad att i det allmännas intresse gripa in, nämligen då bolagsordningen medgifver ny aktieemission, innan förutvarande aktier till fullo äro infriade. Också förekommer på senaste tider allmänt antingen den bestämmelse, att nya aktier endast få utsläppas i den mån full inbetalning af äldre aktier visat sig icke motsvara rörelsens växande behof, eller ock föreskrifves, att beslut om ny aktieemission fordrar K. M:ts stadfästelse.

Beviljas efter pröfning ansökningen, varder enligt aktielagen bolagsordningen af K. M:t *stadfästad*. Denna stadfästelse betyder emellertid allenast, att K. M:t förklarar bolagsordningen innehålla de garantier, som aktielagen fordrar och K. M:t därutöfver funnit behöfliga, och verkan af densamma är den, att aktiebolaget å ena sidan kommer i åtnjutande af de förmåner, aktielagen med denna stadfästelse förenar, å andra sidan blir skyldigt att ställa sig bolagsordningen till efterrättelse vid det äfventyr, 9 § sista mom. fastställer. Såsom redan

blifvit nämndt, får stadfästelsen icke fattas såsom en förklaring af K. M:t, att bolagsordningen icke innehåller något emot lag stridande. Än mindre blir en lagstridig bestämmelse laglig genom K. M:ts sanktion. Domstol kan utan afseende å K. M:ts stadfästelse förklara densamma rättsstridig. Likaledes är det tydligt, att, om bolagsordningen icke innehåller det för hvarje aktiebolagsaftal väsentliga, ett aftal, som allenast sker genom anslutning till densamma utan att upptaga några flera moment, icke alstrar något aktiebolag. Skulle däremot, i följd af förbiseende, en bolagsordning stadfästats, i hvilken saknas någon af de bestämmelser, som aktielagen fordrar, åtnjuter bolaget icke desto mindre ett sanktioneradt aktiebolags förmaner. Detsamma gäller äfven, om i bolagsordningen skulle influtit någon emot aktielagens absoluta föreskrifter stridande bestämmelse. Men utan tvifvel blifva det oakadt de, som med stöd af densamma öfverträda aktielagen, underkastade den påföljd, denna lag därför utsätter. K. M:t kan icke dispensera från ett civilrättsligt lagbud. — K. M:ts stadfästelse är icke någon förklaring, att företaget icke hotar den allmänhet, som i bolaget ingår eller med detsamma i öfrigt inlåter sig, med pekuniär förlust, ty K. M:t ser blott på bolagsordningen, och orsakerna till en dylik fara ligga oftare utom, än inom densamma. Stadfästelsen utgör icke heller en förklaring, att de faktiska uppgifter, som i bolagsordningen någon gång förekomma (bolagets kapital är till fullö inbetaladt, bolaget eger följande fastigheter o. s. v.) äro med verkliga förhållandet öfverensstämmande. Så länge auktorisationen gifves i form af bolagsordningens *stadfästelse*, borde inga dylika uppgifter, å pröfning af hvilkas riktighet regeringen aldrig inlåter sig, få i bolagsordningen infläta ¹⁾.

¹⁾ Bland skäl till vägrad stadfästelse förekommer verkligen någon gång, att dylika uppgifter innehållits i bolagsordningen. Se t. ex. K. Res. den 31 Juli 1862 (Stora Varfsaktieb. i Westervik), där det heter, att den i 1 § bolaget tillagda egande- och besittningsrätt till åtskilliga uppgifna platser, byggnader och inrättningar icke utgör föremål för K. M:ts fastställelse.

Stadfästelsen kan gifvas med förbehåll af rätt att återkalla densamma, men sker detta icke, saknar Konungen befogenhet att återtaga den, sedan den en gång blifvit meddelad.

En nödvändig konsekvens af lagens fordran af Konungens stadfästelse å bolagsordningen är, att också hvarje förändring i densamma skall underställas Konungens stadfästelse. I 1 § sista momentet innehålles stadgande härom. Förrän förändringen af Konungen blifvit stadfästad, *eger densamma icke giltighet.*

§ 5. Bolagsordningens offentliggörande.

För aktiebolag, hvilkas bolagsordningar icke af K. M:t äro stadfästade, finnas inga bestämmelser om obligatorisk publicitet. Angående aktiebolag, bildade med Konungens fastställelse å bolagets ordning, innehåller däremot aktielagen vissa föreskrifter i detta hänseende. Enligt § 1 skall *1) bolagsordningen och Konungens beslut företes hos Rådstufvurätten eller Häradsrätten i den ort, där bolagets styrelse enligt bolagsordningen har sitt säte*¹⁾. Rätten skall intaga innehållet däraf fullständigt i sitt protokoll; det nämnes icke, i hvilket protokoll bolagsordningen bör intagas, men naturligen afses intekningsprotokollet, i hvilket de af 1798 års Förordning föreskrifna uppgifter intagas²⁾. På samma sätt förfäres äfven med förändringar i bolagsordningen, hvilka af K. M:t blifvit stadfästade. Vidare skall enligt samma § *2) rätten låta underrättelse om bolaget, på detsammas bekostnad, i allmänna tidningarne införas, därest ej, efter Konungens förordnande, allmän kungörelse i ämnet blifvit utfärdad.* Lagen nämner icke, huru omständlig denna underrättelse bör vara. Det låge nära till hands att antaga, att åtminstone de omständigheter borde intagas i densamma, hvilka för tredje man särskildt äro af vigt att känna, såsom bolagets kapital, huru stor del däraf kontant

¹⁾ Denna skyldighet bortfaller ingalunda, såsom SCHREVELIUS, Lärob. i Sv. Civilr., II s. 633 antager, för den händelse att Konungen utfärdar allmän kungörelse om bolaget.

²⁾ OLIVECRONA, anf. st. II s. 591.

inbetalas, storleken af det i § 9 föreskrifna öfverskott o. s. v. Då det inom Justitiedepartementet uppgjorda förslaget, hvars 1 § i detta hänseende innehöll en alldeles lika lydande bestämmelse, granskades i Högsta Domstolen, synes man tagit för gifvet, att meningen var, att bolagsordningen i sin helhet skulle införas i allmänna tidningarna¹). Praxis är emellertid, att i tidningarna allenast införes ett tillkännagifvande, att K. M:t då och då fastställt bolagsordning för bolaget. Denna praxis vinner ett visst stöd ur §:ns sista moment, ty hade meningen varit, att underrättelsen skulle innehålla något mer, borde väl också en kungörelse af förändringar i de omständigheter, hvilka i allmänna tidningarna blifvit publicerade, varit föreskrifven.

Förrän den kongl. resolutionen blifvit företedd hos rätten, kommer icke bolaget i åtnjutande af de förmåner, aktielagen medgifver bolag, hvilkas bolagsordningar erhållit K. M:ts stadfästelse. Detta framgår af § 10, där det heter, att aktieegare, hvilkas bolagsordning blifvit stadfästad af Konungen *och efter § 1 hos Rätten anmäld*, endast svara med bolagets kapital²). Där- emot göres icke en stadfästad förändrings gällande kraft beroende af, att den hos Rätten anmäles (1 § sista mom.). Frågan blir då, hvad påföljden är, om en dylik anmälan försummas. Denna fråga sammanhänger med en annan, af hvars besvarande den finner sin lösning, nämligen den, om bolagsordningens publikation, utom att densamma är en förutsättning för att de verkningar skola inträda, hvilka K.M:ts sanktion medför, icke också har en mer själfständig betydelse.

Såsom ofvan blifvit sagdt, måste hvar och en, som med ett aktiebolag i allmänhet inlåter sig, anses skyldig att till

¹) Se H. Domstolens prot. d. 18 Okt. 1847, pluralitetens anm. vid § 1.

²) Intill dess faller bolaget under 13 §. Enligt sin lydelse omfattar väl denna icke tiden emellan stadfästelsen och resolutionens företeende hos Rätten, men något tredje lagrum, under hvilket bolaget under denna mellantid skulle falla, finnes icke. Den 13 § i sin nuvarande lydelse tillkom först hos Konungen i Statsrådet och var aldrig föremål för H. Domstolens granskning. Rätten att söka årsstämming beror på att publikationen, blifvit iakttagen, och detta i hela sin vidd (§ 11). Härför kan också åberopas § 10 m. 2 i 1862 års Förordning.

sin egen säkerhet underrätta sig om dess organisation, men huru långt han kan anses behöfva gå i sina undersökningar, är ytterst svårt att bestämma. Vid osanktionerade aktiebolag kan denna fråga icke erhålla någon generel lösning. Vid sanktionerade aktiebolag afser däremot otvifvelaktigt stadgandet om publikation att skifta lika emellan de intressen, hvilka här stå emot hvarandra; att i ifrågavarande hänseende tillgodose såväl tredje mans, som bolagets intresse. Till en början åsyftar stadgandet uppenbarligen att bereda allmänheten tillfälle att erhålla tillförlitlig visshet om bolagets organisation, och detta syfte kräfver ovilkorligen, att bolaget emot sig måste låta gälla alt hvad den publicerade bolagsordningen innehåller. Följaktligen är tredje man berättigad att utan vidare undersökning förlita sig på detta innehåll, till dess en förändring i detsamma vederbörligen blifvit publicerad. Endast i det fall, att tredje man kan visas hafva egt speciel kännedom om en vidtagen och af K. M:t stadfästad, men ännu icke publicerad förändring, kan densamma emot honom åbe-ropas. Häri ligger således ett motiv för bolaget att skyndsamt för rätten anmäla förändringar i bolagets ordning. Härmed är emellertid icke tredje mans intresse tillräckligt tillgodosedt, eftersom den publicerade bolagsordningen kan vara mycket knapphändig och ingalunda behöfver upptaga alt, som för tredje man är af vikt att känna. Tredje man måste därför vara berättigad att i de fall, hvarom den publicerade bolagsordningen icke innehåller någon bestämmelse, anse meningen hafva varit, att för bolaget skulle gälla det, som med hänsigt till arten af bolagets rörelse m. fl. ur bolagsordningen synliga omständigheter kan anses såsom det vanliga och allmänna¹⁾. Den på senare tider i vissa bolag följda metoden att göra själfva bolagsordningen ytterst torftig och intaga alla närmare bestämmelser i ett s. k. reglemente, hvilket icke underställes Konungens pröfning, saknar således icke sin för bolaget betänkliga sida.

¹⁾ Af stor praktisk betydelse visar sig denna grundsats i fråga om styrelsens magt att binda bolaget, hvarom se närmare nedanför.

Tredje man har således i de flesta fall en utväg att förskaffa sig den visshet, hvaraf han kan vara i behof¹⁾. Denna utväg är han utan tvifvel också skyldig att begagna, vid äfventyr att, om han försummar detta, alt, hvarom han på denna väg skulle fått kännedom, i alla fall gäller emot honom, som om han haft vetskap därom. Tredje man kan således aldrig åberopa, att han varit okunnig om, hvad den publicerade bolagsordningen innehöll, eller att en offentliggjord förändring i densamma varit honom obekant.

Måhända kan det synas vågadt, att utan uttryckligt lagbud tillägga en faktiskt så litet verksam publikation, som den 1848 års lag föreskrifver, en så vigtig betydelse, som denna. Men 1848 års lagstiftare utgingo utan tvifvel från den förutsättning, att detta publikationssätt skulle vara tillräckligt kraftigt; att det i verkligheten icke visat sig så, gör en förbättring i detta hänseende önskelig, men kan icke förringa de verkningar, som desse lagstiftare antagligen velat förbinda med publikationen. För att denna verkan skall inträda, gör icke ingifvandet till rätten tillfyllest, utan fordras äfven att rätten låtit införa annons om bolaget i allmänna tidningarna, eller att Konungen utfärdat allmän kungörelse i ämnet. Förr kan nämligen icke tredje man veta, vid hvilken rätt han har att söka bolagsordningen.

Denna publikationens verkan är en af de förmåner, aktielagen medgifver ett sanktionerad^t aktiebolag. Om ett annat aktiebolag ingifver sin bolagsordning till rätten, och denna låter densamma i protokollet²⁾ inflyta "till den kraft och verkan lag förmår", så har denna för lagen okända publikation ingalunda denna kraftiga verkan, utan blir blott en omständighet, som

¹⁾ Ibland kan det naturligen vara svårt att säga, hvad som är så allmänt, att det i saknad af bestämmelse i bolagsordningen får anses vara afsedt af bolagsmännen. I dylika tvifvelaktiga fall måste tredje man anställa närmare undersökning, och om denna icke lemnar något tillförlitligt resultat, är det säkrast att afstå från att inlåta sig med bolaget.

²⁾ En dylik handling bör dock i hvarje fall icke intagas i inteckningsprotokollet, utan bör få sin plats i domboken.

på sin höjd i någon mån kan tala för, att tredje man bort känna bolagsordningens innehåll.

Slutligen må erinras, att publikationen endast är nödvändig, för att bolagsordningen skall binda tredje man, hvarunder naturligen äfven inbegripas de, som köpa aktier af bolaget eller teckna aktier vid en ny emission. Emot aktieegarne blir densamma, såsom ofvan blifvit sagdt, gällande oberoende af deras vetskap om dess innehåll ¹⁾.

3 KAP.

Det fullbildade aktiebolaget.

A. Aktiebolagets inre rättsförhållanden.

Det fullbildade aktiebolagets rättsförhållanden låta naturligast betrakta sig i tvänne afdelningar: de inre och de yttre. Att behandla de förra utan alt slags hänsigt till tredje man låter sig emellertid icke göra, då aktiebolaget enligt regeln alltid i någon mån behöfver, söker och erhåller kredit, och förhållandet till dem, som gifva densamma, i icke ringa grad återverkar på bolagsmännens inbördes förhållanden. Förbehållande till den senare afdelningen den speciela framställningen af tredje mans förhållanden till bolaget (deras uppkomst, innehåll och realiserande), vilja vi därför redan vid behandlingen af bolagets inre rättsförhållanden taga i betraktande den allmänna återverkan på dessa, som förhållandet till tredje man utöfvar.

Då aktiebolaget är ett rättsförhållande emellan aktieegarne, så är dess innehåll egentligen dess inbördes rättigheter och

¹⁾ Jmf. K. M:ts Dom d. 29 Nov. 1864 emellan handelsbolaget P. E. K. & J. samt Fredriksbergs bolag, genom hvilken en aktieegare i ett icke sanktioneradt (och följaktligen icke publiceradt) aktiebolag förklarades förlustig sin aktierätt på grund af försummad inbetalning, ehuru honom ovetande detta äfventyr införts i bolagsordningen i stället för den bestämmelse om straffränta, som fanns i det exemplar af bolagsordningen, hvilket jämlikt föreskrift i densamma var bifogadt aktiebrevet.

skyldigheter. Under dessa båda synpunkter skulle också aktiebolagets inre förhållanden kunna uttömmande behandlas. Genom aktiebolagskontraktet uppkommer emellertid ett, vanligen för längre tid afsedt, permanent förhållande, inom hvilket under dess utveckling allehanda olikartade och ofta från början alls icke förutsedda frågor kunna uppstå, och ehuru visserligen svaret på dessa alltid ytterst grundar sig å de rättigheter och skyldigheter, hvilka aftalet genast alstrat, låta de långt naturligare behandla sig genom att följa bolagets utveckling och lösa dem, där de framställa sig under densamma, än genom att inpassa dem under de särskilda rättigheter och skyldigheter, ur hvilka de erhålla sin lösning. Efter en allmän öfersigt af aktieegarnes rättigheter och skyldigheter vilja vi därför behandla aktierättens öfvergång och de därmed sammanhängande frågorna om sättet för aktieegares legitimation gentemot bolaget och om aktieförpligtelsens öde vid växlingar af aktierättens innehafvare, samt därefter betrakta bolaget i dess verksamhet (bolagsstämma, styrelse) och de möjliga förändringarna i dess grundval (aktiekapitalet) samt till sist realiserandet af det yttersta ändamålet för de flesta aktiebolag, fördelningen af bolagets vinst.

§ 1. Aktieegarnes rättigheter.

De, som bilda ett aktiebolag, afsända därigenom en viss del af sin förmögenhet, hvilken del ingår i den förmögenhetsmassa, hvilken oförryckt skall tjäna bolagsföreningens ändamål. Härigenom får detta förmögenhetskomplex likhet med en stiftelse, men denna likhet är blott skenbar. Bolagets ändamål är icke något annat än de enskilde medlemmarnes, och bolagets förmögenhet en rättsgemensamhet dem emellan. Ty i denna förmögenhet eger hvarje aktieegare sin ideela anpart, fastän å densamma hvilat ett rättsligt anspråk från de öfriges sida att få den använd för det gemensamma ändamålet, liksom han å sin sida har en motsvarande rätt till de öfriges andelar. En följd af detta förhållande är, icke blott att hvarje förfo-gande öfver den gemensamma förmögenheten eller någon reel del af densamma antingen förutsätter en omedelbar samverkan af

alla aktieegarnes viljor, eller att någon eller någre aktieegare eller icke-aktieegare å samtliges vägnar ega handla, utan äfven att ett fullständigt förfogande öfver en ideel anpart fordrar en dylik samverkan. Detta gör, att den enskilde aktieegarens rätt till en ideel andel af grundkapitalet föga faller i ögonen under bolagets fortvaro. Först vid dess upplösning framträder densamma tydligt i hans anspråk på att få sin anpart utskiftad; under bolagets bestånd är dess egentliga praktiska betydelse den, att enligt regeln tjäna såsom måttstock för andra aktieegarnes befogenheter.

I bolagsmännens samfälda ego faller också allt hvad genom bolagets verksamhet förvärfvas. Intet hindrar ett aftal, att äfven detta, liksom grundkapitalet, allt framgent skall tjäna som medel för bolagets operationer. Det allmänna är dock, att det sålunda förvärfvade, ehuru med vissa inskränkningar, afses att utdelas bland aktieegarne. Alltid har emellertid, såsom vi skola se, icke den enskilde aktieegaren ett ovillkorligt anspråk att, så snart tillvaron af fördelbar vinst blifvit konstaterad, erhålla sin anpart af densamma. Men om vinstutdelning sker, eger han alltid rätt att bekomma sin af bolagsordningen föreskrifna andel. Denna eventuella rätt till utdelning är icke annat än hans rätt till en ideel anpart¹⁾ af bolagets förmögenhet, i följd af hvilken han, då någon del af densamma frigöres från bolagsbandet, kan påyrka sin reela del. Rätten till vinstutdelning är vanligen den, som mest tages i betraktande vid aktiers förvärfvande, och aktiebrefvet betraktas snarare som ett obligatoriskt papper på ovisst årligt belopp, än såsom ett bevis öfver ledamotskap i en bolagsförening.

Ibland tillerkännes vissa aktier en företrädesrätt till vinstutdelning. Dessa företrädesberättigade aktier bära namnet *prioritets-* eller *preferens-aktier*. Prioritetsaktiernas företräde kan vara bestämdt på olika sätt. Stundom ega prioritetsaktieegarne endast anspråk med företrädesrätt å vissa procents utdelning, hvarutöfver icke någon andel i bola-

¹⁾ Hvilken dock icke i fråga om vinsten behöfver vara bestämd till samma proportion, som i fråga om grundkapitalet.

gets vinst tillkommer dem¹⁾. Vanligare är dock, att prioritetsaktierna af årsvinsten med företrädesrätt framför öfrige aktier tillförsäkras vissa procent på sitt aktiebelopp, hvarförutom de ega att, sedan lika många procent utgått åt öfrige aktier, jämte dessa taga lika del i hvad därefter kan återstå²⁾. Någon gång är prioritetsaktiernas ställning än förmånligare, i det desamma icke allenast ega företrädesrätt till vissa procent, innan öfrige aktier få någon utdelning, utan äfven, sedan de senare erhållit lika mycket, prioritetsaktierna erhålla ytterligare vissa procent, hvarefter det öfverskott af vinsten, som därefter kan återstå, användes till prioritetsaktiernas amortering³⁾. Naturligen kan företrädet till vissa procent bestämmas så, att det icke blott gör sig gällande vid hvarje årsutdelning, utan att, om ett eller annat år vinsten icke räckt att gifva prioritetsaktiernas innehafvare de dem tillförsäkrade procent, det felande skall fyllas af följande års vinst⁴⁾, men en sådan bestämmelse synes icke kunna presumeras. Förutom detta företräde till utdelning tillförsäkras oftast prioritetsaktierna rätt att vid bolagets upplösning af tillgångarna framför öfrige aktier återbekomma sitt insatta kapital⁵⁾. Oaktadt sina företräden förblifva prioritetsaktieegarne aktieegare och äro icke bolagets borgenärer⁶⁾,

¹⁾ Hargs Spinneri-aktieb. § 2; Tanto aktieb. § 2, 1) (Första serien); Hvitbetsocker-aktieb. § 2.

²⁾ Rörstrands aktieb. §§ 3, 26; Petersfors aktieb. § 9; Inedals aktieb. § 11; i detta förhållande står också enligt Tanto aktieb. § 2, 2) o. 3) 2:dra serien till den 3:dje.

³⁾ Nyqvarns aktieb. § 3.

⁴⁾ Detta synes t. ex. vara meningen i Hvitbetsocker-aktieb. §§ 2, 32.

⁵⁾ Rörstrands aktieb. § 3; Nyqvarns aktieb. § 11; Hvitbetsocker-aktieb. § 32; Inedals aktieb. § 11 m. fl.

⁶⁾ Ett egendomligt försök att gifva vissa aktieegare den dubbla ställningen af aktieegare och borgenärer, ehuru visserligen med anspråk endast på fix årsränta, återfinnes i Tanto aktiebolag. Första seriens prioritetsaktier äro verkliga aktier, icke obligationer, som oriktigt bära detta namn (det å dem inbetalda kapital, 1 million Rdr, är inberäknadt i det aktiekapital, som enligt § 2 bjudes tredje man såsom säkerhet), men enligt § 2, 1) m. 4 nedsättas såsom säkerhet för gäldande af prioritetsaktier-

hvidan således såväl deras anspråk på ränta beror af, att delbar vinst är förhanden, som de i fråga om det insatta kapitalets återbekommande stå tillbaka för bolagsborgenärerne. Med prioritetsaktier få icke förblandas de obligationer, som stundom bära namnet prioritetsobligationer ¹⁾. Dessa äro verkliga fordringar och gå till kapital och ränta före samtliga aktieegare, såväl prioritets- som andre.

Dessa direkta förmögenhetsrättigheter uttömma icke omfånget af aktieegarnes rättigheter. Aktiebolaget är en förening till verksamhet. Närmast låge, att denna verksamhet utförades af aktieegarne genom enhälligt beslut i bolagets angelägenheter, och utan tvifvel är detta en form för bolagets verksamhet, som står öppen här, liksom i andra bolag. Äfven om bolagsverksamheten i bolagsordningen är ordnad på helt annat sätt, är härigenom icke denna verksamhetsform utestängd. Skulle emellertid för hvarje åtgärd erfordras aktieegarnes enhälliga beslut eller till och med allenast desse samtliges vilja inhämtas, skulle bolaget arbeta så tungt, att dess verksamhet i vanliga fall icke hade stor utsigt till framgång. Därför uppdrager hvarje aktiebolags författning en beslutande rätt å allas vägnar åt de aktieegare, som efter kallelse vilja infinna sig för att om bolagsangelägenheter öfverlägga och besluta. Ett dylikt sammanträde benämnes *bolagsstämma*, och rätten att där föra talan är också en befogenhet, som aktierätten medför, ehuru det visserligen är möjligt, att vissa aktieegare äro utestängde från densamma. När bolagsstämman besluter i bolagsangelägenheter, handla de närvarande dels å egna, dels å

nas innehåll till kapital och ränta uti Bank eller taka händer inteckningar i bolagets fasta egendom för 1,200,000 Rdr. Vi betvifla emellertid, att domstol, i händelse bolaget komme på obestånd, skulle medgifva prioritets-aktieegarne någon konkurrens med, långt mindre, såsom uppenbarligen är afsedt, någon förmånsrätt framför bolagets verkliga borgenärer.

¹⁾ Om åtskilliga svårbestämda mellanformer, hvilka i utländska aktiebolag förekomma, se BEKKER, Beiträge z. Aktienrecht I: Ueber Stamm-prioritäts-Aktien, i Zeitschr. f. d. ges. Handelsr. XVI (1871), ss. 32 o. f.

de frånvarandes vägnar. Befogenheten härtill grundar sig därå, att bolagsmännen i aktiebolagsaftalet ömsesidigt inrymt hvarandra densamma. Man kan kalla detta ett ömsesidigt mandat, men fasthållas må, att detta mandat icke alstrar någon förpligtelse till verksamhet, utan att den enda garanti, en aktieegare har därför, att bolagsstämman skall visa sig verksam, ligger däri, att de öfrige aktieegarne hafva ett eget intresse uti bolagets angelägenheter.

Förutom dessa rättigheter, som i alla aktiebolag förekomma, inrymma stundom bolagsordningarna de enskilde aktieegarne andra befogenheter. Så erhålla de ibland vissa rättigheter emot bolagets styrelse. I allmänhet¹⁾ gäller väl om bolagsmännens anspråk emot styrelsen, att desamma, liksom andra bolagets rättsanspråk, blott af bolagsmännen samfäldt eller af bolagsstämman å deras vägnar kunna göras gällande, men stundom erhålla t. ex. de enskilde aktieegarne en rätt att när som helst fordra tillträde till bolagets räkenskaper²⁾, och tämligen allmänt föreskrifves, att styrelsen är pliktig att när som helst lemna dem tillträde till aktieregistret. — Icke sällan inrymmes också aktieegarne en rätt att, om nya aktier emitteras, erhålla en viss del i den nya emissionen³⁾.

Såsom en särskild aktieegarnes rättighet brukar anföras deras anspråk på bolagets bestånd och verksamhet i enlighet med bolagsaftalet, i följd hvaraf en ändring i dessa hänseenden icke kan företagas utan den enskilde aktieegarens samtycke⁴⁾. Vi betvifla dock, att detta anspråk kan upptagas såsom en själfständig aktieegarens rättighet. Såvidt det icke upplöser sig i ofvan sagda rättigheter, lär det väl icke vara annat än dessas negativa sida och utgöra en inskränkning i bolagsstäm-

¹⁾ Därifrån torde dock gifvas ett allmänt undantag, nämligen i fråga om styrelsens pligt att sammankalla bolagsstämman i de fall, som bolagsordningen stadgar, hvarom se nedan.

²⁾ Norrköpings Bomullsväveriaktieb. § 4; Oscarshamns Tändsticksfabriks aktieb. § 16; Bergsbro aktieb. § 19; Bergs aktieb. § 22.

³⁾ Trelleborgs ångf.-aktieb. § 5; Göteborg. Int.-gar.-aktieb. § 4; Återf.-aktieb. Poseidon § 4 m. fl.

⁴⁾ JOLLY, anf. st. s. 397; RENAUD, anf. st. s. 567.

mans och styrelsens rätt att förfoga öfver bolagsförmögenheten. Såvidt vi kunna förstå, kan det icke håller göras gällande på annat sätt, än genom att yrka en nullitetsförklaring af de bolagsstämmans och styrelsens beslut, hvilka icke lagligen tillkommit eller falla utom deras befogenhet.

Af praktisk betydelse är den frågan, om aktierätten, där rättigheter af fast egendoms natur ingå i bolagsförmögenheten, skall hänföras till fast egendom. Denna fråga har, som bekant, af teori och praxis¹⁾ blifvit nekande besvarad, och att detta svar i positivt rättsligt hänseende är det riktiga, torde icke kunna dragas i tvifvelsmål. Men denna sats är icke en konsekvens ur någon aktiebolagets juridiska personlighet, utan ett själfständigt, utan särskildt lagstadgande²⁾, i vår rätt upptaget undantag från hvad annars i fråga om andel i fast egendom gäller, ett undantag, som för öfrigt står i allra närmaste samband därmed, att med fast egendom, som af bolagsmännen i aktiebolaget insättes eller af dem i deras bolagsförening gemensamt förvärfvas, icke lagfares i delegarnes, utan i bolagets namn.

Vanligen utställes öfver aktierätten en skriftlig handling, som bär namnet *aktiebref* och innehåller en i bolagets namn gifven tillförsäkran om delaktighet i detsamma samt undertecknas enligt bolagsordningarnas stadganden än af styrelsen, än af dem, som bolagsstämman därtill bemyndigar. De äro affattade i ganska olika ordalag, men det väsentliga och för alla gemensamma är erkännandet såsom medlem i bolaget, vare sig detta gifves uttryckligen³⁾, eller framgår af ett (ofta ofullständigt) inrymmande af de olika rättigheter, som tillkomma bolagsmän⁴⁾. Vanligen utställes ett särskildt aktiebref för

¹⁾ Se OLIVECRONA, Om makars giftorätt i bo, 3 uppl. ss. 212 o. f.

²⁾ I Lagberedningens förslag till JordaB. 1 kap. 2 § förekommer ett uttryckligt stadgande i detta syfte. Jmf. dock motiv. s. 63.

³⁾ Aktiebrefven i Gaslysnings-aktieb. i Stockholm, Sjöförs.-aktieb. Neptunus, Stockholms Sjöförs.-aktieb., Halmstads Sockerfabr.-aktieb., Stockholms Pulveriserings-aktieb. m. fl.

⁴⁾ Aktiebrefven i Skandin. Kredit-aktieb., Spritexport-aktieb., Oscarshamns tändsticksfabriks-aktieb., Finnboda Beckbruks-aktieb. m. fl.

hvarje aktierätt, stundom kunna dock aktiebrefven omfatta flere aktier¹⁾. Aktiebref kunna vara ställda antingen *å viss man*²⁾ eller *å innehafvaren*. I de förra betecknas en viss person såsom aktieegare, i de senare erkännes brefvets innehafvare såsom medlem af bolaget. Ibland kunna båda slagen af aktiebref förekomma i samma bolag³⁾. Allmänt förekommer, att hvarje aktiebref förses med sitt särskilda nummer för att underlätta eller, då aktierna äro ställda till innehafvaren, möjliggöra ett bevis af ett visst aktiebrefs identitet.

Aktiebref utgifvas vanligen icke förr, än aktiebeloppet till fullo eller till viss bestämd del är guldets. Att aktiebref till innehafvaren utgifvas, innan aktieförbindelsen är till fullo infriad, torde aldrig förekomma, ehuru vår rätt icke lägger något hinder i vägen därför. Innan formliga aktiebref utgifvas, lemnas emellertid ofta särskilda, vanligen till viss man ställda, dokument öfver aktierätten under namn af aktiebevis⁴⁾ eller interimsaktiebref⁵⁾ eller interimsbevis⁶⁾, eller ock tjäna intill aktiebrefvens utlemnande till bevis om aktierätten de öfver verkställda inbetalningar gifna qvittenser (interimsqvittenser), hvilka någon gång ställas till innehafvaren⁷⁾.

Aktiedokumentens närmaste ändamål är att bereda aktieegarne ett sätt att legitimera sig gentemot bolaget. Emellertid kan det äfven såväl för bolaget, som för en aktieegare medföra vissa förmåner, att bolaget känner, hvilken

¹⁾ Bergslagernas jernv.-aktieb. § 6, Gefle—Dala jernv.-aktieb. § 7 m. 2, Dalarnes Bergolje-aktieb. § 2, Tanto aktieb. § 2, 4).

²⁾ Därmed måste anses rättsligt likbetydande de *å viss man* eller hans rättsinnehafvare ställda aktiebref, hvilka stundom förekomma. Stockholms—Westerås—Bergslagens jernvägs-aktieb. § 3, jmf. med § 7, Södertelje Oljebruks-aktieb. § 5, jmf. med § 6.

³⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 13 b); Allm. Förl.-aktieb. § 9.

⁴⁾ Stockholms Int.-gar.-aktieb. § 5; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 10; Stockh. Magasins-aktieb. § 6.

⁵⁾ Stockh. Yllefabr.-aktieb. § 9.

⁶⁾ Bergslagernas jernvägs-aktieb. § 5.

⁷⁾ Skand. Kredit-aktieb. (1863) § 7; Allm. Förlags-aktieb. § 8.

aktierättens innehafvare är. I § 4 stadgar därför aktielagen, att genom bolagsordningen skall bestämmas, huru aktierna hos bolagets styrelse inregistreras, och huru skeende förändringar i aktierätten antecknas. En dylik anteckning saknar all betydelse, då aktiedokument, ställda till innehafvaren, blifvit utgifna, men i enlighet med lagens ordalag är stundom i bolagsordningarna föreskrifvet, att äfven sedan detta skett, de förändringar, som anmälas, skola i registret antecknas¹⁾. Om detta register stadga bolagsordningarna vanligen, att detsamma bör upptaga:

1:o) den persons namn, stånd och hemvist, som aktien tecknat;

2:o) de å aktien verkställda inbetalningar;

3:o) a) när aktierna ställas till viss man: de med eganderätten timade förändringar, om hvilka anmälan hos bolagets styrelse blifvit gjord eller — där detta är ett villkor för ny aktieegares inträde i bolaget — hvilka af styrelsen uppå anmälan blifvit godkända; b) när aktierna ställas till innehafvaren: anmälda eller, där så fordras, godkända öfverlåtelse af aktietecknarnes rätt samt tiden för aktiebrevets utlemnande. Icke sällan stadgas, att denna registerbok skall hållas tillgänglig för en hvar, som därom önskar taga kännedom²⁾.

§ 2. Aktieegarnes skyldigheter.

Om aktiebeloppet genast till fullo inbetalas, alstrar aktiebolagsaftalet icke någon ömsesidig obligatorisk förpligtelse, utan en sakrättslig gemensamhet inträder omedelbart i det sammanskjutna aktiekapitalet. Detta är dock icke det vanliga. Oftast lemnas åtminstone en kortare tids anstånd med en del af aktiebeloppen, och stundom är en del af aktiekapitalet afsedd att endast i olyckligaste fall tagas i anspråk.

¹⁾ I 1854 års förslag § 63 heter det, att i bolagsordningen skall utsättas, huru öfverlåtelse af eganderätt till lott antecknas skall, *där sådan anteckning ske bör*.

²⁾ Bergsbro aktieb. § 6; Norrköp. qvarn-aktieb. § 8; Stockh. Badhus-aktieb. § 7; Stockh. Pudrett-aktieb. § 10; Forss Säg.-aktieb. § 6; Stockh., Norrköp., Göteb. Folkb. §§ 25; Stockh. Handelsb. § 13 m. fl.

Lemnas någon del af aktiekapitalet utestående, skall enligt § 5 i aktielagen bolagsordningen utsätta viss tid, inom hvilken skriftlig förbindelse å det oguldna beloppet skall afgifvas, hvarjämte enligt § 6 i samma lag bolagsordningen bör bestämma, hvad äfventyr skall följa på delegares uraktlåtenhet att inom rätt tid afgifva sådan förbindelse. Denna tid utsättes vanligen antingen till den, då teckningen sker¹⁾, eller till den, då första inbetalningen efter bolagets konstituerande skall ega rum²⁾. Ibland bestämmes det äfventyr, att hela beloppet blir förfallet och, om det icke inom viss tid inbetalas, aktien förverkas³⁾. Oftast är påföljden omedelbart aktierättens förlust, antingen ovilkorligen⁴⁾, eller om bolagsstämma⁵⁾ eller styrelse⁶⁾ så besluter. Där äfventyret är förlust af aktierätten, skall enligt 6 § 2 m. också i bolagsordningen stadgas, om delegaren skall vara fri från vidare ansvar elller icke. I detta hänseende följa bolagsordningarna samma olika system, som nedan i fråga om äfventyret för försummad inbetalning skola omnämnas.

I bolagsordningen är stundom utsatt bestämd tid, då återstående inbetalningar skola fullgöras⁷⁾. Oftare stadgas, att de

¹⁾ Rederi-aktieb. Svea § 5; Industri-kredit-aktieb. i Stockh. § 4; Stockh. Magasins-aktieb. § 6; Göteb. Handelskompani § 4.

²⁾ Stockholm-Westerås-Bergslagens jernv.-aktieb. § 7; Stockh. Handelsb. § 7; Brand- och Lifförs.-aktieb. Svea § 6; Stockh. Badhus-aktieb. § 3 m. fl.

³⁾ Hargs qvarns aktieb. § 8; Stockh. Yllef. aktieb. § 8; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 5; jmf. Göteb. Handelskomp. § 4.

⁴⁾ Stockh. Handelsb. § 10; Stockh. Sjöförsäkrings-aktieb. § 4; Rörstrands aktieb. § 11; Aktieb. Union § 7; Gefle-Dala-jernvägs-aktieb. § 11 m. fl.

⁵⁾ Rederi-aktieb. Svea § 6.

⁶⁾ Stockh.-Westerås-Bergsl.-jernv.-aktieb. § 7; Åby aktieb. § 6.

⁷⁾ Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 3; Eskilstuna Tobaksfabriks-aktieb. § 3; Trelleborgs ångf.-aktieb. § 4.

skola ske å den tid, som bolagsstämma¹⁾ eller styrelse²⁾ bestämmer. Saknas föreskrift om hvem som eger påbjuda inbetalningar, beror det på omständigheterna, om styrelsen kan anses därtill befogad, eller om bolagsstämmas beslut erfordras. Är hela aktiebeloppet uppenbarligen afsedt att i hvarje händelse inbetalas i mån af behof (såsom vid järnvägsanläggningar, byggnadsföretag o. dyl.), synes styrelsen vara befogad att utan vidare infordra beloppen. Synes meningen däremot hafva varit att närmast drifva bolagets rörelse med den redan inbetalda delen af kapitalet, och att blott i händelse, att densamma funnes böra utvidgas, resten skulle inbetalas, erfordras bolagsstämmas beslut³⁾. Ofta, i synnerhet i nyare bolagsordningar, föreskrifves, att aktiekapitalet bör till fullo vara inbetaldt inom viss bestämd tid⁴⁾. Aktiebeloppen kunna naturligtvis endast infordras i den mån och på det sätt, som bolagsordningarna föreskrifva. Oftast fastställa dessa den grundsats, att af det utestående aktiebeloppet icke mer än vissa procent på en gång kunna uppsägas till inbetalning, och att viss tid bör förflyta emellan hvarje betalningstermin⁵⁾. Vanligen föreskrifves, att aktiebeloppen endast kunna infordras till en viss tid efter vederbörlig anmaning. Angående sättet för denna innehålla bolagsordningarna allmänt den bestämmelse, att den skall offentliggöras i allmänna tidningarna⁶⁾, och detta får äfven i

¹⁾ Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 10; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 5; Rörstrands aktieb. § 7; Försäkrings-aktieb. Skandia § 8; Jokkis aktieb. (finskt) § 2 m. fl.

²⁾ Stockh. Handelsb. § 7; Bångbro aktieb. § 6, m. 1; Hargs Spinneri-aktieb. § 4; Kropps aktieb. § 5; Stockh. Yllef.-aktieb. § 8 m. fl.

³⁾ Jmf. PÖHLS, Actienges. s. 196.

⁴⁾ Bångbro aktieb. § 6; Rederiaktieb. Svea § 5; Göteb. Handelskomp. § 4; Stockh. Magasins-aktieb. § 4 m. fl.

⁵⁾ Stockh. Handelsb. § 8; Bångbro aktieb. § 6 m. 2; Stockh. Yllef.-aktieb. § 8; Bergslagernas jernv.-aktieb. § 5; Lidköp. Bryggeri-aktieb. § 3 m. fl.

⁶⁾ Rederi-aktieb. Svea § 5; Återförs.-aktieb. Bore § 3; Hargs Spinneri-aktieb. § 4; Kropps Aktieb. § 5; Bångbro aktieb. § 6; Stockh. Handelsbank § 8; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 5 m. fl.

brist af uttryckligt stadgande anses såsom en tillfyllestgörande uppsägning¹⁾. Stundom fordrar dock bolagsordningen, att hvarje aktieegare skall bevisligen genom särskild skrifvelse om beslutade inbetalningar underrättas²⁾, eller ock föreskrifver den, att den delegare, hvars hemvist är känt, skall erhålla särskildt anmaningsbref³⁾. Inbetalningar af aktiebeloppen skola naturligen ske kontant, såvida icke teckningsvilkoren eller bolagsordningen medgifva annat, eller styrelsen på sitt ansvar finner lämpligt att i betalning mottaga andra förmögenhetsobjekt. Har aktieegaren en fordran hos bolaget, kan han begagna denna till qvittning, såvida icke, såsom stundom är fallet, bolagsordningen förbjuder detta⁴⁾. För hvarje inbetalning skall enligt vissa bolagsordningar lemnas särskildt kvitto, hvaremot andra föreskrifva, att sedan förbindelsen aflemnats, endast afskrifning skall ske å denna. Är förbindelsen af löpande egenskap, kan naturligen en dylik afskrifning alltid påyrkas.

Enligt 6 § i aktielagen skall bolagsordningen utsätta, hvad äfventyr skall följa på försummelse att verkställa beslutad inbetalning. Någon gång bestämmes detta äfventyr endast därtill, att den försumlige blifver underkastad laga åtgärd till uttagande af förfallna beloppet jämte uppskofsränta⁵⁾. Det betydliga men, ett aktiebolag kan lida af delegares försummelse att inbetala utskrifna belopp, samt de svårigheter och den tidsutdrägt, som äro förenade med aktiebeloppens indrivande hos en större mängd delegare, hafva gifvit anledning att i bolagsordningarna utsätta ett särskildt äfventyr, som, på samma gång det utgör en kraftig anmaning till punktlig inbetalning, bereder bolaget ett sätt att snart göra sig godtgjord i händelse densamma försummas, nämligen en rätt

¹⁾ RENAUD, anf. st. s. 265.

²⁾ Stockh. Yllef.-aktieb. § 8; Åby aktieb. § 4.

³⁾ Stockh. Magasins-aktieb. § 6; Stockh. Handelsb. § 8; jmf. Göteb. Handelskomp. § 4.

⁴⁾ Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 25. Se äfv. Återförs.-aktieb. Poseidon § 27; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 47.

⁵⁾ Norrköp. Bomullsväveri-aktieb. § 1.

för bolaget att indraga aktierätten¹⁾. Utsättes detta äfventyr, skall tillika i bolagsordningen stadgas, om delegaren, efter sitt uteslutande ur bolaget, skall vara fri från vidare ansvar, eller om han ändå förblifver skyldig att återstående inbetalning till större eller mindre del fullgöra. I detta hänseende följa bolagsordningarna olika system²⁾. Några stadga, att aktien ovilkorligen hemfaller till bolaget, men på samma gång alla bolagets anspråk på vidare inbetalningar utslockna, hvaremot det redan inbetalda icke återbekommes³⁾. Enligt andra beror det på särskildt, vanligen styrelsens⁴⁾, stundom bolagsstämmans⁵⁾ beslut att antingen förklara aktierätten förverkad, då allt ansvar för resterande inbetalningar bortfaller, eller ock hos aktieegaren indriva det förfallna beloppet. Här upphör valrätten, då aktierättens indragning är den försumlige delgifven. Har man deremot valt att utsöka det förfallna beloppet, så kan väl, äfven om offentlig myndighet anlitats för dess utbekommande, talan nedläggas och aktien i dess ställe förklaras förverkad⁶⁾. Enligt ett tredje system är äfventyret utsatt kumulativt, så att trots aktiens förverkande personligt

¹⁾ Samma äfventyr återfinnes allmänt i utländska bolagsordningar. Se RENAUD, *anf. st. ss. 650 o. f.*; LINDLEY, *Law of partnership*, ss. 728 o. f., och eng. normalstatutet (25 & 26 Vict. c. 89, Sch. I A) N:o 19; RIVIÈRE, *Commentaire*, ss. 78, 79; jmf. äfv. SCHWEIGAARD, *Den norske Proces*, ss. 487, 8.

²⁾ Samma bolagsordning följer ofta olika system i fråga om de särskilda inbetalningarna. Så t. ex. Stockh. Handelsb. § 10; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 6; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 11.

³⁾ Stockh. Yllef.-aktieb. § 8, m. 2; Stockh. Handelsb. § 10, m. 1; Bergsbro aktieb. § 7; Sörstafors trämasseaktieb. § 6. I kooperativa aktiebolag förekommer stundom den föreskrift, att försummelse af inbetalningar medför aktierättens förlust, men redan inbetalda belopp återbekommas. Persbergs arbetares kons.-aktieb. § 4.

⁴⁾ Södertelje oljebr.-aktieb. § 3; Stockh.-West.-Bergslagens jernvägs-aktieb. § 9; Stockh. Handelsb. § 10, m. 2; Stockh. Magasins-aktieb. § 8; Mälareprov. Mejeri-aktieb. § 5.

⁵⁾ Tanto aktieb. § 3; Hargs qvarns aktieb. § 7.

⁶⁾ Jmf. RENAUD, *anf. st. s. 659*.

ansvar kvarstår antingen till fullo¹⁾ eller till den redan förfallna delen²⁾ eller till så stor del, som genom aktiens försäljning icke betäcket³⁾. Enligt ett fjärde system förlorar äfventyret all egenskap af konventionalstraff och blir blott ett sätt för aktiebolaget att utfå hvad det har att fordra, men icke mer, nämligen då det stadgas, att aktien försäljes med rätt för den försumlige att utbekomma möjligen blifvande öfverskott⁴⁾. Oftast lemnas den försumlige, innan äfventyret tillämpas, viss anståndstid, under hvilken aktierättens förlust kan undvikas genom inbetalning af det förfallna beloppet jämte uppskofsränta därå, hvarvid dock ibland såsom vite stadgas förlust af den utdelning, som belöper sig på den tid, försummelsen fortfarit⁵⁾. Någon gång föreskrifves särskild anmanning i allmänna tidningarna med uppgift å den eller de aktier, för hvilka inbetalning försumrats⁶⁾. Några bolagsordningar förutsätta för äfventyrets tillämpning, att utmätning egt rum för utbekommande af det förfallna beloppet⁷⁾ eller af hela återstående teckningsbeloppet⁸⁾, men att tillgång saknats till dess gäldande. Blir aktieegare på grund af försummad inbetalning förlustig sin aktierätt, får med anledning af den eventuella betalningsskyldighet, som enligt § 6 i aktielagen, såvidt borgenärers rätt angår, fortfarande åligger honom, den afgifna skriftliga förbindelsen icke återställas, förrän ett år förflutit från hans uteslutande.

Gör en aktieegare konkurs, kan bolaget, om det så finner lämpligt, bevaka det oguldna aktiebeloppet i densamma.

¹⁾ Hargs spinneri-aktieb. § 5; Eskilstuna jern-manuf.-aktieb. § 3; Bergslagernas jernv.-aktieb. § 5; Eskilstuna Tobaksfabr.-aktieb. § 3; Fotolitografiska aktieb. i Stockh. § 2; Aktieb. Union § 7.

²⁾ Gefle-Dala-jernv.-aktieb. § 11; jmf. äfv. Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 6 m. 2; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 11, m. b).

³⁾ Kropps aktieb. § 6.

⁴⁾ Forss sågverks aktieb. § 9.

⁵⁾ Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 11 a); Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 6 a).

⁶⁾ Kropps aktieb. § 6.

⁷⁾ Malmö Teater-aktieb. § 5; Bångbro aktieb. § 8.

⁸⁾ Hjo Bryggeri-aktieb. § 4.

Är bolagets ställning icke altför dålig, torde väl emellertid vanligen denna bevakning uteblifva. Ty aktierätten bildar en tillgång i aktieegarens bo, som konkursborgenärerne icke lära underlåta att tillgodogöra sig genom dess försäljning. Stundom binder, såsom vi få se, bolagsordningen det villkor vid ny egares inträde, att han afgifver godkänd förbindelse för resterande aktiebeloppet, och äfven om detta icke är händelsen, så lærer icke konkursboet kunna försälja gäldenärens aktier utan att befria honom från de vid desamma häftande förpligtelser. Skulle emellertid bolagets ställning vara sådan, att värdet af det innestående beloppet icke uppväger risken af att behöfva tillskjuta mer, eller är dess ändamål alls icke ekonomisk vinst, eller skulle det annars finna lämpligt att bevaka oguldnad beloppet, så står det, såsom sagdt, bolaget fritt att göra detta, men, om enda äfventyret för inbetalningars försummande i bolagsordningen är utsatt till aktierättens förlust, kan konkursboet genom att uppgifva aktierätten utesluta bolaget från konkurrens i massan. Icke sällan innehålla bolagsordningarna för den händelse, att en aktieegare råkar i konkurs, den föreskrift, att, om icke inom viss tid aktierätten blifvit öfverlåten på annan man, hvilken aflemnat godkänd förbindelse, eller ock nöjaktig säkerhet blifvit stäld för resterande aktiebeloppet, aktierätten anses såsom förverkad¹⁾.

Ett visst kapitaltillskott är enligt regeln den enda prestation, till hvilken den, som ingår i ett aktiebolag, förpligtar sig. Aktiebref och bolagsordningar omnämna också såsom en särskild pligt skyldigheten att underkasta sig bolagsordningen i öfrigt. Denna skyldighet är i allmänhet helt och hållet negativ, en skyldighet att respektera de öfriges anspråk, att hans andel i bolagsförmögenheten skall tjäna bolagets ändamål, och deras rätt att till och med i strid mot hans vilja för detta ändamål vidtaga förfoganden med densamma. Någon gång ålägger måhända bolagsordningen aktieegaren en pligt

¹⁾ Skandia § 13; Brand- o. Lifförs.-aktieb. Svea § 10; Återförs.-aktieb. Bore § 7; Nordstjernan § 10 m. fl. försäkringsbolag; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 10; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 15.

att mottaga uppdrag att vara styrelsemedlem eller revisor. Enligt regeln måste dock denna pligt anses förbunden med aktierättens fortsatta innehafvande, så att man genom dess uppgifvande kan befria sig från denna förpligtelse.

Ofta förefinnes i bolagsordningarna den bestämmelse, att inom bolaget uppkommande tvister, vare sig emellan bolagsmännen inbördes eller emellan dem och styrelsen, icke få dragas inför domstol, utan skola afgöras af gode män¹⁾, hvilka vanligen utses så, att hvardera parten väljer en eller två, och desse utse den tredje eller femte, och, om någon part tredskas att förrätta val, eller de af parterne utsedde icke blifva ense om val af den tredje eller femte, underrätt, där bolagets styrelse har sitt säte, anmodas komplettera valet. Hvad desse gode män medelst röstpluralitet besluta, länder parterne ovilkorligen till efterrättelse, och den enskilde eger därå ingen talan, enär han genom sitt inträde i bolaget godkänt detta undantag från vanlig rättegångsordning. Men finnes detta villkor icke bland de ursprungliga, kan aldrig pluraliteten införa detsamma i bolagsordningen²⁾.

§ 3. Om aktierättens öfvergång.

Ett af de drag, som, ehuru icke för aktiebolaget väsentliga, dock återfinnas hos de flesta aktiebolag, är aktierättens fria förytterlighet. Orsaken därtill är dock icke, hvad som, besynnerligt nog, så ofta framhålles, att det saknas ett rättsligt intresse från öfrige aktieegares sida, hvilket skulle kunna hindra en aktieegare att föryttra sin aktierätt³⁾. Alla rättigheter kunna icke öfverlätas å annan man, och bland aktieegarnes befogenheter ingår en, om hvilken, så vidt man blott fäster sig

¹⁾ Tanto aktieb. § 25; Bergsbro aktieb. § 20; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 21; Norrköp. qvarn-aktieb. § 30; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 22; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 48; Brand- o. Lifförs.-aktieb. Svea § 40; Återförs.-aktieb. Freja § 47; Förs.-aktieb. Skandia § 61; Sundsvalls ölbryggeri-aktieb. § 31 m. fl.

²⁾ Se K. Ress. d. 22 Juni och 23 Dec. 1859 (Rydahls manuf.-aktieb.).

³⁾ REYSCHER i Zeitschr. f. D. R. XIII s. 409; RENAUD, anf. st. s. 71; ENDEMANN, Handelsr. § 64 s. 333.

vid befogenhetens natur, detta knapt torde kunna påstås: rätten att deltaga i högsta ledningen af bolagets angelägenheter. Det kan väl icke anses likgiltigt för öfrige aktieegare, hvilken person de erhålla till medförvaltare af de gemensamma angelägenheterna å bolagsstämman. Men då en bolagsman blott med en begränsad del af sin förmögenhet står inom bolagsförhållandet, blir detta intresse i allmänhet för svagt att kunna motväga de skäl, som tala för aktierättens omsättlighet, hvarigenom det, oaktadt rättsförhållandets ouppsägbarhet, blir möjligt för en bolagsman att förfoga öfver den del af sin förmögenhet, som han insatt i ett aktiebolag. I följd häraf återfinnes aktierättens fria förytterlighet så allmänt inom aktiebolagen, att man är fullt berättigad att, där bolagsordningen icke innehåller något härom, antaga meningen hafva varit, att alla de befogenheter, aktierätten innebär, icke blott kunna växla innehafvare genom dödsfall, utan också fritt kunna öfverlätas genom förfoganden *inter vivos*. I detta hänseende kan för öfrigt icke uppstå något tvifvel annat än vid bolag, som icke erhållit kongl. sanktion, eller där aktiebref icke utgifvits, ty i den bolagsordning, som skall kunna vinna Konungens stadfästelse, måste enligt 7 § i aktielagen, då aktierna äro ställda å viss man, innehållas föreskrifter, huruvida delegares rättsinnehafvare må inträda i bolaget, och då aktierna äro ställda å innehafvaren, ligger i själfva denna form ett erkännande af aktierättens fria omsättlighet.

Denna aktierättens fria omsättlighet är icke beroende däraf, att aktiebref äro utfärdade¹⁾. Utgifvas inga aktiebref, eller äro desamma ännu icke utlemnade, kan aktierätten icke desto mindre fritt öfverlätas. Icke håller fordras, att aktiebeloppet till fullo är inbetaladt²⁾. Det särskilda in-

¹⁾ Af annan åsigt är REYSCHER, anf. st. s. 411.

²⁾ Detta anser BRINCKMANN, Handelsrecht s. 237, WALTER, System § 303. Allg. D. H. G. B. art. 222, 3 förutsätter, att aktierna kunna öfverlätas, antingen aktiebref äro utfärdade eller icke, och antingen aktiebeloppen äro till fullo inbetalda eller ej. Se också Code de Com. art. 35, 36 och 1867 års lag art. 3. Enligt engelska normalstatutet (1862 års

tesse, öfrige aktieegare här ega i aktietecknarnes personlighet, tillgodoses på annat sätt, hvarom nedanför, och bolagsordningarna förutsätta allmänt, att aktierätten äfven dessförinnan fritt kan öfverlätas¹⁾, och detta får anses hafva varit meningen, då bolagsordningen intet innehåller härom. En annan sak är, att väl icke ofta i detta fall någon öfverlåtelse af aktierätten ifrågakommer, utan att bolaget medverkar genom att antaga nye aktieegaren i stället för öfverlåtaren till gäldenär för aktiebeloppet.

Aktierätten kan öfvergå från en innehafvare till en annan genom alla de rättsliga fakta, som i allmänhet föranleda rättigheters öfvergång. Öfvergår en aktierätt till flere personer, måste dessa genom en enda person bevaka och utöfva sin rätt i bolaget. Aktierätten är nämligen med hänsigt till bolaget odelbar²⁾, d. v. s. oaktadt den fördelning af aktierätten, som kan ega rum emellan flere, tager bolaget icke befattning med mer än en person såsom dess innehafvare. En följd häraf är, att, om flere blifvit egare till en å viss man stäld aktie, antingen *en* person måste inregistreras såsom dess egare, eller åtminstone

akt sched. II, A) n:o 10 kan bolaget vägra att inregistrera en öfverlåtelse af aktier, hvilkas förre egare står i skuld till bolaget. Såvidt detta gäller i fråga om resterande aktiebelopp, finner det sin förklaring ur den betydelse, inregistreringen eger enligt den engelska rätten. Den innebär nämligen ett erkännande af den inregistrerade icke blott såsom *aktierättens* innehafvare, utan äfven såsom den, hvilken ensam blir ansvarig för *aktieförbindelsen*. Se LINDLEY, anf. st. ss. 142 o. f. Se äfv. RENAUD, anf. st. ss. 348 o. f.

¹⁾ Rörstrands aktieb. § 8; Sundsvalls ölbryggeri-aktieb. § 7; Gefle—Dala-Jernvägs aktieb. § 10; Stockh.—Westerås—Bergslagens jernvägsaktieb. §§ 6, 10; Norrköpings Folkbank § 21, m. 2; Industri-kredit-aktiebolaget i Stockholm § 5; Återf.-aktieb. Freja §§ 8, 13; Försäkr.-aktieb. Skandia §§ 10, 15; Kropps aktieb. § 10; Stockholms Pudrettfabr.-aktieb. § 7 m. fl.

²⁾ Bångbro aktieb. § 14; Stockh. Handelsb. § 5; Gefle brygg.-aktieb. § 6; Hargs Spinneri-aktieb. § 7; Tanto aktieb. § 7; Rederi-aktiebolaget Svea § 12; Finnboda Beckbruks-aktieb. § 6; Åby aktieb. § 9; Rörstrands aktieb. § 5; Nyqvarns aktieb. § 10; Norrköp. Bomullsväfveri-aktieb. § 9; Brand- och Lifförsäkr.-aktieb. Svea § 8; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 7 m. fl.

för bolagets styrelse uppgifvas namnet på den person, som å alla aktiedelegarnes vägnar utan särskild fullmakt eger i allo föra deras talan¹⁾). En föryttring af aktierätten kan ifrågakomma äfven utan eller emot aktieegarens vilja. Aktierätten utgör nämligen en del af aktieegarens förmögenhet och svarar såsom sådan för hans skulder, i följd hvaraf en tvångsförsäljning af densamma till hans borgenärsers förnöjande kan ifrågakomma såväl utmättningsvis, som vid konkurs. En tvångsförsäljning af aktierätten kan också, såsom ofvan nämnts, ifrågakomma för den händelse, att beslutade inbetalningar försummas, och bolagsordningen bestämmer detta såsom äfventyr. En aktieegares borgenär kan också erhålla ett omedelbart anspråk på godtgörelse ur aktierätten genom aktiebrevfets pantsättning. Innehafvare af pantsatt aktiebref eger uppbära vinstutdelning, såväl som den andel af bolagsförmögenheten, som vid bolagets upplösning faller å den pantsatta aktien, men någon rätt att å bolagsstämma föra talan eger han naturligtvis icke²⁾). Enligt allmänna grundsatser öfvergår aktierätten vid arf och testamente genom dödsfallet, vid giftorätt genom vigseln samt vid förfoganden *inter vivos* genom samtycket, utan att detta behöfver klädas i någon viss form. Vål innehålla icke sällan bolagsordningarna föreskrifter om viss form för aktiers öfverlåtelse, men åt dessa kan icke gifvas den tolkning, att aktieöfverlåtelser dessförutan skulle vara en nullitet, utan deras betydelse är blott, att aktiebolaget, förrän nye egaren på detta sätt styrker sin rätt, icke tager någon befattning med densamma. Äro aktiebref utfärdade, blifver icke därför öfverlåtelseaftalet något s. k. realkontrakt, men visserligen är det af vikt för den nye aktieegaren att ofördröjligen komma i besittning af aktiedokumentet. Dels behöfver han nämligen densamma, för att af bolaget blifva erkänd såsom aktieegare, dels

¹⁾ Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 6; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 4; Aktieb. Walhalla § 7; Återförsäkr.-aktieb. Bore § 3, m. 5.

²⁾ Oscarsh. Tändst.-fabr.-aktieb. § 9; Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 6; Södertelje Oljebr.-aktieb. § 8.

blifver först härigenom hans nyförvärfvade rätt fullt tryggad, satsen, som vi emellertid först i det följande kunna närmare utveckla.

När en aktie ombyter egare, öfvergår aktierätten fullständigt på förvärfvaren, som eger densamma med en själfständig rätt, icke blott såsom utföware af den förre aktieegarens rättigheter, och detta utan afseende på, om aktiebrefven äro ställda på viss man eller på innehafvaren, eller om aktiebref öfverhufvud äro utgifna. Här är nämligen fråga om en rättighet, som man från början gifvit lof att låta komma i annan mans hand. Då den nye aktieegaren gör gällande sina rättigheter emot bolaget, kunna följaktligen icke möta honom några å förre egarens person¹⁾ grundade invändningar. Bolaget kan t. ex. icke mot aktieförvärfvarens anspråk på utdelning begagna till qvittning en bolagets fordran hos förre aktieegaren, äfven om denna fordran uppkommit förr, än aktierättens öfvergång blifvit bolaget bekant²⁾. Och hvad sålunda gäller ny aktieegare, gäller också innehafvare af pantsatt aktiebref; hans rätt lider ingen inskränkning därigenom, att aktiens egare står i skuld till bolaget³⁾. Gör en aktieegare konkurs, och bolaget hos honom eger fordringar, kan naturligen icke blifva fråga om någon qvittning från bolagets sida med aktierätten, då denna icke är någon fordran hos bolaget, icke håller finnes något stöd i lag för att tillerkänna bolaget någon förmånsrätt i det belopp, som genom aktierättens försäljning inflyter. Icke håller kan bolaget emot aktieförvärfvarens anspråk på utdelning begagna till qvittning sin fordran hos konkursgäldenären. Den, som därvid förvärfvat aktierätten, inträder, liksom hvarje aktieförvärfvare, i full och själfständig rätt emot bolaget.

¹⁾ Om förhållandena i det särskilda fall, då aktiebeloppet icke är till fullo inbetaladt, se 5 §.

²⁾ Jmf. ett engelskt prejudikat hos LINDLEY, anf. st. ss. 684 o. f.

³⁾ Att uttryckligen fastställa detta, torde vara afsigten med den på senare tider ofta förekommande, tämligen dunkla bestämmelsen, att "fordringsanspråk mot bolaget kunna icke lida någon minskning däraf, att den fordrande är aktieegare". Norrköpings Bryggeri-aktieb. § 12; Petersforss aktieb. § 8; Link. Brygg.-aktieb. § 14 m. fl.

Denna aktierättens fria omsättlighet är emellertid endast ett *naturale* i aktiebolagskontraktet, den kan af bolagsordningen inskränkas. Så förekommer icke så sällan, att för nye aktieegarens inträde i bolaget styrelsens samtycke erfordras, hvilket samtycke vanligen bindes vid det villkor, att nye aktieegaren, där något af aktiebeloppet utestår, därå aflemnar förbindelse, som af styrelsen godkännes, eller att beloppet konstant inbetalas¹⁾. Fordrar nu bolagsordningen bolagets samtycke till aktierätts öfverlåtelse, så är det tydligt, att, ehuru pantsättning af aktiebref icke kan anses vara förbjuden och alltid medför ett företräde för panthafvaren i förhållande till aktieegarens borgenärer i allmänhet, dock här hans anspråk på utdelning kan från bolagets sida mötas med qvittning på grund af aktieegarens skuld till bolaget²⁾. Gör en aktieegare i ett dylikt bolag konkurs, och har bolaget fordran hos honom, kan visserligen icke håller här blifva fråga om någon indragning af aktierätten qvittningsvis eller någon förmånsrätt i det belopp, som aktierättens försäljning kan inbringa, men bolaget behöfver naturligen icke bevilja någon ny egare inträde, utan kan fortfarande till sin godtgörelse innehålla alt, hvad å aktien kan komma att utdelas³⁾. Följden häraf är den, att om bolagets fordran betydligt öfverskjuter aktiens eller aktiernas värde, konkursboet väl alls icke lär begagna denna tillgång. I motsatt fall får väl aktiebolaget sin fordran gulden antingen af konkursmassan eller nye egaren. Och det praktiska resultatet blir således ungefär detsamma, som om bolaget egde en förmånsrätt i aktierna. Skulle emellertid i detta fall pantsättning vara medgifven i bolagsordningen⁴⁾, så sy-

¹⁾ Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 9; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 14; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 7; Lifförs.-aktieb. Nordstjernen § 9; Återf.-aktieb. Bore § 6; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 4 m. fl. försäkringsbolag; Göteb. Handelskomp. § 8.

²⁾ Jmf. Jurid. Arkif, XVII ss. 324 o. f. samt K. D. den 27 Febr. 1871 i Naumanns Tidskr. 1871, ss. 594 o. f.

³⁾ Jmf. ett prejud. i Jurid. Arkif, XXX ss. 117 o. f.

⁴⁾ Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 4 m. 6; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 3 m. fl.

nes häri ligga ett afstående från alla qvittningsanspråk, såvidt de kunna förringa dens rätt¹⁾, hos hvilken aktiebrevet kan vara pantsatt.

Stundom är aktierättens öfvergång icke i sin helhet beroende af bolagets samtycke, men bolagets styrelse förbehålles rätt att, då ny egare söker inträde, bestämma, huruvida den nye aktieegaren må erhålla rätt att vid dess sammanträden föra talan eller icke. Vägras detta, så åtnjuter han ändock rätt att uppbära vinstutdelning, såväl som aktieegares rätt vid bolagets upplösning²⁾. I detta fall gäller i fråga om panthafvares rätt och förhållandet vid konkurs, hvad ofvan är sagdt om aktiebolag, hvilkas aktier kunna fritt öfverlätas³⁾.

Någon gång innehåller bolagsordningen den föreskrift, att, om aktie öfvergått till annan person genom andra fång än arf eller giftorätt (stundom nämnes äfven testamente), bolaget inom viss tid, efter det nye egaren anmält sig till inträde, eger lösa till sig aktierätten⁴⁾, och stadgas då vanligen, att, där fångat är köp, innehafvaren är berättigad att erhålla den betalning, han erlagt, jämte ränta från den dag köpet afslutades, dock med skyldighet att, om så påfordras, med ed fästa riktigheten af den uppgifna köpesumman, samt för andra fall, antingen att lösningspriset bestämmes efter aktiens primitiva värde med tillägg af därå belöpande andel i reservfonden, eller att det bestämmes genom gode mäns uppskattning. På senare tider synas dock dylika bestämmelser blifvit mindre vanliga af det skäl, att de naturligen nedpressa aktiernas pris vid försäljningar.

§ 4. Om aktieegares legitimation gentemot bolaget och om aktiebrefs vindikation och dödande.

Det är tydligt, att ett aktiebolag hvarken är skyldigt eller berättigadt att erkänna hvem som hälst, som förklarar sig

¹⁾ Jmf. K. D. d. 11 April 1866 i Naumanns Tidskr. 1866, s. 378; ett motsatt prejud. i samma tidskr. 1868, ss. 364 o. f.

²⁾ Stockh. Handelsbank §§ 12, 14; Stockh. Magasins-aktieb. §§ 11, 12.

³⁾ Jmf. K. D. d. 31 Okt. 1870 i Naumanns Tidskr. 1871, ss. 89 o. f.

⁴⁾ Bergsbro aktieb. § 9; Oscarshamns Tändsticksfabr.-aktieb. § 6; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 6; Aktieb. Walhalla § 7.

hafva blifvit innehafvare af en aktie såsom dess egare, och medgifva honom de med aktierätten förenade förmåner. Detta erkännande förutsätter en föregående pröfning, att aktierätten verkligen å honom öfvergått. Där aktierne äro stälde å innehafvaren, ligger det i sakens natur, att aktiebrevets uppvisande är nödvändigt, men också utan vidare legitimation tillfyllestgörande. I andra aktiebolag gifves, med anledning af stadgandet i 4 § aktielagen, den föreskrift, att förvärfvaren, för att erkännas såsom aktieegare, skall göra särskild anmälan om aktierättens öfvergång till bolagets Styrelse, som inför hans namn i registerboken. Men före detta erkännande, vare sig det gifves i form af ett inskrifvande i aktieregistret eller genom omedelbart medgifvande af aktierättens förmåner, måste förvärfvarens fång styrkas. Äro interimsaktier, aktiebevis eller formliga aktiebref utgifna, så ligger utan tvifvel däri uttryckt, att aktiebolaget hvarken skall vara berättigadt eller förpligtadt att erkänna någon annan såsom aktierättens förvärfvare än den, som företer aktiedokumentet¹⁾. Men däremot gäller icke här aktiebrevets uppvisande ensamt såsom legitimation, utan dessutom fordras särskildt styrkande af det fång, hvarigenom aktierätten förvärfvats²⁾. I detta hänseende innehåller bolagsordningen ofta särskilda föreskrifter, dock vanligen endast för det fall, att aktien erhållits genom köp, gåfva eller byte. Så stadgas ofta, att öf-

¹⁾ Här om innehålla bolagsordningarna vanligen ofullständiga föreskrifter. Så stadgas vanligen endast, att *öfverlåtelse* af aktierätt skall vara styrkt genom anteckning å aktiebrevet, eller att aktiebrevet, förutom bevis om öfverlåtelsen, skall uppvisas (Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 9, Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 14). Åtskilliga bolagsordningar fordra dock uttryckligen vid inträde på grund af hvad fång som helst aktiebrevets företeende (Gefle Brygg.-aktieb. § 6; Eskilstuna Jernmanuf.-aktieb. § 5; Finnboda Beckbruks-aktieb. § 5; Åby aktieb. § 8; Forss aktieb. § 6; Lidköp. Brygg.-aktieb. § 7; Stockh., Norrköp., Göteb. Folkbanker §§ 21. Jmf. äfv. Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 7; Sjöförs. aktieb. Norden § 6; Skand. Kredit-aktieb. § 12; Industri-Kredit-aktieb. i Stockh. § 8).

²⁾ Jmf. ett prejud. i Naumanns Tidskr. 1871, ss. 627 o. f.

verlåtelsen bör ske genom skriftlig handling¹⁾, stundom att densamma bör vara bestyrkt med tvänne vittnen²⁾, icke sällan att den bör vara tecknad å aktiebrefvet³⁾. Såsom ofvan nämnts, kunna dessa föreskrifter icke tolkas så, att aktierättens öfvergång skulle göras beroende af den stadgade formens iakttagande, utan de innebära allenast, att bolaget fritager sig från all befattning med de andra bevis om aktierättens öfvergång, som kunna framdragas, och förbehåller sig att behandla förutvarande aktieegare såsom aktierättens innehafvare, till dess förändring i aktieeganderätten styrkes på det sätt, som bolagsordningen fordrar. När omskrifning skett i aktieregistret, för ses aktiebrefvet med anteckning därom.

Äro aktiebref eller därmed likställda dokument ännu icke utfärdade, så torde, hvad nu sagts om aktiebref, äfven gälla utgifna qvittenser. Äro qvittenserna ställda till innehafvaren⁴⁾, faller det af sig själf, att bolaget icke kan erkänna annan person såsom aktieegare, än den, som visar sig vara dessas innehafvare. Äfven annars föreskrifva ofta bolagsordningarna uttryckligen, att de stadganden, som gifvits om aktiebrefvets förevisande och styrkande af fånget, ega, innan aktiebref blifvit utfärdade, äfven tillämplighet å qvittenser⁵⁾. I andra aktiebolag synes detta vara en naturlig följd af den bestämmelse, att aktiebref endast utgifvas emot qvittensernas återställande⁶⁾. Emellertid synas vissa aktiebolag, ehuru de upp-

¹⁾ Bergsbro aktieb. § 9; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 9; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 14.

²⁾ Norrköp. Bomullsväfveri-aktieb. § 6; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 9; Petersfors aktieb. § 7.

³⁾ Stockh. Handelsbank § 12; Stockh. Magasins-aktieb. § 11; Sundsvalls Bryggeri-aktieb. § 11; Bångbro aktieb. § 10.

⁴⁾ Detta är möjligt enligt Skandin. Kredit-aktieb. (1863) § 7; Allm. Förlags-aktieb. § 8.

⁵⁾ Bångbro aktieb. § 10; Kropps aktieb. § 10; Ups. Bäj. Bryggeri-aktieb. § 6; Boda aktieb. § 10; Allm. Förlags-aktieb. § 13; Ind.-Kredit-aktieb. i Stockh. § 8 m. fl.

⁶⁾ Åby aktieb. § 4; Mälareprovinsernas Mejeri-aktieb. § 4; Göteb. Handelskomp. § 5 m. fl.

ställa denna fordran, fritaga sig ifrån de följder, som kunde drabba detsamma, om aktiebref blifvit utlemnadt utan qvittensernas återställande, genom den bestämmelse, att qvittenserna, äfven om sådant icke sker, efter aktiebrefvets utgifvande varda utan kraft¹⁾.

Är nu aktiebolaget icke berättigadt att erkänna en växling i aktierätten, utan att densamma vederbörligen blifvit styrkt, så uppstår vidare den frågan, om aktiebolaget, då en sådan växling alltid är möjlig, är skyldigt att vid hvarje tillfälle, då en utöfning af aktierätten ifrågakommer, försäkra sig om, att aktiens hittills varande egare fortfarande innehar densamma, och således affordra honom legitimation. Där qvittenser, aktiebevis eller aktiebref äro utgifna till innehafvaren, måste denna fråga i hela sin vidd jakande besvaras. Blott mot aktiebrefvets uppvisande kan inträde å bolagsstämma²⁾, eller lyftning af vinstutdelning eller af det som vid bolagets upplösning å aktien belöper sig, beviljas. Äro aktiedokumentet ställda till viss man, eger däremot bolaget i fråga om rätten att å bolagsstämma föra talan hålla sig till registerboken, i hvilket hänseende stundom föreskrifves, att inregistreringen skall hafva försiggått viss tid före bolagsstämman, för att berättiga till talan därstädes³⁾. Däremot torde icke utdelning kunna medgifvas utan aktiebrefvets företeende. Väl är bolaget berättigadt att betrakta förutvarande aktieegare såsom aktierättens innehafvare, till dess anmälan skett om aktierättens öfvergång, men aktiebrefvet kan också pantsättas, och hänsigten till möjligen varande panthafvare synes bjuda, att lyftning af utdelning icke medgifves utan aktiebrefvets företeende.

¹⁾ Nyqvärns aktieb. § 6; Allm. Förlags-aktieb. § 9.

²⁾ I detta hänseende föreskrifves ofta, att före stämman å tid och ställe, som i kallelsen tillkännagifvas, de aktier, för hvilka man vill föra talan, skola hos styrelsen emot qvitto deponeras (Gefle—Dala jernvägs-aktieb. § 33), eller att mot aktiebrefvens förevisande inom viss tid före stämman inträdespoletter utlemnas, upptagande aktiernas nummer samt innehafvarens namn (Bergslagens jernv.-aktieb. § 24; Göteb. Handelskomp. § 12 m. fl.).

³⁾ Södertelje Oljebr.-aktieb. § 7.

Härom innehålles ofta uttrycklig föreskrift i fråga om den utdelning, som vid bolagets upplösning faller¹⁾. Hvad vinstutdelning beträffar, är det synnerligen vanligt, att särskilda vinstkuponger utgifvas för vissa år, efter hvilkas utgång nya kuponger erhållas emot anteckning å aktiebrevet (som allmänt fordras, äfven där detta är stäldt å viss man)²⁾ eller emot aflemnande af en vid aktiebrevet fogad s. k. talon³⁾. Äfven där aktierna äro stälda å viss man, ställas någon gång dessa vinstkuponger till innehafvaren. Kupongernas betydelse är den, att deras aflemnande erfordras för lyftning af vinstutdelning. Dock gör detta ensamt icke till fyllest, där kupongen icke är stäld till innehafvaren⁴⁾, utan då fordras, att densamma är qvitterad af aktieegaren, eller, om pantinnehafvare yrkar lyftning, företeende af aktiebref och pantbevis⁵⁾, eller om kupongen särskildt är pantsatt, hvilket dock stundom är förbjudet⁶⁾, bevis därom.

Af det föregående framgår, att, ehuru aktiebrevets tradition icke kan anses såsom ett vilkor för aktierättens öfvergång, den nye aktieegaren dock behöfver detsamma för att komma i åtnjutande af aktierättens förmåner. Han har äfven ett annat intresse uti, att aktiebrevet ofördröjligen kommer i hans besittning. Om nämligen den förre aktieegaren svikligen träffar aftal med ny person om aktierättens öfverlåtelse, samt denne i god tro kommer i besittning af aktiebrevet, förvärfvar han otvifvelaktigt ett själfständigt anspråk på aktierätten, som åtminstone icke annorledes än mot full lösen kan honom beröfvas. Detta gäller äfven där aktiebrevet är stäldt å viss man, ty i aktiebrevets besittning i förening med den omständighet, att just den person, som enligt anteckning i aktieregistret,

1) Stockh. Handelsbank § 34; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 43 m. fl.

2) Eskilstuna Jernmanuf.-aktieb. § 3; Stockh. Yllef.-aktieb. § 9; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 9; Skurusunds ångf.-aktieb. § 7; Bångbro aktieb. § 7.

3) Stockh.—Westerås—Bergslagens jernvägs-aktieb. § 13; Bergslager-nas jernvägs-aktieb. § 2 m. fl.

4) Det vanligaste synes vara, att kupongen enligt sin affattning skall qvitteras af aktieegaren eller hans rättsinnehafvare.

5) Stockh. Yllef.-aktieb. § 6; Bångbro aktieb. § 13.

6) Lidköp. Bryggeri-aktieb. § 4.

vanligen äfven å aktiebrevet, var dess egare, afhandlat med honom, eger förvärfvaren ett så starkt stöd för sin goda tro, att han icke kan anses skyldig att vika för en föregående förvärfvare.

Förlorar den rätte egaren besittningen af sitt aktiebref och vet han, i hvems hand detsamma befinner sig, kan han vindicera detsamma. Äfven här kan dock möta honom ett själfständigt anspråk, grundadt därpå att innehafvaren kommit i dess besittning i god tro. Dock gäller detta endast i fråga om aktiebref ställda å innehafvaren. Är aktiebrevet stäldt till viss man, kan däremot tredje man icke sätta sin goda tro emot hans vindikationsanspråk, ty aktiebrevets blotta innehafvande utgör här icke tillräckligt stöd för densamma.

Har ett aktiebref kommit i okänd mans hand eller blifvit förstördt, är aktieegaren såväl urståndsatt att föryttra aktierätten, som att själf draga någon väsentlig förmån af densamma. Han kan icke yrka, att bolaget utlemnar nytt aktiebref, enär detta riskerar att få såsom aktieegare erkänna den, som framställer sig såsom det äldre brevets innehafvare. Icke håller kan han genom offentlig myndighets försorg få det förkomna brevet dödadt, ty ingen myndighet är enligt svensk rätt befogad att förelägga den obekante innehafvaren af ett rättsligt dokument att inom viss tid anmäla sig, vid äfventyr att detsamma kraftlöst förklaras. Det må således bero på bolaget att på sin risk medgifva den, för hvilken ett aktiebref gått förloradt, de förmåner, som med dess besittning voro förknippade. Icke sällan innehålla bolagsordningarna föreskrift därom, att styrelsen efter föregången pröfning och med iakttagande af de försigtighetsmått, som till betryggande af bolagets säkerhet finnas nödiga, vanligen endast mot ställande af fullgod säkerhet för all den skada, som kan drabba bolaget, om det förlorade aktiebrevet i framtiden göres gällande, eger utgifva nytt aktiebref¹⁾. I andra bolagsordningar före-

¹⁾ Södertelje Oljebr.-aktieb. § 9; Petersfors aktieb. § 10; Hargs Spinneri-aktieb. § 10; Stockh. Handelsb. § 15; Skurusunds ångf.-aktieb. § 11; Kropps aktieb. § 13; Bångbro aktieb. § 15; Boda aktieb. § 13; Bergslagens jernv.-aktieb. § 8.

skrifves ett verkligt dödande af aktiebrevet ¹⁾, och dylika föreskrifter äro otvifvelaktigt bindande för aktiedokumentets möjlige innehafvare, då denne aldrig kan göra anspråk på större rätt emot aktiebolaget, än bolagsordningen medgifver ²⁾. Såsom den, hvilken eger yrka dödandet, beteckna bolagsordningarna "aktieegaren." Vid aktier å viss man måste härmed förstås den, som i aktieregistret är införd, eller som styrker en från denne härledd rätt. Där aktierne äro stälde på innehafvaren, måste sökanden visa sig hafva varit innehafvare af aktiebrevet. I båda fallen måste öfvertygande anledningar förebringas därom, att aktiebrevet verkligen förkommit. I fråga om proceduren föreskrifves vanligen trefaldig annons af styrelsen i allmänna tidningarna. Anmäler sig ingen inom viss tid, anses brevet dödad, och sökanden erhåller nytt aktiebref, hvilket vanligen skall betecknas såsom "duplett-aktiebref." Ett särskildt fall af aktiebrefs dödande förekommer enligt bolagsordningarnas föreskrift, då en aktierätt blifvit indragen, och aktiebrevet icke frivilligt återlemnats ³⁾.

Hvad sålunda blifvit sagdt om aktiebref, måste också anses gälla vinstkuponger ⁴⁾, äfven om bolagsordningen skulle sakna föreskrift därom.

§ 5. Om förpligtelsen till aktiebeloppets inbetalning, då aktien växlat egare.

Då aktiekapitalet till fullo är inbetaladt, kan icke något tvifvel uppstå om de rättsliga följderna af aktierättens öfvergång. Förra aktieegaren träder därmed ur allt förhållande till bolaget, och den nye egaren intager hans plats. Då aktien icke

¹⁾ Stockh. Yllef.-aktieb. § 8; Återförs.-aktieb. Bore § 6; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 4; Eskilstuna jern-manuf.-aktieb. § 7; Stockholms Badhus-aktieb. § 8.

²⁾ Se RENAUD, anf. st. § 45.

³⁾ Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 5; Återförs.-aktieb. Bore § 7; Gefle—Dala jernv.-aktieb. § 11 m. fl.

⁴⁾ Stockh. Handelsb. § 15; Kropps aktieb. § 13; Bångbro aktieb. § 15; Stockh.—West.—Bergsl. jernv.-aktieb. § 14; Bergslagernas jernv.-aktieb. § 8 m. fl.

är till fullo infriad, är förhållandet svårbestämdare. Frågan är nämligen, om med aktierätten, då denna är fritt förytterlig, också förpligtelsen till resterande aktiebelopps inbetalning öfvergår på förvärfvaren, så att förre aktieegaren blir fri, eller om denne fortfarande, ensam eller tillika med förvärfvaren, svarar för dessa belopp. Man har ifrågasatt, huruvida det första alternativet, trots alt hvad bolagsordningen kan innehålla, är möjligt, såvidt tredje mans intresse vidkommer, då på detta sätt den säkerhet, som den utestående delen af aktiekapitalet bereder tredje man, blifver tämligen illusorisk. Ligger emellertid denna anordning öppen för tredje man, som inlåter sig med bolaget, så blir den naturligen, liksom bolagets organisation i öfrigt, gällande emot honom¹⁾. I vår rätt hafva vi dock härom en särskild bestämmelse i aktielagens 6 §, där det heter, att aktieförbindelsen icke får, innan den är fullgjord, återställas, med mindre utbyte sker, efter ty bolagsordningen härom bestämmer. Förre aktieegaren kan således blifva fri, men endast om bolagsordningen förutser detta, och denna frihet kan icke gifvas genom en allmän bestämmelse, att den, som förytttrar sin aktierätt, ej vidare svarar, utan måste meddelas i hvarje särskildt fall emot aflemnande af ny förbindelse. I detta hänseende innehålla bolagsordningarna allmänt, att aktietecknare, som till annan öfverlåter sin på teckningen grundade rätt, innan hela aktiebeloppet blifvit inbetaldt, är fortfarande ansvarig för hvad han tecknat, såvida icke styrelsen tillåter, att betalningsskyldigheten må å nye egaren emot dennes förbindelse öfverflyttas²⁾. Så snart bolaget antagit den

¹⁾ Ur rent civilrättslig synpunkt kan svaret endast blifva jakande eller nekande. På grund af politirättsliga motiv kan naturligen lagstiftaren, såsom i tyska rätten skett, fastställa ett visst minimum af aktiebeloppet, ifrån hvilket bolagsordningen icke kan befria de aktieegare, som till annan person öfverlåtit sina aktier, eller stadga ett subsidiärt ansvar under viss tid. Jmf. också 1867 års franska lag art. 24.

²⁾ Stockh. Handelsbank § 9; Industri-Kredit-aktieb. i Stockh. § 5; Göteb. Handelskomp. § 6; Stockh. Magasins-aktieb. § 11; Halsberg—Motala—Mjölby jernv.-aktieb. § 10; Stockh.—West.—Bergsl. jernv.-aktieb. § 10; Bångbro aktieb. § 9 m. fl.

nya förbindelsen i utbyte emot den förre aktieegarens, är denne helt och hållet fri; något subsidiärt ansvar under viss tid föreskrifver icke vår rätt. Skulle möjligen bolagsordningen innehålla föreskrift, att vid växling i aktierätten förre aktieegarens förbindelse kan utbytas emot den nyes, utan att fastställa, om detta utbyte kan yrkas såsom en rätt eller är beroende af bolagets samtycke, så måste naturligen det senare anses hafva varit meningen. Äfven om till innehafvaren ställda aktiedokument blifvit utgifna, innan aktiebeloppet till fullo blifvit inbetaldt, ligger däri endast ett erkännande af aktierättens fullkomligt fria förytterlighet, utan att man är berättigad att däraf sluta något så emot en obligations natur stridande, som att äfven förpligtelsen fritt kan öfverflyttas¹⁾. Icke håller ligger i nye aktieegarens inregistrering något godkännande af honom såsom gäldenär i förre aktieegarens ställe, ehuru, såsom ofvan blifvit nämnt, i de fall, då inregistreringen fordrar styrelsens samtycke, vanligen också föreskrifves, att före densamma utbyte af förbindelserna bör försiggå. Afgår aktieegaren med döden, skall enligt vissa bolagsordningar ny godkänd förbindelse inom viss tid efter dödsfallet aflemnas, vid äfventyr, att aktierätten annars förverkas²⁾.

Frågan blir nu vidare, i hvad förhållande bolaget kommer till förvärfvaren af en icke infriad aktie. Att bolaget gentemot honom eger indirekta medel, hvarigenom detsamma, såvida dess ställning icke är altför dålig, kan af honom utbekomma påbudna inbetalningar, är obestriddigt. Utan tvifvel eger nämligen bolaget innehålla all utdelning å en aktie, å

¹⁾ Jmf. Allm. Förlags-aktieb. §§ 8, 11; Skand. Kredit-aktieb. (1863) §§ 7, 10. JOLLY, anf. st. s. 416, och AUERBACH, anf. st. § 82, se i utgifvandet af aktier eller interimsbevis, ställda till innehafvaren, ett medgifvande af aktieegarnes rätt att genom aktiens öfverlåtelse blifva fri från aktieförbindelsen. REYSCHER, anf. st. s. 411, tillägger till och med aktiebrefs utställande öfverhufvud denna betydelse. Se däremot RENAUD, anf. st. ss. 620 o. f.

²⁾ Göteborgs Int.-gar.-aktieb. § 15; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 10; Brand- o. Lifförs.-aktieb. Svea § 10; Återförs.-aktieb. Freja § 11; Sjöförs.-aktieb. Neptunus (1872) § 5.

hvilken föreskrifven inbetalning icke blifvit fullgjord. Ty aktierätten och aktieförbindelsen stå i det nära sammanhang, att meningen omöjligt kan anses hafva varit, att andra aktier skulle få åtnjuta utdelning än de, i fråga om hvilka alla förpligtelser gentemot bolaget äro uppfyllda, äfven om uttrycklig föreskrift härom¹⁾ i bolagsordningen skulle saknas. Är äfven aktiernas omsättning fullkomligt fri, måste alltid, i hvilka händer än aktien må komma, denna inskränkning följa densamma²⁾. Likaledes eger naturligen bolaget alltid, i händelse af bristande betalning, vidtaga de åtgärder med aktierätten, hvartill bolagsordningen berättigar. Tvifvelaktigt är däremot, om bolaget kan vända sig emot aktieförvärfvaren personligen. Denna fråga synes böra nekande besvaras. Väl ligger vanligen, då en aktie öfverlåtes, i parternes afsigt, att nye aktieegaren, liksom han erhåller alla de förmåner, aktierätten innebär, också skall öfvertaga den betalningsskyldighet, som därmed står i närmaste sammanhang. Men hvad desse sinsemellan afhandla är en sak dem emellan, och därutur kan icke gärna omedelbart någon rätt för bolaget anses uppkomma. Icke håller kan vid inregistreringen någon fordringsrätt mot aktieförvärfvaren anses uppstå. Ty i denna akt ligger blott ett erkännande af honom såsom aktierättens innehafvare; vore meningen, att bolaget skulle erhålla någon fordringsrätt emot honom, borde väl vid inregistrering af öfverlåtelser, innan aktiekapitalet är inbetaladt, föreskrifvas förbindelses afgifvande, och icke, såsom nu allmänt är fallet, inregistreringen ske på en blott anmälan, och förbindelses afgifvande behandlas såsom en helt och hållet skild sak, som blott ifrågakommer i förre aktieegarens intresse, då denne vill blifva fri och därför utverkar sig utbyte. Först genom detta utbyte uppkommer en fordringsrätt för bolaget emot aktieförvärfvaren. Emellertid händer det, att bolagsordningarna förklara ny aktieegare personligen ansvarig, utan att dock afgående aktieegare blir fri, om icke bolaget eller dess

1) Stockh. Handelsbank § 14; Stockh. Magasins-aktieb. § 12.

2) RENAUD, anf. st. s. 624.

styrelse detta medgifver¹⁾. I detta fall får väl dock meningen anses vara, att, om nye aktieegaren, utan att hafva afgifvit sin förbindelse, öfverlåter sin rätt, han därigenom blir fri från vidare ansvar än för redan förfallna inbetalningar, och att således icke bolaget förvärfvar lika många gäldenärer, som växlingar i aktierätten egt rum.

Slutligen må anmärkas, att alt detta naturligen blir mycket förenkladt, där bolagsordningen icke medgifver ny aktieegare inträde, utan att utbyte af förbindelse eger rum, samt i de bolag, där äfventyret för uraktlåten inbetalning af resterande belopp endast är aktierättens förlust, och där således i själfva verket icke, såvidt bolaget angår, kan vara tal om någon personlig ansvarighet hvarken för ursprunglige aktieegaren eller för den, till hvilken han öfverlåtit sin rätt.

§ 6. Om Bolagsstämman.

En aktiebolagets verksamhet medelst enhälligt beslut ifrågakommer vanligen endast i utomordentliga fall, och är det då likgiltigt, hvar och huru aktieegarnes viljeuttryck afgifves; å något sammanträde behöfver det ingalunda ske. Samfäldt äro aktieegarne, när frågan blott är om rent inre förhållanden, allrådige inom bolagets rättssfär; icke ens bolagsordningen binder dem då vid enhälligt vidtagna åtgärder. En förändring i bolagsordningen eger dock, enligt aktielagens 1 §, om ock enhälligt vidtagen, aldrig giltighet, innan densamma erhållit K. M:ts stadfästelse.

¹⁾ Se t. ex. Oscarshamns Tändst.fabr.-aktieb. § 6. Däremot får väl icke detta anses afsedt därför, att bolagsordningarna, såsom ibland är fallet, i sammanhang med bestämmelsen om uppskofsränna o. s. v. vid försummad inbetalning innehålla, att "hvad sålunda är stadgad om aktietecknare, gäller också den, som blifvit innehafvare af en aktietecknares rätt" (Stockh. Magasins-aktieb. § 8; Kropps aktieb. § 6), hvilken bestämmelse uppenbarligen afser den, å hvilken tecknarens förbindelse blifvit öfverflyttad, och äfven förekommer i sådana bolagsordningar, som medgifva, att interimsvittenserna ställas till innehafvaren (se t. ex. Allm. Förlags-aktieb. § 11, in fine). Jmf. i denna fråga RENAUD, anf. st. § 67.

Närmare utredning fordra de tvänne andra sätten för aktiebolagets verksamhet, och vilja vi först betrakta bolagsstämman.

För bolagsstämmans verksamhet erfordras, att till dem, som äro berättigade till säte och stämma därstädes, vederbörlig kallelse utgått, samt att på behörigt sätt beslut fattas i ämne, som faller under stämmans beslutanderätt. Första frågan är då, *hvilka äro berättigade att i bolagsstämmas öfverläggningar och beslut deltaga*. Rätt att å bolagsstämma infinna sig och där till besluten medverka tillkommer, enligt regeln, hvarje aktieegare, men naturligen kan bolagsordningen förena denna rätt endast med innehavandet af ett visst antal aktier, en föga prisvärd bestämmelse, som knapt torde återfinnas inom något svenskt aktiebolag. Någon gång uteslutas vissa aktieegare på grund af personliga kvalifikationer, t. ex. de, hvilka begått brott, som medför vanfräjd ¹⁾, eller innehafvare af aktier, å hvilka icke alla förfallna inbetalningar blifvit verkställda ²⁾.

Är i bolagsordningen annat icke stadgadt, eger utan tvifvel röstberättigad aktieegare att å bolagsstämma föra talan genom fullmäktig ³⁾, och kan denne vara en aktieegare eller annan person. Denna rätt kan naturligen af bolagsordningen inskränkas eller rent af utestängas ⁴⁾. Utländska bolagsordningar innehålla ibland den bestämmelse, att endast aktieegare, som äro bosatte å annan ort, ega låta representera sig genom ombud ⁵⁾. Synnerligen vanlig är i såväl svenska, som utländska

¹⁾ Rörshytte Hush.-för.-aktieb. § 20; Norrala Hush.-för.-aktieb. § 10; Mo Hush.-aktieb. § 2; Sölvesborgs Hush.-aktieb. § 9 m. fl. hushållningsförenings-, konsumtions- o. dyl. aktiebolag.

²⁾ Norrköp. qvarn-aktieb. § 22; Gefle—Dala jernvägs-aktieb. § 32; Forss såg.-aktieb. § 21. Enligt engelska normalstatutet (n:o 47) får icke rösträtt utöfvas för aktie, å hvilken icke alla föreskrifna inbetalningar äro fullgjorda.

³⁾ PÖHLS, Actienges. s. 205; RENAUD, anf. st. s. 413.

⁴⁾ Jerna Handels-aktieb. § 17; Persbergs Kons.-aktieb. § 18.

⁵⁾ Se t. ex. Stat. d. Preuss. Rhein. Eisenb. Ges. § 33 (hos HANSE-MANN, Die Eisenbahnen u. deren Actionäre, s. 142); Stat. de la Comp. d'assurance contre l'incendie i Paris (enligt PÖHLS, anf. st. s. 205).

bolagsordningar den föreskrift, att dylik fullmakt blott kan gifvas åt dem, som själfve äro aktieegare¹⁾). Denna inskränkning kan dock icke anses gälla juridiska personer samt bolag och föreningar²⁾), utan dessa ega otvifvelaktigt föra talan genom deras ombudsmän eller styrelse. Likaså eger, oaktadt en dylik bestämmelse, målsman föra talan för hustru eller ommyndig³⁾). Naturligtvis måste den, som i egenskap af en aktieegares representant vill deltaga i en bolagsstämma, styrka sin behörighet därtill. Äro aktierna ställda till innehafvaren, sker detta genom aktiebrevfets uppvisande. Äro desamma ställda till viss man, är aktiebrevfets uppvisande hvarken nödvändigt eller tillräckligt. I detta fall samt då inga aktiebref äro utgifna, erfordras att (genom fullmakt, förmyndareförordnande el. dyl.) styrka den rättsgrund, som berättigar till talan för den, som i registerboken är upptagen såsom aktiens egare.

Utsätter bolagsordningen fullt bestämd tid och ort för bolagsstämmas sammanträde, ega bolagsmännen sammankomma utan särskild anmaning, om icke bolagsordningen ändock föreskrifver en sådan. Innehåller bolagsordningen icke fullständiga bestämmelser i detta hänseende, eller påkallas andra sammanträden, än bolagsordningen förutsett, måste *kallelse till bolagsstämma* utfärdas. Att utfärda denna uppdraga bolagsordningarna vanligen uttryckligen åt styrelsen, och äfven i aktiebolag, där bolagsordningen intet nämner därom, måste meningen anses hafva varit, att styrelsen och ingen annan⁴⁾), då bolagsstämmas verksamhet påfordras, eger sammankalla densamma. Sällan lemnar emellertid bolagsordningen helt och hållet åt styrelsen att afgöra, när bolagsstämma tarfvas, utan i de flesta bolagsordningar förekommer föreskrift om

¹⁾ Bergsbro aktieb. § 18; Stockh. Handelsbank § 27; Bångbro aktieb. § 23; Hargs qvarns aktieb. § 19; Förs.-aktieb. Skandia § 43; Stockholms Yllefabr.-aktieb. § 17 m. fl.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 413.

³⁾ Detta stadgas ibland uttryckligen. Norrköp. qvarn-aktieb. § 22; Stockh. Handelsbank § 27; Bergsbro aktieb. § 18; Norrk. Bomullsväveri-aktieb. § 17; Stockh. Yllefabriks-aktieb. § 19; Bångbro aktieb. § 23.

⁴⁾ Jmf. Allg. D. H. G. B. art. 236.

en periodisk, vanligen årlig¹⁾ bolagsstämma. Denna periodiska, af bolagsordningen föreskrifna stämma, för hvilken ofta bestämmes månaden²⁾, stundom till och med dagen³⁾, bär namnet ordinarie bolagsstämma, i motsats mot hvilken andra stämmor benämnas extraordinarie. Extraordinarie bolagsstämmas sammankallande föreskrifves ofta dels i vissa bestämda fall⁴⁾, dels på begäran af enskilde aktieegare. I detta sista hänseende förekomma olika bestämmelser. Än inrymmes denna rätt att fordra bolagsstämmas sammankallande åt ett bestämdt antal aktieegare med den fordran, att de tillsammans representera en viss del af aktiekapitalet⁵⁾, än åt innehafvarne, de må vara flere eller färre, af ett visst antal aktier⁶⁾. Vanligen fordras uttryckligen, att ändamålet för stämmans sammankallande skall uppgifvas, hvilket annars förstås af sig själf, då detta, såsom nedan skall visa sig, är nödvändigt för att styrelsen skall kunna utfärda vederbörlig kallelse. Skulle nu styrelsen underlåta att i de af bolagsordningen bestämda fall sammankalla bolagsstämma, eger utan tvifvel hvilken aktieegare som helst hos Konungens Befallningshafvande eller vid domstol

1) Enligt Göteb. Handelskomp. § 12 skall ordinarie bolagsstämma hållas två gånger om året.

2) Hargs qvarns aktieb. § 16; Bergslagernas jernv.-aktieb. § 21 m. fl.

3) Bångbro aktieb. § 20; Stockh. Handelsb. § 26; Osmundsbergs aktieb. § 20; Stockh. Magasins-aktieb. § 21. I engelska normalstatutet (n:o 30), bestämmes första Måndagen i Februari till den dag, till hvilken ordinarie bolagsstämma bör sammankallas, såvida bolagsordningen icke stadgar annat.

4) Göteb. Handelskomp. § 14; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 25; Brand-o. Lifförs.-aktieb. Svea § 41 m. fl. Ibland ega revisorerne rätt att påyrka extra bolagsstämma. Göteb. Handelskomp. § 12; Aktieb. Walhalla § 22.

5) Bångbro aktieb. § 21; Boda aktieb. § 20; Aktieb. Walhalla § 22.

6) Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 15; Hargs spinneri-aktieb. § 26; Skand. Kredit-aktieb. § 24; Stockh. Handelsb. § 26; Norrköp. qvarn-aktieb. § 20; Bergslagernas jernv.-aktieb. § 21; Stockh. Magasins-aktieb. § 21 m. fl.

yrka, att styrelsen genom vite tillhållles att fullgöra sin skyldighet¹⁾).

Sättet för bolagsstämmas sammankallande är enligt de flesta bolagsordningar kallelsens införande i allmänna tidningarna²⁾ d. v. s. den tidning, i hvilken officiella tillkännagifvanden införas (för det närvarande Post- och Inrikes Tidningar. K. K. d. 19 Dec. 1844), och äfven där intet därom i bolagsordningen finnes bestämdt, måste detta anses göra tillfyllest³⁾. Vanligen fastställer bolagsordningen, att en viss tid bör förflyta mellan kallelsen och sammanträdet⁴⁾, och äfven där detta icke är händelsen, måste kallelsen utgå så tidigt, att det varit möjligt för samtliga aktieegare att själfve eller, där så tillåtes,

¹⁾ Enligt engelska normalstatutet (n:is 32—34) är direktionen skyldig att, om minst $\frac{1}{5}$ af bolagets medlemmar skriftligen med uppgift om ändamålet påyrka extra bolagsstämma, ofördröjligen utfärda kallelse därtill. Sker detta icke inom 21 dagar, äro de, som framställt begäran, eller andra delegare i bolaget, om de till antalet utgöra $\frac{1}{5}$ af bolagsmännen, befogade att själfve utfärda kallelse. Enligt Allg. Deutsches H. G. B. art. 237 m. 2 gäller, i händelse bolagsordningen icke stadgar annat, att innehafvaren eller innehafvarne af aktier, representerande tillsammans $\frac{1}{10}$ af grundkapitalet, kunna fordra bolagsstämmas sammankallande. Intet stadgande gifves för det fall, att styrelsen icke efterkommer deras begäran. RENAUD, anf. st. 423, anser dem icke ega annan utväg än att afvakta nästa bolagsstämma och där söka genomdrifva, att åtgärder vidtagas till skydd mot vidare magtmissbruk af styrelsen.

²⁾ Många bolagsordningar föreskrifva annons i flera tidningar (Bergsbro aktieb. § 15; Stockh. Handelsb. § 26; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 14; Göteb. Handelskomp. § 12 m. fl.). Några föreskrifva flerfaldig annons (t. ex. Stockh. Handelsb. § 26; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 14), andra nämna intet därom. Ibland föreskrifves förutom annons i tidningarna skriftlig kallelse öfversändande med posten (Linköp. Brygg.-aktieb. § 16; Hargs qvarns aktieb. § 16).

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 426, anser att innehafvare af aktier, ställda å viss man, måste kallas medelst skrivelser. Jmf. också JOLLY, anf. st. s. 409.

⁴⁾ Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 14; Skandin. Kredit-aktiebolaget § 24; Bångbro aktieb. § 20; Stockh. Handelsbank § 26; Norrk. qvarn-aktieb. § 19 m. fl.

genom ombud infinna sig¹⁾. Kallelsen måste innehålla uppgift om tid, ort och lokal för sammanträdet. Är i bolagsordningen intet bestämdt om platsen för bolagsstämma, måste utan tvifvel densamma ega rum å den ort, där styrelsen har sitt säte²⁾. Viktig är den frågan, huruvida i kallelsen måste uppgifvas de ämnen, som å bolagsstämman skola förekomma. Allmänt förekommer den bestämmelsen, att å extra sammankomst blott får förekomma, hvad i kallelsen blifvit tillkännagifvet³⁾, hvaremot liknande föreskrift saknas i fråga om ordinarie bolagsstämma⁴⁾. Däremot föreskrifves ofta, att de förslag, en aktieegare ämnar väcka å densamma, viss tid förut böra vara ingifna till styrelsen⁵⁾, och är väl då meningen, att styrelsen skall hålla dessa förslag tillgängliga för de aktieegare, som om desamma önska taga kännedom⁶⁾. Saknas emellertid i detta hänseende bestämmelser i bolagsordningen, måste kallelsen innehålla uppgift om de ärenden, som till afgörande förekomma⁷⁾, eller åtmin-

¹⁾ Enligt engelska normalstatutet (n:o 35) skall kallelse meddelas minst 7 dagar förut. Om bolaget icke beslutat annat, skall den delgifvas hvarje aktieegare personligen eller afsändas per postu under den adress, som i registerboken är antecknad, och anses den i senare fallet meddelad, då den enligt postens vanliga gång borde kommit fram (n:is 95, 97).

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 426.

³⁾ Hargs qvarn-aktieb. § 17; Bergsbro aktieb. § 15; Stockh. Handelsb. § 26; Bångbro aktieb. § 21; Stockh. Yllefabr. aktieb. § 18; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 15; Norrköp. qvarn-aktieb. § 20; Stockh. Magasins-aktieb. §§ 21, 23.

⁴⁾ Icke sällan föreskrifves dock särskildt tillkännagifvande i kallelsen för den händelse vissa viktigare ärenden (vanligen desamma, som fordra kvalificerad majoritet) skola förekomma; Bergsbro aktieb. § 15; Stockh. Yllef.-aktieb. § 17; Stockh. Handelsb. § 32; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 17; Norrköp. qvarn-aktieb. §§ 19, 27. Stundom föreskrifves, att hvarje kallelse till bolagsstämma skall innehålla de ämnen, som förekomma. Bergslagernas jernv.-aktieb. § 21.

⁵⁾ Bergsbro aktieb. § 15; Bångbro aktieb. § 20; Stockh. Handelsbank § 31.

⁶⁾ Detta stadgas någon gång uttryckligen. Norrköp. qvarn-aktieb. § 24; Boda aktieb. § 25; Inedals aktieb. § 25.

⁷⁾ Så stadgar för alla bolagsstämmor Allg. D. H. G. B. art. 238. Engelska normalstatutet (n:is 35, 36) föreskrifver, att, om å bolagsstämman

stone anvisning, hvar förteckning å desamma finnes tillgänglig, ty meningen kan i brist af annat uttryckligt stadgande icke gärna anses hafva varit, att de närvarande skulle kunna fatta beslut, bindande för de frånvarande, i andra fall, än då dessa känt eller kunnat skaffa sig kännedom om hvad vid sammankomsten skulle förekomma. Denna fordran bortfaller naturligen i fråga om den ordinarie bolagsstämman, såvida där intet annat förekommer, än de ämnen, som i bolagsordningen uttryckligen äro angifna, och det gör då tillfyllest, att densamma i kallelsen betecknas såsom ordinarie.

Då efter vederbörlig kallelse på utsatt tid och ort röstberättigade aktieegare infunnit sig, utgöra desse, såvida bolagsordningen intet annat stadgar, vare sig de äro flere eller färre¹⁾, en lagligen konstituerad bolagsstämma och ega alla dess befogenheter. Stundom fordrar dock bolagsordningen, för att vissa viktigare ärenden skola kunna handläggas, närvaro af ett visst antal aktieegare, eller att ett bestämdt antal aktier å stämman äro representerade²⁾. Ledningen af bolagsstämmas förhandlingar uppdraga bolagsordningarna synnerligen allmänt åt den, som närvarande aktieegare efter hufvudtalet utse, och detta får väl i brist af uttryckligt stadgande anses såsom regel.

skall förekomma något "special business", kallelsen skall innehålla uppgift om dess allmänna natur. Sålunda "special business" betraktas allt, som förekommer å en extra bolagsstämma, samt i fråga om en ordinarie alla andra ärenden, än granskning af styrelsens berättelse, räkenskaperna och balansen samt förslaget till vinstutdelning.

¹⁾ Infinner sig blott en enda aktieegare, synes denne icke kunna fränkännas rätt att å bolagets vägnar besluta. Af annan mening är RENAUD, anf. st. s. 435. Enligt engelska normalstatutet (n:o 37) fordras, för att bolagsstämman skall kunna fatta beslut om annat än vinstutdelning, att inom en timme efter den tid, som var utsatt för sammanträdet, ett i förhållande till aktieegarnes antal bestämdt s. k. quorum (minimi-antal af närvarande) infunnit sig.

²⁾ Hjo Bryggeri-aktieb. § 19; Kropps aktieb. § 27; Nyqvarns aktieb. § 20; Wester-Norrlands ångb.-aktieb. § 11. Någon gång fordras för besluts fattande i hvad ärende som helst närvaro af visst antal aktieegare. Ny Illustrerad Tidnings aktieb. § 8.

Beslut å bolagsstämma fattas enligt regeln genom pluralitet af afgifna röster. Detta erkännes ofta uttryckligen i bolagsordningarna¹⁾, men äfven där denna sats icke uttryckligen i bolagsordningen fastställles, är dess tillämplighet obestriddig²⁾. Svårt kan ibland vara att afgöra, om ett visst ärende faller under bolagsstämmans beslutanderätt, men är afgjort så fallet, finnes ingen anledning till tvifvel, huru ett beslut i ärendet lagligen skall åvägabringas. Samma omständigheter, som påkalla själfva bolagsstämmo-institutionen, betinga också, att beslut skall kunna fattas medelst röstpluralitet. Enligt regeln beräknas rösterna efter aktietalet, så att hvarje aktie medförer en röst³⁾. Ofta förekomma emellertid i detta hänseende särskilda bestämmelser afsedda att förhindra, att innehafvare af ett ringare antal aktier skola blifva fullkomligt magtlösa gentemot dem, som förena ett större antal i sin hand. Så stadgas ofta, att ingen aktieegare får rösta för mer än ett, antingen i förhållande till bolagets hela aktietal⁴⁾ eller i förhållande till de å stämman representerade aktier⁵⁾ eller ur båda synpunkterna⁶⁾ bestämdt, aktietal. Stundom ökas en aktieegares rösträtt icke i samma förhållande, som antalet aktier, som af honom innehafves, utan fastställa bolagsordningarna i detta hänseende olika beräkningsgrunder⁷⁾. Förekomma dylika inskränkningar i rösträtten,

¹⁾ Hargs spinneri-aktieb. § 28; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 17; Bångbro aktieb. § 24; Stockh. Handelsb. § 27; Norrköp. qvarn-aktieb. § 23; Stockh. Magasins-aktieb. § 22.

²⁾ GANZ, Beiträge zur Rev. der Preuss. Gesetzgeb., I: 2 s. 186; PÖHLS, Actienges. ss. 198, 200; JOLLY i Zeitschr. f. D. R. XI s. 403.

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 407; GANZ, anf. st. s. 186; BESCHORNER, Das Deutsche Eisenbahnrecht § 46.

⁴⁾ Norrköp. qvarn-aktieb. § 22; Rederi-aktieb. Svea § 27; Stockh. Badhus-aktieb. § 26.

⁵⁾ Petersforss aktieb. § 21 m. 2; Bångbro aktieb. § 23; Hargs qvarns aktieb. § 19; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 17.

⁶⁾ Stockh. Handelsb. § 27; Boda aktieb. § 23; Osmundsbergs aktieb. § 24; Åby aktieb. § 21.

⁷⁾ Se t. ex. Gefle-Dala jernv.-aktieb. § 35; Stockh. Folkb. § 42; Upsala Bäj. Bryggeri-aktieb. § 15; Norbergs nya jernv.-aktieb. § 27.

synas desamma äfven gälla för den, som förer talan så väl för egna, som andras aktier, äfven om bolagsordningen icke innehåller uttrycklig föreskrift därom¹⁾). Någon gång fastställer bolagsordningen en skilnad i rösträtt emellan olika slag af aktier, medgifver t. ex. en aktieserie två röster för hvarje aktie, under det öfriga serier ega endast en²⁾). I allmänhet erfordras absolut pluralitet³⁾, vid val måste dock, i öfverensstämmelse med stadgad praxis, relativ pluralitet anses tillfyllestgörande⁴⁾). Icke sällan fordra bolagsordningarna för vissa viktigare beslut (vanligast ändringar i bolagsordningen samt bolagets upplösning) en förstärkt pluralitet af de afgifna rösterna, någon gång att de för beslutet röstande därjämte representera en viss andel af bolagskapitalet⁵⁾). Erhålla flere lika röstantal vid val, får väl utslaget gifvas genom lottning, hvilken utväg allmänt angifves i de bolagsordningar, som härom innehålla bestämmelse⁶⁾). För andra fall af lika röstantal för olika meningar stadgas oftast, att den mening skall gälla, som af de flesta närvarande aktieegare, efter hufvudtal beräknadt, blifvit antagen, och, om icke håller denna beräkning gifver något afgörande resultat, skall antingen den mening, som af ordföranden biträdes, gälla såsom bolagets beslut⁷⁾) eller lottning gifva

¹⁾ En dylik föreskrift gifves dock ofta. Stockh. Yllefabr.-aktieb. § 19; Petersfors aktieb. § 21; m. 2; Norrköp. qvarn-aktieb. § 22; Stockh. Badhus-aktieb. § 27; Trelleb. ångf.-aktieb. § 18. Jmf. dock RENAUD, anf. st. s. 413.

²⁾ Inedals aktieb. § 23.

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 437.

⁴⁾ Detta framgår ofta indirekt af bolagsordningen. Det heter nämligen vanligen: Vid val skall i fall af lika röster på två *eller flere* . . .; men om, vid omröstning i andra ämnen, rösternas antal är *å bägge sidor* lika

⁵⁾ Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 22; Kropps aktieb. § 27; Boda aktieb. § 27.

⁶⁾ Stockh. Handelsb. § 27; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 21; Rederi-aktieb. Svea § 27; Skandin. Kredit-aktieb. § 25; Halsberg-Motala-Mjölby jernv.-aktieb. § 23; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 36 m. fl.

⁷⁾ Norrköp. qvarn-aktieb. § 23; Stockholms Handelsb. § 27; Lifförs.-aktieb. Nordstjernan § 36; Industri-kredit-aktieb. i Stockh. § 20.

utslaget¹⁾. Ingen af dessa grundsatser kan emellertid betraktas såsom tillämplig, äfven där den icke uttryckligen är fastställd, utan om bestämmelser saknas i detta hänseende²⁾, får väl frågan vid lika röstetal å båda sidor anses såsom oafgjord, då ingendera meningen i detta fall fått pluralitet för sig³⁾. Ofta innehåller bolagsordningen den föreskrift, att öfver hvad å bolagsstämma förekommer protokoll skall föras, som till riktigheten bestyrkes af några aktieegare, som vid densamma närvarit, och detta iakttages alltid, äfven där uttryckligt stadgande därom i bolagsordningen saknas. Ett dylikt protokoll är naturligen icke annat än ett skriftligt privatvittnesmål⁴⁾, som utgör full bevisning endast mot dem, som underskrifvit det samma.

Få frågor inom aktiebolagsrätten äro så viktiga, som den om bolagsstämmans kompetensområde, och dock innehålla i detta hänseende bolagsordningarna sällan utförliga bestämmelser; ofta antydes icke ens med ett enda ord vidden af den beslutanderätt, som tillkommer bolagsstämma. Icke håller är det lätt att ur förhållandets natur finna ett svar på frågan, hvilket lemna tillräcklig ledning, där föreskrifter i bolagsordningen saknas. Vanligen uppställas såsom hufvudgrundsats, att bolagsstämman får röra sig allenast å bolagsordningens grundval⁵⁾, så att hvarje afvikelse ifrån eller ändring i densamma skulle falla utom stämmans kompetens, såvida icke bolagsordningen själf vidgar den därhän. Vi betvifla, att detta är riktigt, och att man rätt bedömer aktiebolagsstiftarnes afsigt i de många aktiebolag, som intet nämna om rätt för bolagsstämma att ändra bolagsordningen, i fall man anser meningen varit, att bolagsordningen icke skulle kunna underkastas de

¹⁾ Stockh. Magasins-aktieb. § 22.

²⁾ Enligt engelska normalstatutet (n:o 43) har ordföranden å en bolagsstämma utslagsrösten.

³⁾ Halsberg-Motala-Mjölby jernv.-aktieb. § 23.

⁴⁾ Jmf. RENAUD, anf. st. s. 432.

⁵⁾ RENAUD, anf. st. s. 452. Se däremot Erk. des Ober-Trib. zu Berlin v. 29 Sept. 1868 (Z. f. d. ges. Handelsr. XV s. 268 o. f.).

modifikationer, hvika erfarenheten visat nödvändiga, utan att hvarje aktieegare därtill lemnat sitt samtycke¹⁾. Synnerligen fruktbar blir icke håller denna grundsats, ty så torftiga som bolagsordningarna vanligen äro, skall, om man uppställer den såsom enda inskränkning i bolagsstämmans kompetens, trots densamma i de allra flesta fall bolagsstämman få långt större myndighet, än med rätt och billighet kan anses öfverensstämmande. En annan ofta gifven begränsning af bolagsstämmans befogenhet, att de enskilde aktieegarnes välförvärfvade rättigheter icke kunna af bolagsstämman förminska²⁾, innehåller snarare en omskrifning af frågan, än ett svar på densamma, ty frågan är just, hvad är enskild rätt och hvad tillhör det område, å hvilket bolagsstämmopluraliteten herrskar. Vill man i en sats sammanfatta denna frågas besvarande, tro vi icke, att man kan komma närmare, än att säga, det under bolagsstämmans beslutanderätt falla alla de bolagsangelägenheter, hvilka kunnat förutses skola blifva ett ämne för afgörande under bolagets verksamhet. För att ett ämne skall falla under bolagsstämmans beslutanderätt, skall det således vara en *bolagsangelägenhet*. Endast å det område, som för bolaget är gemensamt, eger bolagsstämman någon myndighet. Någon magt öfver aktieegarnes enskilda förmögenhet eger den således icke: ett utskrifvande af ytterligare tillskott på aktierna eller ett åläggande af personlig verksamhet faller följaktligen gifvet utom dess kompetens. Hvarje förfogande å det gemensamma rättsområdet kan dock icke betraktas som en bolagsangelägenhet. Det fordras också, att det berör allas intressen lika, att alla aktieegare skola hafva samma fördel och samma men af åtgärden; en åtgärd, som drabbar olika klasser af aktieegare på ett olika sätt, är bolagsstämman icke befogad att vidtaga. Har man nu äfven härigenom en viss begränsning af bolagsstämmans verksamhetsområde, så är dock denna bestäm-

¹⁾ Besynnerligt vore, om pluraliteten å aktietecknarnes sammanträde kunde fastställa bolagsordningen (RENAUD, anf. st. s. 246), men då detta en gång skett, minsta ändring kräfde alla aktieegares samtycke.

²⁾ PÖHLS, Actienges. s. 201.

ning af detsamma icke tillfyllestgörande. Alla åtgärder, hvilka innebära ett förfogande öfver de krafter, som tillhöra bolagsförmögenheten, och hvilka gälla alla aktieegare lika, falla icke inom bolagsstämmans kompetens. Den, som insätter kapital i ett aktiebolag, kan icke anses öfverlemna detta helt och hållet i pluralitetens våld, utan annan garanti än den, att de förfoganden, som vidtagas med detsamma, drabba lika äfven andra delegares insatser. Men å andra sidan är aktiebolagets karaktär af en förening, hvori pluraliteten eger beslutanderätt, så uppenbar för hvar och en, som inträder i ett aktiebolag, att han icke kan anses hafva påräknat, att i de frågor, som kunnat förutses skola förr eller senare framställa sig till afgörande, hans samtycke skulle blifva speciellt inhemtadt. Vill man försäkra sig emot pluralitetens herravälde i dylika frågor, må man vid sitt inträde i bolaget tillse, att i bolagsordningen införas garantier i detta hänseende. Åtgärder, som äro fullkomligt främmande för det bolag, som är i fråga, eller förändringar i de omständigheter, som gifva bolaget dess karaktär och som följaktligen kunna anses hafva bestämt den enskilde aktieegaren till inträde i bolaget, kan han däremot icke anses hafva inrymt pluraliteten magt att vidtaga. Att det i särskilda fall kan blifva ytterst svårt att med ledning af denna grundsats finna den rätta begränsningen af bolagsstämmans verksamhetsområde, är uppenbart. Så mycket nödvändigare är det, att bolagsordningarna upptaga fullständiga föreskrifter i detta hänseende.

Betrakta vi några särskilda fall, som kunna ifrågakomma, så synes obestridligen falla inom bolagsstämmans kompetens:

- 1) Val af styrelse och bestämmande af dess arvode.
- 2) Uppsigt och kontroll öfver styrelsens förvaltning.

Bolagsstämman eger fordra redogörelse för bolagsverksamhetens gång, taga kännedom om böcker och räkenskaper samt låta inventera bolagets tillhörigheter. Vanligen utöfvas kontrollen till en del genom utsedde *revisorer*. Desse ega ingå i närmare pröfning af styrelsens förvaltning och granskning af bolagets böcker och räkenskaper samt däröfver afgifva berättelse till bolagsstämman jämte utlåtande, huruvida

de anse décharge böra beviljas styrelsen eller icke, hvarefter bolagsstämma med ledning häraf antingen meddelar styrelsen ansvarsfrihet eller vidtager de åtgärder emot densamma, hvartill omständigheterna föranleda¹⁾.

3) Högsta ledningen af bolagsaffärens gång, antingen omedelbart eller genom instruktioner åt styrelsen, samt

4) Att fastställa, i hvad mån vinstmedel kunna anses vara för handen, och besluta, huru stor del af desamma bör utdelas.

Däremot synes obestriddligen falla utom bolagsstämmans kompetens:

1) Förändring af bolagets ändamål.

2) Bolagets upplösning före bestämd tid.

3) Bolagets förlängande utöfver den ursprungligen fastställda tiden.

4) Utskrifvande af ytterligare tillskott å aktierna eller förändring i betalningsvilkoren för aktietillskotten.

5) Förändringar i grundsatserna för vinstens fördelning.

6) Beslut att inom bolaget uppkommande tvister skola af gode män prövas och afgöras.

7) Förening med ett annat bolag eller s. k. fusion.

Såsom tvifvelaktig har blifvit framställd den frågan, om bolagsstämman i saknad af bestämmelse i bolagsordningen är befogad att upptaga lån, eller om därtill fordras samtliga aktieegares samtycke²⁾. Det förra synes vara det riktiga. Ett upptagande af lån är en så vanlig åtgärd i aktiebolag, att, när bolagsordningen icke särskildt förbjuder densamma, meningen måste anses hafva varit att inrymma bolagsstämman rätt härtill. Detsamma synes oss vara förhållandet med emis-

¹⁾ I Göteb. Handelskomp. § 12 m. 2 förekommer det egendomliga stadgande, att styrelsen är *berättigad* att erhålla décharge, om någon anmärkning emot dess förvaltning ej af revisorerne blifvit framställd.

²⁾ Se å ena sidan JOLLY, anf. st. s. 405, å den andra AUERBACH, anf. st. § 92 not. 44; RENAUD, anf. st. s. 455; jmf. LINDLEY, anf. st. s. 275 och ett engelskt prejud. darsammastädes s. 278.

sion af nya aktier¹⁾), dock endast under den förutsättning, att dessa nya aktier icke få bättre rätt än de äldre. Ett utgifvande af prioritetsaktier innebär däremot en så väsentlig förändring i de förre aktieegarnes ställning, att en dylik åtgärd kräver alle aktieegares bifall, i fall befogenhet därtill icke uttryckligen är inrymd bolagsstämman.

I de ämnen, som falla inom bolagsstämmans kompetensområde, eger densamma såväl vidtagna ändringar i bolagsordningen, som införa tillägg i densamma, eller i särskilda fall fatta tillfälliga beslut. Förekomma emellertid i dessa ämnen bestämmelser i bolagsordningen, kan bolagsstämman icke i särskilda fall afvika från densamma. Det är sant, att det ligger i dess magt att ändra dylika bestämmelser, men intill dess detta skett och K. M:t därå meddelat sin fastställelse, lända de ovilkorligen till efterrättelse. I de ämnen, som falla utom bolagsstämmans kompetens, eger den naturligen hvarken vidtagna ändringar eller för särskilda fall afvika från hvad bolagsordningen eller sakens natur bjuder. Lika litet som bolagsstämman kan ändra bolagets ändamål, lika litet kan den således i ett enskildt fall använda dess förmögenhetskrafter i en annan riktning. Att använda bolagets medel till välgörande ändamål²⁾ eller att anslå en del af desamma till presenter åt styrelsen³⁾, faller följaktligen utom dess befogenhet.

Bolagsstämmans kompetenssfär kan af bolagsordningen inskränkas eller vidgas. Det förra förekommer icke ofta, utan vanligen fordras för mera viktiga åtgärder, såsom ändringar i bolagsordningen, bolagets upplösning, stundom också upptagande af lån⁴⁾ och inköp eller försäljning af fast egendom till högre belopp än viss utsatt summa⁵⁾, endast en förstärkt

¹⁾ Detta anses dock allmänt af utländske författare vara en åtgärd, som, i brist af uttryckligt stadgande i bolagsordningen, kräver enhälligt beslut. PÖHLS, Actienges. s. 202; JOLLY, anf. st. s. 202; AUERBACH, anf. st. s. 375; RENAUD, anf. st. s. 453.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 243.

³⁾ LINDLEY, anf. st. s. 610.

⁴⁾ Norrköpings Bomullsväveri-aktieb. § 3.

⁵⁾ Bångbro aktieb. § 27.

majoritet å bolagsstämman eller några särskilda villkor för stäm-
mans beslutförhet. RENAUD (anf. st. ss. 443, 445) synes anse bolags-
stämmans kompetenssfär begränsad af styrelsens magtområde.
Vi betvifla dock, att detta kan uppställas såsom en allmän
regel. En dylik anordning är obestriddligen möjlig, eftersom,
såsom vi i det följande skola se, styrelsen icke är att betrakta
såsom bolagsstämmans mandatarier, men utan uttrycklig före-
skrift torde icke, där bolagsordningen inrymmer styrelsen en
befogenhet, meningen kunna anses hafva varit att betaga bo-
lagsstämman densamma. Bolagsordningarna förutsätta allmänt,
att styrelsen är pliktig att följa bolagsstämmas instruktioner,
och bolagsstämman kan då icke gärna anses förhindrad att
själf eller genom särskilda ombud vidtaga åtgärder, hvilka
falla inom styrelsens verksamhetsområde.

En utvidgning af bolagsstämmans kompetenssfär måste
stadgas uttryckligen. Inrymmes allenast bolagsstämman helt
allmänt rätt att vidtaga ändringar i bolagsordningen, får detta
icke tolkas så vidsträckt, att densamma därigenom erhåller
magt att införa hvilka förändrade bestämmelser som helst i
alla de ämnen, hvarom bolagsordningen innehåller något stad-
gande, utan däri ligger endast en bekräftelse ¹⁾ af den magt
att modifiera bolagsordningen, som bolagsstämman redan på
grund af aktiebolagsförhållandets natur måste anses ega. De
ämnen, vi ofvan angifvit, ligga det oakadt utom bolagsstäm-
mans kompetens ²⁾, och den kan således icke förändra bolagets
ändamål (t. ex. förvandla ett bankbolag till ett järnvägsbolag) ³⁾,
förlänga eller förkorta bolagstiden, förändra grundsatserna för
vinstens fördelning ⁴⁾, besluta att uppkommande tvister skola

¹⁾ Denna bekräftelse torde knapt i någon bolagsordning gifvas direkt,
utan vanligen uppställas allenast såsom ett undantag från regeln om enkel
pluralitet större fordringar för ett beslut om ändring i bolagsordningen.

²⁾ Jmf. RIVIÈRE, Commentaire de la loi sur les sociétés, ss. 270, 71.

³⁾ Jmf. Allg. Deutsches H. G. B. art. 215 m. 1.

⁴⁾ Genom K. Res. d. 9 Dec. 1870 vägrades fastställelse på en med
297 röster mot 59 beslutad förändring i bolagsordningen för Tanto aktieb.
(i hvars 26 § stadgas, att för beslut om ändring i bolagsordningen for-
dras en pluralitet af $\frac{2}{3}$ af de tillstädesvarandes röster), enligt hvilken

afgöras af gode män¹⁾ eller sammanslå bolaget med ett annat²⁾).

Bolagsstämmas lagligen fattade beslut är bindande för samtliga aktieegare. Mot nyttan och lämpligheten af det beslut, bolagsstämman fattat, kan den enskilde aktieegaren icke föra någon talan. Skulle detsamma äfven vara till tydlig skada för bolaget och uppenbarligen dikteradt af intressen, främmande för bolagets, blir det icke desto mindre beständande, så snart stämman hållit sig inom sin formela magtsfär. Öfverskrider den däremot sin befogenhet eller saknas någon annan af förutsättningarna för beslutets bindande kraft, blir det väl ändock i första hand faktiskt bestämmande, såvida det icke på denna grund af bolagsstämman själf eller en följande bolagsstämman annulleras, men detsamma kan på yrkande af en aktieegare, som icke genom att själf deltaga i beslutet utestängt sin talan å detsamma, af domstol kraftlöst förklaras, och äro de, hvilka det olagliga beslutet ligger till last, skyldige ersätta uppkommen skada.

§ 7. Om aktiebolagets styrelse.

Genom bolagsstämmo-institutionen är icke bolagets behof af en lättare verksamhetsform tillräckligt tillgodosedt. Vanligen bildas ett aktiebolag för en följd af företag, som kräfva en oafbrutet fortsatt ledning. Åtminstone i aktiebolag, som bestå af ett större antal medlemmar, lämpar sig bolagsstämman icke för att vara en permanent församling, och i hvarje händelse skulle växlingen i dess sammansättning störa den kontinuitet i åtgärderna, som är en förutsättning för deras framgång. Också förekommer väl i hvarje aktiebolag, att ett för

förändring andra seriens företråde framför tredje serien efter viss tid skulle upphöra.

¹⁾ Genom K. Res. d. 22 Juni 1859 vägrades fastställelse å ett af bolagsstämman beslutet tillägg af detta innehåll i bolagsordningen för Rydahls manufaktur-aktiebolag, men sedan bevis blifvit föredt, att samtliga aktieegare godkänt samma tillägg, blef det genom Res. den 23 Dec. s. å. af Konungen fastställt.

²⁾ Jmf. Allg. Deutsches H. G. B. art. 215 m. 2.

en längre tidsföljd utsedt fåtal personer har sig betrodtt att bestyra om bolagets löpande ärenden och i fråga om dessa besluta och handla å samtliga aktieegares vägnar. Denna institution, som är så allmän och så nära öfverensstämmande med aktiebolagsförhållandets natur, att densamma ofta betecknas såsom ett af kännetecknen på ett aktiebolag, benämnes bolagets *styrelse*.

Bolagets styrelse utgöres vanligen af ett flertal personer, någon gång af en enda direktör eller syssloman. Oftast är dess sammansättning bestämd af bolagsordningen, men någon gång är det åt bolagsstämman öfverlemnadt att för hvarje val besluta, huru många styrelsemedlemmar skola utses ¹⁾. Ibland händer det, att redan genom inbjudningen är bestämdt, af hvilka personer styrelsen till en början skall utgöras ²⁾. Stundom utses den första styrelsen under teckningsperioden af dittillsvarande tecknare. I annat fall blir styrelsens tillsättning ett af de första föremålen för det nybildade bolagets verksamhet och tillkommer då bolagsstämman, som också vid ombyte af styrelse utser dess nye medlemmar. För att vara valbar och för att, en gång vald, kunna kvarstå såsom styrelsemedlem fordras ofta att vara aktieegare ³⁾, någon gång att innehafva ett visst antal aktier ⁴⁾.

Styrelsemedlemmarne äro *aktieegarnes* sysslomän (mandatarier) ⁵⁾. Det är deras angelägenheter, styrelsen förvaltar en-

¹⁾ Hernö Brygg.-aktieb. § 5; Norrköpings Bomullsväfveri-aktieb. § 4; Stockholms Pudrettfabr.-aktieb. § 15; Norrströms Gångbros aktieb. § 2. Stundom bestämmer bolagsordningen blott maximi- och minimi-antalet. Bergslagerne jernv.-aktieb. § 11; Vester-Norrlands ångb.-aktieb. § 6; Boda aktieb. § 14.

²⁾ Inbj. till Munkedals aktieb., Göteb. 1871; Prospekt till Stockholms Patent-ångregslageri-aktieb., Stockh. 1864.

³⁾ Gefle Bryggeri-aktieb. § 11; Stockh. Yllefabr.-aktieb. § 4; Återf.-aktieb. Bore § 9; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 17 m. fl.

⁴⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 19; Ind.-Kredit-aktieb. i Stockh. § 14; Gefle—Dala jernv.-aktieb. § 16.

⁵⁾ 1848 års F. § 8; WALTER, Syst. d. Deutsch. Privatrechts § 307; JOLLY, anf. st. s. 371.

ligt af bolagsstämman å deras vägnar gifvet uppdrag ¹⁾ Att, såsom stundom sker, betrakta styrelsen såsom bolagsstämmans sysslomän ²⁾, är en rättslig omöjlighet. Bolagsstämman är intet annat än en till sin sammansättning växlande sammankomst af aktieegare och kan omöjligt stå i ett permanent rättsförhållande. Vidden af styrelsens skyldigheter och befogenheter grundar sig, såsom hvarje sysslomans, å dess fullmakt. Denna gifver emellertid oftast bolagsordningen i ganska allmänna och obestämda ordalag. Än heter det, att styrelsen eger i alla afseenden fullständigt företräda bolaget ³⁾, än att bolagets angelägenheter handhafvas af styrelsen ⁴⁾, hvarförutan vanligen endast förekomma bestämmelser om dess pligt och befogenhet i några särskilda fall. På grund af detta allmänna uppdrag eger nu styrelsen att handhafva bolagets löpande angelägenheter och att sålunda med bolagets magt vidtaga alla de åtgärder, hvartill bolagsverksamhetens vanliga gång föranleder. Påfordras däremot några åtgöranden, som äro af utomordentlig art och icke kunna anses höra till bolagets affärsverksamhet, sådan densamma i allmänhet bedrifves, måste styrelsen inhemta bolagsstämmans bemyndigande. Hvilka särskilda slags åtgärder styrelsen eger att å bolagets vägnar vidtaga, kan således icke generellt bestämmas, utan beror på arten af bolagsverksamheten. I allmänhet synes dock falla utom styrelsens verksamhetsområde såväl försäljning af bolagets fasta egendom, som intecknande af densamma ⁵⁾. Huruvida styrelsen är

¹⁾ RENAUD, anf. st. ss. 470, 71, förnekar, att styrelsens medlemmar äro bolagets mandatarier, emedan de äro nödvändiga representanter för bolaget. Han betecknar styrelsen som en "Vereinsbehörde" och förnekar, att medlemmarnes skyldigheter grunda sig å något aftal, hvaremot han härleder deras möjliga anspråk på ersättning ur ett aftal emellan bolaget och dem. Redan denna olika grundläggning af samma rättsförhållandes båda sidor synes oss vitna tillräckligt emot teoriens riktighet.

²⁾ Jmf. THÖL, Handelsr. § 45; se däremot RENAUD, anf. st. s. 401.

³⁾ Gefle—Dala jernvägs-aktieb. § 23.

⁴⁾ Skand. Kredit-aktieb. § 16; Boda aktieb. § 15; Nyqvarns aktieb. § 13 m. fl.

⁵⁾ Detta undantages ofta från styrelsens magtområde. Stockh. Yllefabr.-aktieb. § 15; Oscarshamns Tändst.-fabr.-aktieb. § 9; Lidköp. Brygg.-aktieb. § 16; Åby aktieb. § 17.

befogad att upptaga penninglån utan inteckning, kan ofta vara svårt att afgöra¹⁾. Omfattar bolagets regelmässiga verksamhet låneaffärer, kan naturligen intet tvifvel vara därom, att styrelsen, äfven utan särskild föreskrift i bolagsordningen, eger denna befogenhet. Men i öfrige fall synes presumtionen vara för, att meningen varit, att styrelsen icke skulle vara befogad att genom lån öka bolagets rörelsekapital.

Särskilda skyldigheter, som åligga ett aktiebolags styrelse, äro:

1) Att sammankalla bolagsstämma, då sådan af bolagsordningen är påbjuden eller eljest påfordras.

2) Att föra bolagets böcker och räkenskaper, särskildt aktieregistret, samt om bolaget idkar sådan rörelse, som i K. F. den 4 Maj 1855 § 2 omförmäles, de i samma förordnings 3 § föreskrifne handelsböcker.

3) Att afgifva redogörelse för sin förvaltning och bolagets ställning, där bolagsordningen så bjuder eller eljest bolagsstämman inforrdar densamma. Gentemot de enskilde aktieegarne kan däremot icke styrelsen anses skyldig till någon redovisning, såvida icke, såsom ibland är händelsen, bolagsordningen föreskrifver, att bolagets böcker och räkenskaper alltid skola hållas tillgängliga för de enskilde aktieegarne. Den öfversigt af bolagets verksamhet och ställning, som styrelsen till bolagsstämman afgifver, innehåller vanligen endast en summarisk öfversigt öfver bolagets vinst och förlust under den tid, öfversigten omfattar, samt en kort jämförande framställning af bolagets tillgångar och skulder under vissa konton; och är det

¹⁾ Bolagsordningarna innehålla härom olika stadganden. Än förbjudes styrelsen att upptaga lån utan bolagsstämmas begifvande (Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 8; Hjo Bryggeri-aktieb. § 15; Eskilstuna Tobaksfabr.-aktieb. § 8; Mariestads Bryggeri-aktieb. § 8; Dalarnes Bergolje-aktieb. § 8), än medgifves densamma uttryckligen befogenhet härtill (Bollnäs aktieb. § 7; Tanto aktieb. § 14; Ume hush.-aktieb. § 26; Jerna handels-aktieb. § 8; Sundsvalls Bryggeri-aktieb. § 14; Stockh. Yllef.-aktieb. § 15; Åby aktieb. § 17), stundom med fordran af flera medlemmars närvaro eller större pluralitet, än i allmänhet är föreskrifven. Det vanligaste är, att bolagsordningen saknar bestämmelse i detta hänseende.

revisorernes sak att pröfva denna öfversigts öfverensstämmelse med böcker och verifikationer.

4) Slutligen är styrelsen pliktig och befogad att representera bolaget i rättstvister samt i administrativa och extrajudiciela ärenden, antingen själf eller genom ombud. Hvad särskildt rättstvister angår, är styrelsen bemyndigad till alla de processuella handlingar, som under en rättegång i allmänhet förekomma. I denna deras allmänna fullmakt måste också ligga rätt att fullfölja saken i högre rätt. Till och med förlikningar synas falla inom styrelsens kompetens. Förekommer edgång från bolagets sida, vare sig frivillig eller ålagd, är styrelsen den, som får aflägga densamma. Vål gäller i allmänhet, att ed skall gås af parten själf och ej af ombud, men styrelsen är ensam den, som till följd af sin ställning är egnad att aflägga den, i det de enskilde aktieegarne i allmänhet äro främmande för de löpande göromålen och således ingalunda kunna förutsättas ega närmare kännedom om de fakta, hvarom tvist är. Också förutsätter 82 § Konk.L., att borgenärs-ed å sådant bolags vägnar, hvars angelägenheter förvaltas af en viss styrelse, afläggas af denna styrelse.

I allmänhet är styrelsen i sin verksamhet skyldig att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som af bolagsstämman gifvas, vare sig i formlig instruktion eller i ett särskildt bolagsstämmobeslut. Dock åligger densamma en själfständig pröfning af dessa besluts enlighet med bolagsordningen. Styrelsen eger icke blindt följa bolagsstämmas instruktioner. Dess hufvudmän äro aktieegarne, icke bolagsstämman, och desse hufvudmäns allmänna instruktion ligger i bolagsordningen, bolagsstämman eger icke i strid med densamma anordna en åtgärd. Sker så, är styrelsen pliktig att vägra sin medverkan.

Ofta är uppdraget att vara styrelsemedlem förenadt med arvode. Stundom är styrelsen tillförsäkrad en s. k. tantième, bestående antingen i vissa procent af rena vinsten eller i det belopp, som bolagsstämman för hvarje räkenskapsperiod anvisar af densamma.

Består styrelsen, hvilket är det vanligaste, af ett flertal personer, får väl meningen anses vara, att dess beslutanderätt skall utöfvas af pluraliteten å dess sammanträden ¹⁾. Men däremot måste i brist af annat stadgande ²⁾ samtliga styrelsemedlemmars närvaro anses erforderlig ³⁾. Frånvarande medlemmar kunna icke låta representera sig genom fullmäktige, ej heller, i brist af stadgande därom ⁴⁾, insända skriftligt votum.

Om bolagsordningen ⁵⁾ eller bolagsstämman ⁶⁾ fördelar vissa ärenden emellan styrelsens medlemmar eller medgifver dem att själfve i fråga om någon viss gren af förvaltningen vidtaga sådan fördelning ⁷⁾, så är hvarje styrelsemedlem ensam pliktig att förvalta hvad som faller å hans del. En af styrelsen på eget bevåg företagen fördelning befriar däremot icke styrelsemedlemmarne från deras skyldighet till gemensam verksamhet

¹⁾ RENAUD, anf. st. ss. 489, 90 anser enhälligt samverkan af alla styrelsens medlemmar vara erforderlig, där icke bolagsordningen annat uttryckligen föreskrifver. Den stora mängden af svenska bolagsordningar fatta dock pluralitetens befogenhet att bestämma styrelsebesluten såsom en gifven sak och fastställer blott, huru förfaras skall, då lika röster falla för olika meningar, för hvilket fall vanligen ordföranden (som än utses af bolagsstämman, än af styrelsen själf) gifver utslagsrösten. Då styrelsen utgöres af blott två personer, plägar föreskrifvas, att vid meningsskiljaktighet en suppleant skall tillkallas.

²⁾ Mycket ofta förklaras styrelsen vara beslutför, om ett visst antal medlemmar äro närvarande. Bergslagernas jernvägs-aktieb. § 11; Göteb. Handelskomp. § 10; Skandin. Kredit-aktieb. § 17; Stockh. Handelsbank § 17; Inedals aktieb. § 5; Stockh. Yllef.-aktieb. § 13. Att i hvarje fall kallelse bör vara utfärdad till alla, förstås af sig själf.

³⁾ Stockh. aktie-jästbolag § 5, jmf. Forss aktieb. § 13.

⁴⁾ Skand. Kredit-aktieb. § 17.

⁵⁾ Återförs.-aktieb. Freja § 20; Nordstjernan § 20; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 10.

⁶⁾ Bergslagernas jernv.-aktieb. § 16; Stockh. Pudrett-aktieb. § 15; Skandin. Kredit-aktieb. § 18; Stockh. Magasins-aktieb. § 19.

⁷⁾ Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 25; Forss sågv.-aktieb. § 12; Stockh. Gaslysn.-aktieb. § 13; Skandia § 23.

å hela det område, som är styrelsen betrodt¹⁾). Huruvida styrelsen själf eller åtminstone på sitt ansvar är pliktig att verkställa de åtgärder, som tillkomma densamma, beror på omständigheterna. Medgifver bolagsordningen eller bolagstämmas beslut styrelsen att låta annan person utföra ett visst värf, eller är själfva verksamhetens art sådan, att meningen icke kan anses hafva varit, att styrelsen personligen skulle utföra densamma, svarar styrelsen blott för omsorgsfullt val af de personer, som de betro att å bolagets vägnar handla. Måttet af den omsorg, styrelsemedlemmarne i bolagets angelägenheter äro pliktige att använda, är densamma som för sysslomän i allmänhet. De äro skyldige att använda den sorgfällighet, som en ordentlig man i allmänhet iakttager. Den mildring i fordringen af omsorgsfullhet, som, såvidt vi kunna finna, ligger i lagens stadgande i 22: 1 Ä.B. och 66 § Konk. L. i fråga om förmyndare samt gode män och sysslomän i en konkurs, finnes intet skäl att anse gälla äfven för ett aktiebolags styrelse.

Bryta styrelsemedlemmarne emot sina pligter, vare sig genom att öfverskrida sin fullmakt eller genom att försumma eller vårdslöst utföra det som åligger dem, och orsakas härigenom bolaget skada, äro de skyldige ersätta denna. Består styrelsen af flere personer, så äro naturligen endast de ansvarige, hvilka någon skuld faller till last. Öfverskrider styrelsen sin behörighet, svara således blott de, som i beslutet deltagit, för däraf uppkommen skada. Försummas de pligter, som åligga styrelsen, drabbar ansvaret hvar och en, som kunnat själf företaga det försummade eller åtminstone taga initiativ därtill. Komma flere i gemensamt ansvar för en åtgärd eller för en försummelse, synes detta böra bestämmas såsom solidariskt. Åtgärden eller försummelsen ligger i sin helhet hvar och en till last, och intet talar för, att ansvaret skulle minskas i den mån den skyldige har flere medansvarige. Ett solidariskt ansvar föreskrifves också allmänt i bolagsordningarna, och kan åtgärden eller försummelsen rubriceras såsom öfverträdelse af bolagsordningen, stadgar aktielagens 9 § sista momentet uttryckligen solidariskt an-

¹⁾ Arg. 23: 5 Ä. B.; 66 § Konk.-L.

svar. Denna skadeersättningsskyldighet åligger styrelsemedlemmarne mot aktieegarne: det är sina pligter mot dem, som styrelsen kränkt, och dem, som skadan drabbat. Denna ersättning kan emellertid enligt regeln icke den enskilde aktieegaren för sin anpart utkräva; skadeersättningen skall naturligen i sin helhet komma den gemensamma bolagskassan till godo, och gäller därför om denna, som om andra för bolaget gemensamma förmögenhetsrättigheter, att densamma endast kan göras gällande af samtliga aktieegare eller af dem, som å deras vägnar ega handla¹⁾. Att hvad den enskilde aktieegaren kan göra, är således att å bolagsstämma väcka förslag om skadeersättningsanspråks framställande emot styrelsen. Meddelar stämman det oaktadt styrelsen décharge, så lärer väl enligt regeln de enskilde aktieegarne också härigenom vara bundne, men intet hindrar att i bolagsordningen lemna öppet för dem, som med ett sådant beslut icke åtnöjas, att särskildt mot styrelsen utföra talan. Sedan bolaget är upplöst, möter naturligen intet hinder för de enskilde aktieegarne att hvar för sig göra gällande sina anspråk på ersättning af styrelsen, såvida icke en meddelad décharge ligger i vägen, eller tiden för klander å afgifven redovisning redan är ute. Preskriptionstiden för talan å styrelsens förrättning är, såsom i fråga om sysslomän i allmänhet, natt och år, sedan medlemmarne från sysslan skildes och gjorde redo och räkning (18: 9 H. B.).

Vanligen utses styrelsen för viss tid. Intet hindrar dock hos oss att gifva uppdraget på obestämd tid. I hvarje fall kan enligt regeln uppdraget af bolagsstämman när som helst återkallas²⁾, ty styrelsen kan icke anses ega något rättsligt intresse uti att påtvinga bolaget sin tjänst, och om äfven så vore, kunna icke aktieegarne anses genom sitt uppdrag hafva velat

¹⁾ Tänkbar är dock en styrelseåtgärd, som blott kränker en enskild aktieegare, t. ex. grundlös vägran att inregistrera en ny egare, vägran att utställa aktieduplett, där bolagsordningen bjuder sådant o. s. v. I dylika fall är det naturligen den enskildes sak att kräva skadeersättning af styrelsen. Jmf. RENAUD i Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht XII, s. 11.

²⁾ Code de Com. art. 31; Allg. D. H. G. B. art. 227 m. 3; Eng. normalstatutet n:o 65.

tillgodose detta intresse. Men är platsen förenad med några ekonomiska förmåner, måste naturligen bolaget gifva ersättning för förlusten af dessa, såvida det icke eger laga skäl för uppdragets återtagande före bestämd tid. Emellertid torde intet hindra, att styrelsen genom uttrycklig öfverenskommelse göres oafsättlig. Göres ett dylikt förbehåll, har man icke rätt att betvifla tillvaron af ett rättsligt intresse från styrelsens sida, och detta intresse ligger då öppet för aktieegarne, hvilka, om de godkänna förbehållet, sedan icke godtyckligt kunna frånses ifrån detsamma. När inbjudarne i prospekten betingat sig styrelseplatserna på vissa år, torde ett dylikt uttryckligt förbehåll få anses ligga däri, och de kunna då icke utan skäl skiljas från sin befattning, förrän tiden är ute¹⁾. Styrelsemedlemmarne å sin sida äro naturligen aldrig berättigade att, när de så finna för godt, afsäga sig sitt uppdrag, då de mottagit detsamma på viss tid; och detta måste anses hafva varit händelsen, då de utan något förbehåll mottagit befattningen i ett aktiebolag, hvars bolagsordning anordnar periodiska omval.

Någon gång är aktiebolagets organisation mer komplicerad, än vi nu skildrat den. Till följd af de svårigheter och den tidsutdräkt, som bolagsstämmas sammankallande medför, anordnas i vissa bolagsordningar, under namn af Öfverstyrelse²⁾, Förvaltningsråd³⁾ eller Fullmäktige⁴⁾, ett slags representation af aktieegarne, hvilken står emellan bolagsstämman och styrelsen samt vanligen eger en del af bådas befogenheter. Omfånget af dess verksamhetsområde bestämmes af bolagsordningen eller särskild instruktion, dess medlemmar äro att betrakta såsom aktieegarnes mandatarier, och om deras rättigheter och skyldigheter gäller i allmänhet, hvad ofvan blifvit sagdt om styrelsemedlemmarnes.

¹⁾ Af annan åsigt är RENAUD, anf. st. ss. 479, 699.

²⁾ Stockh. Folkb. § 46.

³⁾ Stockh.-Westerås-Bergsl. Jernvägs-aktieb. § 28; Göteborgs Folkbank § 46.

⁴⁾ Norrköp. Folkb. § 46.

§ 8. Om aktiekapitalets förökande eller förminskning.

Om ett aktiebolag är i behof af ökad rörelsekapital, stå detsamma tvänne utvägar till buds. Den ena är att upptaga lån, den andra att öka aktiekapitalet. Väljes den förra utvägen, undergår bolaget därigenom ingen förändring, väljes åter den senare, vidgas bolagsförhållandet, och nya delegare eller åtminstone nya kapital upptagas i detsamma. En dylik utvidgning af bolaget förutses ofta i bolagsordningarna. Än föreskrifves, att det fastställda kapitalet kan genom bolagets beslut ökas antingen med¹⁾ eller utan²⁾ viss begränsning, än står bolaget, utan behof af särskildt beslut, öppet för tillträde af nya medlemmar, antingen obegränsadt³⁾ eller intill visst maximum⁴⁾. Är i bolagsordningen bolaget uttryckligen förbehållen rätt att besluta tillökning i kapitalet, behöfver ett dylikt beslut icke Konungens stadfästelse, såvida icke bolagsordningen fordrar densamma, hvilket, såsom ofvan är nämnt, vanligen är fallet i nyare bolagsordningar, då de icke binda kapitalets tillökning vid det vilkor, att full inbetalning af äldre aktier visat sig icke motsvara rörelsens växande behof. Innehåller bolagsordningen i detta hänseende inga bestämmelser, eller ifrågakommer en tillökning af kapitalet utöfver det maximum, som bolagsordningen bestämmer, måste naturligen ett beslut att öka aktiekapitalet, såsom annan ändring i bolagsordningen, underställas Konungens pröfning.

¹⁾ Göteb. Handelskomp. § 3; Stockh. Magasins-aktieb. § 5; Rederi-aktieb. Svea § 4; Sundsvalls Bageri-aktieb. § 3; Mälareprovinsernas Mejeri-aktieb. § 3; Aktieb. Union § 4; Stockh. Handelsb. § 5.

²⁾ Norrköp. Qvarn-aktieb. § 5; Falu arbetareförenings handels-aktieb. § 2; Sörstafors Trämassefabr.-aktieb. § 4; Trelleborgs ångf.-aktieb. § 5.

³⁾ Stockh., Norrköp., Göteb. Folkb. §§ 6; Sundsvalls hush.-förenings-aktieb. § 6; Sköns pastorats hush.-för.-aktieb. § 6; Ume hush.-förenings aktieb. § 2 m. fl. kooperativa bolag.

⁴⁾ Detta är fallet, då bolagsordningen bestämmer aktiekapitalet till en viss summa, med förklaring, att bolaget redan, då en viss del är tecknad, eger att träda i verksamhet. Boda aktieb. § 4; Forss sågv.-aktieb. § 4; Kropps aktieb. § 4; Stockholms Magasins-aktieb. § 4 m. fl.

Någon gång anordnar bolagsordningen en tillökning i kapitalet genom ytterligare tillskott å aktierna, hvarom medelst röstpluralitet beslut fattas, som dock endast binder dem, hvilka detsamma biträdt, hvaremot innehafvarne af aktier, å hvilka tillskott egt rum, förvärfva sig rätt till större utdelning i mån af tillskottsbeloppets förhållande till aktiesumman¹⁾. Det vanliga är dock, att kapitalet ökas genom emission af nya aktier. Genom en dylik emission inträda nya medlemmar i bolaget eller insätta aktieegare i bolaget nya insatser, och de nya aktiernas förvärfvare inträda i samma rättigheter och skyldigheter, som förutvarande aktieegare, såvida icke, såsom ibland är händelsen, de nye aktieegarne tillförsäkras vissa företrädesrättigheter framför de öfrige (prioritetsaktier). Aktierättens förvärfvande vid en dylik emission grundar sig på ett aftal²⁾ mellan förvärfvaren och bolagsmännen (eller, om han själf förut var aktieegare, hans medbolagsmän), de senare representerade af styrelsen.

Icke sällan få de nye aktietecknarne utöfver aktiebeloppet erlægga en viss premie. Eger bolaget vid aktieemissionen en reservfond, är det naturligt, att nya aktieegare icke medgifvas inträde, utan att de för hvarje aktie erlægga hvad som motsvarar hvarje äldre akties andel i densamma. Där emot är ett aktiebolag enligt svensk rätt icke befogadt att utgifva nya aktier under *pari*. Är dess ställning sådan, att det icke kan erhålla den tillökning i aktiekapitalet, hvaraf det är i behof, på de villkor, att de nye aktieegarne i förhållande till sina teckningsbelopp blifva likberättigade med de äldre, är utgifvandet af prioritetsaktier den enda utväg, som står bolaget öppet. Den tillökning i aktiekapitalet, som bjudes tredje

¹⁾ Norrköp. Brygg.-aktieb. § 4; Norrköp. Bomullsväfv.-aktieb. § 2.

²⁾ Besynnerligt nog fattar äfven RENAUD, anf. st. s. 375 denna rättshandling såsom ett aftal (köp) mellan bolaget och förvärfvaren, ehuru han förnekar, att det ursprungliga bolagsförhållandet uppkommer genom något aftal. Konsekventare är KUNTZE i Krit. Vierteljahrschr. VI ss. 101, 2, som fattar äfven den nye aktieförvärfvarens inträde i bolaget såsom en skapelseakt och kallar det en accessorisk stiftelse.

man såsom ökad säkerhet, måste ovillkorligen utan afkortning ingå i bolagsförmögenheten.

Liksom det ibland för ett aktiebolag är förmånligt att öka sitt aktiekapital, så kan det också under vissa förhållanden framstå såsom önskligt att kunna förminska detsamma. Ett sådant fall inträffar, då kapitalet befunnits för stort för att i sin helhet i bolagets rörelse kunna finna förmånlig användning, ett annat kan inträffa, då en del af detsamma gått förloradt. Ehuru i det senare fallet det återstående kapitalet måhända är fullt tillräckligt för bolagets behof, måste dock alla vinstutdelningar uteblifva, ända till dess kapitalet blifvit återställt till sitt i bolagsordningen föreskrifna belopp. En reduktion af aktiekapitalet är emellertid enligt regeln omöjlig. Bolagets borgenärer ega ett anspråk därpå, att bolagets grundkapital bibehålles oförminskadt, och vår rätt erbjuder intet sätt, hvar på samtliga borgenärers samtycke kan infordras. K. M:t kan således aldrig meddela sin stadfästelse på en förändring af bolagsordningen, som går ut på kapitalets reduktion. Icke håller kan ett bolag, hvars bolagsordning fastställer ett minimi-aktiekapital, men medgifver det att föröka detsamma, sedan detta en gång skett, reducera kapitalet till dess ursprungliga belopp. Ty så snart bolaget en gång bjudit tredje man en ökad garanti, kan det icke ensidigt förminska densamma. Ingen annan utväg står således öppen för ett aktiebolag, som laborerar med för stort kapital, än att upplösa sig och rekonstruera sig med ett mindre. Från denna regel bjuder dock sakens natur ett undantag för den händelse, att aktiebolaget redan från början bildat sig med en rörlig kreditbas, så att hvar och en, som med detsamma inlåtit sig, kunnat i bolagsordningen finna denna omständighet. Det är tydligt, att bolaget icke kan förbehålla sig möjlighet att minska aktiekapitalet obegränsadt, ty på detta sätt förlorar bolaget, såsom icke grundadt å ett bestämdt kapital, sin karaktär af aktiebolag. Men intet hindrar att bilda ett aktiebolag på grundvalen af en viss fond såsom orubblig kreditbas, men anordna, att denna fond efter bolagets behof kan ökas och åter minskas, men dock aldrig reduceras under det bestämda minimum. Att 1848 års lagstiftare aldrig tänkt

sig en dylik organisation af ett aktiebolag, är tämligen säkert¹⁾. Men den innebär intet, som strider mot denna lags anda, hvilken endast fordrar såsom en oeftergiflig pligt för hvarje aktiebolag att icke rubba det belopp, som tredje man enligt bolagsordningen kunnat och kan påräkna såsom bolagets orubbliga grundfond. Också har Konungen meddelat fastställelse å bolagsordningar för många aktiebolag, bildade med rörlig grundfond²⁾, och således har i vår rätt, utan särskildt lagstadgande, blifvit erkänd den aktiebolagsform, som i Frankrike bär namnet *société anonyme à capital variable*.

En olaglig förminskning af grundkapitalet är ingalunda någon sällsynt företeelse inom svenska aktiebolag. Äfven om vi fränse de fall, där densamma försiggått bedrägligen i form af fiktiva vinstutdelningar, så är det en annan väg, hvilken man ansett sig öppet kunna beträda utan att därigenom bryta emot hvad lag bjuder: man har förvandlat grundkapitalet i bolagets egna aktier³⁾. Här visar sig den juridiska personteorien och den därmed sammanhängande uppfattningen af aktierätten såsom fordringsrätt emot bolaget fruktbar på vilseledande konsekvenser. Äro aktierna fordringar emot bolaget, så måste naturligen detsamma anses oförhindradt att minska denna sin skuldbörda. Ty icke kan dessa fordringars egenskap af prioriterade i förhållande till bolagets öfrige borgenärers betaga bolaget rätt att betala dem, när detsamma så finner lämpligt, lika litet som en enskild person af sina prioriterade borgenärers anspråk är förhindrad att liqvidera sina öfriga skulder.

¹⁾ Ordet "teckningssumman" i § 9 visar uppenbarligen, att de tänkt sig det en gång tecknade beloppet såsom bolagets oförminskbara grundfond.

²⁾ Så är förhållandet med åtskilliga hushållnings-förenings- o. dyl. aktiebolag (i Falu arbetareförenings handels-aktieb. § 12 medgifves till och med aktieegare, hvilka råka i ekonomiskt betryck, rätt att uppsäga sitt insatta kapital, utan att föreskrift lemnas om något minimum, hvarunder aktiekapitalet icke får nedgå); se äfven Uppköps-aktieb. i Stockholm § 9; Stockholms Folkbank §§ 6, 26; Göteb Folkbank §§ 6, 26; Norrk. Folkbank §§ 6, 26.

³⁾ Ett försvar för en dylik åtgärd, som för öfrigt är *synnerligen* vanlig inom svenska aktiebolag, återfinnes i Styrelsens för Helsingborg-Lands-

En dylik uppfattning leder emellertid till betänkliga resultat. Regeln om aktiekapitalets orubblighet blefve på på detta sätt helt och hållet upphäfd. Ty hvarje användande af aktiekapitalet till att därmed inlösa bolagets egna aktier är icke annat än en återbetalning till vissa aktieegare af deras kapitaltillskott, och i samma mån ett dylikt förfarande eger rum, i samma mån minskas den grundval för bolagets kredit, som det är dess oefftergifliga, af aktiebolagets väsen fordrade, pligt att bibehålla orubbad. En dylik inlösen af egna aktier är alldeles samma förfarande, som eger rum i aktiebolag med variabelt kapital, t. ex. Folkbankerna, då aktieinsatserna återbetalas åt de delegare, som uppsäga desamma¹⁾, och är således aldrig tillåten i andra aktiebolag, och i dessa bolag endast i den mån minimi-aktiekapitalet däraf icke rubbas. Vill ett aktiebolag inköpa sina egna aktier, så hindrar visserligen intet i vår aktielag²⁾ en dylik åtgärd, men det får då därtill använda den vinst, som annars kunde fördelas, eller, om bolagsordningen tillåter det, för detta ändamål anlita sin reservfond. Denna tydning, såsom den enda med lag öfverensstämmande, måste gifvas åt de bolagsordningar, som föreskrifva sålda aktiers hembjudande till bolaget och således indirekt erkänna

krona-Eslöfs jernvägs-aktiebolag förklaring med anledning af Riksdagens år 1871 församlade revisorers anmärkning, att det i bolagets räkenskaper upptagna aktiekapital med ett betydligt belopp understeg den inbetalda aktiesumman. I sagda förklaring (Revisorernes Berättelse om gransknin-gen af Riksgälds-Kontorets tillstånd och förvaltning, Stockh. 1871, s. 154) heter det bland annat, att, enär aktiekapitalet är en *skuld*, synes det som om det snarare borde lända bolaget och dess styrelse till beröm, än anmärkas såsom en oriktighet, att de sträfvat efter att förminska denna skuld till lottegarne, hvarför ett inköp af aktier i detta syfte måste anses såsom en fullt berättigad och välbetänkt åtgärd.

¹⁾ Att de inlösta aktiebrefven där vanligen förstöras och i andra bolag däremot bevaras bland bolagets värdepapper, lär väl icke kunna förläda någon till den tro, att i senare fallet grundkapitalet icke undergår samma förändring. Dylika inlösta aktiebref utgöra icke mer en tillgång, som för tredje man eger något värde, än en Folkbanks aktieblanketter.

²⁾ Annat är, såsom ofvan blifvit nämnt, förhållandet enligt den tyska rätten (Allg. D. H. G. B. art. 215 enligt 1870 års lag).

bolagets rätt att inlösa egna aktier. Bolaget får för detta ändamål använda disponibel vinst, eller ock få bolagsmännen, om de därom blifva ense, tillskjuta medel till de hembjudna aktiernas inköp. Sker nu en dylik inlösen, ökas därigenom icke bolagsförmögenheten, men enär aktieegarnes antal förminskas, blir hvars och ens andel i densamma större än förut.

Medgifver nu icke vår rätt ett aktiebolag att reducera sitt aktiekapital i andra fall, än då en dylik reduktion alltifrån början af bolagsordningen varit förutsedd, så kan det dock sättas i fråga, huruvida bolaget icke, när dess inbetalda kapital icke till fullo kan finna förmånlig användning i bolagets rörelse, är berättigadt att återbetala en del till aktieegarne mot deras skuldförbindelser. Härigenom förminskas icke grundkapitalet, en del af detsamma förvandlas endast i en form, som den vanligen egt någon tid efter bolagets konstituerande. Emellertid torde äfven denna utväg enligt regeln vara tillstängd. Allmänheten sätter med skäl en helt olika tillit till ett inbetaldt, än till ett hos aktieegarne utestående kapital, och har bolaget en gång bjudit denna allmänhet, såsom grundval för sin kredit, ett inbetaldt kapital, kan det icke förvandla detsamma i den mindre betryggande formen af aktieegarnes skuldförbindelser. Också hafva fall förekommit, där en dylik åtgärd varit ifrågasatt, men bolagets styrelse vägrat sin medverkan till densamma, af fruktan att därigenom ådraga sig personlig ansvarighet för de utdelade beloppens återbärande i händelse af bolagets framtida obestånd. Emellertid måste äfven denna regel tåla ett undantag för det fall, att bolagsordningen från början medgifvit en dylik åtgärd. Ett sådant medgifvande hafva vi återfunnit i en bolagsordning¹⁾, enligt hvilken en del af aktiekapitalet kontant inbetalas, för en annan del skuldförbindelse aflemnas, kunnande däri föreskrifne belopp, om de blifvit infordrade, till större eller mindre del af bolaget återbetalas, i mån hvaraf en tillskottsskyldighet åter inträder. Så snart en dylik anordning förekommer i bolagsordningen tydligt angifven²⁾,

¹⁾ Motala mekan. verkstads aktieb. § 7.

²⁾ I nämnda bolagsordning är alt missförstånd i detta hänseende förekommet därigenom, att, såsom ofvan omnämnts, ifrågavarande belopp,

innebär densamma intet, som med begreppet aktiebolag och aktielagens anda kan anses oförenligt.

§ 9. Om utdelning af aktiebolagets vinst.

De allra flesta aktiebolag afse, om också icke uteslutande, ekonomisk vinst för delegarne ¹⁾. Denna vinst skall icke år från år af bolaget samlas för att först vid dess upplösning fördelas, utan föreningen afser att tid efter annan lemna delegarne afkastning å deras i bolaget insatta kapital. Det har emellertid blifvit ifrågasatt, huruvida en dylik utdelning borde få ifrågakomma, då därigenom bolagsborgenärernes enda säkerhet blifver förminskad, dem till skada, om bolaget sedermera kommer på obestånd ²⁾. De många ekonomiska skäl ³⁾,

ehuru det i själfva verket, såsom af 8 och 10 §§ framgår, utgör en del af bolagets aktiekapital, dock icke är inräknadt i det kapital, å hvilket enligt § 4 bolaget grundar sig, utan därstädes betecknas såsom särskildt tillskott utöfver det egentliga aktiekapitalet, hvarigenom tredje man lemnas en tydlig anvisning på hvilken del af aktiekapitalet han egentligen bör grunda sitt förtroende.

¹⁾ Stundom är bolagets ändamål förvärf af ekonomisk vinst till bolagsmännens förfogande, men denna vinst afses icke till fördelning dem emellan, utan att användas till ett allmännyttigt ändamål (så är förhållandet med de flesta utskänknings-aktiebolag). I dessa fall gälla naturligen för dylika förfoganden samma regler, som för vinstutdelning.

²⁾ Se AUERBACH, Das Gesellschaftswesen ss. 361 o. f. Vid granskning af förslaget till aktielag ansåg Högsta Domstolens fleste ledamöter, att, då det vore hvarje aktiebolags oeftergifliga pligt att tillhandahålla bolagets borgenärer det i bolagsordningen bestämda aktiebelopp, det borde förbjudas bolagsmännen, att förrän bolaget upplöses och alla dess gällande skulder blifvit godtgjorda, af tillgångarna verkställa utdelning annorlunda än emot ställande af godkänd borgen för återbäringsskyldighet, i den händelse en sådan skyldighet för betäckande af bolagets skulder, motsvarande hela beloppet af dess i bolagsordningen bestämda aktiekapital, kunde blifva af nöden. Se H. Domstolens Protokoll den 18 Okt. 1847.

³⁾ Såsom att i annat fall aktiernas pris blefve svårt att beräkna, att detta pris ofta skulle blifva så högt, att detsamma, i förening med den stora risk, för hvilken förvärfvaren utsatte sig, skulle faktiskt omöjliggöra aktiernas omsättning, att alt tillflöde af kapital till aktieföretag skulle uteblifva o. s. v. Se RENAUD, anf. st. s. 569; AUERBACH, anf. st. ss. 361 o. f.

man anført för frågans bejakande, synas antyda, att man varit tveksam, huruvida detta resultat på civilrättslig grund till fullo kunde försvaras, och att man ansett dylika utdelningars tillåtlighet mer eller mindre såsom en för den ekonomiska nyttan gjord eftergift af det i sig strängt rätta. Emellertid är frågan, sedd ur rent civilrättslig synpunkt, icke det minsta tvifvelaktig. Lika litet som bolagets kreditorer till gäldande af bolagets skulder kunna påyrka tillskott utöfver aktiebeloppen, lika litet kunna de något invända emot att vinsten fördelas. De, som bilda ett aktiebolag, egna sina insatser till en, så vidt på dem ankommer, konstant och orubblig grundfond, men de egna icke till detta ändamål den afkastning, denna fond afses att bereda, och hvilken, då de förblifva fondens egare, också faller i deras ego. Hvar och en, som med ett aktiebolag inlåter sig, vet eller måste anses veta detta, äfven om bolagsordningen därom intet innehåller. En villfarelse i detta hänseende skulle förutsätta en oursäktlig okunnighet om hvad ett aktiebolag vill säga och hvad personer, som bilda ett dylikt, därmed afse. Vill man här åberopa de ekonomiska skälen för att visa, huru orimligt ett motsatt antagande vore hos tredje man, kunna de vara på sin plats, men någon direkt betydelse för rättsfrågans lösning ega de icke.

En utdelning till aktieegarne förutsätter alltid, att bolagets rörelse lemnat ren vinst. För utrönande häraf hvarken får eller behöfver man, såvidt fråga blott är om hvad aktiebolagets natur bjuder, taga hänsyn allenast till verksamheten under någon viss sistförfluten tid (t. ex. sista räkenskapsperioden). Det är hvarken nödvändigt¹⁾ eller tillräckligt²⁾, att rö-

¹⁾ Det är således icke riktigt att såsom en i aktiebolagets natur grundad ovilkorlig fordran för vinstutdelning uppställa, att bolagets verksamhet under senaste räkenskapsperioden inbragt ren vinst (så PÖHLIS, *anf. st.* ss. 238, 249).

²⁾ Denna med aktiebolagets väsen oförenliga åsigt hyllar AUERBACH, *Das Gesellschaftswesen* s. 339. Dock anser han lämpligt, att lagstiftningen påbjuder, att alla vinstutdelningar inställas, så länge en förlorad del af aktiekapitalet icke blifvit ersatt. Af samma åsigt som AUERBACH är också LINDLEY, *Law of Partnership* s. 777.

relsen under denna period lemnat ren vinst. Det är det nuvarande resultatet af bolagets hela föregående verksamhet, som är bestämmande, och är detta förmånligt, är det likgiltigt, om detsamma grundar sig å en vinstgifvande verksamhet under senaste räkenskapsperioden eller därförut. Vinst- och förlustkontot kan utvisa vinst för året, men ändå ingen utdelning ifrågakomma; var nämligen vid årets början grundkapitalet icke till fullo i behåll, måste ingreppet i detsamma före all utdelning fyllas. Å andra sidan kan vinst- och förlustkontot utvisa förlust under perioden, och ändock utdelning vara möjlig, nämligen i det fall, att bolaget icke vid föregående räkenskapsperiods slut utdelat alt, som kunde fördelas. Naturligtvis är det icke tillräckligt, att bolagets ställning utvisar ett öfverskott af tillgångar utöfver aktiekapitalet¹⁾, utan beloppet af alla bolagets förbindelser skall afdragas från tillgångarna och därefter förutom aktiekapitalet ett ytterligare öfverskott visa sig.

Beror således alltid möjligheten af en utdelning åt aktieegarne på bolagets ställning, så behöfver den frågan icke någon vidlyftig utredning, om bolagsordningen kan tillförsäkra aktieegarne fast ränta å deras insatta kapital²⁾. Denna fråga

¹⁾ Något dylikt synes dock hafva föresväfvat H. Domstolens ledamöter vid granskningen af förslaget till aktielag, eftersom de, såvida vi förstätt deras yttrande rätt, ansågo bolagets pligt gentemot borgenärerne vara fylld därmed, att tillgångar funnos i bolagskassan till betäckande af så stor del af bolagets skulder, som motsvarade aktiekapitalets belopp. Se ofv. s. 254, not. 2. En dylik åsigt beror på en missuppfattning af grundkapitalets betydelse. Ett aktiebolag hjuder icke tredje man sitt grundkapital såsom säkerhet på samma sätt, som en fastighetsegare sin fastighet vid lån mot inteckning. Den, som skänker ett aktiebolag kredit, behöfver icke nödvändigt underrätta sig om, huruvida och i hvad mån bolaget förut är skuldsatt. Så snart han ser att bolaget gör utdelningar, är han berättigad att däraf sluta, att hela dess grundkapital *ograveradt* är i behåll.

²⁾ Angående denna förr mycket omtvistade fråga, se å ena sidan PÜHLS, *Actienges.* ss. 233 o. f.; THÖL, *Handelsrecht* § 46, äfv. i viss mån JOLLY, *anf. st.* s. 431, å den andra v. SAVIGNY, *Oblig.-recht* II, s. 113, BRINCKMANN, *Handelsr.* § 63, RENAUD, *anf. st.* ss. 597 o. f., AUERBACH, *Das Gesellschaftswesen*, ss. 341 o. f.

kan genast såsom regel med nej besvaras. Hvarken aktieegarne i allmänhet eller någon viss klass af dem kan tillförsäkras en fast ränta å aktiebeloppen, så att de, hvilken bolagets ställning än må vara, äro berättigade att utbekomma densamma. Endast under samma förutsättningar, hvarunder en delvis återbetalning af aktiekapitalet är möjlig, kan en sådan anordning anses tillåten: den måste vara tydlig angifven i den ursprungliga bolagsordningen, och en viss gräns måste vara satt, hvarunder aktiekapitalet icke för dylika räntebetalningar får tagas i anspråk. Detta kan t. ex. ske genom att endast medgifva räntebetalningarna under en viss begränsad tid. I detta fall eger nämligen bolaget ändock ett för delegarne orubbligt grundkapital, ehuru detta icke är det nominela aktiekapitalet, utan detta kapital med afdrag af den summa, som för ifrågasvarande räntebetalningar kan åtgå. Under denna förutsättning torde det också hafva händt, att K. M:t stadfäst bolagsordningar, i hvilka bestämmelser om fast ränta förekommit¹⁾. Då emellertid en dylik anordning lätt kan föranleda villfarelser hos tredje man angående storleken af det kapital, som med visshet kan påräknas, och då densamma i vanliga fall icke förnuftigtvis kan anses medföra någon verklig förmån för aktieegarne, synes det ingalunda vara att beklaga, att regeringen i allmänhet vägrat stadfästelse å dylika bestämmelser²⁾.

Äro utfästelser af fix årsränta enligt regeln icke tillåtna, så hindrar däremot naturligen intet bolaget att begagna en viss ränteberäkning såsom måttstock för att bestämma, huru stor del af den enligt lag fördelbara vinsten skall tillfalla den ena eller andra klassen af aktieegare, eller huru stor del öf-

¹⁾ Måhända är detta afsedt i Bergslagerernas Jernv.-aktieb. § 2, enligt hvilken aktierna i serien B garanteras 5 % utdelning af bolagets tillgångar under de första 8 åren från aktiebrevets dato. Jmf. dock § 26. — Allg. Deutsch. H. G. B. art. 217 stadgar såsom undantag från förbudet mot fast ränta, att för den i bolagsordningen angifna tid, som företagets förberedande fordrar, aktieegarne kunna betingas räntor af bestämd storlek.

²⁾ I prospekten för Bångbro jernförädlings-aktiebolag förekommer en bestämmelse om 6 procent ränta åt aktieegarne under byggnadsåren, men i den af K. M:t stadfästade bolagsordningen återfinnes den icke.

verhufvud skall fördelas eller anslås till annat ändamål, och en dylik tolkning, såsom den enda med lag förenliga, måste gifvas åt de bolagsordningar, som föreskrifva vissa procents ränteutdelning å vissa eller alla aktier, utan att uttryckligen göra denna utdelning beroende af att ren vinst till erforderligt belopp är för handen. Sådana räntor äro icke annat än vinstutdelningar, hvadan anspråket på desamma emot bolaget är grundadt, endast om och i den mån bolaget eger fördelbar vinst.

Naturligen ligger icke häller något i vägen för, att en tredje ikläder sig en s. k. räntegaranti, hvilket, som bekant, stundom skett från kommuners sida vid aktieföretag, i hvilkas åvägabringande man ansett det allmänna vara direkt intresserad. I detta fall bibehåller rätten till utdelning emot bolaget sin karaktär af anspråk på oviss vinst, men med densamma förenas ett subsidiärt fordringsanspråk emot garanten för det fall, att under en viss period det garanterade vinstbeloppet icke utfaller. Om den garanterande blott skall anses förskjuta de summor, som erfordras till räntans utgörande, beror naturligen på de villkor, han betingat sig. Är detta fallet, är han berättigad att fordra godtgörelse ur följande perioders vinst, såvidt den öfverskjuter den garanterade räntan, men aktiekapitalet får naturligen lika litet tillgripas för denna godtgörelse, som till direkt utbetalning af fasta räntor¹⁾, och garantens regressanspråk kan icke medgifvas att konkurrera med bolagsborgenärernes fordringar.

Är nu bolagets ställning sådan, att dess tillgångar, efter afdrag af alla skulder samt af aktiekapitalet, visar ett öfverskott, kan detta öfverskott enligt allmänna grundsatser till fullo utdelas²⁾. Denna utdelningsrätt är emellertid i vår positiva rätt inskränkt genom 9 § i aktielagen, som stadgar, att *innan bolaget upplöses, och alla dess gällande skulder blifvit godtgjorda, bolaget icke må af tillgångarne göra vidare utdelning emellan bolagsmännen, än att, enligt sista bokslut och det ej äldre än för*

¹⁾ RENAUD, anf. st. s. 614.

²⁾ Detta gäller således in fråga om osanktionerade aktiebolag.

nüstföregående år, öfverskott finnes i visst förhållande till teckningssumman, hvilket bolagsordningen bestämmer. Denna § har emellertid blifvit tolkad på ganska olika sätt. Enligt en synnerligen allmän tydning innebär densamma icke någon inskränkning i vinstutdelningsrätten, utan afser endast och allenast förhållandet vid bolagets upplösning och förfarandet vid då försiggående skifte af bolagets tillgångar¹⁾). Denna tolkning är dock oförenlig med paragrafens ordalydelse. Denna förbjuder större utdelning, än där stadgas, *innan* bolaget upplöses och alla dess gällande skulder blifvit godtgjorda, och ett förbud att företaga något, innan något annat inträffar, omfattar naturligtvis hela den tidrymd, som innan dess kan förflyta, och stadgandet är följaktligen tillämpligt under hela tiden för bolagets fortvaro.

Det finnes också en annan tolkning af denna paragraf, enligt hvilken densamma skulle innebära eller åtminstone möjliggöra en afvikelse ifrån den grundsats om aktiekapitalets orubblighet, från hvilken vi utgått. Man har nämligen ansett, att "öfverskott" i sagde § endast betyder ett öfverskott af tillgångar öfver bolagets verkliga skulder (aktiekapitalet således icke inberäknadt), och att det ankommer på regeringen att tillse, att detta öfverskott sättes tillräckligt högt i förhållande till aktiekapitalet, om den så finner lämpligt, lika med eller till och med högre än detsamma²⁾). Att sålunda göra aktiebolagets organisation med variabelt kapital till regel, kan

¹⁾ Så har denna § blifvit tolkad i de många till K. M:ts stadfästelse ingifna förslag till bolagsordningar, i hvilka 9 §:ns ordalag influtit, men med utbyte af orden "*Innan* bolaget upplöses och alla — — må icke — —" emot "*Vid* bolagets upplösning, må innan alla — — icke — —". På samma uppfattning hos bolagsordningars författare häntyder också det förhållande, att det af 9 § fordrade stadgande i många af Konungen stadfästade bolagsordningar, ehuru riktigt affattadt, har sin plats bland de §§, som handla om bolagets upplösning; så förekommer t. ex. detta stadgande i Stockh. Gaslysn.-aktieb. (1865) § 42 under "Art. V. Om ändring i bolagsordningen och om bolagets upplösning". I tryckta exemplar af samma bolagsordning står såsom marginalrubrik: "Vilkor vid bolagets upplösning".

²⁾ Denna åsigt har på en och annan konstituerande bolagsstämma blifvit förfäktad. *Måhända* ligger den till grund för den höga procent-sats, som någon gång i hushållsförenings- o. dyl. aktiebolag fastställles. Såvidt vi veta, har denna åsigt aldrig så tydligt varit uttryckt i någon

emellertid icke anses hafva varit 1848 års lagstiftares mening. Väl står en dylik tolkning icke i uppenbar strid med ordalagen, men paragrafen säger dock, att bokslutet skall utvisa ifrågavarande öfverskott, och boksluten lära väl den tiden uppgjorts på samma sätt, som nu allmänneligen sker, nämligen så, att aktiekapitalet upptages ibland bolagets passiva. Går man tillbaka till förhandlingarna före lagens antagande¹⁾, så medgifva de, ehuru i denna punkt för öfrigt visst icke tydliga, intet tvifvel därom, att meningen var att förstärka regeln om aktiekapitalets orubblighet²⁾.

Står det således fast, att 9 § är tillämplig under hela tiden för bolagets fortvaro, samt att densamma icke afser att ersätta regeln om grundkapitalets orubblighet, utan att förstärka densamma, är betydelsen af densamma i öfrigt icke tvifvelaktig. Vid den afräkning emellan activa och passiva, som bör föregå hvarje utdelning, skall icke allenast grundkapitalet ograveradt finnas i behåll, utan ock det öfverskott förefinnas, som bolagsordningen på grund af aktielagens 9 § föreskrifver; hvad därutöfver af tillgångar finnes, må på grund af aktielagen fritt utdelas³⁾. Vanligen sätta bolagsordningarna

till K. M:t ingifven bolagsordning, att densamma påkallat ett direkt uttalande från regeringens sida. Dess uppfattning i frågan framgår dock tydligt af de få procent, till hvilken de flesta bolagsordningar bestämma ifrågavarande öfverskott.

¹⁾ Vid granskning af denna § uttalade nämligen Högsta Domstolens fleste ledamöter sitt tvifvelsmål, om densamma i följd af den bestämmelse, att man fick hålla sig till bokslutet, fylde sitt ändamål att gifva säkerhet för att bolagskapitalet oförminskadt hölles borgenärerne till handa. Se H. Domstolens protokoll den 18 Okt. 1847.

²⁾ Eget är, att en dylik tvekan om rätta tolkningen af ordet öfverskott också synes hafva förefunnits i fråga om Allg. D. H. G. B. art. 217. Där hette det, att bland aktieegarne endast finge utdelas "was sich nach der jährlichen Bilanz — — als reiner Ueberschuss ergibt". I lagen af den 11 Juni 1870 finnes efter ordet Ueberschuss tillagdt "über die volle Einlage".

³⁾ Ibland är den riktiga tolkningen af 9 § tydligt uttalad i bolagsordningarna. Så heter det i Södertelje Oljebr.-aktieb. § 12, att så länge bolagets verksamhet fortfar, utdelning ej får ske vidare, än att "återstående behållningen utöfver skulderna finnes motsvara det inbetalda aktie-

detta öfverskott en gång för alla till några få procent (vanligen 2—5, stundom till och med 1) af grundkapitalet. Detta var sannolikt icke 1848 års lagstiftares mening, utan de afsågo nog, att detta öfverskott skulle spela samma roll, som numer den vanligen oberoende däraf föreskrifna reservfonden, att beloppet således skulle ökas år från år, till dess detsamma uppnått en så stor höjd, att det kunde anses tillräckligt, för att någorlunda betrygga grundkapitalet från att tillgripas vid möjliga förluster. Någon gång förekommer verkligen, att intet särskildt stadgande om vissa procents öfverskott finnes i bolagsordningen, utan att 9 §:ns fordran fylles af bestämmelserna om reservfonden¹⁾. Dock må märkas, att i detta fall dessa bestämmelser måste vara sådana, att i följd af desamma ovilkorligen vid hvarje utdelning innehålles ett

kapitalet och minst 2 procent därutöver”, och i Stockh. Handelsb. § 24: ”Så länge bolagets verksamhet fortfar . . . än att utöver det belopp, som å aktiekapitalet är inbetaldt, alltid finnes ett öfverskott, som motsvarar 2 % af nämnda belopp”; jmf. äfv. Skand. Kredit-aktieb. § 22; Brand- och Lif-förs.-aktieb. Svea § 38. Den rätta tolkningen är också uttalad i flera kooperativa aktiebolags bolagsordningar, då det heter, att hvarken bolagets tillskjutna kapital eller upplånta medel få till utdelning användas, hvarjämte vid utdelning dessutom skall iakttagas, att vissa procent i enlighet med 9 § i aktielagen innehållas. Jerna handels-aktieb. § 6; Falu arbetareförenings aktieb. § 6; Aspeboda handels-aktieb. § 6 m. fl.

¹⁾ Färila hush.-för.-aktieb. § 6; Norrala hush.-för.-aktieb. § 6; Bergsbro aktieb. § 10 (Årliga afsättningen 15,000 Rd.). Orsaken, hvarför icke 9 §:ns stadgande gjorts till utgångspunkt för bildande af en reservfond, är väl att söka dels däri, att afsättningen till densamma i sådant fall måste (åtminstone till sitt minimum) bestämmas i förhållande till grundkapitalet, hvaremot de flesta aktiebolag funnit det lämpligast att sätta densamma i förhållande till årsvinsten, dels ock möjligen däruti, att man ansett, att i sådant fall det belopp, reservfonden en gång uppnått, ovilkorligen oförminskadt skulle vara i behåll, för att någon utdelning skulle kunna ske. Vi tro dock icke, att 9 § behöft tolkas på detta sätt, utan att densamma ganska väl skulle kunna medgifva tillämpning af de grundsatser för vinstutdelning, när reservfonden lidit minskning, hvilka vi i det följande skola utveckla. Jmf. det sätt, hvarpå den tämligen lika affattade art. 217 m. 2 i Allg. D. H. G. B. blifvit tolkad, hos RENAUD, anf. st. ss. 574 o. f.

belopp, bestämdt eller bestämbart i förhållande till aktiekapitalet.

Medgifver nu aktielagen utdelning af all bolagets vinst med afdrag af nämnda öfverskott, så innehålla dock bolagsordningarna ofta stadganden, som gifva en del af hvarje räkenskapsperiods rena vinst en annan bestämmelse. Synnerligen allmänt förekommer nämligen, att en del af rena vinsten är anslagen till bildande af en *reservfond*, hvilken fond kan betecknas såsom en besparingsfond, bildad af vinst, som enligt lag kunnat fördelas, för att därmed möta framtida förluster. I fråga om reservfondens bildande följa bolagsordningarna olika system. Än öfverlemnas helt och hållet åt styrelsen att föreslå och åt bolagsstämman att för hvarje räkenskapsperiod besluta, huru mycket till reservfonden bör afsättas ¹⁾, stundom dock med föreskrift att ovilkorligen vissa procent af vinsten böra utdelas ²⁾; än anslår bolagsordningen till densamma ett visst belopp, bestämdt antingen till en fix summa ³⁾ eller, hvad därmed kommer på ett ut, en viss procent af aktiekapitalet ⁴⁾ eller till viss qvotdel af vinsten ⁵⁾ eller till hvad som däraf återstår, sedan vissa procents ränta å det inbetalda aktiekapitalet blifvit afdragen ⁶⁾, eller till vissa procent af denna återstod ⁷⁾. Stundom minskas afsättningen, då reservfonden uppnått en viss höjd ⁸⁾. Nästan alltid föreskrifves, att, då

¹⁾ Skurusunds aktieb. § 24; Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 13; Åby aktieb. § 11; Sundsvalls ölbryggeri-aktieb. § 25; Hvitbetsocker-aktieb. § 26; Göteb. Handelskomp. § 12.

²⁾ Södertelje oljebr.-aktieb. § 12; Rörstrands aktieb. § 26.

³⁾ Stockh. Yllef.-aktieb. § 11; Norrköp. qvarn-aktieb. § 26.

⁴⁾ Stockh.—West.—Bergslagens jernvägs-aktieb. § 41.

⁵⁾ Stockh. Gaslysn.-aktieb. § 21; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 16; Sjöförs.-aktieb. Norden § 15; Aktieb. Union § 12; Hargs qvarn-aktieb. § 10.

⁶⁾ Bergslagens jernvägs-aktieb. § 26.

⁷⁾ Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 39; Stockh. Yllef.-aktieb. § 16; Stockh. Handelsb. § 25; Stockh. Folkb. § 39 m. 1; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 33; Norrköp. Folkb. § 39 m. 1; Industri-Kredit-aktieb. i Stockh. § 18; Skand. Kredit-aktieb. § 23; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 22; Göteb. Folkb. § 39 m. fl.

⁸⁾ Brand- och Lifförs.-aktieb. Svea § 36.

reservfonden uppnått en viss storlek, all afsättning bör upphöra, eller att det ankommer å bolagsstämman att i sådant fall bestämma, om ytterligare afsättning bör ega rum.

I allmänhet får väl antagas, att den af bolagsordningen föreskrifna afsättningen utgör reservfondens enda regelmässiga¹⁾ årliga tillökning, och att någon ränta å densamma icke behöfver afsättas²⁾; stundom föreskrifves dock, att viss årlig ränta bör densamma tillgodoskrifvas³⁾.

För den händelse, att reservfonden af en eller annan anledning blifvit förminskad, kan naturligen bolagsordningen fastställa, att all vinstutdelning skall uteblifva, till dess ingreppet i densamma blifvit ersatt⁴⁾. Reservfonden blir i sådant fall till hela sitt en gång uppnådda belopp lika orubblig som grundfonden. En dylik bestämmelse kan dock icke presumeras, utan i saknad af densamma måste följande grundsatser anses tillämpliga⁵⁾, hvilka allmänt återfinnas uttryckligen uttalade eller åtminstone förutsatta såsom gällande i svenska bolagsordningar⁶⁾. Har reservfonden blifvit anlitad, innan den uppnått den af bolagsordningen bestämda storlek, har detta endast den påföljd, att afsättningen måste fortgå så mycket längre, ända till dess reservfonden uppnår detta belopp. Föreskrifver dock bolagsordningen, såsom stundom är fallet,

¹⁾ Till reservfonden hemfalla ofta vissa bolagets extraordinära inkomster, såsom öfverskott vid försäljning af förverkad aktie (Skandin. Kredit-aktieb. § 9; Kropps aktieb. § 6), utdelningar, som icke inom viss tid uppburits, eller i bolagets sparkassa inestående medel, hvilkas egare icke inom viss tid afhörts (Stockh., Göteb., Norrköp. Folkb. §§ 20, 28). Dit anslås också vanligen de vid ny aktie-emission inflytande premier.

²⁾ Stockh. Folkb. § 38; Norrköp. Folkb. § 38; Göteb. Folkb. § 38.

³⁾ Stockholms Gaslysn.-aktieb. § 4; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 22; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 43; Ume hush.-för.-aktieb. § 18.

⁴⁾ Färila hush.-för.-aktieb. § 6; Norrala hush.-för.-aktieb. § 6; jmf. Hvitbetsocker-aktieb. § 10.

⁵⁾ Jmf. RENAUD, anf. st. ss. 573 o. f.

⁶⁾ Se Stockh. Gaslysn.-aktieb. § 4; Sjöförs.-aktieb. Norden § 15; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 39; Stockh. Handelsb. § 25; Stockh., Göteb., Norrköp. Folkb. §§ 39 m. 4; Industri-Kredit-aktieb. i Stockholm § 18; Skand. Kredit-aktieb. § 23; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 33 m. fl.

större afsättningar, intill dess reservfonden växt till ett visst belopp, och därefter en minskad afsättning, intill dess densamma växt till sitt maximibelopp, och nedgår reservfonden, sedan den uppnått det förstnämnda beloppet under detsamma, måste naturligtvis de större afsättningarna åter vidtaga, intill dess fonden åter uppnått förstberörda höjd, då de mindre afsättningarna åter inträda. Ett uteblifvande af all vinstutdelning i följd af ingrepp i reservfonden, under det densamma är stadd på tillväxt, inträder endast i det fall, att bolagsstämma med den rätt att höja afsättningen till reservfonden, hvilken bolagsordningen ofta tillägger densamma, fattar ett beslut i denna syftning. Har åter reservfonden tagits i anspråk, sedan densamma uppnått sin i bolagsordningen bestämda höjd, behöver icke all enligt aktielagen fördelbar vinst under följande räkenskapsperioder anslås till densamma, utan måste allenast den af bolagsordningen bestämda afsättningen åter vidtaga, intill dess fonden åter uppnått sin förra höjd.

Lemnar nu aktielagen full frihet att i bolagsordningen bestämma om bildandet af en särskild reservfond eller icke ¹⁾, så kan också i bolagsordningen fritt bestämmas, för hvilket ändamål reservfonden må anlitas. I detta hänseende må först och främst anmärkas, att enligt de allra flesta bolagsordningar meningen ingalunda kan anses vara, att reservfonden skall hållas skild från bolagets öfriga kapital och särskildt förvaltas, utan densamma ingår i bolagets rörelsekapital och framträder såsom en särskild fond allenast i bolagets räkenskaper. Den frågan, hvartill reservfonden får användas, har då endast den betydelsen: under hvilka förhållanden kan en afskrifning å reservfondens belopp i bolagets räkenskaper förekomma? Denna fråga besvaras i bolagsordningen oftast så, att reservfonden

¹⁾ En dylik anordning förekommer visst icke i alla bolagsordningar. Många nöja sig med, att allenast i enlighet med 9 § bestämma en gång för alla ett innehållande af några få procent af aktiekapitalet; all öfrig vinst kan fritt utdelas. Finnboda Beckbruks-aktieb.; Ny Illustrerad Tidnings aktieb. m. fl. I Tanto aktieb. § 2 gifves namnet reservfond åt den amorterade delen af aktiekapitalet (!); någon verklig reservfond förekommer icke.

endast må anlitas, då enligt bokslutet rörelsen något år visar sig hafva lemnat förlust¹⁾. Svaret är icke synnerligen upplysande: det enda som tydligt ligger uttryckt däri är, att vid de räkenskapsperioders slut, för hvilka vinst- och förlustkontot utvisar vinst, det reservkapital, man vid periodens början egde, skall föras öfver oförminskadt till nästa år. Indirekt ligger väl emellertid däri uttryckt, att förlusterna skola afskrifvas på reservfonden och icke å grundkapitalet, något, som för öfrigt förstås af sig själf, äfven där ingen dylik föreskrift gifves. Däremot lemnar detta stadgande den frågan öppen, om, då rörelsen lemnat förlust, utdelning får tagas af reservkapitalet. Denna fråga kan emellertid såsom allmän regel besvaras nekande. I de bolagsordningar, som angifva ändamålet med reservfondens afsättande, betecknas detta allmänt såsom bolagets ekonomiska ställnings betryggandë²⁾, och detta syfte kräfver, att efter såväl goda, som dåliga år den reservfond, man vid årets början egde, lemnas orubbad af vinstutdelningar. De flesta bolagsordningar lemna icke håller någon anledning till tvifvel i detta hänseende, ity att de såsom det belopp, hvilket kan ifrågakomma till vinstutdelning, beteckna "bolagets behållna *ärliga* vinst." Denna regel, att reservfonden icke får tillgripas för vinstutdelningar, kan emellertid af bolagsordningen upphävas, och ibland förekommer verkligen den bestämmelse, att om vinstutdelningen i annat fall icke skulle uppgå till vissa procent pr aktie, reservfonden må anlitas för att fylla bristen³⁾.

¹⁾ Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 39; Stockh. Handelsb. § 25; Stockh. Int.-gar.-aktieb. § 33; Nyqvärns pappersbruks aktieb. § 20; Industri-Kredit-aktieb. § 18; Skand. Kredit-aktieb. § 23; Stockh. Magasins-aktieb. § 29; Hargs spinneri-aktieb. § 20 m. fl.

²⁾ Stockh. Gaslysn.-aktieb. § 3; Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 13; Eskilstuna Tobaks-aktieb. § 13 m. fl.

³⁾ Bergslagernas jernv.-aktieb. § 26; Mälareprovinsernas Mejeri-aktieb. § 15; Återförs.-aktieb. Bore § 31; Stockh., Norrköp. och Göteb. Folkb. § 39 m. 2; Sjöförs.-aktieb. Neptunus § 23; Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 44. Jmf. Återförs.-aktieb. Freja § 43; Förs.-aktieb. Skandia § 57. Vinstutdelning på reservfondens bekostnad skulle också kunna indirekt medgifvas genom den föreskrift, att vissa slags förluster under ett räkenskapsår få afskrifvas från reservfonden.

Härvid hafva vi nu utgått från den förutsättning, att reservfonden icke enligt bolagsordningen utgör en särskildt förvaltd reel del af bolagets förmögenhet. Någon gång föreskrifves emellertid i aktiebolag, hvilkas rörelsekapital i allmänhet är nedlagdt i byggnader, redskap, fartyg och annat fast kapital, att reservfonden skall undantagas från bolagets rörelsekapital och nedläggas i obligationer eller andra lätt realisabla värdepapper, hvilka endast få tillgripas för vissa särskilda ändamål, såsom större reparationer å bolagets fastighet eller verkets utvidgning eller räntebetalning åt aktieegarne, då andra medel saknas o. s. v. ¹⁾). Här ligger i själfva verket i bestämmelsen om reservfonden en dubbel anordning. Dels innebär densamma nämligen ett innehållande af enligt lag fördelbar vinst till stärkande af bolagets soliditet, dels en placering af vissa bolagets tillgångar i valutor, hvilka, då kontanta medel för vissa ändamål blifva behöfliga, lätt kunna realiseras i dylika. Det förra är en sak, som vidkommer tredje man, det senare åter en rent inre förvaltningsåtgärd. Användes nu en del af reservfondens valutor för ett eller annat ändamål, så bjuder hänsigten till tredje mans intresse, att en dylik användning i och för sig betraktas såsom en *förvandling*, icke såsom en *förminskning* af reservfonden. Betäcka bolagets tillgångar (reservfondens återstående valutor oräknade) icke blott aktiekapitalet, utan äfven den använda delen af reservfonden, bör reservfonden i balansens passiva fortfarande upptagas till oförminskadt belopp. Härmed är också tredje mans intresse tillräckligt tillgodosedt; för honom är det likgiltigt, af hvad slags värdeobjekt reservfonden representeras, och en förvandling af reservfondens valutor ålägger således icke bolaget någon pligt att vid nästa utdelning innehålla något af vinsten, som annars kunnat fördelas. Emellertid bör naturligen, bolagsordningen till åttlydnad, så snart sig göra låter, ett emot den förvandlade delen af reservfonden svarande belopp af bolagets tillgångar åter förvandlas till sådana värde-

¹⁾ Stockh. Gaslysn.-aktieb. § 3; Stockh.—West.—Bergsl. jernv.-aktieb. § 42; Bergslagernes jernvägs-aktieb. § 26; jmf. äfven Trelleborgs ångf.-aktieb. § 20.

papper, hvori reservfonden bör vara placerad. En afskrifning å reservfondens belopp i balansen synes således här endast ifrågakomma i samma fall, som i andra bolag, såsom för att bibehålla grundkapitalet vid oförminskadt belopp, eller, när så är tillåtet, till bestridande af räntebetalningar åt aktieegarne eller till täckande af vissa förluster t. ex. genom olyckshändelser o. s. v., och en förnyad afsättning endast i det fall, att vid ett föregående bokslut afskrifning egt rum ¹⁾.

I hvad förhållande står nu föreskriften om reservfonden till den på grund af 9 § i aktielagen införda bestämmelsen, där såsom det vanligaste är, båda förekomma jämte hvarandra? Skall förutom reservfonden jämväl det af 9 § fordrade öfverskott innehållas eller är det tillräckligt att allenast innehålla reservfonden, så snart denna går upp till samma belopp, som sagda öfverskott? I allmänhet torde det sista vara bolagsordningarnas mening. Båda föreskrifterna förekomma vanligen helt och hållet fristående från hvarandra, och på sistnämnda sätt fyllas bådas fordringar. Emellertid händer det någon gång, att bolagsordningen sätter dem i samband och föreskrifver, att *förutom* reservfonden äfven det af 9 § fordrade öfverskott skall innehållas ²⁾. Saknas emellertid en dylik föreskrift, blir således den på grund af 9 § gifna bestämmelsen utan inverkan på utdelningen, förutom i det fall, då det såsom reservfond innehållna kapitalet icke uppgår till det af densamma fordrade öfverskott. Det vanliga torde också vara, att i de aktiebolag, som ega reservfond, uti årets balanskonto detta öfverskott icke upptages, ett förfarande, som emellertid också kan hafva sin grund i ofvannämnda synnerligen allmänna villfarelse, att

¹⁾ Härifrån innehåller dock Stockh. Gaslysn.-aktieb. §§ 4, 21 afvikande bestämmelser. Där sker ny afsättning af $\frac{1}{4}$ af årets behållning enligt vinst och förlustkontot, så snart reservfondens valutor blifvit anlidade. Också finnes i 1870 års afräkning bland passiva upptaget och således från vinstutdelning undantaget under rubrikerna "Reservfond" och "Af reservfonden använda medel" ett belopp af mer än 970,000 Rd., ehuru § 3 till betryggande af bolagets ekonomiska ställning blott bjuder samlandet af en reservfond af 800,000 Rd.

²⁾ Eskilstuna jernmanuf.-aktieb. § 13; Hvitbetsocker-aktieb. § 10.

9 § i aktielagen endast skulle vara tillämplig vid bolagets upplösning ¹⁾).

Utom reservfonden förekommer ibland en särskild *besparingsfond*, till hvilken bolagsstämman kan anslå en del af vinsten och hvars skilnad från den ordinarie reservfonden är den, att bolagsstämman förbehålles rätt att när som helst besluta att utdela större eller mindre del af densamma ²⁾). I några bolag förekomma andra afdrag från den fördelbara vinsten, såsom till en s. k. tantième åt styrelsen ³⁾, till amortering af vissa aktier ⁴⁾ eller till en fond för att under följande period bestrida ränta och amortering å upptagna lån ⁵⁾).

Enligt dessa grundsatser fordrar således hvarje utdelning af vinst ovilkorligen ett utrönande af bolagets ställning i förmögenhetsrättsligt hänseende. Utdelningar på måfå, utan uppgörande af balans, äro således utestängda ⁶⁾). Försiggår dylik utdelning i afdrag på den vinst, man hoppas att nästa bokslut skall utvisa, sker det, äfven om det eger stöd i den af K. M:t fastställda bolagsordningen ⁷⁾, under samma ansvar för dem, som därtill medverka, som all annan mot aktielagen stridande utdelning, ett ansvar, som för den händelse, att vid nästa bokslut icke visar sig den vinst, man vid vinstutdelningen väntat, vare

¹⁾ I Direktionens för Stockholms Gaslysnings-aktiebolag berättelse för 1864 och föregående år finnes i Balanskontots debet jämte reservfonden, som 1864 utgjorde mer än 125,000 Rd., under *En-procents-fondens C:to* upptaget ett belopp af 12,000 Rd. 1852 års bolagsordning fordrade i § 6 (som handlade om reservfond och utdelning) m. c) jemlikt 9 § i 1848 års Förordn. 1 procents öfverskott öfver teckningssumman, som var 1,200,000 Rd. I 1865 års bolagsordning fick motsvarande stadgande sin plats ibland dem, som handlade om bolagets upplösning, och uti Balanskontot för detta och följande år återfinnes icke mer *En-procents-fondens C:to*.

²⁾ Sjöförs.-aktieb. Norden § 15; Sjöförs.-aktieb. Gauthiod § 16.

³⁾ Södertelje oljebr.-aktieb. § 12; Återförs.-aktieb. Poseidon § 24 m. fl.

⁴⁾ Tanto aktieb. § 2; Nyqvarns aktieb. § 3.

⁵⁾ Stockh. Gaslysn.-aktieb. (1865) § 21 e).

⁶⁾ Jmf. AUERBACH, Das Gesellschaftswesen ss. 344 o. f.

⁷⁾ Enligt Tanto aktieb. § 2, 2) utdelas hvarje år i December månad 6 procent ränta å andra seriens aktier (hvilken ränta tages af årets inkomst, som kan ses af 3), hvilken föreskrifver full utdelning af föregående års

sig den aldrig förefunnits eller åter gått förlorad, kan blifva af praktisk betydelse.¹⁾

Den afräkning emellan activa och passiva, som bör föregå vinstutdelningen, skulle enligt sakens natur ske vid själfva utdelningen, då det, som ena dagen såsom ren vinst kan fördelas, den andra dagen kanske gått förloradt. Då emellertid svåriligen bolagets ställning i ett ögonblick kan öfverskådas, utan tvärtom vanligen en dylik afräkning fordrar betydlig tid, kan icke bolaget skäligen tillförbindas att grunda en utanordning af vinst på den ställning, bolaget för ögonblicket med visshet eger. Å andra sidan kan det icke lemnas bolaget fritt att hemta stödet för densamma huru långt tillbaka i tiden som helst. I detta hänseende behöfs ett positivt stadgande, och ett dylikt innehålles i oftanämnde 9 §, som ålägger och berättigar bolaget att grunda utdelningen å senaste bokslut, dock att detta ej må vara äldre än för nästföregående år. År senaste bokslutet från nästföregående års slut²⁾, må detta läggas till grund, men har ett senare bokslut uppgjorts, får man icke stöda sig på det tidigare. Intet i vår aktielag hindrar, att bokslut uppgöres och vinst utdelas huru ofta som helst³⁾. Vanligen före-

vinst redan i Maj månad), oaktadt enligt § 13 böckerna endast en gång årligen avslutas med den 31 December. Likaledes kan enligt Göteb. Handelskomp. § 12 på vinstutdelningen för det löpande året, om styrelsen, med afseende å affärsställningen, finner sådant böra ske och revisorerne ej hafva något däremot att påminna, en *förskottsutdelning* ske, motsvarande högst $\frac{1}{2}$ års ränta efter 6 % å inbetalda aktiebeloppet. — I Nürnbergerkonferensen föreslogs att i Tyska Handelslagboken upptaga ett medgifvande för aktiebolag att i sin bolagsordning anordna utbetalning under löpande räkenskapsår af fixa räntor i afdrag på väntad vinst. Detta förslag blef dock förkastadt såsom stridande emot aktiebolagets juridiska natur och förnärmande bolagets borgenärer. Se Prot. s. 1055 och RENAUD, anf. st. s. 581.

¹⁾ Jmf. ANSCHÜTZ u. VÖLDERNDORFF, Kommentar z. Allg. D. H. G. B. s. 501.

²⁾ Det heter "för" ej "från" nästföregående år, hvadan följaktligen ett bokslut, uppgjordt under loppet af nästföregående år, icke kan läggas till grund.

³⁾ Allg. Deutsch. H. G. B. art. 217, m. 1 medgifver däremot endast årliga utdelningar. Se RENAUD, anf. st. ss. 582, 3 och Nürnberger Prot. ss. 1053—56.

skrifva dock bolagsordningarna årligt bokslut och årlig vinstutdelning.

Vår aktielag innehåller inga föreskrifter om det sätt, hvarpå bolagets böcker skola föras, utan det står bolagsstämma eller styrelse fritt att i detta hänsende anordna den metod, som de finna lämpligast. För så vidt emellertid ett bokslut skall läggas till grund för en vinstutdelning, skall detsamma ovilkorligen utvisa den ställning, som bolaget vid dess uppgörande verkligen eger. Ur denna synpunkt sedt, kan man därför uppställa följande fordringar å detsamma. Bolagets tillgångar måste upptagas till det värde, de vid balansens uppgörande verkligen ega. Följaktligen böra bolagets tillhörigheter icke upptagas till deras inköpspris, utan den minskning i värde, de genom förslitning kunna anses hafva lidit, bör från det ursprungliga värdet afskrifvas¹⁾. Aktier och andra värdepapper få icke upptagas högre än till deras dåvarande kurs, och osäkra fordringar alls icke eller till det belopp, som de efter all sannolikhet skola inbringa²⁾. Bland bolagets tillgångar upptagas allmänt äfven inköpta egna aktier. Detta är dock uppenbarligen ett missbruk, och den utdelning, som utan detta bokföringssätt icke kunnat försiggå, en olaglighet. Genom ett inköp af bolagets aktier ökas aktieegarnes enskilda förmögenhet, enär antalet af dem, som hafva del i bolaget, blir mindre, men den gemensamma förmögenheten, bolagsförmögenheten, ökas därigenom icke det minsta. De inlösta aktiernas värde ligger i deras andel i bolagets fastigheter och inventarier, kontanta kassa o. s. v., men dessa äro redan upptagna till fullo bland balansens activa. Förhållandet är icke detsamma, som då bolaget innehafver aktier i ett annat företag, ty dessa representera ett värde, som förut icke i bolagets bokslut är upptaget. Vill man för öfversigtens skull nödvändigt taga in de inlösta aktierna i balansen, så må de uppföras bland activa, men *inom* linien.

¹⁾ Ibland föreskrifves en årlig afskrifning af bestämda procent å vissa bolagets tillhörigheter. Rederi-aktieb. Svea § 21 m. fl.

²⁾ RENAUD, anf. st. s. 496. Vanligen förekommer bland activa ett osäkra fordringars konto, hvars belopp föres inom linien. I några bolag upptages sådana fordringar till 25 %.

Däremot är visserligen intet att invända mot den praxis, att inlösta obligationer upptagas bland activa, då bland passiva hela obligationsskulden upptages till sitt fulla belopp, ehuru det visserligen vore naturligare att afskrifva de inlösta obligationerna från obligationsskulden, på samma sätt som andra skulder afskrifvas, då de blifvit betalda. Bland balansens passiva bör först och främst upptagas alla bolagets gällande skulder. Dit skall också föras i försäkringsbolag alla löpande risker, hvilka ibland upptagas under namn af *försäkringsfond* och enligt en vanlig föreskrift minst skola beräknas till ett belopp, som motsvarar de för desamma influtna afgifter¹⁾. Vidare upptages aktiekapitalet och reservfonden²⁾, sådan den var vid årets början. Af det öfverskott, som ännu återstår, afsättes hvad bolagsordningen fordrar till reservfonden, och resten står till bolagets förfogande för vinstutdelning.

Har en med lag och bolagsordning öfverensstämmande vinstutdelning egt rum, kan någon återbäring däraf, i händelse af bolagets obestånd, icke ifrågakomma. Hvad den enskilde aktieegaren uppburit, är definitivt skildt ur bolagets förmögenhetsmassa. Råkar bolaget i konkurs och innestår en lagligen utanordnad vinstutdelning, bör utan tvifvel den eller de aktieegare, hvilka icke lyftat sina vinstbelopp, ega bevaka desamma i bolagets konkurs³⁾.

Försiggår en emot lag eller bolagsordning stridande vinstutdelning, så är det tydligt, att såväl bolagsborgenärernes som aktieegarnes intressen därigenom kunna kränkas. Frågan blir då, när en olaglig vinstutdelning grundar ett skadeersättningsanspråk, och af och mot hvilka detta anspråk kan göras gällande. Hvad först beträffar bolagets borgenärer,

¹⁾ Stockh. Sjöförs.-aktieb. § 23; Återförs.-aktieb. Bore § 21 m. fl.

²⁾ Och det af § 9 § föreskrifna öfverskott, om detsamma enligt bolagsordningen skall innehållas utöfver reservfonden, eller, om reservfonden icke uppgår till detsammas belopp, det belopp som skiljer.

³⁾ Jmf. RIVIÈRE, Commentaire de la loi sur les sociétés, s. 139, hvilken dock synes fordra, att ett aftal egt rum emellan aktieegaren och bolaget, att beloppet skulle blifva innestående.

så är det tydligt, att deras utsigter att erhålla betalning förminskas, om aktiekapitalet eller det öfverskott, som enligt 9 § bör innehållas, eller den särskilda reservfond, som de enligt bolagsordningen kunnat påräkna till aktiekapitalets förstärkande, tillgripes för utdelning. Fylles emellertid bristen genom en under en följande räkenskapsperiod gjord vinst, är alt spår af ingreppet undanröjdt, och den sålunda utplånade lagöfverträdelsen kan icke anses såsom orsak till den brist, som sedan möjligen kan uppstå. I hvarje fall är emellertid borgenärerne ingen skada skedd, om desamma, trots den olagliga förminskningen af de tillgångar, som skulle tjäna till deras säkerhet, dock till fullo blifva godtgjorde. Först i den händelse, att betalning brister från bolagets sida, visar sig den olagliga utdelningen hafva orsakat dem en verklig ekonomisk förlust. Det är också för detta fall, 9 § innehåller stadgande om hvem som är skyldig ersätta denna: medlemmar af styrelsen eller bolaget hvilka i ett mot §:ns första moment¹⁾ stridande beslut deltagit, ansvara, en för alla och alla för en, för återbäring af hvad för mycket utdeladt blifvit. Denna återbäringsskyldighet synes emellertid icke kunna af borgenärerne tagas i anspråk annat än vid bolagets konkurs. Det heter visserligen, att detta ansvar inträder i händelse af brist hos bolaget, men det stadgas, att *återbäring* skall ega rum; de utdelade beloppen skola således återställas dit, hvarifrån de tagits, d. v. s. till bolagskassan, och borgenärerne kunna följaktligen icke föra

¹⁾ Stadgandet är således enligt ordalagen endast tillämpligt å ingrepp i aktiekapitalet eller det legala öfverskottet, men då den frivilliga reservfonden, såsom ofvan nämnts, endast är, hvad 1848 års lagstiftare afsågo, att 9§:ns öfverskott skulle blifva, får nog samma § äfven anses gälla i fråga om ett mot bolagsordningen stridande tillgrepp af reservfonden, så snart nämligen denna bjudes tredje man såsom en säkerhet, om den också icke är så orubblig som aktiekapitalet. Skulle däremot bolagsordningen lemna bolagsstämman full dispositionsrätt öfver reservfonden (jmf. Göteborgs Handelskomp. § 12), i hvilket fall den förlorar sin karaktär af en till stärkande af bolagets soliditet afsatt fond och endast får betydelsen af vinstmedel, afsatta till bolagets förfogande, kan naturligen aldrig blifva tal om något ingrepp i tredje mans rätt genom dess utdelande.

någon talan mot de ansvarsskyldige i annat fall, än då de hafva denna kassa under sin förvaltning, d. v. s. då bolaget gjort konkurs. Det är tydligt, att i detta fall ersättningsbeloppet icke blott skola komma dem till godo, som voro bolagets borgenärer, då ingreppet skedde, och hvilkas intresse då omedelbart kränktes, utan äfven dem, hvilkas fordringar sedermera uppkommit. Äfven dem har den olaga utdelningen medelbarligen kränkt, ty hvar och en, som träder i beröring med ett aktiebolag, är befogad att antaga, att dess fonder äro bibehållna i det skick, som med lag är öfverensstämmande. Lagens ordalag gifva tydligen vid handen, att, där utdelningen försiggått utan stöd i ett tidigast vid föregående års slut uppgjort bokslut, de ansvarsskyldige icke kan tillåtas någon bevisning, att bolagets ställning, då den skedde, verkligen tillät densamma. Kunnade de däremot förebringa ett bokslut af senare dato än utdelningen, utvisande att vid dess uppgörande fanns inestående, hvad lag och bolagsordning fordrade, bortfaller, såsom redan är antydt, deras ansvarsskyldighet.

Ansaret drabbar, enligt lagens ord, dem, som i beslutet deltagit. Därmed betecknas dock icke allenast de, som röstat för det bolagsstämmobeslut, som utanordnade utdelningen; då behöfde lagen icke särskildt nämna styrelsens medlemmar, ty i annan egenskap än såsom aktieegare kunna desse icke på detta sätt i beslutet tagit del, utan stadgandet måste anses afse alla, som till åtgärden medverkat, således äfven styrelsemedlemmar, som föreslagit utdelningen eller räckt sin hand till dess verkställande, samt aktieegare, hvilka såsom revisorer tillstyrkt densamma. Lagen fordrar icke uttryckligen för ansarets inträdande något svek eller någon försummelse å de medverkandes sida. Svårigen kan dock dess mening anses vara att låta det stränga solidariska ansaret drabba dem, hvilka icke låtit något komma sig till last. Ofta lär väl emellertid icke den aktieegare, som i beslutet deltagit, gå fri. Är detsamma fattadt utan stöd af något bokslut, eller på grund af ett bokslut, som är för gammalt, eller i strid med det uppgjorda bokslutet, kan ingen undskylla sig med, att han var okunnig om den beslutade utdelningens olaglighet. Men är bokslutet orik-

tigt, ity att någon tillgång upptagits för högt eller någon skuld blifvit utelemnad, kunna väl omständigheterna vara sådana, att aktieegarne icke drabbas af något ansvar, då desse icke kunna anses skyldige att i detalj granska räkenskaperna och för öfrigt vanligen sakna kännedom om de fakta, hvarpå deras oriktighet beror. Mindre ofta torde revisorerne undgå ansvar och än mer sällan styrelsemedlemmarne. Dock kunna väl tänkas fall, då äfven detta blir händelsen, t. ex. om en bolagets skuld, som tillkommit under en föregående styrelses förvaltning, icke blifvit upptagen i bokslutet.

Lagen nämner icke, huruvida de olagligen utdelade beloppen kunna återfordras af dem, som uppburit desamma, en fråga, som är af så mycket större praktisk betydelse, som det kan hända, att den utdelade summan vida öfverstiger de på grund af 9 § ansvariges förmögenhet¹⁾. Som bekant har inom vår rättsteori och rättsskipning numer den grundsats stadgat sig, att den, som i god tro kommer i besittning af ett rättsobjekt af lös egendoms natur, därigenom förvärfvar all den rätt, han anser sig erhålla, äfven om en annans rättsliga anspråk på samma objekt därigenom skulle blifva inskränkt eller tillintetgjordt, eller att han åtminstone icke utan full ersättning kan beröfvas densamma. Vi tro, att denna grundsats äfven här är tillämplig, och att således den i god tro uppburna utdelningen icke kan återfordras²⁾. Väl är förhållandet här icke fullt analogt med dem, på hvilka grundsatsen eljest blifvit tillämpad. Här öfvergår nämligen icke ett rättsobjekt från ens besittning till en annans, utan från sambesittning till enskild besittning, men brytningen är dock här så stark, att man icke kan tveka att utsträcka satsens tillämpning till detta fall. Visas mottagarne

¹⁾ Jmf. RENAUD, anf. st. ss. 588, 9.

²⁾ Allg. D. H. G. B. art. 218 stadgar uttryckligen, att en aktieegare i intet fall är pliktig att återbära räntor och utdelningar, som uppburits i god tro. Samma åsigt ligger till grund för stadgandet i art. 10, 45 af 1867 års franska lag. Se RIVIERE, anf. st. ss. 136 o. f.; VAVASSEUR, anf. st. ss. 140 o. f.

hafva varit i ond tro¹⁾), måste de däremot återbära hvad de uppburit. I ond tro kunna dock icke aktieegarne utan vidare anses hafva varit, därför att balansen utvisat, att utdelningen icke var möjlig, ty en aktieegare är icke pliktig att närvara vid bolagsstämman och kan icke anses skyldig att, innan han lyfter en beslutad utdelning, skaffa sig kännedom om den balans, hvarå beslutet stöder sig. Däremot är naturligen den att anse såsom *in mala fide*, hvilken vid mottagandet visste, att sista balansen icke medgaf denna utdelning, äfven om han på grund däraf, att bolagsordningen kallade hvad han uppburit för "ränta", kanhända trodde, att utdelningen icke behöfde bero af, att ren vinst var förhanden²⁾); likaledes hvar och en som uppbär utdelningar å väntad vinst under loppet af den räkenskapsperiod, som bolagsordningen föreskrifver, och detta äfven om bolagsordningen skulle medgifva dylika mot lag stridande utdelningar. Har någon på grund af sin medverkan till den olagliga utdelningen fått återbära mer, än hvad han själf uppburit, torde det icke kunna förvägras honom att taga regress till dem, som vid mottagandet varit i ond tro³⁾. Kunna nu bolagets borgenärer endast under de båda förutsättningarna, att den olaga utdelningen tagits af aktiekapitalet, det af 9 § fordrade öfverskottet eller reservfonden, samt att bolaget blifvit insolvent, föra någon talan på grund af lagöfverträdelsen, så gälla däremot andra grundsatser i fråga om aktieegarne. De hafva ett verkligt juridiskt anspråk på, att alt, som bolagsordningen fordrar, bibehålles inom bolagets gemensamma förmögenhetssfär, och endast under de villkor och förutsättningar, som i bolagsordningen innehållas, kan bolagsstämman, utan att kränka denna deras rätt, förfoga öfver bolagets medel till vinstutdelning. Utanordnar densamma en mot bolagsordningen stridande vinstutdelning af hvilken fond som hälst, kan hvarje enskild aktieegare, som icke genom att deltaga

¹⁾ D. v. s. bevisas sådana fakta, genom hvilka deras goda tro utestänges. Jmf. ANSCHÜTZ u. VÖLDERNDORFF, Kommentar, s. 505.

²⁾ RENAUD, anf. st. ss. 592, 93.

³⁾ Jmf. ANSCHÜTZ u. VÖLDERNDORFF, Kommentar, ss. 505, 6.

i beslutet utestängt sin talan därå, yrka att detsamma förklaras ogildt. Kommer utdelningen till verkställighet, blifva alla de styrelsemedlemmar eller aktieegare, som medverkat till densamma, här såsom vid annan öfverträdelse af bolagsordningen solidariskt skyldige att ersätta den genom öfverträdelsen uppkommande skada¹⁾. En dylik ersättningsskyldighet förutsätter emellertid, att bolagsförmögenheten verkligen lidit en rättsstridig förminskning. Hafva allenast utdelningar skett innan bokslutets uppgörande, men detta visar, att utdelningen betäckes af den fördelbara rena vinsten, är ingen skada skedd²⁾. Har däremot verkligen bolagsförmögenheten, vare sig grundkapital, reservfond eller någon annan fond, genom en mot bolagsordningen stridande utdelning lidit minskning, äro de, som medverkat därtill, solidariskt skyldige att godtgöra densamma. Äfven de, som uppburit sin andel i utdelningen *in male fide*, kunna åläggas återbära densamma. Bolaget kan emellertid också — och detta är väl den utväg, som anlitas, där beloppen äro mindre betydliga — underlåta att vända sig mot de ersättningsskyldige och i stället vid nästa vinstutdelning afdraga, hvad förut för mycket utdeladt blifvit, och äfven de, som i god tro uppburit de utdelade beloppen, få väl finna sig i, att de nu indirekte få återgälda desamma³⁾. Äfven den, som förvärfvat aktier efter den olagliga utdelningen utan vetskap om densamma, lär väl få underkasta sig, att till ingreppets fyllande afdrag sker å den vinst, han annars skulle erhållit, men eger naturligen söka ersättning hos sin fångesman eller dem, som till utdelningen medverkat.

¹⁾ Härför må åberopas 9 § 3 m. Andra momentet afser tydligen, såsom af förutsättningen för dess tillämplighet, brist hos bolaget, framgår, endast borgenärernes rätt. Tredje momentet synes visserligen utestänga från sitt område det fall, som 2 m. behandlar, men det kan omöjligen anses hafva varit meningen, att bolaget icke skulle i detta fall lika väl som vid en emot bolagsordningen stridande utdelning af någon annan fond kunna föra talan mot dem, som deltagit i beslutet.

²⁾ Jmf. RENAUD, anf. st. s. 594.

³⁾ Af annan mening är RENAUD vid sin tolkning af Allg. D. H. G. B. art. 218 (anf. st. s. 597).

B. Aktiebolagets yttre rättsförhållanden.

Ehuru intet hindrar, att aktieegarne samfäldt eller bolagsstämman, omedelbarligen eller genom särskildt ombud, inlåta sig i rättshandel med tredje man, är emellertid det regelmässiga, att styrelsen är den, som å bolagets vägnar är verksam utåt, och vi vilja därför närmare betrakta de förutsättningar, under hvilka dess handlingar gälla såsom bolagets. Först framställer sig emellertid den frågan, hvilka personer med rättslig verkan för bolaget såsom styrelse uppträda och handla. Det gör icke tillfyllest att i detta afseende hänvisa till hvad ofvan blifvit sagdt om styrelsens tillsättning. Det kan nämligen gifvas fall, då personer, som i själfva verket icke äro styrelsemedlemmar, dock med för bolaget bindande kraft handla såsom sådane. Är tredje man i god tro, och har han för denna sin goda tro så starkt stöd i fakta, som bero å bolaget själf, att han icke kan anses hafva försummat, hvad skäligen åligger honom för att skaffa sig visshet, att de personer, med hvilka han inlåter sig, verkligen äro bolagets styrelse, så blifver bolaget af desses handlingar bundet, äfven om de aldrig varit eller upphört att vara dess styrelse. Huru långt tredje man kan anses pliktig att gå i sina undersökningar i detta hänseende, är svårt att bestämma medelst abstrakta regler. Anordnar bolagsordningen ett visst sätt för offentliggörandet af styrelsens sammansättning¹⁾, eger tredje man att utan vidare undersökning betrakta dem, hvilkas namn sålunda blifvit kungjorda, såsom bolagets styrelse och det så länge som icke en förändring på samma sätt blifvit tillkännagifven, men däremot kan svårligen ett dylikt kungörande af en förändring i styrelsens sammansättning anses ensamt för sig ovillkorligen medföra preklusiv verkan gentemot tredje man. Stadgas icke i

¹⁾ Så stadgas ofta, att i de allmänna tidningarna årligen skall meddelas uppgift å styrelsemedlemmarnes namn, och att på lika sätt under tiden timade förändringar skola offentliggöras. Gefle—Dala jernvägs-aktieb. § 18; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 17, m. 2; Oscarshamns Tändst.-fabr.-aktieb. § 14; Göteb. Handelskomp. § 10 m. fl.

bolagsordningen något visst slags kungörande af styrelsens sammansättning, synes det vara tillräckligt, att tredje man förvisar sig om, att ett bolagsstämmobeslut utsett, dem, med hvilka han inlåter sig, till styrelsemedlemmar, och är han väl berättigad att betrakta dem såsom bolagets styrelse, så länge de innehafva och utöfva styrelsebefattningen, i hvilket hänseende väl sällan saknas yttre kriterier, såsom innehafvande af bolagets böcker, sigill o. s. v. Däremot kan icke tredje man anses pliktig att undersöka, huruvida ifrågavarande personer kommit i besittning af sin myndighet på ett med bolagsordningen öfverensstämmande sätt, om den väljande stämman varit lagligen sammankallad, rösterna riktigt beräknats o. s. v., en undersökning, som ändå aldrig skulle leda till någon pålitlig visshet¹⁾. Det må vara aktieegarnes sak att vaka öfver, att en styrelse, som blifvit olagligen vald, eller hvars myndighet af en eller annan anledning upphört, icke förblifver i utöfningen af styrelsebefattningen.

Vidare framställer sig den frågan, huru styrelsemedlemmarne, där de äro flere, skola vara verksamme, för att deras handlingar skola för bolaget ega bindande kraft. Icke sällan innehåller bolagsordningen, oberoende af hvad som stadgas om sättet, huru ett styrelsebeslut åvägbringas, bestämmelser om hvem eller hvilka å bolagets vägnar ega ingå afhandlingar med tredje man²⁾. I detta fall är det för tredje mans säkerhet nog att mottaga desses viljeuttryck; bolaget är af det samma bundet, vare sig deras handling grundar sig å ett vederbörligen fattadt styrelsebeslut eller icke. I annat fall måste tredje man till sin säkerhet hafva ett viljeuttryck af dem, som enligt bolagsordningen eller, i saknad af bestämmelser i densamma, enligt ofvan utvecklade grundsatser ega att såsom styrelse fatta beslut. Mer kan han dock ej anses skyldig att för-

¹⁾ Jmf. GRAM, Den danske Formueret II, 2 s. 682, och ett upplysande prejud. i (dansk) Jurid. Tidskr. XXV, s. 89.

²⁾ Stockh. Yllefabr.-aktieb. § 15; Göteb. Int.-gar.-aktieb. § 26; Stockh. Magasins-aktieb. § 18; Nyqvärns aktieb. § 15 m. fl.

vissa sig om, än att det minimum af medlemmar, som bolagsordningen fordrar, vid det sammanträde, då beslutet fattades, varit närvarande, icke huruvida öfrige styrelsemedlemmar blifvit vederbörligen kallade.

Äro nu styrelsens medlemmar eller de personer, som tredje man är berättigad att anse såsom sådane, på ett sätt, som med bolagsordningen öfverensstämmer, eller som tredje man är befogad antaga därmed vara öfverensstämmande, verksamme, fordras tvänne förutsättningar, för att de rättsliga verkningarna af deras afhandlingar med tredje man skola återfalla på bolaget: aftalet skall vara slutet för bolagets räkning och falla inom styrelsens kompetenssfär. Det förra framgår vanligen däraf, att aftalet slutes under bolagets firma. Nödvändigt är det dock icke, att aftalet ingås uttryckligen i bolagets namn, utan gör det tillfyllest, att omständigheterna gifva vid handen, att enligt kontrahenternes afsigt aftalet slöts för bolaget ¹⁾, och detta gäller naturligen äfven vid skriftliga afhandlingar; men aktielagens 8 § ålägger ovilkorligen styrelsen att underteckna dylika afhandlingar å bolagets vägnar med utsättande af dess antagna benämning, vid äfventyr, att eljest de styrelsens ledamöter, som afhandlingen underskrifva, skola för fullgörande af bolagets därpå grundade förbindelse ansvara såsom för egen skuld, en för alla och alla för en. Här inträder således ett solidariskt proprie ansvar för styrelsemedlemmarne jämte det ansvar, som bolaget åhvälfves. Hvad den senare af ofvan sagda förutsättningar beträffar, är naturligen den, som med styrelsen sluter aftal, liksom i allmänhet den, som inlåter sig med en person, som är en annans fullmäktig, pliktig att till sin säkerhet själf förvissa sig om, att styrelsen verkligen är bemyndigad af bolaget att ingå i den rättshandel, som är i fråga. Vår rätt bereder tredje man ett medel att förvärfva sig tillförlitlig visshet i detta hänseende genom stadgandet om bolagsordningens publikation. I denna publicerade bolagsordning har tredje man att söka styrelsens fullmakt; till hvad den inne-

¹⁾ PÖHLS, Actienges. s. 188; RENAUD, anf. st. s. 501; Jmf. A. D. H. G. B. art. 230.

håller i detta hänseende, är han berättigad att sätta full tillit. Men icke nog härmed. Enligt ofvan utvecklade grundsatser är tredje man i de fall, om hvilka bolagsordningen intet innehåller, berättigad att anse meningen hafva varit, att för bolaget skulle gälla det, som med hänsigt till arten af bolagets verksamhet kunde anses såsom det vanliga. Då nu, såsom ofvan nämnts, ett aktiebolags styrelse enligt regeln kan anses bemyndigad att företaga alla de åtgärder, hvartill bolagsverksamhetens vanliga gång föranleder, så är också hvar och en, som med bolaget inlåter sig, berättigad att antaga dem, hvilka legitimeras sig såsom ett aktiebolags styrelse, befogade att i dylika hänseenden handla för bolaget. Styrelsen är visserligen gentemot bolaget skyldigt att iakttaga alla de särskilda föreskrifter och inskränkningar i dess magtfullkomlighet, som af bolaget kunna vara gifna, vare sig i en särskildt uppgjord instruktion eller i ett bolagsstämmobeslut, men gentemot tredje man är den publicerade bolagsordningen den öppna fullmakt, till hvilken, vare sig den talar uttryckligen eller genom sin tystnad, denne eger hålla sig. Äfven om bolagsordningen, såsom ofta sker, i fråga om styrelsens skyldigheter lemnar en allmän hänvisning till särskild instruktion samt de bolagsstämmobeslut, som i detta hänseende kunna fattas, kan tredje man icke anses skyldig att anställa undersökning, om en dylik instruktion och dylika beslut finnas, och hvad de i sådant fall kunna innehålla, lika litet som en bestämmelse i bolagsordningen, att i öfrigt i fråga om bolagets rättsförhållanden skola lända till efterrättelse det reglemente, som bolagsstämman kan fastställa, och de särskilda beslut, som å bolagsstämman lagligen kunna fattas, nödgår hvar och en, som med bolaget inlåter sig, att anställa undersökning om tillvaron och innehållet af dessa, en undersökning, som för öfrigt aldrig skulle kunna leda till något pålitligt resultat. Bolaget kan icke genom dylika hänvisningar tillintetgöra den trygghet för tredje man, som är den legala publikationens syfte. Är däremot styrelsens kompetenssfär i den publicerade bolagsordningen inskränkt, eller äro de i särskild instruktion satta begränsningarna af dess myndighet, för tredje man bekanta,

så blifva de gällande äfven emot honom ¹⁾). Härifrån torde dock gifvas ett undantag, nämligen i fråga om styrelsens befogenhet att passivt representera bolaget, hvarom i det följande.

Af de aftal, styrelsen sluter med tredje man, återfalla, enligt vår rätts grundsatser om *mandatum*, verkningarna omedelbart på bolaget, och styrelsen står såsom sådan utom det rättsförhållande, som aftalet alstrar. Uppkomma ur detsamma rättigheter, tillkomma dessa bolaget, d. v. s. aktieegarne samfäldt, uppkomma förpligtelser, hvilade på bolagets förmögenhet. Ingen står för bolagets förbindelser i personligt ansvar. Objektet för bolagsborgenärernes anspråk är icke aktieegarnes personer, utan det begränsade förmögenhetskomples, som nämnes bolagets förmögenhet. Denna förmögenhet kan representeras af olikartade objekt, af fastigheter, inventarier, lager, fordringar hos aktieegarne för obetalda aktiebelopp eller hos främmande personer, kontanta medel o. s. v. Bolagsborgenärernes rätt sträcker sig till alla dessa objekt, så länge de befinna sig i bolagets samfälda besittning. Skulle bolaget äfven ega fördelbar vinst, är därigenom icke någon viss ideel eller reel del af bolagets förmögenhetsobjekt frigjord från borgenärernes anspråk; dessa hvilade ändock å alt, som i bolagsförmögenheten ingår, utan annan begränsning än af fordringsbeloppen. Men då aktieegarne äro denna förmögenhets egare, och deras fria förfoganden öfver densamma endast äro inskränkta därhän, att de till tredje mans säkerhet skola lemna den orubbad till så stor del, som till fulla motsvarar de anspråk, som hvilade på densamma, jämte aktiekapitalet, det af 9 § aktielagen föreskrifna öfverskottet och, efter omständigheterna, jämte eller i stället för detta den reservfond, bolagsordningen föreskrifver, så kunna de, såsom ofvan visats, om förmögenheten öfverskjuter dessa belopp, afskilja det öfverskjutande från bolags-

¹⁾ Allg. D. H. G. B. art. 231 innehåller det egendomliga stadgande, att alla inskränkingar i styrelsens rätt att för bolaget handla, äfven om de äro satta i den publicerade bolagsordningen, sakna rättslig verkan gentemot tredje man. Om de många olika meningarna i denna fråga å Nürnberger-konferensen, se REAUD, anf. st. ss. 510—16 och Nürnberg.-Prot., särsk. ss. 357 o. f., 1056 o. f.

förmögenheten och låta det öfvergå i de enskilde aktieegarnes förmögenhet. Det, som sålunda afskiljes, frigöres därmed från alt anspråk från bolagsborgenärernes sida.

Svarar nu enligt regeln endast bolagsförmögenheten för de förbindelser, som bolaget åhvälfvas, så kan dock i särskilda fall ett personligt ansvar för dessa förbindelser inträda. Ett hafva vi redan omnämnt, nämligen det, då styrelsen vid ingående af skriftliga afhandlingar underlåter att underteckna desamma å bolagets vägnar med utsättande af dess antagna benämning (1848 års lag § 8 m. 2). Ett annat fall inträffar naturligen, då aktieegarne särskildt utfäst sig till personlig ansvarighet (1848 års lag § 10), en utfästelse, som i form af borgen för bolaget ingalunda är ovanlig i mindre aktiebolag vid upptagande af lån¹⁾. Här inträder en omedelbar personlig ansvarighet jämsides med bolagets ansvar. Härmed är icke det förhållande analogt, som uppstår, då, såsom ibland är händelsen, bolagsordningen innehåller föreskrift om skyldighet för aktieegarne att i förhållande till hvar och ens andel i bolaget göra tillskott, om sådana visa sig behöfliga till gäldande af ränta och amortering å vissa af bolaget upptagna lån, hvilka tillskott styrelsen är skyldig att utskrifva, i den mån de finnas nödvändiga²⁾. Aktieegarne träda härigenom icke i något omedelbart ansvarsförhållande till långifvarne. Att uttaxera de nödiga beloppen är styrelsens pligt, som den har att fullgöra vid äfventyr att, liksom vid annan öfverträdelse af bolagsordningen, få ersätta den skada, som tredje man kan förorsakas. Endast i händelse af bolagets konkurs komma långifvarne i något direkt förhållande till de tillskottspligtige aktieegarne.

¹⁾ Då staten lemnar anslag eller försträckning åt aktiebolag för järnvägsanläggningar, plägar också numer föreskrifvas, att hvarje gång lyftning å anslaget eller försträckningen sker, godkänd säkerhetsförbindelse skall aflemnas för *behöriga användandet* af det belopp, som lyftes, hvilka förbindelser återställas, sedan företaget blifvit fullbordadt. Se t. ex. K. Br. d. 15 Sept. 1871 till Riksgäldskontoret.

²⁾ Halsberg Motala—Mjölby jernv.-aktieb. § 17; Wikern-Möckelns jernv.-aktieb. § 11.

Förutom de fall, hvilka § 8 m. 2 och § 10 nämna, inträder naturligen ett personligt ansvar, då aktieegare eller styrelsemedlemmar i sin verksamhet såsom sådane genom en rättsstridig handling orsaka tredje man skada. I 9 §:ns sista moment stadgas en personlig solidarisk ersättningsskyldighet för den skada, som uppkommer genom öfverträdelse af den stadfästade bolagsordningen, och detta gäller enligt allmänna rättsgrundsatser äfven vid rättsstridiga handlingar, som icke kunna rubriceras såsom öfverträdelser af bolagsordningen. Här är det personliga ansvaret den regelmässiga följden; men jämnas med detta kan, såsom ofvan blifvit omnämndt, under vissa förhållanden uppkomma ett ansvar för bolaget, d. v. s. ett ansvar hvilande å dess förmögenhet. Att i dylika fall bolaget har regress till den, som orsakat skadan, förstås af sig själf.

Vill tredje man söka bolaget, eger han vända sig emot bolagets styrelse. Enligt 8 § aktielagen är styrelsen den, som för bolaget eger svara¹⁾. Uppenbarligen afser lagen genom budet om val af en styrelse att för bolaget svara, att den, som vill söka ett aktiebolag, alltid skall ega några bestämda personer, emot hvilka han kan vända sig. Är detta riktigt, så kan bolaget icke tillintetgöra detta lagens syfte genom inskränkningar i styrelsens befogenhet att passivt representera bolaget. Sökes således styrelsen för bolagets räkning, kan den icke åberopa sig på, att bolagsordningen, en särskild instruktion eller ett bolagsstämmbeslut betager den rätt att svara å bolagets vägnar, och hänvisa tredje man till aktieegarne själfve, som måhända, synnerligen om aktierne äro stälde till innehafvaren, det icke är honom möjligt att finna, utan styrelsen kan icke desto mindre åläggas att med bindande kraft för bolaget ingå i svaromål. Detta är en förmån, som lagen medgifver tredje man. Frågan blir nu, om tredje man kan afstå från denna förmån och i stället söka samtliga aktieegarne. Det är tydligt, att desse i själfva verket äro de rätte

¹⁾ Stadgandet om val af styrelse att för bolaget tala och svara tillades i Statsrådet med anledning af den anmärkning, H. Domstolens minoritet framställt om dess behöflighet.

svarandena, det är dem såsom *lites consortes*, hvilka saken angår, och om en verklig *exceptio rei incompetentis*, hvars resultat skulle blifva ett ogillande af tredje mans talan kan icke håller blifva frågan. Men lagens mening torde vara, att tredje man icke blott är berättigad, utan förpligtad att i saker, som angå ett aktiebolag, vända sig emot bolagets styrelse, hvadan således de enskilde aktieegarne, ehuru saken i realiteten angår dem, kunna yrka att den afvisas, såsom icke anlagd i rätt form. Att detta blott gäller ett af K. M:t sanktionerad aktiebolag, är uppenbart. Sökas de enskilde delegarne i ett annat aktiebolag, kunna de lika litet hänvisa tredje man till bolagets styrelse, som annars personer, sökta i en gemensam sak, kunna visa saken ifrån sig på den grund, att de uppdragit åt en syssloman att vara deras generele representant i gemensamma angelägenheter. Lagen nämner icke, huru stämningar och meddelanden skola styrelsen delgifvas, där densamma består af flere personer. Eger styrelsen en, af bolaget eller styrelsen själf utsedd, permanent ordförande, på hvars kallelse styrelsen sammanträder, synes det göra tillfyllest, att stämningar och kallelser delgifvas honom, och är det hans skyldighet gentemot bolaget att sammankalla styrelsen och gifva densamma del af desamma. Äro däremot alla styrelsens medlemmar likstälde, synas dylika meddelanden böra ske till alla medlemmarne ¹⁾. Bolagets allmänna forum är Rätten i den ort, där bolagets styrelse enligt bolagsordningen har sitt säte (1848 års Förordn. § 12).

Kommer det till exekution, är alt af förmögenhetsnatur, som befinner sig inom det område, där aktieegarne samfäldt herrska, och som utgör föremål för deras samrätt, objekt för densamma, utan att annan skilnad göres emellan de olika delarne af bolagsförmögenheten, än den, hvar till den allmänna exe-

¹⁾ I 1854 års förslag § 74 stadgas, att stämningar, kallelser eller andra meddelanden i bolagets angelägenheter, som hos en af styrelsens medlemmar göras, ega samma kraft, som om de hos hela styrelsen blifvit gjorda. Ett dylikt stadgande återfinnes i Preuss. Ges. v. 9 Nov. 1843 § 22. Jmf. hämed Allg. D. H. G. B. art. 235 och den danska "Lov om Benyttelsen af Firmaer m. m." d. 23 Jan. 1862 § 15.

kutionsordningen föranleder. Å samma väg kunna också de utestående aktiebeloppen blifva tillgängliga för bolagskreditörerna genom aktieförbindelsernas utmätning.

Bolagsborgenärerna kunna också vinna tillträde till bolagets egendom genom konkurs, antingen frivillig eller tvungen. Att afträda bolagsegendomen till konkurs är bolagets skyldighet, så framt detsamma råkat på obestånd, och denna skyldighet eger styrelsen utan särskildt bemyndigande fullgöra, naturligen under ansvar gentemot bolaget, för den händelse det sker utan tillräckligt skäl. Att icke alla de anledningar, som 2—4 §§ Konk.L. upptaga, kunna ifrågakomma vid tvångskonkurs i ett aktiebolags förmögenhet, är uppenbart. Ett aktiebolags konkurs erbjuder den egerdomslighet, att en konkursgäldenär saknas, alldeles som vid konkurs i ett urarfvabo. 2 kap. Konk.L. är följaktligen icke användbart. Den af 25 § föreskrifna bo-uppteckningseden skall dock bolagets styrelse aflägga. Några inskränkningar i dess medlemmars personliga frihet ifrågakomma däremot naturligen icke. Till konkursboet ingår alt, som är bolagets förmögenhet. Hit höra också de utestående aktiebeloppen. Äfven aktieegare, som förverkat sin aktierätt och gentemot bolaget blifvit fri från vidare ansvar, qvarstår i sin betalningsskyldighet, såvidt borgenärers rätt angår, för den händelse, att bolaget inom ett år från hans utträde råkar i konkurs. Detta ansvar bestämmes icke såsom subsidiärt, hvadan han står i samma slags ansvar, som de öfrige tillskottspligtige. Men blir efter borgenärernes förnöjande något af bolagsförmögenheten öfrigt, eger han naturligen därur erhålla ersättning. Till konkursboet höra också fordringar på rättsstridigt utdelade belopp hos dem, som för deras återbäring stå i ansvar eller som *in mala fide* uppburit dem. I de fall, för hvilka konkurslagen föreskrifver, att gäldenärens samtycke eller yttrande skall inhemtas, intager styrelsen gäldenärens plats och må den, där så påfordras, inhemta bolagsstämmans åsigt. Den rätt, som tillerkännes gäldenär att göra jäf mot bevakad fordran eller att yrka edgång, tillkommer styrelsen å bolagets vägnar, och skall denna kallas till det i

80 § omförmälda förhör¹⁾. Genom förlikning (94 §) kan naturligen äfven ett aktiebolags konkurs blifva nedlagd. Huruvida ackord kan ifrågakomma, är däremot tvifvelaktigt. I 1854 års förslag till konkurslag fanns ett stadgande, att ackord ej kunde beviljas bolag, hvars medlemmars ansvarighet vore inskränkt till hvars och ens lott och insats. Vi känna icke de motiv, som lågo till grund för detta stadgandes uteslutande ur 1859 års förslag. Då emellertid här saknas den grund, som betingar tvångsackordsinstitutet, nämligen hänsigten till en redlig gäldenärs rätt såsom människa att icke fjättras i ett ohjälpligt ekonomiskt beroende, så synes icke något ackord kunna ifrågakomma vid konkurs i ett aktiebolags förmögenhet.

4 KAP.

Om aktiebolagets upplösning.

Att en aktieegares död icke upplöser bolaget, liksom att icke den enskilde bolagsmannen här eger någon uppsägningsrätt, har redan flera gånger blifvit omnämnt såsom ett *naturelle* i aktiebolagsaftalet, hvilket utan uttrycklig föreskrift förstås af sig själf. Den normala orsaken till ett aktiebolags upplösning är bolagsmännens egen vilja. Det var denna, som grundade dess tillvaro, denna är också mäktig att föranleda dess upplösning. Denna vilja kan alt ifrån början hafva begränsat bolagets tillvaro genom att bestämma en viss tidpunkt för dess upplösning eller genom att sätta för bolagsföreningen ett ändamål, som i sig är af öfvergående natur, eller genom

¹⁾ Om och i hvad mån 23 kap. Str.L. vid ett aktiebolags konkurs kan blifva tillämpligt, är en kriminalrättslig fråga, som vi blott i förbigående kunna beröra. Å styrelsemedlemmarne såsom sådane lärers svårligen detta kapitel blifva tillämpligt. Men däremot tro vi, att medlemmar i bolaget, som vare sig i egenskap af styrelse eller såsom aktieegare låtit komma sig till last de positiva åtgärder, som i detta kapitel omhandlas, därigenom begått de brott, som där beläggas med straff, och detta under försvärande omständigheter.

att gifva vissa omständigheters inträffande den verkan att för-
 anleda bolagsförhållandets upplösning¹⁾. Aktiebolagets upp-
 lösning kan också af bolaget beslutas. Då intet aktiebolag
 kan anses bestämdt för en evig fortvaro, och detta således är
 en fråga, som man kunnat förutse förr eller senare skola
 uppstå, måste enligt ofvan framställda grundsatser bolagsstäm-
 man anses befogad att i detta hänseende fatta beslut. När
 bolagsordningen innehåller något härom, fordrar den vanligen
 för beslutet en kvalificerad pluralitet, stundom äfven frågans
 handläggning på tvänne särskilda bolagsstämmor. Är viss tid
 utsatt för bolagets fortvaro, fordras för upplösning dessförin-
 nan samtliga aktieegares bifall²⁾. Ett upplösningsbeslut for-
 drar icke Konungens stadfästelse, äfven om bolagsordningen
 skulle bestämma längre tid för dess fortvaro. Om en förän-
 dring i bolagets ordning kan man nämligen här icke tala, då
 fråga är om att upphäfva hela bolaget med dess bolagsordning³⁾.
 Oberoende af aktieegarnes vilja inträder bolagets upplösning,
 om dess ändamål blir faktiskt eller juridiskt omöjligt, eller om
 bolagsförmögenheten totalt går förlorad, vare sig genom olycks-
 händelser eller därigenom att bolagets samtliga tillgångar frivilligt
 eller tvunget blifvit använda till dess borgenärers förnöjande.
 Det senare försiggår väl sällan utan konkurs. Bolagets kon-
 kurs föranleder dock icke med nödvändighet dess upplösning,

¹⁾ Ofta, ehuru visserligen icke så ofta, som önskligt vore, förekom-
 mer den bestämmelse, att en viss förminskning af grundkapitalet föran-
 leder bolagets upplösning, antingen ovilkorligen (Brand- o. Lifförsäkr.-aktieb.
 Svea § 41 m. fl. försäkringsaktiebolag) eller så framt icke bristen i aktiekapi-
 talet inom viss tid fyller (Skand. Kredit-aktieb. § 31 m. fl. bankaktie-
 bolag, Bergsbro aktieb. § 21; Norrköp. qvarnaktieb. § 28); enligt andra
 bolagsordningar kan hvilken aktieegare som helst under denna förutsätt-
 ning yrka bolagets upplösning, som skall försiggå, såvida icke bolaget in-
 köper de aktier, hvilkas innehafvare påyrkat upplösningen (Mälareprov.
 Mejeri-aktieb. § 27; Stockh. Pudrett-aktieb. § 29; Rederi-aktieb. Svea, § 33).

²⁾ Och detta, såsom vi ofvan angifvit, äfven om bolagsordningen med-
 gifver bolagsstämman att vidtaga ändringar i bolagsordningen. Jmf. nå-
 gra tyska prejudikat i Zeitschr. f. das ges. Handelsrecht XIII ss. 143 o. f.

³⁾ RENAUD, anf. st. s. 720.

då det icke är absolut omöjligt, att efter konkursens avslutande tillgångar blifva öfriga, med hvilka bolaget kan fortsätta sin verksamhet. Att vår rätt saknar ett stadgande, att konkurs *ipso jure* föranleder bolagets upplösning, är onekligen en brist, ehuru visserligen detta innebär långt mindre faror för den allmänhet, som med bolaget träder i beröring, än den omständighet, att enligt vår rätt ett aktiebolag, hvars mindre goda ställning icke genom konkurs blifvit notorisk, kan fortsätta sin verksamhet, äfven om dess grundkapital blifvit reduceradt till en obetydlighet.

Det har blifvit ifrågasatt, huruvida en förening af samtliga aktier i en hand upphäfver aktiebolaget. Detta har på allehanda grunder förnekats¹⁾. Svårligen kan väl dock påstås, att efter en dylik förening ett aktiebolag fortbestår. Vi veta icke någon definition på aktiebolag, som slår in på det förhållande, som då inträder. Det egentliga praktiska resultatet, som denna åsigt afsett, är emellertid utan tvifvel riktigt: bolagets förpligtelser hvilat fortfarande allenast å hvad som var bolagets förmögenhet, och för de förbindelser, som i dess namn åtagas under den tid, samtliga aktier äro i en mans hand, träder denne icke i någon personlig ansvarighet, under det å andra sidan hans personliga borgenärer träda tillbaka för dem, med hvilka aftal slutits i bolagets namn. Men detta häntyder därpå, att det i sig icke är någon juridisk omöjlighet, att en ensam person skulle kunna drifva ett företag med en från sin öfriga förmögenhet afsöndrad fond, som ensam svarar för deras anspråk, hvilka i hans rörelse lemnat honom kredit, och i fråga om hvilken hans enskilde borgenärer måste träda tillbaka för desse. Men det saknas i allmänhet ett sätt, hvarpå en dylik anordning kan göras så notorisk, att hans borgenärer äro skyldige respektera den, och att den allmänhet, som med honom i hans rörelse träder i beröring, blott behöfver hänvisas å densamma²⁾. Här har däremot förmögen-

¹⁾ RENAUD, anf. st. s. 774 och där anf. författare.

²⁾ Vissa utländska lagar innehålla bestämmelser om särskild konkurs i en köpmans handelsfond, från hvilken konkurs andre borgenärer än de,

hetsafsöndringen i bolagsförhållandet vunnit en notorietet och en gällande kraft emot de enskilde borgenärerna, hvars verkningar en tillfällig förening af aktierna i en hand icke kan anses tillintetgöra. Tydligt är, att, om den ensamme innehafvaren å annan man öfverläter en anpart i företaget, åter ett verkligt aktiebolagsförhållande inträder.

Ett särskildt sätt för bolagets upplösning är dess sammansläende med ett annat bolag eller s. k. fusion. Detta innebär ett upphäfvande af tvänne bolag och ett skapande af ett nytt, vare sig detta antager den benämning, som ett af de äldre bolagen egt, eller väljer en ny. Ett beslut om fusion kräver samtliga delegares bifall, äfven om bolagsordningen uttryckligen inrymmer bolagsstämman rätt att besluta bolagets upplösning, då detta icke kan anses gälla annan upplösning, än den, då bolagets förmögenhet efter liqviderande af dess gäld utskiftas bland delegarne. Det upplösta bolagets förmögenhet måste särskildt förvaltas, ända till dess alla dess borgenärer blifvit godtgjorde, och det äldre bolagets forum förblifver det nya bolagets gentemot det förras borgenärer¹⁾. Dock kunna otvifvelaktigt desse äfven välja att söka det nya bolaget vid dess allmänna forum. Först när vid en regelmässig upplösning ett skifte af tillgångarne kunnat ske, får en sammanblandning af det upplösta bolagets förmögenhet med det nyas öfrige tillgångar ega rum.

Går aktiebolagets förmögenhet totalt förlorad eller öfverflyttas dess samtliga tillgångar på ett annat bolag, har därmed bolagets tillvaro upphört. Inträffar någon annan af ofvan sagda upplösningsorsaker, kan icke bolaget i och med detsamma

hvilka i hans rörelse lemnat honom kredit, äro utestängde (se GAREIS i Zeitschr. f. Gesetzgeb. u. Rechtspf. in Preussen V, ss. 585, 6). Det är icke omöjligt, att efter en vidare utbildning af det offentliga registrerings-systemet rätten erkänner en dylik förmögenhetsafsöndring med bindande kraft äfven för affärsborgenärerna. Se GAREIS, anf. st. och RANDA i Arch. f. Wechsellr. u. Handelsr. XV, s. 24. Jmf. det romerska peculium och i fråga om detta MONTGOMERY, i Finska Juridiska Föreningens tidskrift 1871, ss. 1 o. f.

¹⁾ Jmf. Allg. D. H. G. B. art. 247.

betraktas såsom upplöst, så att från detta ögonblick blott skulle föreligga en vanlig *communio*, hvars objekt är bolagets tillgångar, utan det synes vara rättare att anse bolaget fortbestå, ehuru dess dittillsvarande verksamhet inställes, och dess ändamål nu allenast är ett afslutande af påbörjade affärer och ett utredande och upplösande af de rättsförhållanden, bolaget innebär. Hvarken styrelsen, om öfverhufvud dess myndighet fortfar, eller bolagsstämman är således befogad att inlåta bolaget i nya affärer, men bolaget bibehåller sitt forum, bolagsstämman sin beslutanderätt i gemensamma angelägenheter, och för de aftal, som upplösningen gör nödvändiga, svarar blott bolagsförmögenheten.

Fastställes icke sättet för upplösningen i bolagsordningen, må bolagsstämman i detta hänseende fatta beslut. Vanligen utses särskilde likvidatorer¹⁾, hvilkas befogenheter och skyldigheter bestämmas af bolagsordningen eller särskild instruktion. Såsom ovilkorlig regel gäller, att så länge icke alla bolagets skulder äro guldne, ingen fördelning af tillgångarne får ega rum, som rubbar grundkapitalet eller det af 9 § i aktielagen fordrade öfverskott, hvilket stundom af bolagsordningarna för upplösningstiden sättes till ett högre belopp, än det som är föreskrifvet under bolagets verksamhet²⁾. Icke håller den frivilliga reservfonden synes kunna dessförinnan utdelas; ty bolagets ännu sväfvande rättsförhållanden kunna utveckla sig så, att densamma måste tagas i anspråk för borgenärernes godtgörelse. Äfventyret är emellertid endast personlig och solidarisk återbäringskyldighet, i händelse af framtida brist, för dem, som i beslutet taga del; och intet kan vara att invända emot, att man under detta ansvar, redan innan all gäld är gulden, fördelar influtna medel, om man eger full visshet, att bolagets tillgångar ändock skola betäcka dess skulder.

¹⁾ Förs.-aktieb. Skandia § 62; Brand- och Lifförs.-aktieb. Svea § 41; Stockh. Magasins-aktieb. § 31; Industri-Kredit-aktieb. i Stockholm § 27; Stockh. Handelsb. § 34 m. fl.

²⁾ Skandin. Kredit-aktieb. § 25; Stockholms Magasins-aktieb. § 31; Industri-Kredit-aktieb. i Stockholm § 27 m. fl.

Enligt § 11 i aktielagen och § 10 i 1862 års Förordning eger ett aktiebolag, hvars bolagsordning blifvit af Konungen stadfästad samt behörigen kungjord, rätt att vid sin upplösning söka årsstämmning å okända borgenärer. Denna åtgärd är en rätt, icke en ovillkorlig skyldighet, såvida icke, såsom ofta är fallet, bolagsordningen föreskrifver densamma. Har icke årsstämmning egt rum, kunna emellertid icke de, hvilka uppburit utdelningar, som skett i följd af obekantskap om en viss fordrans tillvaro, åberopa sin goda tro, utan de äro pligtige att till samma gälds betalning återbära, hvad å deras andelar sig belöper, och, om därvid brist uppstår hos någon aktieegare, äro de öfrige skyldige fylla denna med hvad de vid upplösningen uppburit jämte laga ränta därå ¹⁾). Har årsstämmning egt rum, och en viss fordran icke blifvit angifven, men en enskild aktieegare före årsstämmningstidens utgång egt vetskap om densamma, svarar han med det belopp, han vid skiftet uppburit, för den andel i gälden, som på hans lott i bolaget sig belöper ²⁾).

Sedan bolagets gäld är gulden, sker fördelning af dess behållna tillgångar emellan aktieegarne. Enligt regeln äro därvid alla aktieegare lika berättigade i förhållande till sina aktiers antal och storlek. Men, såsom ofvan är nämnt, tillerkännes stundom aktieegare af en viss aktieserie en företrädesrätt till återbekommande af sitt insatta kapital. För lyftning af utdelning böra aktiebrefven företes, och de utdelade beloppen antecknas å desamma. Då den sista tillgången är fördelad, är aktiebolagets upplösning fullbordad. Det rättsförhållande, detsamma innebar, är nu fullständigt upplöst: den förmögenhet, som aktieegarnes solidariska anspråk band samman till en bolagsförmögenhet, är nu splittrad, och dess beståndsdelar hafva, frigjorda från bolagsbandet, öfvergått till de rättsområden, där de enskilde aktieegarne ensamme herrska.

¹⁾ I analogi med 14 § i K. F. 18 Sept. 1862 huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarfvagörelse m. m.

²⁾ Efter en nära till hands liggande analogi med K. F. den 4 Mars 1862 § 12.

Vi hafva härmed hunnit slutet af vår framställning af den svenska aktiebolagsrätten. Vi hafva försökt visa, att detta rättsinstitut icke grundar sig å några anomala satser, för hvilkas förklaring man nödgas tillgripa konstlade medel i form af juridiska fiktioner. Att frågan, äfven i de delar, där vår framställning är den riktiga, kan gifvas en elegantare lösning, därom äro vi fullt medvetna. När den svenska för-mögenhetsrättens allmänna grundsatser fått inom vår juridiska litteratur den själfständiga behandling, hvarå de ännu vänta, skola utan tvifvel många af aktiebolagsrättens satser, utan behof af särskild deduktion, följa såsom själfklara korollarier därur. Ty aktiebolaget såsom civilrättsligt institut är mindre en egendomlig produkt af den moderna rättsbildningen, än ett på aftalsfrihetens grundval bygdt förhållande, som hemtar sitt stöd ur grundsatser inom den nyare rätten, hvilkas till-lämplighet sträcker sig vida utöfver det område, hvarom här närmast är fråga. Och detta gäller om den svenska rätten mer än om den utländska, enligt hvilken flera af ifråga-varande rättssatser ännu tillhöra den speciela handelsrätten, ehuru visserligen omisskänneligen en sträfvan röjer sig att bringa dessa rättsnormer till användning äfven på den allmänna rättens område.

Är aktiebolaget såsom civilrättsligt institut fullt införlifvadt med vårt lands allmänna rätt, och synes lagstiftningens upp-gift här hufvudsakligen endast vara att afskära de utväxter å detsamma, som ingalunda äro sällsynta¹⁾, så befinner sig där-
emot den svenska lagstiftningen för aktiebolag i politirättsligt hänseende på ett stadium, där den icke länge lär blifva kvar-stående. Den erfarenhet, man i utlandet haft af auktorisations-systemet, har icke varit den bästa. Den långa och häftiga striden om dess lämplighet är där redan utkämpad, och se-

¹⁾ Huru obetingadt man än må hylla aftalsfriheten, så kan dock rätten aldrig tillåta, att ett bolag, som en gång bjudit tredje man ett bestämdt grundkapital såsom kreditbas, tillförsäkrar sina delegare fasta räntor, utdelar vinst på måfå utan bokslut eller förvandlar sitt grundkapital i egna aktier. Förbudet mot dessa och dylika missbruk finner tillräckliga stöd på rent civilrättslig grund.

gern tillhör afgjort den åsigten, att regeringens auktorisation ovilkorligen blir antingen ett tryckande band på associationsfriheten eller en formalitet utan alt värde ¹⁾. Vi tro emellertid icke, att man med fog kan påstå, att detta omdöme i hela sin stränghet är tillämpligt inom vårt land. Något band på aktiebolagens utveckling är icke budet om regeringens auktorisation; därom vitnar tillfyllest den alt allmänna användning, denna bolagsform fått för snart sagdt alla möjliga ändamål. Snarare kan visserligen ifrågasättas, om denna auktorisation icke kan anses såsom en tom formalitet utan nämnvärd nytta. Man har därför åberopat det ringa antalet af afslagna ansökningar om stadfästelse. Illa bedömer man emellertid verkningarna af stadgandet om Konungens pröfning, om man mäter dem på detta sätt; man räknar då icke alla de företag, som aldrig kommit till stånd, emedan man visste, att de icke skulle vinna kongl. stadfästelse, och alla de fall, i hvilka bestämmelser, som kunnat gifva anledning till missbruk, af samma skäl aldrig influtit i bolagsordningen eller, om så skett, försvunnit, innan den föredrogs för Konungen.

Men om äfven budet om Konungens sanktion icke saknar all nytta, så är därmed icke sagdt, att det motsvarar alla de anspråk, som kunna ställas på en lag för aktiebolag i vår tid. Så länge aktiebolagen voro af ringa antal, var det möjligt för regeringen att underkasta deras bolagsordningar i hvarje särskildt fall en noggrann och omständlig granskning, men sedan denna bolagsform fått en så allmän användning som nu är fallet, är detta en faktisk omöjlighet. Regeringens närmare pröfning blir efter sakens natur förbehållen endast mer bemärkta företag; för den stora mängden af aktiebolag uppställas blott de fordringar, lagen innehåller, med tillägg af en eller annan negativ eller positiv fordran därutöfver, och sedan dessa

¹⁾ Se Premier rapport fait au nom de la commission chargée d'examiner le projet de loi sur les sociétés par M. Mathieu (Maj 1867) hos RIVIÈRE, anf. st. ss. 512 o. f., särsk. ss. 567—76; Belgiska representantkammarens förhandlingar 1866 N:o 62: Rapport fait par M. Pirmez, ss. 7 o. f.; Vortrag d. Abgeordneten v. Hamburg vid Nürnberger-konferensen i dess Prot. ss. 319—23.

ytterligare fordringar blifvit tillräckligt kända, blir regeringen för dem icke annat än en inregistreringsbyrå. På detta sätt går detta systems främsta företrädare framför normativsystemet, hvilket är att möjliggöra, det i hvarje konkret fall tillräckligt afseende göres på de särskilda omständigheterna, faktiskt förloradt, och en öfvergång till detta senare system kan synas i själfva verket endast innebära regeringens befrielse från ett värf, som onödigtvis upptager dess tid, framkallar anspråk, som den icke kan fylla, och låter densamma bära skulden för de misstag och oförsigtigheter, som de enskilde begå. Skall emellertid normativsystemet kunna någorlunda fylla sitt ändamål att skydda mot rättsförlust den allmänhet, som i aktiebolag ingår och med dylika bolag inlåter sig, blir detsamma ovilkorligen ett tryckande band på föreningsfriheten. Att uppställa abstrakta regler, tillräckligt repressiva för att under alla förhållanden hindra missbruk af denna föreningsform, utan att på samma gång göra våld på aktiebolagens fria och kraftiga utveckling, lär vara ett olösligt problem, och de högljudda klagomålen i de land, hvilkas nuvarande rätt hufvudsakligen är grundad på detta system¹⁾, inbjuda icke vår lagstiftning att följa detta exempel. Den trösten, att en sträng lag alltid är bättre, än ett administrativt godtycke, väger icke mycket i ett land, där man icke med fog kan beklaga sig öfver något dylikt. För öfrigt drabbas båda dessa system af en anmärkning, som enligt vår åsigt angifver deras svagaste sida. Det verksammaste medlet emot de faror, aktiebolagen medföra, hvilket medel icke den sorgfälligaste pröfning från regeringens sida eller den bästa och fullständigaste lag kan ersätta, är och förblifver allmänhetens egen försigtighet och dess misstro till de bländande förespeglingar, som sällan uteblifva från inbjudares och styrelsens sida. Intet är mer egnadt att söfva denna individuella misstro och försvaga de enskildes själfverksamhet,

¹⁾ Se ENDEMANN'S ofvan anförda Kommentar till 1870 års tyska lag och v. HOLTZENDORFF'S Jahrb. f. Gesetzgeb., Verwalt. u. Rechtspflege d. Deutsch. R. 1871, s. 260; VAVASSEUR, Traité théor. et prat. des soc. par actions, särsk. inledn.

än den tanken, att staten drager försorg för dem, och genom att väcka och nära denna tanke, befordrar lagen själf hvad den vill förhindra¹⁾.

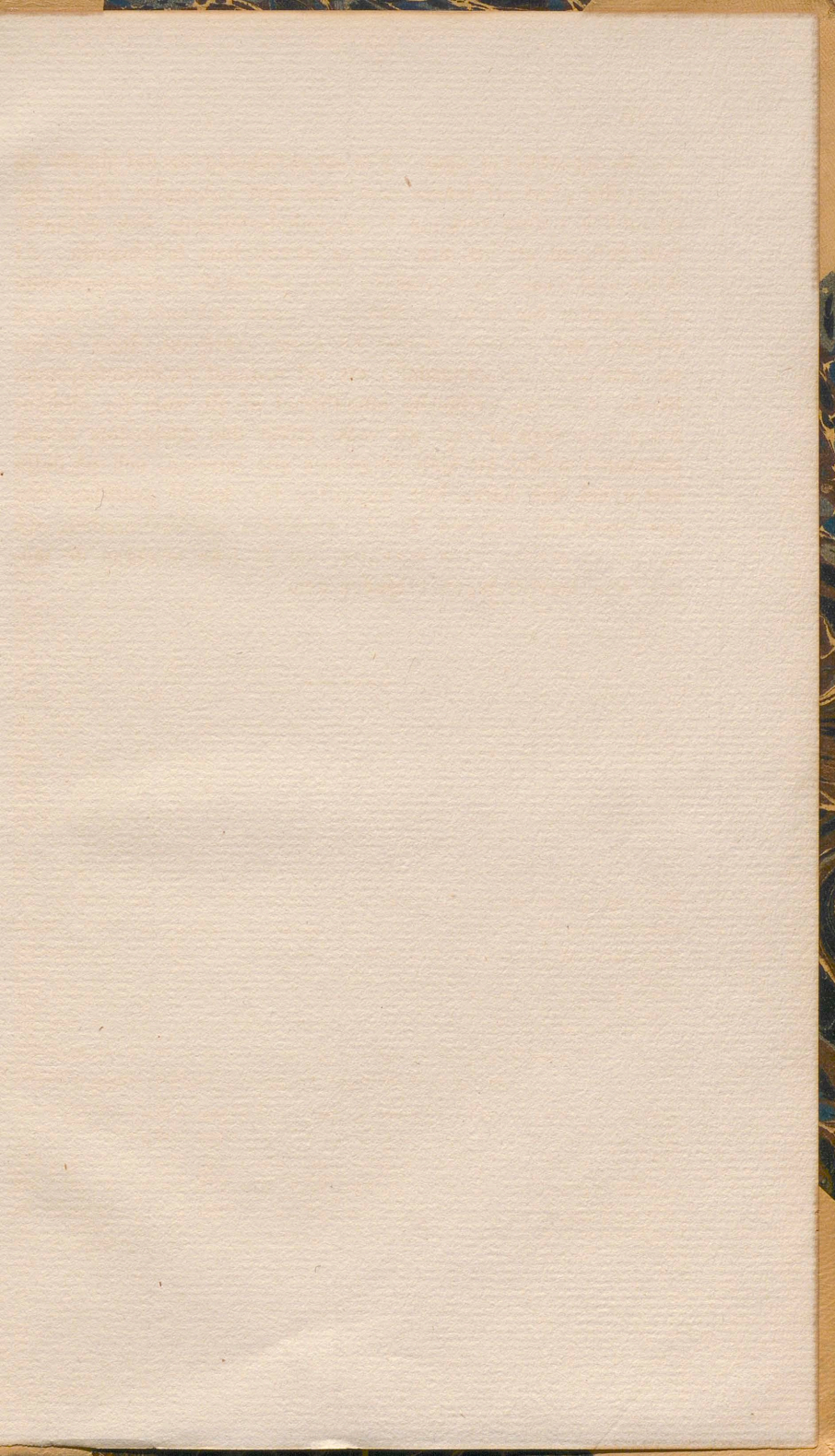
Publicitetssystemet synes oss vara det enda, som icke framkallar anspråk, omöjliga att fylla, och icke alstrar en be-
dräglig säkerhet i stället för verkligt skydd. Men skall den obligatoriska offentligheten medföra något verkligt gagn, måste på densamma ställas långt andra fordringar än de, hvilka nu gällande stadganden fylla. Bolagsordningarnas offentliggörande existerar för det närvarande mera till namnet än i verkligheten. Så länge de, såsom nu, äro spridda i underrätternas inteckningsprotokoll, kräver det både kostnader och besvär att erhålla kännedom om deras innehåll. Att göra dem lättare tillgängliga för allmänheten är en nödvändig förutsättning, för att deras offentliggörande skall medföra någon verklig nytta²⁾. Bolagsordningens publikation gör emellertid icke tillfyllest. Kan det äfven sägas, att bolagsordningen vid ett aktiebolag är hvad karaktären är hos den enskilde mannen³⁾, så är däremot den satsen, att det ensamt bestämmande för den kredit, tredje man skänker och bör skänka ett aktiebolag, ligger i bolagsordningen, uppenbarligen grundfalsk. Det, hvartill tredje man tager och enligt sakens natur bör taga hänsyn, är icke blott bolagets organisation, utan lika mycket den ekonomiska ställning,

¹⁾ Att denna anmärkning emot auktorisationssystemet är grundad, därom vitna systemets försvarare själfve, då de såsom en förtjänst hos detsamma framhålla, att den kongl. stadfästelsen äfven i sin mån nödvändigt måste bidraga att stärka bolagets kredit. Se t. ex. Betänkande och Förslag till ändringar i kreditlagstiftningen, Stockh. 1854, s. 71. Väl må medgifvas, att den icke så mycket gäller inom de egentlige affärs-männens krets, men det är icke denna del af allmänheten, som i ifrågavarande hänseende hufvudsakligen är i behof af skydd.

²⁾ Enligt det ofvan sid. 71 not. 1 anförda belgiska lagförslaget art. 11, sker bolagsordningens publikation i le Moniteur i form af bihang, som öfversändas till alla domstolar, där desamma förenas i en särskild samling. På detta sätt kan hvem, som önskar erhålla upplysning om en aktiebolagsordnings innehåll, erhålla denna genom att vända sig till närmaste domstol.

³⁾ Nürnb. Prot. s. 325.

det för ögonblicket eger. För ett aktiebolag är det därför en ovilkorlig pligt att lemna dem, som med detsamma inlåta sig, en inblick i dess verkliga förmögenhetsställning, och staten är fullt befogad att uttvinga denna skyldighets fullgörande. Af detta skäl synes en föreskrift om periodiskt offentliggörande af uppgifter om bolagets ställning, undertecknade af bolagets styrelse, som närmast svarar för deras riktighet, ingå såsom en nödvändig beståndsdel i ett väl ordnad publicitetssystem. Bjuder lagen en ovilkorlig offentlighet af alt, som för allmänheten kan vara af vigt att veta, gifver den därigenom denna allmänhet medel att själf tillgodose sitt intresse, och på detta sätt synes den hafva löst uppgiften för hvarje politilag: den har undanröjt hindren för de enskildes själfverksamhet, och de må nu själfve bära ansvaret, om de icke begagna de medel, som lagstiftningen erbjuder dem.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

002737573